DICTIONAR

ARHIVISTIC

Prezentul dictionar de termeni arhivistici este dezvoltat de

Federatia Arhivistilor din Romania si are la baza

Dictionarul stiintelor auxiliare ale istoriei,

publicat de Arhivele Statului, in 1982.

Prezenta versiune electronica (2009) a fost realizata de: Ramona Păcuraru (Tg. Mureş) (literele A-C); Monica Sachelaru (Piatra Neamţ) (literele D-S); Bogdan-Florin Popovici (Braşov) (literele Ş-Z).

Editare electronica: Bogdan-Florin Popovici.

Litera A

a.a. (dipl.), v. *ad acta, ante approbationem, ante acta.* A, **(a),** (cron.), **v.** *anno.*

ahis (her.), termen care indică poziția centrală din scut, locul unde se plasează ecusonul central. Sin. *inimă.*

abreviere (abreviațiune) (pal.), v. *prescurtare.*

absolutorium (dipl.), **1.** Denumire a unui act cu caracter juridic, prin care o persoană este scutită, absolvită, achitată sau eliberată de o datorie, delict sau orice altă obligație. **2.** Act de absolvire a unei şcoli.

a.c. (cron.),. v. *anno currente, anni currentis.*

acc. (accl.) (dipl.), v. *acclusa.*

accent (pal.), semn diacritic provenit din paleografia greacă, cu funcție reală în scrierea româno-slavă şi chirilică românească, indicând o intonație deosebită a unei silabe din cuvânt.

accept (dipl.), **1.** înscris, act prin care cineva se obligă să achite o datorie la scadență; **2.** Denumire a unui act care era eliberat în trecut de o instituție la cererea funcționarilor săi pentru ca, pe baza lui, să-şi poată ridica, înainte de data obişnuită, drepturile băneşti de la diverşi scontatori.

accesibilitate în arhive (arh.), ansamblu de reguli referitoare la posibilitățile şi condițiile stabilite, într-o perioadă dată, pentru cercetarea documentelor de arhivă. Accesul poate fi condiționat pentru anumite categorii de documente, care prin consultarea sau publicarea lor ar prejudicia interesele statului.

acclusa 1. (dipl.), mențiune de registratură folosită în documentele medievale din Transilvania, înscrisă pe actul principal, pentru a indica acțiunea de anexare şi numărul anexelor. Sin. *acta adhibenda, frustum.* V. *anexă.* Prescurtat **acc.** *(accl.).* **2.** (arh.) denumirea unei subdiviziuni de acte în cadrul seriei *Acta generalis* din arhiva Cancelariei Aulice Transilvane; cuprinde 169 de pachete cu acte din perioada 1701-1848.

achiziționare de documente (arh.), formă de preluare, prin cumpărare sau donație, a documentelor care fac parte din Fondul Arhivistic Național, de la persoane fizice şi juridice, de către organele investite cu acest drept.

acidifiere a hârtiei (arh., cons.), acumulare de substanțe cu caracter acid în structura hârtiei, ca urmare a tehnologiei de producție sau a transformărilor pe care le suferă în timp fibrele celulozice şi celelalte materiale care intră în compoziția hârtiei. Hârtia tinde să-şi modifice aciditatea ajungând la pH 4 – 4,5. Această creştere a acidității este asociată, în general, cu modificări de structură moleculară a fibrelor celulozice şi cu scăderi ale

caracteristicilor fizico-mecanice. Cauzele **a.** hârtiei pe care sunt scrise documentele sunt de ordin intern, fiind legate de mecanismele îmbătrânirii naturale, dar uneori pot acționa şi factori externi cum sunt agenții de poluare a atmosferei, efectele degradării biologice, compoziția chimică a cernelurilor utilizate la scrierea documentului etc.

acolat (her.), termen care indică: **1.** Poziția a două scuturi înclinate unul spre celălalt. **2.** încolăcirea unei plante sau ramuri pe un obiect oarecare. **3.** Atingerea pe flancuri a unor piese. (Fig. 1)

acord (dipl.), document rezultat în urma unei înțelegeri între două părți (indivizi, instituții, state); **a. comercial,** înțelegere economică între două sau mai multe state cu privire la schimbul reciproc de mărfuri pe o anumită perioadă de timp; **a. cultural, a.** între două state, prin care se reglementează relațiile culturale şi ştiințifice, schimburile culturale şi modalitățile de realizare a acestor schimburi; **a. de asistență**, **a.** care consemnează ajutorul, sprijinul, cooperarea materială sau morală, în viața internațională; doctrina dreptului internațional consideră că **a. de a.** intră în categoria obligațiilor morale reciproce ale statelor; **a. de colaborare economică şi tehnică, a.** prin care sunt reglementate condițiile de acordare a unor ajutoare tehnico-economice pentru construirea de obiective industriale sau de altă natură, ori pentru efectuarea unui schimb de experiență în domeniul industriei, agriculturii, tehnicii, ştiinței etc.; **a. de credit, a.** prin care se reglementează raporturile de credit dintre state şi condițiile de acordare-restituire a creditului; **a. de frontieră, a.** cu privire la stabilirea regimului de frontieră între state vecine şi procedura de reglementare a incidentelor de frontieră; **a. de plăți,** document internațional care consemnează înțelegerea între două sau mai multe state cu privire la modalitățile de plată a obligațiilor reciproce derivând din comerțul lor exterior sau din alte operații; **a. de transporturi, a.** prin care sunt reglementate modalitățile de efectuare a transporturilor internaționale, de persoane şi de mărfuri; **a. internațional,** document diplomatic, de obicei neratificat, care consemnează o înțelegere internațională semnată în numele sau din împuternicirea guvernelor reprezentate, cu privire la reglementarea unor probleme concrete ale colaborării dintre statele semnatare. V. *convenție;* **a. regional, a.** între state din aceeaşi regiune geografică.

acostat (her.), termen care indică poziția alăturată a două scuturi sau a două mobile. Sin. *alăturat.*

act (arh., dipl.), termen general pentru orice înscris întocmit de persoane fizice sau juridice, consemnând situații de drept sau de fapt. În Transilvania termenul de **a,** spre deosebire de cel de document, se referă, începând cu sec. al XVII-lea, la înscrisuri de importanță mai mică; **a. adițional,** înscris care consemnează înțelegerea încheiată între două sau mai multe state cu privire la modificarea, completarea sau interpretarea unui acord, încheiat anterior sau la aceeaşi dată cu **a.** După modul de redactare şi gradul de solemnitate, **a. a.** poate purta diferite denumiri: convenție adițională, protocol adițional; **a. anexă,** v. *anexă;* **a. autentic,** înscris prevăzut cu semnele de validare necesare a da putere deplină conținutului său; **a. bilateral, a.** încheiat între două părți, de exemplu contracte de vânzare-cumpărare sau tratate diplomatice. Dacă se întocmea numai într-un singur exemplar, se păstra la beneficiar, în cazul contractelor de vânzare-cumpărare sau la o arhivă publică, în cazul actelor diplomatice; **a. constitutiv,** înscris din categoria actelor administrative care consemnează înființarea unei societăți sau asociații culturale, juridice, economice sau, în general, a unei instituții şi care se depune la tribunal spre a fi transcris în registrul persoanelor juridice; **a. de aducere întru împlinire, 1. A.** juridic de executare la fața locului a unei hotărâri judecătoreşti; **2.** Scrisoare de împuternicire pentru aducerea la îndeplinire a unei sentințe, document caracteristic pentru

Transilvania în evul mediu. Sin. contemp. **a.** *executoriu;* **a. de cancelarie, a.** emis după un model şi o practică determinată, a unei cancelarii; **a. de c.** constituie un izvor istoric, care redă, în general, fapte veridice; **a. de hareciluire,** înscris care consemnează adjudecarea obiectului licitat celui care a oferit mai mult. Sin. contemp. *ordonanța de adjudecare;* **a. de împărțeală,** v. **a.** *de partaj;* **a. de partaj, a.** oficial cu caracter juridic din grupa documentelor personale, în care se consemnează modul de împărţire a unei averi, în special a unei moşteniri, între persoanele îndreptățite să o stăpânească. Sin. înv. **a.** *de împărțeală;* **a. de veşnică ținere aminte, a.** de recunoaştere juridică a unei învoieli verbale pe care n-o mai menține partea adversă, eliberat în Moldova în epoca feudală la cererea părții în cauză; **a. dispozitiv**, înscris care, prin elaborarea sa, declanşează un **a.** juridic, respectiv drepturi şi obligații; **a. d.** ajută la desăvârşirea acțiunii juridice, astfel încât dacă el nu ar fi fost redactat şi scris, **a.** juridic n-ar fi existat sau ar fi fost pus sub semnul îndoielii; **a. embaticar**, **a.** cu caracter juridic, din sec. al XIX-lea, prin care se acordă unui cetățean dreptul de embatic, specificându-se totodată şi condițiile în care se acordă acest drept. V. *embatic;* **a. executoriu**, v. **a.** *de aducere întru împlinire;* **a. fals**, înscris al cărui text a suferit o alterare sau care trădează faptul că nu este întocmit în conformitate cu procedura specifică cancelariei emitente, ori căruia îi lipsesc semnele de validare autentice ale acestuia. Există falsuri totale sau parțiale. Falsificarea poate fi realizată în următoarele moduri: a) prin *alterarea materială* a textului, constând în: **1.** Răzuirea unor litere sau cuvinte şi scrierea unui alt text în locul rămas liber; **2.** Ştergerea unor cuvinte prin spălare sau cu gumă; **3.** Suprimare prin tragerea unei linii peste un pasaj din text; **4.** Expunctare; **5.** Adăugiri în spațiile libere; b) prin *remanierea textului,* constând în înlocuirea voită a unor cuvinte, cifre, litere, în procesul creării lui; c) prin *falsificarea integrală* a textului; **a. final**, document cu caracter general adoptat la încheierea lucrărilor unei conferințe internaționale şi semnat, de obicei, de şefii delegațiilor participante, în care se consemnează felul cum a fost organizată conferința, statele participante, persoanele care au ocupat posturile de conducere, modul de desfăşurare a lucrărilor, problemele discutate şi documentele adoptate, care uneori sunt redate în reproducere integrală; **a. general,** tratat internațional multilateral care reuneşte şi coordonează diferite dispoziții convenționale adoptate la o conferință internațională sau stabileşte un anumit regim juridic; **a. îndoielnic, a.** care prin unele clauze de conținut sau unele aspecte ale formei trezeşte rezerve în momentul efectuării criticii diplomatice şi istorice, fără a putea să i se determine falsitatea. Sin. **a.** *suspect;* **a. juridic**, declarație de voință prin care una sau mai multe persoane, fizice sau morale, hotărăsc producerea unui efect de drept, respectiv suscită, confirmă; modifică sau extind drepturi şi obligații. **A. j.** poate sau nu să determine elaborarea unui **a.** scris; **a. j.,** este *unilateral* când exprimă voința unei singure persoane şi de *consens* când este necesar consimțământul mai multor persoane; **a. original,** v. *original;* **a. privat**, înscris care emană de la o persoană privată, fizică sau morală; este considerat **a. p.** şi înscrisul privind un drept privat recunoscut de o autoritate publică ca urmare a solicitării de către unele persoane; **a. probatoriu**, înscris menit a justifica crearea **a.** juridic care n-ar putea fi perfect fără această formalitate; **a.** redactat şi scris, după ce acțiunea juridică s-a săvârşit, pentru perpetuarea sa; **a. protocolit**, **a.** autentificat şi trecut în protocol, conform rezoluției încheiate în plenul unei şedințe; **a. public**, înscris care emană de la o autoritate publică sau de la o instituție dispunând de o jurisdicție publică recunoscută; **a. răsuflat**, **a.** dovedit fals, care, pentru a nu mai putea fi folosit, se anula prin perforare cu un obiect ascuțit sau se rupea. Sin. înv. **a.** *spart;* **a. rescris**, **1.** Înscris al cărui text reconstituie, fără intenția de fals şi fără a modifica cuprinsul, conținutul unui act original, pierdut. Sin. **neooriginal; 2. A.** rezultat în urma întăririi grafiei unui document, vechi, ilizibil, prin trecerea din nou, cu un instrument de scris peste semnele şterse; **a. scris**, înscris cuprinzând informații asupra realizării sau existenței unui fapt juridic; **a. s.** se clasifică după conținut în: a) **a. s.** *primar* (care creează drepturi şi obligații); b) **a. s.** *de recunoaştere* (recognitiv), prin care se constată o situație de drept; c) **a. s.** *confirmativ,* care prin conținutul său reînnoieşte un **a.** primar sau un **a.** de recunoaştere.

Din punct de vedere al provenienței, **a. s.** poate fi public sau privat; **a. solemn, a.** cu un conținut de o importanță deosebită emis de o cancelarie cu respectarea strictă a normelor specifice de redactare, scriere şi validare, deseori ornamentat cu diferite figuri sau chenare. Cele mai reprezentative **a. s.** sunt tratatele şi convențiile internaționale, **a.** al căror conținut se referă la problemele generale ale unei comunități; **a. s.** emise în epoca feudală, în cancelaria Țării Româneşti se numesc *hrisoave,* iar în Moldova, *urice.* Uneori acestea erau **a. s.** închise (strânse în formă de sul şi sigilate astfel încât să nu poată fi desfăcute fără a se cunoaşte); **a. spart,** v. **a.** *răsuflat;* **a. sub semn privat, a.** prin care părțile se angajează între ele sub simpla lor semnătură, fără a recurge la o autoritate publică; **a. suspect,** v. **a. î***ndoielnic.*

acta (arh.), serie de documente în instituțiile administrative din Transilvania în sec. XVII-XIX; de multe ori **a.** împreună cu un adjectiv precizează conținutul sau proveniența documentelor. Uneori termenul de **a.** este omis, folosindu-se numai adjectivele explicative pentru precizarea categoriei actelor, de ex.: *contributionalia, postalia* etc.; **a. adhibenda,** mențiune de registratură folosită în sec. XVIII-XIX în Transilvania pentru a indica actele care trebuie anexate la un document. V. *anexă, conexare de documente;* **a. anteriora,** termen folosit în Transilvania în sec. XVIII-XIX pentru actele referitoare la aceeaşi temă şi cauză, premergătoare documentului de referință. V. *ante acta;* **a. capituli,** registre de procese-verbale sau protocoale, la locurile de adeverire, precum şi la capitlurile obişnuite ale clericilor. Acestea cuprind însemnări despre activitățile capitlurilor în Transilvania, în evul mediu; **a. cholerae,** serie de acte din arhivele unor instituții administrative din Transilvania, mai ales ale comitatelor, cu privire la epidemiile de holeră; **a. civilia,** serie de acte juridice create de sedriile judiciare ale comitatelor şi oraşelor din Transilvania, referitoare la transmiterea proprietății sau recunoaşterea unor privilegii;**. a. comitialia,** v. **a.** *diaetalia;* **a. congregationum,** serie de acte create în unele comitate din Transilvania, de adunările generale ale nobililor; **a. contributionalia,** serie de documente din unele arhive orăşeneşti din Transilvania, privind contribuțiile sau impozitele; cuprinde liste de contribuabili, evidențe despre fixarea şi strângerea impozitelor şi despre restanțieri etc.; **a. cridalia,** acte despre falimente în Transilvania, constituite în unele arhive în serii aparte. V. *cridalia;* **a. criminalia,** serie de acte juridice create în activitatea sedriilor criminale ale comitatelor din Transilvania, cu privire la judecarea proceselor de crimă, furt, încălcarea drepturilor de proprietate etc.; **a. defluidationis,** serie de acte în arhiva Comisariatului Provincial Suprem al Transilvaniei, din perioada 1808-1816, referitoare la aprovizionarea cetății Alba Iulia cu lemne aduse prin plutărit din Munții Sebeşului şi Cibin; **a. diaetalia,** serie de acte în arhiva Cancelariei Aulice Transilvane, referitoare la dietele Transilvaniei din sec. XVI-XIX, cuprinzând: protocoale, memorii, convocatoare, rapoarte privind desfăşurarea şi hotărârile dietelor. Sin. *publica, diaetalia.* V. *articuli diaetales;* **a. generalia,** serii de acte care se referă la probleme generale ale administrației din Transilvania; **a. imputationalia,** serie de acte din arhiva Comisariatului Provincial Suprem al Transilvaniei, din perioada 1771-1832, referitoare la prestările de servicii pentru armată; **a. insurectionalia,** serie de acte create în activitatea comitatelor şi a unor oraşe din Transilvania, referitoare la recrutări, încartiruiri şi aprovizionarea armatei; **a. iudiciaria,** v. *acte judecătoreşti;* **a. manualia,** termen folosit în Transilvania pentru documentele referitoare la procese, păstrate la avocații părților; **a. normalia,** acte normative, constituite în serii aparte în Transilvania; **a. postalia,** serie de documente în unele arhive orăşeneşti din Transilvania, referitoare la organizarea poştală şi a prestațiilor pentru poştă; **a. praesidialia,** serie de acte a căror rezolvare cădea în competența conducătorilor sau şefilor instituțiilor sau autorităților, care dețineau preşedinția la dezbaterile organelor de conducere în Transilvania. Sin. **a.** *reservata;* **a. sedis orphanalis,** serie de acte create de sedriile comitatelor şi oraşelor din Transilvania, cu privire la dezbaterile succesorale şi administrarea moştenirii orfanilor;

a. specialia, serii de documente în Transilvania, deosebite după conținut, formă sau persoanele însărcinate cu rezolvarea lor.

acte administrative (dipl.), acte emise de instituțiile administrative şi care se referă la probleme de administrație; **a.** sunt de tipul ordinelor, circularelor, apelurilor, actelor de danie, hotărniciilor, privilegiilor, planurilor economice de exploatare a solului şi subsolului, protocoalelor, registrelor, plângerilor, listelor de impunere a locuitorilor, socotelilor de cheltuieli, diplomelor etc. V. *arhive administrative.*

acte alodiale (arh.), serie de acte din Transilvania în sec. XVIII-XIX referitoare la administrarea alodiului, proprietatea stăpânului feudal de pământ.

acte capitulare (arh.), serie de acte întocmite în evul mediu în Transilvania, de către capitluri (sau conventuri) în calitate de locuri de adeverire. În acestea se cuprind: transumpturi, copii, rapoarte despre efectuarea unor citații sau despre participarea delegaților capitlului la punerea în posesiune a unor proprietari funciari.

acte cumulate (arh.), serie de acte în arhiva oraşului Braşov creată prin scoaterea unor documente necesare rezolvării sarcinilor administrației locale la sfârşitul sec. al XIX-lea, din seria actelor magistratului Braşov, şi constituirea lor în fascicule, pe probleme, denumite „cumulus". Seria de **a.** păstrată şi în prezent în această formă, a fost constituită de arhivarul Friderich Stenner.

acte de împărțeală (arh.), v. *acte divizionale.*

acte divizionale (arh.), grupă de documente din epoca feudală din fondurile familiale din Transilvania, denumită, în perioada de constituire, *acta divisionalia.* Această grupă este constituită din totalitatea actelor juridice ale unei familii; se referă la modul cum a fost făcută împărțirea unor terenuri şi bunuri în indiviziune. Sin. *acte de împărțeală.*

acte domeniale (arh.), serie de acte privind domeniul feudal, constituită în arhivele stăpânilor feudali, inclusiv ale oraşelor cu posesiuni feudale din Transilvania în sec. XVIII-XIX. **A.** se referă la administrarea şi la economia domeniului, ca şi la exercitarea jurisdicției pe domeniul feudal.

acte fasciculate (arh.), serie de acte în arhiva oraşului Bistrița, cu prinzând actele din perioada 1700-1784, organizate la sfârşitul sec. al XVIII-lea de către arhivarii Johann Gottlieb Connerth şi Johann Gottfried Lani în 466 de fascicule, pe materii.

acte guberniale (arh.), acte emise ele Guberniul Transilvaniei în sec. XVIII-XIX, constituite în mai multe arhive locale, în serii proprii, cu evidență separată, îndeosebi până la introducerea registraturii.

acte judecătoreşti (dipl.), actele emise de instanțele judecătoreşti, provenite din acțiuni juridice (procese, citații, ascultări de martori etc.). Din această categorie de acte fac parte: dosare de cauză civilă şi penală, dosare de acte prezentate spre autentificare, dosare de înscriere

de firme comerciale, industriale, dosare de înscriere a actelor de vânzări, dote, ipoteci etc. V. *arhive judecătoreşti.*

acte notariale (dipl.), acte întocmite în Transilvania medievală de notarii publici. Caracteristicile lor principale sunt: invocația, urmată de dată la început, înşiruirea martorilor, expunerea, de obicei în formă obiectivă, a acțiunii, formula de subscripție şi semnul notarial. Denumirea tehnică medievală pentru actul notarial este *instrumentum publicum.*

acte ostăşeşti (dipl.), acte create de instituțiile care au avut caracter militar ca: Ştabul Oştirii, Departamentul Ostăşesc, Marele Stat Major, Ministerul de Război ş.a. Termenul a fost utilizat în terminologia arhivistică a țărilor române în secolul al XIX-lea.

actinamea (dipl.), v. *ahd-name.*

actum (dipl.), v. *datum.*

actum ut supra (dipl.), mențiune finală în documentele latine medievale din Transilvania, precizând că data a fost înscrisă la începutul documentului. Sin. *datum ut supra.*

acvilă (her., sig.), pasăre heraldică de prim rang, intens folosită în reprezentările heraldice. Simbolizează curaj, hotărâre, putere, măreție, zbor spre înălțimi. Conform cerințelor heraldice **a.** trebuie reprezentată din față, cu capul spre dreapta şi aripile deschise. Este elementul central al stemei heraldice a Țării Româneşti. Figurează şi în stema Transilvaniei. Sin. *vultur;* a. **bicefală,** v. *bicefală;* **a. cruciată,** pasăre heraldică purtând în cioc o cruce. **A. c.** a fost elementul central al stemei Țării Româneşti. V. *stema heraldică a Țării Româneşti.* (Fig. 2)

acvilon (her.), vânt din nord reprezentat prin capul unui copil care suflă.

A.D. (cron.), v. *anno domini.*

a.d. (cron.), v. *a dato.*

ad acta (dipl.), mențiune de registratură folosită în Transilvania, înscrisă pe document după rezolvarea acestuia şi indicând că el poate fi depus în arhivă. Scris şi prescurtat *a. a.*

a dato (cron.), expresie folosită în documentele latine din evul mediu din Transilvania, semnificând începutul perioadei indicate în continuare, în document. Scris şi prescurtat *a. d.*

adextrat (her.), termen care indică: **1.** Existența în dreapta unei figuri a uneia sau a mai multor mobile; **2.** Numele unei diviziuni a scutului, formată dintr-un pal care este unit cu flancul dextru al scutului.

adnotare (adnotație), 1. (bibl.), însemnare, notă, indicație făcută pe marginea unui document. **2.** (arh.), document care cuprinde o scurtă caracterizare a materialelor celor mai valoroase din cadrul unei unități arhivistice, al căror conținut și particularități nu sunt cuprinse în titlul dosarului și care se găsește de obicei înaintea primei file a dosarului. **3.** (arh., inf.), cel mai scurt referat care completează titlul documentului.

ad numerum (arh.), mențiune de registratură folosită în Transilvania, înscrisă pe act și în registrul contemporan de evidență, indicând anexarea actului la un alt act privitor la aceeași chestiune. Scris și prescurtat *ad. nr.* sau *ad. no.*

adopțiune (gen.), acțiune juridică de înfiere a unei persoane căreia i se transmit numele și toate drepturile celui care a făcut adopțiunea. Sin. *înfiere.*

adresă, 1. (dipl.), parte a formularului diplomatic, element al protocolului inițial, prin care sunt indicate numele și eventualele titluri și calități ale persoanei (sau persoanelor) căreia îi este adresat actul. **A.** este: *universală* sau *generală,* dacă înglobează toate persoanele cărora li se face cunoscut actul; *colectivă,* când se referă la categorii de destinatari; *personală,* când se referă la o singură persoană. Sin. *inscripție;* **2.** (arh. inf.,), a) simbol sau grup de simboluri care desemnează locul unde este înmagazinat sau poate fi găsit un document sau o informație; b) expresie numerică care indică o sursă sau o destinație a informației care este înregistrată de o mașină cibernetică. Sin. *cotă.*

a. e. (arh.), v. *ante expeditionem.*

aerisire a depozitelor (arh., cons.), tehnică arhivistică de întreținere a igienei depozitelor, organizată în scopul ventilării aerului pentru a evita poluarea sa prin acumulări de substanțe rezultate din îmbătrânirea hârtiei și formarea de zone de aer stagnant, favorabil dezvoltării proceselor de biodeteriorare. **A.** se organizează, de obicei, pe vreme bună și la mijlocul zilei pentru a se evita afluxul de aer cu umiditate relativ ridicată, de peste 65%. O regulă o constituie evitarea deschiderii ferestrelor pe direcția vânturilor dominante pentru a împiedica introducerea de praf în depozite.

aerosolizare (arh., cons.), operație de dezinfecție și dezinsecție a depozitelor de arhivă constând în pulverizarea în atmosfera acestora a unui lichid sub formă de aerosoli, cu ajutorul unui aparat corespunzător. Aerosolii produși formează o ceață relativ persistentă care pătrunde în toate punctele depozitului, depunându-se în final pe documente și pe mobilier, pe care le dezinfectează sau le dezinsectizează. Tehnica permite folosirea în asemenea lucrări a produșilor lichizi, fără a se produce umezirea documentelor.

a. f. (cron.), v. *anni futuri.*

afieromă (dipl.), termen învechit, utilizat de la sfârșitul sec. al XVII-lea până în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, în Țara Românească, pentru actul de danie.

afiș (dipl.), document multiplicat din categoria documentelor imprimate sau semiimprimate ori din categoria documentelor grafice, cuprinzând o înștiințare publică care se fixează sau se distribuie în anumite locuri.

afrontare (her., sig.), plasarea față în față a două personaje, animale sau obiecte.

ahd-name (dipl.), **1.** Tratat (de pace) încheiat în evul mediu între Poarta otomană şi puterile creştine. În terminologia română a pătruns sub forma "aht-name" sau în formele românizate "ahtinamea", "actinamea", "ahtinam„. **2.** Act emanat direct de la sultan pentru a confirma în scris o hotărâre luată.

ahtinam (dipl.), v. *ahd-name.*

aide-mémoire (dipl.), notă diplomatică scrisă pe hârtie obişnuită, fără antet, cu menționarea locului şi datei înmânării, în care textul este scris direct – fără a fi precedat de vreo formulă de politețe şi care este transmisă personal de un diplomat în cursul unei convorbiri oficiale, pentru a confirma declarațiile verbale făcute şi a preîntâmpina interpretarea lor greşită de către interlocutor sau pentru a-i aminti acestuia problemele discutate.

ajurat (her.), reprezentare a unei construcții cu ferestre deschise, prin care se vede în interior (fapt exprimat printr-o culoare diferită).

Aktenkonvolut (arh.), v. *fasciculă.* Sin. *Bündel, Faszikel, Fasciculus.*

alapszàm (arh.), v. *număr de bază.*

alăturat (her.), v. *acostat.*

albastru (azur) (her.), culoare utilizată în alcătuirea stemelor, reprezentată, convențional, prin linii orizontale plasate la distanță egală. Semnifică speranță, sinceritate, seninătate, credință. V. *smalturi.*

albire a hârtiei (arh., cons.), operație chimică de eliminare a îngălbenirii hârtiei vechi şi de înlăturare a unor pete de natură diversă. În funcție de scop există **a.** locală sau **a.** integrală. Ca agenți de **a.** se folosesc frecvent substanțe pe bază de clor (cloramină, hipocloriții de natriu şi de calciu, bioxidul de clor) sau permanganatul de potasiu, alternat cu substanțe reducătoare, ca acidul oxalic etc.

album de documente (arh.), publicație menită să popularizeze valorile documentare păstrate în arhivă, prin prezentarea imaginii documentului. Arhivele Statului au publicat: lucrarea de miniaturistică *Inițiale, litere ornate, chenare şi înfloriturі din documente muntene şi moldovene din veacul al XVII-lea şi al XVIII-lea, culese şi reproduse de Magdalena N. Iorga,* Craiova, 1928-1929; albumele *Din tezaurul Arhivelor,* Bucureşti, 1976 şi *Mărturii ale trecutului,* Bucureşti, 1980; **a. de paleografie, a.** facsimilate (după manuscripte, hrisoave, zapise, scrisori) elaborate în vederea însuşirii de către cei interesați a limbilor vechi în care au fost scrise documentele. Prima lucrare de acest gen a fost editată în 1926, în cadrul Şcolii de arhivistică, *Album de paleografie românească* (scrierea chirilică). Ulterior a fost întocmită *Culegerea de facsimile pentru Şcoala de arhivistică* (seria română, latină, greacă, slavă, turcă), Bucureşti, 1942-1946.

Alecsandri, Vasile (21 iulie 1821, Bacău – 22 august 1890, Mirceşti), scriitor clasic român, care, între 3 februarie 1850 şi 17 aprilie 1853, a ocupat funcția de director al Arhivelor Statului din Iaşi, preocupându-se, în special, de asigurarea unui local trainic pentru depozitarea arhivelor. În ciuda condițiilor nefavorabile unor achiziții bogate, în această perioadă instituția Arhivelor Statului s-a îmbogățit cu importante documente.

alerion (her.), termen care defineşte vulturul dezarmat (înfățişat fără cioc şi gheare).

Alexandrescu, **Grigore** (22 ianuarie 1810, Tîrgovişte – 25 noiembrie 1885, Bucureşti), poet clasic român, care între 18 iunie 1849 şi 3 decembrie 1854 a deținut funcția de director al Arhivelor Statului din Bucureşti, sensul preocupărilor sale mergând, în special, spre asigurarea condițiilor păstrării şi conservării materialului arhivistic. Activitatea arhivistică a lui **A.**, a început ca membru ai Comisiei Documentale, a cărei menire era „înscrierea prin condici a documentelor mănăstirilor".

alezat (her.), reprezentarea unei piese heraldice astfel încât să nu atingă marginile scutului.

alfabet (pal.), totalitate a literelor unei limbi, aşezate într-o anumită ordine şi corespunzând, fiecare, unui anumit sunet de bază al limbii respective; a. chirilic, **a.** creat de frații Constantin Chiril şi Metodiu pe baza uncialei vechi greceşti; a fost folosit la scrierea limbii slave vechi (începând din sec. al IX-lea), medioslave şi apoi a limbii române, începând din sec. al XVI-lea până în sec. al XIX-lea; are 43 de semne slave, din care 27 au şi valoare numerică (slovo-cifre) (Fig. 3); **a. glagolitic,** cel mai vechi **a.** slav alcătuit de Constantin Chirii, în sec. al IX-lea pe baza minusculei greceşti, la care a adăugat unele semne de origine orientală (ebraică, samariteană, coptă etc.); a cuprins inițial 38 de semne, iar în ultima formă de evoluție 40; s-a dezvoltat în două direcții: *glagoliticul cu duct rotund,* folosit mai ales de bulgari, şi *glagoliticul cu duct pătrat,* folosit mai ales de croați; pe teritoriul românesc **a. g.** a fost puțin întrebuințat, acest tip de grafie fiind atestat de micul grafit din sec. X-XI, descoperit în biserica rupestră de la Basarabi (Murfatlar), de criptogramele protopsaltului Eustație de la Putna şi ele existența glagoliticuiui A în partea a doua a Psaltirii Şcheiene; **a. gotic**, **a.** inventat de Ulfila pe baza alfabetului grecesc; începând cu sec. al XI-lea este întrebuințat în evul mediu în apusul Europei la scrierea limbii germane; a fost folosit şi în Transilvania pentru redactarea actelor; **a. grec**, **a.** răspândit la poporul grec din antichitate în mai multe variante (eolo-doric, atic, insular, ionian); din varianta ioniană derivă literele greceşti actuale; a fost folosit şi în Țara Românească şi Moldova la redactarea unor manuscrise; **a. latin**, **a.** provenit din varianta eolo-dorică a **a.** grec şi întrebuințat întâi de etrusci, de la care l-au luat romanii; acest **a.** stă la baza alfabetului nostru de azi.

alfabetar (arh.), instrument de evidență, care indică litera la care au fost arhivate documentele.

alfagrafie (pal.), metoda de fotografiere a grafiei ilizibile cu ajutorul razelor alfa.

alfavitar (arh.), sin. *condica alfavita, (condică literală),* v. *condică.*

algoritm (arh., inf.), sistem de reguli formale care permite transformarea unor date inițiale în rezultate parțiale sau finale.

aligat (alegat) (dipl.), lucrare (manuscrisă) întocmită independent, dar legată împreună cu altele.

alternare (her.), termen prin care se indică plasarea alăturată în scut a mai multor mobile de acelaşi gen şi dimensiuni, însă de smalţuri diferite. De cele mai multe ori în scutul scartelat, cartierele 1 şi 4 ori 2 şi 3 sunt alternate din punct de vedere al cromaticii şi al figurilor cu care sunt încărcate.

Altissimae resolutiones et manuales (arh.), serie de registre din anii 1780-1784 în arhiva Cancelariei Aulice Transilvane, în care erau înregistrate scrisorile autografe imperiale, rezoluţiile imperiale la rapoartele Cancelariei Aulice şi alte dispoziţii imperiale cu aplicabilitate în Transilvania.

ampenare (her.), înfăţişarea penajului săgeţii în altă culoare decât este redată arma respectivă.

amphipteră (amfiptera) (her.), figură heraldică artificială reprezentată ca un şarpe sau un dragon înaripat. (Fig. 4).

amprentă digitală (pal.), urma lăsată pe un act prin aplicarea degetului mare peste o cruciuliţă în cerneală neuscată, de către un martor sau de către emitentul analfabet, de obicei lângă iscălitura neautografă scrisă de diac.

amprentă sigilară (sig.) urma rămasă pe suportul unui act (hârtie, pergament etc.) în ceară, cocă, tuş, soluţie de aur sau fum, în urma aplicării matricei sigilare. Sin. *impresiune sigilară.*

an (cron.), element cronologic principal de datare, reprezentând durata de timp în care se petrece mişcarea pământului în jurul soarelui. Din punct de vedere astronomic **a.** este *tropic (solar)* reprezentând durata de revoluţie a pământului în jurul soarelui de 365 zile, 5 ore, 48 minute şi 46 secunde, mai scurt decât **a.** *sideral,* reprezentând durata de timp în care astrele, plecând de la un punct fix pe sfera cerească revin la el, adică 365 zile, 6 ore, 9 minute şi 9 secunde. Pentru a evita dificultăţile ridicate de lungimea fragmentată a **a.** *tropic (solar),* oamenii au recurs la un an convenţional, cu un număr întreg de zile, fără fracţiuni numit **a.** *civil* sau *calendaristic.* Anticii au folosit ca element cronologic **a.** *lunar,* constând din 12, 13 lunaţiuni (lunaţiunea de la luna nouă fiind de 29 zile, 12 ore, 44 minute şi 3 secunde). În Ţara Românească începutul **a.** se socotea de la 1 sept., după era bizantină, acest stil fiind introdus în Moldova din 1572 iar în Transilvania, mai ales la români, din primul deceniu al sec. al XVII-lea. Începutul **a.** de la 1 ian. este folosit în Transilvania încă din sec. al XIX-lea, iar în Ţara Românească şi Moldova s-a generalizat începând de la sfârşitul sec. al XVIII-lea. **A.** este împărţit în luni, săptămâni şi zile. Lunile au păstrat denumirile latine, dar în Ţara Românească şi Moldova aveau şi numiri populare, legate de ocupaţiile agricole şi observarea fenomenelor naturii. Astfel: ianuarie – gerar, februarie – făurar, martie – mărţişor (germenariu), aprilie – prier, mai – florar, iunie – cireşar, iulie – cuptor, august – gustar (măsălar), septembrie – răpciune (vinicer), octombrie – brumărel, noiembrie – brumar, decembrie – andrea (indrea).

anaforá (dipl.), **1.** Raport scris adresat de dregători sau instanţele superioare, domnului, ori, în lipsa acestuia, divanului, pentru ca, pe baza lui, să se întocmească actul definitiv, sau adresat de instanţele inferioare către cele superioare, ori de Dicasterie către mitropolit; putea fi scris şi de boierii sau mazilii orânduiţi cu o cercetare. **2.** Proclamaţie a domnului.

Denumirea a fost utilizată în sec. XVIII şi XIX, în Țara Românească şi Moldova. (Fig. 5).

analiza documentelor (arh., inf.), examinarea amănunțita a unui document, extragerea elementelor caracteristice şi reprezentarea lor sub formă de rezumat sau termeni de indexare, în vederea regăsirii ulterioare a acestuia.

anatefter (dipl.), denumire veche pentru *registru* **(1)** sau *protocol.*

anexă, 1. (bibl.), material suplimentar care se adaugă la sfârşitul unei lucrări, formând din punct de vedere tematic o unitate cu acea lucrare, căreia îi completează ori îi lămureşte textul. **2.** (dipl.), nume generic pentru orice document ataşat la un document de bază (document principal, în original sau în copie), pentru a completa, dezvolta sau proba afirmațiile din respectivul document. **A.** poate fi întocmită special pentru acest scop ori poate să fi fost inițial document principal care a fost ulterior anexat la alt document principal. V. *conexare de documente;* **a.** *la tratat,* fiecare din documentele cu caracter special întocmite separat de tratatul inițial căruia îi sunt alăturate şi care completează, dezvoltă sau interpretează (unele din) prevederile acestui tratat ori exprimă unele rezerve ale statului (sau statelor) semnatar(e) față de unele articole. Documentele acestea, constituite din *hărți, planuri, scheme, tabele, documentații diverse, note, declarații unilaterale, protocoale* etc., odată ataşate la tratat, capătă aceeaşi putere juridică cu tratatul.

anexele tezaurului (arh., inf.), mijloace suplimentare puse de tezaur la îndemâna indexatorului (lista termenilor generali, indici de nume, lista de personalități, indici de localități, genuri de documente, liste de domni, voievozi, regi, principi etc.).

animat (her.), reprezentarea calului având ochii redați în alt smalț decât este înfățişat corpul. Sin. *aprins.* (2).

anni currentis (cron.), expresie folosită în documentele latine medievale pentru precizarea datei unor acțiuni ce au avut loc, respectiv faptul că sunt datate în acelaşi an ca şi documentul în care sunt menționate. Scris şi prescurtat: *a. c.* Sin. *anno currente.*

anni futuri (cron.), expresie folosită în documentele latine medievale, indicând că acțiunea urma să aibă loc în anul calendaristic imediat următor datei de emitere a documentului.

anni praeteriti (cron.), expresie folosită în documentele medievale, care se referă la acțiuni, fapte şi documente datate în anul calendaristic imediat anterior datei documentului în care sunt menționate. Prescurtat : *a. p.*

anno (cron.), termen folosit în documentele medievale din Transilvania pentru a indica, urmat de un numeral ordinal, anul de emitere a documentului respectiv sau anul când a avut loc un anume eveniment menționat. Scris şi prescurtat: *A. (a.);* **a. currente,** scris şi prescurtat: *a. c., v. anni currentis;* **a. domini,** expresie folosită în special în documentele latine medievale pentru specificarea anilor după era creştină. Scris şi prescurtat *a. d.* sau *A.D.* Sin. *milesim;* **a. mundi,** expresie folosită în unele documente latine medievale,

îndeosebi cele de proveniență românească, pentru indicarea datării după era bizantină. Sin. *văleat.*

ante acta (dipl.), termen folosit în Transilvania, în sec. XVIII-XIX, pentru acte referitoare la aceeaşi cauză sau problemă ca şi actul dat, considerat ca punct de plecare. În practica de registratură, anteactele puteau rămâne la locul lor inițial sau să fie conexate la actul dat; eventual, chiar actul dat poate fi conexat la anteact. Scris şi prescurtat: *a. a.*

ante approbationem (dipl.), mențiune de registratură pe conceptele unor documente din sec. XVIII-XIX, din Transilvania, indicând operațiunile de efectuat înaintea obținerii aprobării. Scris şi prescurtat: *a .a.*

ante expeditionem (arh.), mențiune de cancelarie pe conceptele unor documente din sec. XVIII-XIX, din Transilvania, privind operațiuni de efectuat înainte de expedierea originalului la destinatar.

ante repositionem (arh.), mențiune de registratură pe unele documente din sec. XVIII-XIX, din Transilvania, privind operațiuni de efectuat înainte de arhivarea documentului.

antedatat (cron.), document care poartă o dată anterioară celei reale.

antroponimie (gen.), **1.** Disciplină care studiază numele de persoane; **2.** Totalitatea numelor de persoane dintr-o localitate, dintr-o regiune sau dintr-o limbă.

anul domniei (cron.), sistem cronologic medieval care datează documentele pornind de la începutul unei domnii. Sistem de datare folosit în actele de cancelarie din Transilvania din sec. al XIII-lea, iar în Țara Românească şi Moldova în sec. al XVII-lea, începutul sec. al XIX-lea şi la care se alătura şi anul erei noastre. În documentele moldovene şi muntene, alături de **a.** se dădea şi văleatul, mai târziu milesimul. Sin. *anul pontificatului.*

anul magistraturii (cron.), element cronologic care datează un document în funcție de anul funcțiunii pe care o îndeplineşte emitentul sau suveranul respectiv.

anulare a actului (dipl.), operațiune de ştergere a efectelor unui act determinată de una din următoarele situații: **1)** viciu constatat în legătură cu actul juridic; **2)** defecțiune de formă a actului scris; **3)** nerespectarea condițiilor prevăzute; **4)** ca urmare a acordului dintre părți; **5)** a hotărârii unei autorități publice sau juridice. **A.** se efectuează prin cancelație, incizie sau spargerea suportului, prin deteriorarea sigiliului sau a înscrisului. Sin. *casare a actului.*

anunțarea sigiliului (sig.), introducerea în cuprinsul documentului sau în formula de validare a unor informații privind sigilarea actului. Uneori prin această formulă se transmit date privind mărimea sigiliului cu care actul este validat, persoana care a efectuat sigilarea şi rolul respectivului sigiliu. în protocolul final al documentului din 10 iulie 1372, emis în cancelaria lui Vladislav, domnul Țării Româneşti, se află următoarea formulă de anunțare a sigiliului „spre mărturia şi tăria veşnică tuturor celor mai sus scrise, am

poruncit să se scrie cartea noastră de față şi să se întărească prin atârnarea peceții noastre celei mari". (DIR, B. XIII, XIV, XV, p. 25).

a. p. (cron.), v. *anni praeteriti.*

aparat de citit microcopii (arh.), aparat cu ajutorul căruia se realizează citirea microfilmelor şi a microfişelor executate de pe documente, prin aducerea microimaginilor la o mărime uşor lizibilă. Aparatul este compus dintr-un sistem optic de mărire şi proiecție a imaginii pe un ecran. Factorul de mărire variază în funcție de sistemul optic utilizat şi se realizează prin schimbarea obiectivelor. (Fig. 6).

aparat de microfilmare (arh., cons.), aparat destinat executării de microfilme de pe documente de arhivă. Există două tipuri principale de **a**.: *plan* şi *rotativ.* **A. p.** efectuează fotografierea în mod discontinuu, cadru cu cadru, prin metoda statică şi dinamică; se foloseşte, în general, în arhive şi are ca principale părți componente o masă fixă pe care se aşează documentele şi o casetă în care se introduce filmul care rulează prin declanşări succesive. **A. p.** permite redarea precisă a imaginii cărților, volumelor legate, a colecțiilor de ziare etc. **A. r.,** folosit numai pentru microfilmarea documentelor de hârtie nelegate în volume, de mărime uniformă şi fără deteriorări sau aplicații de suprafață, cum ar fii sigiliile de ceară, efectuează fotografierea în mod continuu prin deplasarea sincronă a filmului şi a originalului în fața pantei de expunere. **A. r.** sunt folosite în unele țări pentru microfilmarea documentelor economice, contemporane, în scopul substituirii originalului cu microfilmul.

aparat de xerografiat (ar., cons.), aparat de copiat pentru reproducerea originalelor (documente, schițe, desene), pe hârtie, prin utilizarea metodei de copiere electrostatică. **A.** este format dintr-un tambur (sau placă) de seleniu care, prin expunere la lumină se încarcă cu electricitate statică pozitivă formând imaginea latentă. Pe această imagine se aplică tonerul încărcat cu electricitate statică negativă, care este apoi preluat şi transpus la cald de pe placa de seleniu pe hârtie, făcând imaginea pozitivă la formatul documentului original sau redus la alte formate. Sin. *aparat xerox.*

aparat ştiințific al lucrărilor de informare ştiințifică şi al ediților de documente (arh.), parte de documentare a instrumentelor de informare ştiințifică şi a ediților de documente cuprinzând prefață, introducere, notă asupra ediției (la ediția de documente), listă bibliografică, listă de prescurtări, listă a lucrărilor publicate pe baza fondurilor sau colecțiilor respective (la îndrumător, conspect), listă de corespondență a cotelor pe fonduri (la catalog), listă cronologică a rezumatelor documentelor (la ediții de documente) cu următoarele elemente: număr de ordine, data, locul de emitere, emitentul şi destinatarul sau autorul, conținutul pe scurt al documentelor; lista cronologică a logofeților, a diecilor şi a ispravnicilor (la catalog, pentru documentele feudale), listă a documentelor cu data rectificată (la catalog pentru documente feudale), indice onomastice, indice de materii şi lucruri, indice general, listă a documentelor din care au fost extrase cuvintele indice (la indice cronologic publicat ca lucrare independentă), glosar, aparat critic, cronică a evenimentelor)la ediția de documente), reproduceri de documente, planşe, hărți, tablă de materii.

aparat xerox (arh., cons.), v. *aparat de xerografiat.*

apartenența documentelor la un fond arhivistic (arh.), situația documentelor de a aparține unui fond arhivistic, după originea lor. Aparțin unui fond arhivistic: - documentele create de o organizație în cursul activității sale (provenite de la creatorul documentului), creatorul (emitentul) putând fi stabilit după elementele din antet, semnături, după conținutul actului etc.; - documentele primite de o organizație, inclusiv anexele lor (rapoarte, acte probatorii etc.) în măsura în care îi sunt adresate-destinate (apartenența după destinatar). În acest caz apartenența documentului se stabileşte pe baza adresei destinatarului (denumirea organizației şi sediul său), a ştampilei de înregistrare, a rezoluțiilor, a notelor tergale, a sistemelor de arhivare şi a conținutului actelor. Stabilirea apartenenței documentelor foloseşte la operațiunea de delimitare a fondului arhivistic.

apel (apelație, apelațiune) (dipl.), act juridic de recurs împotriva unei hotărâri judecătoreşti, pentru rejudecarea în fond a litigiului de către organul de jurisdicție superior celui care a pronunțat sentința.

apelativ sigilar (sig.), termen generic care defineşte denumirea principalului mijloc de validare a documentului; sigiliu sau pecete (печать, sigillum), ca parte componentă a legendei.

apennis (dipl.), acțiunea de reconstituire a conținutului unui act pierdut, acțiune efectuată la cererea unei părți interesate, după o anchetă şi o procedură corespunzătoare. Acest termen a fost folosit mai frecvent în cancelaria papală.

aplografie (pal.), denumire pentru acțiunea de corectare de către diac a unor greşeli din manuscrise.

Apocalipsis (arh.), denumire pentru registre auxiliare, care lămureşte legăturile dintre numerele de înregistrare ale actelor în cadrul seriei *Acta generalia* din arhiva Cancelariei Aulice Transilvane, din anii 1847-1848.

apodixis (dipl.), grecism învechit utilizat uneori pentru a denumi o dovadă scrisă.

apostilă (dipl), notă **(1)** scrisă şi semnată de către o autoritate pe marginea unui document (act oficial sau hârtie privată) intrat sau, mai rar, scrisă pe o hârtie anexă, în general, pentru a face cunoscută mai rar, scrisă pe o hârtie anexă, în general, pentru a face cunoscută decizia sa ori pentru a da unele indicații în vederea redactării documentului ulterior. Sin. (impropriu) *rezoluție* **(2).** V. *notă, adnotare.*

Apotheca (arh.), denumire a unei subdiviziuni din seria actelor normative din arhiva Guberniului Transilvaniei; cuprinde instrucțiuni sanitare, măsuri de combatere a epidemiilor şi informații despre rolul şi activitatea farmaciilor, din perioada 1738-1859.

aprecație (dipl.), element al formularului diplomatic, însumat în protocolul final, constând într-o formulă concisă, menită a evidenția terminarea cu ine a actului. De obicei, **a.** este în strânsă legătură cu invocația simbolică sau verbală, plasată la începutul documentului. În documentele provenite din cancelariile româneşti acest element se întâlneşte rar.

apreciere a valorii unității arhivistice (arh.), acțiunea de stabilire a importanței informațiilor dintr-o u. a., în vederea păstrării permanente a celor care prezintă valoare documentar-istorică sau practică și eliminarea celor lipsite de importanță.

aprins (her.), termen care desemnează: **1.** Reprezentarea flăcărilor unei torțe, rug sau arme într-un smalt diferit de restul mobilei respective; **2.** Smaltul ochilor animalelor (cu excepția calului) dacă diferă de cel al corpului. (Fig. 7).

arbore genealogic (gen.), reprezentare grafică, înfățișată, de obicei, sub forma unui arbore cu ramuri pornite dintr-un trunchi comun, care redă filiațiunea membrilor unei familii şi indică gradul de înrudire dintre ei. Într-un anume sens **a.** este sinonim cu *spița genealogică* şi *spița de neam.*

arc de cerc (her., sig.) segment de cerc pe suprafața unui scut sau în emblema unui sigiliu. Acesta poate fi liniar ori perlat (realizat din perle plasate una lângă alta); alte ori poate fi dublu, pentru a permite inserarea unui text. În sigiliile iconografice ale lui Mihai Viteazul întâlnim un arc de cerc dublu ce separă acvila cruciată de restul reprezentării.

archivalia (arh.), v. *arhivalii.*

archivum. (arh.), denumirea unei subdiviziuni din seria actelor normative din arhiva Guberniului Transilvaniei. Cuprinde documente începând din 1771 până la mijlocul sec. al XIX-lea, referitoare la organizarea şi funcționarea arhivei guberniului; **a. domesticum,** arhiva proprie, rezultată din calitatea de stăpâni feudali, a locurilor de adeverire din Transilvania. Conține documente cu privire la posesiunile lor. V. *loca credibilia* şi *archivum regnicolare;* **a.** regnicolare, arhiva creată de locurile de adeverire din Transilvania în calitatea lor de notariate publice şi păstrătoare ale arhivelor publice. V. *loca credibilia* şi *archivum domesticum;* **a. vetus,** denumirea unei subdiviziuni din seria actelor normative din arhiva Guberniului Transilvaniei. Cuprinde documente din anii 1840 – 1870 privind încercările de organizare a arhivei guberniului.

„Archivum" (arh.), *(Archivum. Révue internationale des Archives. Publiée avec le concurs financier de l'U.N.E.S.C.O. et sous les auspices du Conseil International des Archives)*, revistă internațională publicată de Consiliul Internațional al Arhivelor, având sediul redacției la Paris. Apare cel puțin o dată pe an şi conține, de regulă, actele congreselor internaționale ale arhivelor. În afara acestora **A.** publică articole referitoare la: activitatea arhivelor în lume; diverse anchete internaționale cu privire la arhivele notariale, la istoria arhivelor municipale; bibliografii analitice internaționale ale publicațiilor referitoare la arhivistică şi arhive ; mari depozite de arhive în lume; legislația arhivistică din Europa şi alte probleme de teorie şi practică arhivistică. Primul volum al revistei a apărut în anul 1951.

arenga (dipl.), parte a formularului diplomatic, cuprinsă în protocolul inițial, menită a justifica, în general, prin considerentele de ordin juridic, religios, moral sau de simplă convenință, necesitatea emiterii actului. Adesea, în cadrul **a.** se cuprind maxime morale, afirmații exprimând concepția generală a epocii; **a.** este întâlnită, în special, la actele solemne, iar dezvoltarea sa depinde de importanța generală a actului. în actele slavo-române **a.** este împărțită în două părți, prima fiind plasată după invocația simbolică, cea de a doua după

instituție. Pentru prima oară **a.** se întâlneşte în hrisovul lui Mircea cel Bătrân din 20 mai 1388.

argihal (dipl.), v. *arzihal.*

argimagzar (dipl.), v. *arzmahzar.*

argint (alb) (her.), metal utilizat în alcătuirea stemelor, reprezentat convențional prin câmp alb, respectiv suprafață liberă. Simbolizează puritate, nevinovăție, sinceritate. **V.** *smalturi.*

arheografie (arh.), ştiință a cărei metodă de lucru însumează sistematic şi aplicat principiile şi metodele tuturor ştiințelor auxiliare ale istoriei referitoare la publicarea documentelor.

Arhiva Națională de Filme (arh.), instituție de stat specializată în prelucrarea, păstrarea, conservarea şi folosirea documentelor cinematografice din producția națională, având rolul de a constitui fondul național de filme care reprezintă valori estetice, istorice, politice, sociologice, ştiințifice; **A.** s-a înființat în anul 1957, îndeplinind inițial funcții de salvare, ocrotire a bunurilor cinematografice, realizând activități de identificare şi inventariere, precum şi de conservare şi restaurare; evoluția arhivisticii cinematografice a determinat transformarea arhivei de filme într-un centru de studii şi cercetări prin însăşi elaborarea criteriilor şi principiilor de clasare şi sistematizare, prin metodica fişării, prin prelucrarea producției curente, prin depistarea unor opere cu valoare istorico-culturală, prin activitatea istoriografică etc.; **A.** funcționează în subordinea Centralei România Film de sub îndrumarea şi conducerea Consiliului Culturii şi Educației Socialiste. Decretul nr. 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național conferă **A.** atribuții speciale cu privire la documentele cinematografice deținute.

arhiva Radioteleviziunii române (arh.), arhiva (1) constituită, începând cu anul 1925, din totalitatea benzilor de magnetofon, a discurilor, filmelor de televiziune, a textelor scrise, precum şi a fotografiilor şi diapozitivelor referitoare la viața politico-socială şi literar-artistică. **A.** prezintă următoarea structură: o fonotecă (v), o filmotecă (v), o discotecă (v) şi o fototecă (v). Decretul nr. 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național conferă Radioteleviziunii atribuții speciale cu privire la documentele fonice şi video aflate în păstrarea şi folosirea ei.

Arhiva Statului din Prințipatul Moldovei, (arh.), **v.** *Arhivele Statului, legislație arhivistică.*

Arhiva Statului din Țara Românească (arh.), **v.** *Arhivele Statului, legislație arhivistică.*

arhivalii (arh.), materiale arhivistice constituite organic şi păstrate ca atare. Sin. *arhivă, unitate de păstrare, unitate arhivistică.*

arhivar (arh.), funcționar care se ocupă cu munca de arhivă la Arhivele Statului sau la celelalte instituții, executând operațiuni de primire-predare a documentelor din depozit, conform normelor tehnice, precum şi operațiuni de ordonare, inventariere şi păstrare a arhivei. în trecut **a.** avea şi rolul de *condicar* (v) sau *registrator* (v).

arhivar al statului (arh.), conducător al Arhivei de Stat a Țării Româneşti între anii 1831 şi 1862. Era numit de domnul țării la propunerea Marii Vornicii a Trebilor din Lăuntru şi răspundea de activitatea instituției pe care o conducea şi organiza, fiind ajutat direct de suptarhivar. Titlul de **a.** a fost folosit paralel cu cel de efor, nacialnic, cap sau şef al arhivei şi înlocuit după 1862 cu acela de director general. Iordache Răsti a fost primul **a.,** ocupând această funcție între anii 1831 şi 1837, iar dintre personalitățile culturale care au funcționat în acest post citäm pe: Ioan Heliade Rădulescu (1843 – 1848), Grigore Alexandrescu (1849 – 1854), Constantin Rîmniceanu (1855 – 1858).

arhivare (arh.), operațiunea de organizare a documentelor în depozitul de arhivă, după criterii prestabilite. V. *ordonare, inventariere, cotare.*

arhivă (arh.), **1.** Ansamblu de documente constituite organic (elaborate sau primite) referitoare la istoria unui popor, la activitatea unei organizații, la persoane particulare şi juridice, destinate, prin natura lor, a fi conservate; **2.** Loc special amenajat unde sunt strânse documentele rezultate din activitatea unei organizații în vederea păstrării şi cercetării lor (Fig. 8). Sin. *depozit de arhivă* (1); **3.** Instituție sau parte structurală a unei organizații care efectuează primirea şi păstrarea documentelor, organizând folosirea lor în scopuri politice, ştiințifice, economice, sociale, culturale etc.; **a. agregată, a.** (1) constituită la un alt creator de **a.** decât ultimul său posesor şi care, contopindu-se cu **a.** acestuia, nu mai poate constitui fond de-sine-stătător; **a. consulară, a.** (1) de instituție de stat constituită din totalitatea documentelor rezultate din activitatea unui consulat sau a unei ambasade, referitoare la interesele economice, administrative şi juridice; cuprinde pacturi, notificări, note diplomatice, corespondența diplomatică etc.; **a. curentă, a.** (1) de instituție constituită din documentele primite, expediate sau întocmite pentru uz intern, rezultate din activitatea cotidiană a organizațiilor, care sunt păstrate în serviciul de registratură un timp limitat (un an sau doi), până ce consultarea lor nu mai este necesară şi permite constituirea lor în dosare conform nomenclatorului. Evidența strictă a circulației acestor documente se face pe baza înregistrării lor într-un registru de intrare-ieşire. Sin. **a.** *deschisă,* **a.** *în formare,* **a.** *cu stoc variabil de documente;* **a. cu stoc variabil de documente**, v. **a.** *curentă;* **a. cu stoc constant de documente**, v. a. *închisa;* **a. de cancelarie, a.** (1) din perioada feudală constituită din documentele emise de cancelariile unor instituții, dar, mai ales, ale autorităților de stat. Domnii, voievozii, principii aveau cancelarii care emiteau la porunca lor hrisoave, privilegii şi alte cărți asupra bunurilor funciare, vecinilor, rumânilor, iobagilor, robilor, sentințe de judecată etc. Vechile **a.** ale sfaturilor şi divanurilor din Moldova şi Țara Românească nu s-au păstrat, dar în documentele vremii aflate la destinatar se găsesc mențiuni despre existența lor. Odată cu introducerea registrelor, organizarea cancelariilor şi a secretariatelor apar şi **a.** ale acestor instituții. În jurul anului 1600 apar sporadic registre de cancelarie, pentru ca în vremea domniei lui Constantin Brîncoveanu şi Constantin Mavrocordat să se ia măsuri ca în cancelariile domneşti să se întocmească condici cu copii ale actelor emise. V. *acte de cancelarie*; **a. de depozit, a.** (1) de instituție, predată de compartimente la depozitul de **a.** pe bază de inventare întocmite conform nomenclatorului. După selecționare, **a.** se depune la Arhivele Statului conform legislației în vigoare. Sin. **a.** *intermediară;* **a. deschisă**, v. **a.** *curentă;* **a. de familie (familiale), a.** (1) particulară cu prinzând documente create sau primite de membrii unei familii sau de organe de administrație şi jurisdicție familială, şi care se află în posesia colectivă sau succesivă a acestora. **A.** poate cuprinde un fond familial (acte privind istoria familiei; genealogii; acte de proprietate şi tranzacții asupra bunurilor familiale; acte ale organelor de administrație sau jurisdicție familială; acte procesuale legate de bunurile familiale; investiții, construcții edilitare; tutorate, testamente etc.) şi unul sau mai multe fonduri personale (acte de referință biografică, acte legate de activitatea obştească, manuscrise, conspecte, discursuri; corespondență personală, fotografii,

colecţii ştiinţifice sau artistice). Dintre **a. f.** deţinute de Arhivele Statului menţionăm: Apor (din Turia de Jos, 1325-1885), Bárcsay (1439-1844), Kemény (1324-1877), Amelia si Andrei Nicolaescu (1632-1939), Rednic-Giuleşti (1364-1824), Sever Zotta (1502-1947), I. C. Brătianu (1623-1932), Dimitrie Ghica (1735-1889), Eudoxiu de Hurmuzaki (1771-1925) etc.; **a. de instituţie, 1. A.** (1) creată de instituţiile de stat începând din perioada târzie a feudalismului, odată cu constituirea **a.** de registru, adică a **a.** la emitent. Referinţe despre activitatea instituţiilor se află şi în documentele păstrate la destinatari. Există astfel **a.** legislative, **a.** guvernative, **a.** administrative, **a.** municipale, **a.** militare, **a.** ale instituţiilor de învăţământ, **a.** ecleziastice, **a.** notariale, **a.** judiciare, **a.** financiare etc. Istoria **a.** urmează istoria instituţiilor înseşi de-a lungul epocilor istorice: feudală, capitalistă şi socialistă. **2.** (Şi în sintagma *arhivă de instituţie particulară)* **a.** (1) cuprinzând documentele cu valoare documentar-istorică sau culturală create de instituţii şi organizaţii particulare înainte de naţionalizarea lor (întreprinderi industriale, bancare, comerciale, de transporturi şi de societăţi culturale); **a. de registratură, a.** (1) care păstrează actul final şi toate actele intermediare care au contribuit la încheierea lui, marcând începutul perioadei de reorganizare şi modernizare a instituţiilor, implicând un sistem de emitere a actelor mai complicat, mai diversificat şi mai procedural. Instituţia emitentă sau statul este interesat să păstreze atât copii de pe originalele expediate cât şi originalele primite în legătură cu o anumită problemă. Cu deosebiri de la o perioadă la alta şi de la un grup de instituţii la altul, registrele de intrare-ieşire cuprindeau rubrici în care erau consemnate următoarele: numărul de înregistrare, data înregistrării, data actului, rezumatul succint al actului, data referatului, rezoluţia, data expedierii răspunsului, observaţii. În Transilvania cea dinţii registratură este atestată în anul 1737, iar în Moldova şi Ţara Românească începutul **a. de r.** este plasat între anii 1769 şi 1774, actele păstrate Ia destinatar din această perioadă având numărul de ordine al registraturii. Dar de o **a. de r.** propriu-zisă nu se poate vorbi decât la începutul sec. al XIX-lea, odată cu emiterea legilor de reorganizare a instituţiilor, care prevăd şi reguli de reorganizare a cancelariilor, preconizând norme de funcţionare a sistemului de registratură, dar mai ales după înfiinţarea instituţiei Arhivelor Statului. Numărul tot mai mare şi diversitatea documentelor emise şi primite de o instituţie au impus organizarea cât mai precisă a lucrărilor de secretariat. Astăzi circulaţia documentelor de la registratură la compartimentele de muncă şi între compartimentele de muncă se face pe baza unui sistem de registratură îmbunătăţit, concretizat în următoarele instrumente de evidenţă: registru de intrare-ieşire, condică de expediţie, borderou, v. **a.** *curentă;* **a. de registru, a.** (1) specifică epocii feudale, constituită ulterior a. la destinatar, când creşterea numărului de documente a impus elaborarea de sisteme de evidenţă; emitenţii (notariatul, cancelariile, dietele etc.) îşi păstrează o copie a actului emis şi înmânat în original destinatarului, prin transcrierea sau rezumarea lui într-un registru (condici). Menţiuni despre primele registre (catastife) avem încă din sec. al XV-lea (uricul lui Ştefan cel Mare din 31 august 1458 aminteşte catastiful mănăstirii Moldoviţa, în 1584 catastiful târgului Hîrlău, în 1589 catastiful Trotuşului), iar de la sfârşitul sec. al XVI-lea se păstrează chiar un astfel de registru cu caracter fiscal. Abia în vremea lui Constantin Brîncoveanu, domnul Ţării Româneşti (1688-1714), se dispune constituirea de registre (condici) de cancelarie şi de vistierie. Tot atunci s-au dat dispoziţii şi mănăstirilor domneşti să-şi copieze actele în condici. În anul 1741, în timpul domniei sale în Moldova, Constantin Mavrocordat ia iniţiativa păstrării actelor sub formă de copie după actele de cancelarie, ale instanţelor administrative şi judecătoreşti, transcrise în condici, fie integral fie în rezumat. În perioada care urmează se organizează adevărata **a. de r.** în Transilvania, cele mai vechi atestări despre **a. de r.** le constituie protocoalele dietelor şi hotărârilor judecătoreşti. Teoretic, registrul de administraţie este introdus în anul 1693, dar practic nu e folosit decât mai târziu. Modul de păstrare prin **a. de r.** a avut avantajul de a fi transmis posterităţii un nu măr mai mare de documente, unele legate organic între ele, constituind deci serii arhivistice complete. Multe registre sau condici de cancelarie ale oficiilor sau ale oraşelor s-au distrus (de ex.

condicile moldoveneşti ale lui Constantin Mavrocordat, în incendiul de la Iaşi din anul 1827); **a. de stat, a.** (1) cuprinzând totalitatea documentelor importante din punct de vedere politic, social, economic, cultural-ştiinţific etc., care constituie proprietate de stat, necesitând o evidenţă centralizată, precum şi păstrarea lor în instituţii specializate; **a. diplomatică, a.** (1) de instituţie constituită din documente rezultate în activitatea diplomatică desfăşurată de un stat prin reprezentanţii săi, în scopul realizării politicii sale externe. V. **a.** *consulară;* **a. filială, a.** (3) subordonată unei **a.** centrale şi condusă – controlată de o unitate centrală a arhivelor; V. *Arhivele Statului***; a. finală,** v. **a.** *închisă;* **a. generală, a.** (1) constituită din totalitatea documentelor păstrate permanent în depozite aflate, de obicei, în grija statului. Instrumentele de orientare şi evidenţă specifice acestei **a.** sunt registrul general de **a.,** registrul inventarelor, registrul de evidenţă curentă, dosarul fondului arhivistic, registrul cercetătorilor fondului, repertoriul cercetătorilor, ghidul topografic, fişa „situaţia fondului", fişierul tematic, inventarul, tabulatorul fondurilor. Primele menţiuni despre existenta la noi a unei **a. g.** înfiinţată cu scopul de a păstra acte oficiale importante precum şi acte particulare depuse în custodie (de obicei, la mitropolii), sunt din 1714 pentru Ţara Românească şi din 1755 pentru Moldova; **a. intermediară**, v. **a.** *de depozit;* **a. istorică, 1. A.** (1) care cuprinde acte de interes istorico-documentar (economic, social, politic, cultural, ştiinţific) create în decursul vremii de instituţii de stat, de alte instituţii, de persoane particulare şi care au termene de păstrare permanentă; de obicei **a. i.** constituie proprietate de stat, fiind centralizată şi conservată în reţeaua **a.** de stat. V. **a.** *generală,* **a.** *de stat.* **2.** Grupă de **a.** (1) constituită din totalitatea documentelor cu profil strict istoric; **a. închisă, a.** (1) de instituţie, constituită dintr-un număr constant de documente destinate a fi păstrare permanent, referitoare la profilul unei instituţii care şi-a încheiat activitatea. Sin. **a.** *finală;* **a. în formare,** v. **a.** *curentă;* **a. la emitent, a.** (1) constituită din documente păstrate la emitent – în copii, de obicei transcrise în registre, integral sau sub forma unor însemnări asupra conţinutului actului. Perioada **a. la e.** începe ulterior **a. l**a destinatar odată cu constituirea **a.** de registru, şi marchează o creştere a interesului faţă de actele emise. V. **a.** *de registru;* **a. la destinatar, a.** (1) constituită în perioada iniţială a istoriei arhivelor, specifică feudalismului, când actul emis era păstrat numai de cel căruia îi era destinat, acesta beneficiind de conţinutul actului. În această perioadă s-au produs acte puţine şi o parte din ele au dispărut. Principiul păstrării actului la destinatar era valabil atât pentru particulari, cât şi pentru instituţii sau aşezăminte cu. caracter public. Sistemul **a. la d.** domină până în sec. al XVIII-lea atât în Transilvania, cât şi în Ţara Românească şi Moldova, deşi referinţe despre existenţa unor **a.** la emitent există încă din sec. al XV-lea; **a. notarială, a.** (1) din categoria **a.** de instituţie, cuprinzând documente ale activităţii notariale, mai ales în Transilvania. Documentele notariale foarte vechi nu s-au constituit într-o **a.** propriu-zisă, ci s-au păstrat la destinatar şi se referă îndeosebi la tranzacţii între particulari. În sec. al XVIII-lea notariatul trece sub jurisdicţia tribunalului, **a.** lui formând serii separate de cele ale tribunalelor. În sec. al XIX-lea, în cadrul serviciilor notariale din Transilvania se introduce un nou oficiu, foarte important pentru cadastrul funciar: cartea funduară. Acest oficiu ţinea o evidenţă strictă a proprietăţilor imobiliare, cu toate mişcările şi transmiterile necesare. O parte importantă a documentelor **a. n.** o constituie copiile păstrate după actele rezultate în urma dreptului notariatului de a elibera copii autentice (transsumpta authentica) şi de a face traduceri după acte originale sau autentice emise de alte foruri. Acestora li se adaugă **a.** instituţiilor specializate pentru emiterea copiilor legalizate după acte originale, instituţii numite *loca credibilia* (existente la Cluj, Alba Iulia etc.), al căror început este plasat în sec. al XIII-lea. **A. n.** au meritul de a fi păstrat conţinutul multor acte ale căror originale s-au pierdut. În Ţara Românească şi Moldova, în perioada feudală, redactarea actelor particulare se făcea de către orice ştiutor de carte, de către grămăticii şi diecii cancelariilor, ori de preoţi, iar autentificarea actelor se făcea tot sub semnătură privată. Sistemul diferit al activităţii notariale în Moldova şi Ţara Românească faţă de Transilvania continuă şi după anul 1831, când servicii ale

notariatului sunt introduse în cadrul primăriilor şi al tribunalelor, fiecare cu atribuţii precise: primelor le revine, printre altele, sarcina redactării petiţiilor pentru cetăţenii neştiutori de carte, ultimelor sarcina de a înregistra tranzacţiile între particulari, **a.** notariatelor constituind serii arhivistice separate de a. tribunalului. În prezent instituţia notariatului este organizată pe baze proprii, independentă de tribunale, şi este uniformă pentru întreaga ţară, având ca sarcini înregistrarea tranzacţiilor între particulari şi eliberarea de copii şi traduceri autentificate; **a. particulara, a.** (1) cuprinzând documente aflate în proprietatea unor persoane fizice sau juridice (asociaţii economico-sociale, aşezăminte bisericeşti etc.) cu caracter privat, care au latitudinea de a acorda sau nu publicului dreptul de acces la consultare. **A. p.** se compune din **a.** personală, **a.** de familie, colecţii, **a.** ecleziastică şi **a.** de instituţie privată (întreprinderi industriale, bancare, comerciale, transporturi, societăţi culturale). Prin naţionalizare **a.** de instituţii particulare au devenit **a.** de stat. Raporturile dintre **a.** persoanelor particulare şi ale organizaţiilor de stat sunt în prezent reglementate prin Decretul nr. 472/1971 (art. 22 şi 26) conform căruia, indiferent de deţinătorul lor, documentele care constituie bunuri de interes naţional şi fac parte din Fondul Arhivistic Naţional se află sub controlul Arhivelor Statului. Sin. **a.** *privată;* **a. privată,** v. **a.** *particulară;* **a. publică, a.** (1) aflată în proprietatea statului, cuprinzând documente care sunt date în circuitul ştiinţific; **a. regională, a.** (3) care cuprinde totalitatea documentelor create şi deţinute de instituţiile regionale.

arhive administrative (arh.), **1. A.** (1) constituite din documente cu caracter preponderent administrativ, create de instituţiile administrative locale. Documentele create de aceste instituţii sunt, în general, identice ca tip de formare, provenind din aceleaşi necesităţi de conducere; ele oglindesc dezvoltarea unităţilor administrative respective în toate domeniile de activitate. Ca o caracteristică a documentelor create de instituţiile administrative vechi menţionăm că multe din aceste instituţii, cum ar fi comitatele, scaunele şi districtele etc., îndeplineau şi funcţii legislative locale şi judecătoreşti (în lipsa instanţelor de judecată proprii, până în al doilea deceniu al sec. al XVIII-lea în Ţara Românească şi Moldova şi până în a doua jumătate a sec. al XIX-lea în Transilvania), precum şi alte funcţii izvorâte din necesitatea rezolvării problemelor variate legate de dezvoltarea unităţilor administrative de sub conducerea unei instituţii administrative. Un număr mare de documente cuprind, pe lângă probleme de ordin pur administrativ, şi chestiuni de natură economică, socială, juridică, sanitară etc. Dintre cele mai vechi fonduri semnalăm: fondul „Primăria oraşului Dej", cu documente începând din anul 1283; fondul „Primăria oraşului Bistriţa", cu documente începând din anul 1291; fondul „Scaunul Odorhei", cu documente începând din anul 1506; fondul „Comitatul Solnocul de Mijloc", cu documente începând din anul 1550; fondul „Prefectura judeţului Satu Mare", care începe din anul 1577 etc. Sin. *arhive ale instituţiilor administrative (înv.), arhive ale administraţiilor publice.* **2.** Arhive (1) constituite din documente create de instituţiile administrative centrale. Dintre instituţiile centrale vechi, Dieta Transilvaniei are documente începând din anul 1563. Vechile arhive ale sfaturilor sau divanurilor domneşti din Moldova şi Ţara Românească nu s-au păstrat, deşi în documentele vremii găsim menţiuni despre existenţa lor încă de la sfârşitul sec. al XIV-lea. în ceea ce priveşte epocile modernă şi contemporană, în categoria acestor arhive sunt incluse arhivele ministerelor şi departamentelor şi, în mod special, ale instituţiilor centrale ale puterii şi administraţiei de stat. Sin. *arhivele guvernative.*

arhive ale administraţiilor publice (arh.), v. *arhive administrative.*

arhive ale asociaţiilor şi organizaţiilor particulare (arh.), arhive din categoria arhivelor particulare, constituite din documentele create de organisme economice (întreprinderi industriale, case de comerţ, bănci etc.), sociale (asociaţii de ajutor reciproc, societăţi filantropice), culturale, nefinanţate de stat, care datează din epoca capitalistă, când activitatea economică, socială şi culturală revenea în mare măsură iniţiativei particulare.

arhive ale cultelor (arh.), v. *arhive ecleziastice.*

arhive ale instituţiilor comerciale (arh.), arhive din categoria arhivelor economice, compuse din documentele create de camerele de comerţ, companiile de comerţ, direcţiile comerciale judeţene, firmele comerciale, administraţiile vamale judeţene, sucursalele vamale etc. Categoriile de documente cuprinse în aceste arhive sunt: registre cu procese-verbale ale consiliilor de administraţie, dări de seamă, rapoarte, anchete; convenţii, diferite statistici, corespondenţă între diferite firme; regulamente referitoare la organizarea şi funcţionarea camerelor de comerţ, a impozitelor, a regimului vamal, a importului, a exportului; memorii, sesizări şi propuneri ale comercianţilor şi meseriaşilor, liste de preţuri etc.

arhive (ale instituţiilor) de învăţământ (arh.), arhive create de instituţiile de învăţământ, şcoli, universităţi şi de instituţiile care au coordonat activitatea de învăţământ: Eforia Şcoalelor, revizorate şcolare (inspectoratele şcolare), circumscripţiile şcolare, comitete şcolare judeţene. Arhivele acestor instituţii pentru perioada anterioară jumătăţii sec. al XVII-lea nu s-au păstrat, bogate informaţii referitoare la învăţământ găsindu-se în arhivele ecleziastice şi cele administrative. Începând cu sec. al XVII-lea s-au păstrat şi arhive şcolare, ca cele ale colegiilor reformate din Odorhei (cu documente începând cu anul 1687) şi din Tîrgu-Mureş (sec. al XVII-lea-1948), fondul Academiei de Drept – Oradea (1728-1934) ş.a. Dar cele mai multe **a.** sunt din sec. al XIX-lea. Printre acestea se numără „Academia Mihăileană" din Iaşi, Academia teologică din Blaj, Academia de arte frumoase din Iaşi, Universitatea din Cluj; fondurile diferitelor licee, gimnazii, şcoli normale, profesionale, inspectorate etc.

arhive ale instituţiilor şi întreprinderilor de transport (arh.), arhive din categoria arhivelor economice, constituite din documente create de instituţii şi întreprinderi de transporturi (pe uscat, pe apă, aeriene): serviciile judeţene de drumuri naţionale, direcţiile centrale şi regionale C.F.R., inspectorate regionale de navigaţie, căpităniile porturilor, flotilele de aviaţie etc. între categoriile de documente cuprinse în aceste arhive se numără: dări de seamă anuale, bilanţuri, scheme de organizare, bugete, liste de firme furnizoare, comenzi de lucrări şi materiale, contracte cu diferiţi furnizori, rapoarte, regulamente, situaţii generale recapitulative, liste de amenzi, schiţe şi planuri tehnice, corespondenţă referitoare la acţiunile revendicative şi greviste ale muncitorilor etc.

arhive bisericeşti (arh.), v. *arhive ecleziastice.*

arhive culturale (arh.), arhive (1) de instituţie sau create de persoane fizice, constituite din documente provenite de la diferite instituţii de cultură şi artă sau de la scriitori, oameni de artă şi cultură. Arhivele Statului păstrează fonduri ale unor instituţii de cultură care au activat începând cu a doua jumătate a sec. al XIX-lea: Asociaţia pentru literatură si cultura poporului român – „ASTRA" (Braşov, 1850-1944: Sibiu, 1861-1950; Năsăud, 1862-1954 etc.); Ateneul Român (1864-1949); Biblioteca din Blaj (cu documente începând din sec. al XVIII-lea); Comisia Monumentelor istorice, Liga culturală; „Casina

Română" – Braşov (cu documente începând din 1847) şi Năsăud (cu documente începând din 1906); Reuniunea de cetire şi cântări – Năsăud (1900); Reuniunea de cultură „Cele trei Crişuri" – Oradea (1922-1940) etc.; la acestea se adaugă şi alte fonduri ale ateneelor populare, muzeelor, bibliotecilor, căminelor culturale, teatrelor, redacțiilor ziarelor şi revistelor etc.

arhive de instituții bancare şi financiare (arh.), arhive, din categoria arhivelor economice, constituite din documente aparținând unor instituții şi întreprinderi ca: Banca Națională – cu sucursalele sale – , Banca pentru agricultură, industrie şi comerț, creditul financiar-rural, creditul financiar-urban, băncile populare sătești, băncile agrare, băncile comerciale, institutele de credit şi economii; administrațiile financiare județene, percepțiile comunale etc. Aceste arhive sunt compuse din registre de evidență şi operațiuni bancare, acte de casă, corespondențe privind acordări de credite, întabulări şi licitări de imobile, precum şi efectuarea de operațiuni de scont, finanțări de lucrări edilitare, dări de seamă şi bilanțuri anuale ale unor bănci şi case de economii etc. Cele mai vechi fonduri bancare sunt Trezoreria Transilvaniei – Sibiu (cu documente din 1690) şi Visteria Moldovei – Iaşi (cu documente din 1763).

arhive de întreprinderi şl instituții agricole (arh.), arhive din categoria arhivelor economice, rezultate din activitatea unor întreprinderi şi instituții ca: inspectoratele agricole județene, inspectoratele agricole de plăşi, consilieratele agricole județene, serviciile agricole județene, camerele agricole, ocoalele agricole, eforiile județene de păşuni, fermele agricole, I.A.S., S.M.A.; trusturi județene, direcții agricole județene etc. Documentele cuprind instrucțiuni, dispoziții de planuri cadastrale de moşii, planuri de expropriere şi împroprietărire, planuri-schițe, situații de parcelare, situații cu stadiul lucrărilor de expropriere, împroprietărire, sentințe judecătoreşti, contestații, situații statistice, programe agricole, planuri de exploatare, însămânțări, de producție etc. O parte a arhivei agricole este constituită din *fondurile întreprinderilor şi instituțiilor silvice:* Casa autonomă a pădurilor statului, a inspectoratelor agricole, a direcțiilor regionale silvice, a direcțiilor județene silvice, a circumscripțiilor silvice, a ocoalelor silvice județene etc. Aceste fonduri cuprind următoarele categorii de acte: rapoarte de activitate, dări de seamă, planificări ale exploatării şi valorificării pădurilor, analize ale prețului de cost, procese-verbale referitoare la lucrările de plantații în pepiniere, programul lucrărilor de regenerare şi amenajare a pădurilor, arendarea păşunatului, ordine, circulare şi instrucțiuni cu caracter administrativ-gospodăresc, situații cu evidența pădurilor statului etc.

arhive de întreprinderi şi instituții industriale (arh.), arhive din categoria arhivelor economice, compuse din fondurile create de întreprinderile şi instituțiile a căror activitate s-a desfăşurat în domeniul industriei precum: inspectoratele geologice şi miniere, oficiile regionale de control geologic minier (ex. fondul Inspectoratul general al minelor de cărbuni din Valea Jiului – Petroşani), societățile miniere, petroliere, rafinării, fabrici, uzine (ex. fondul Uzina electrică din Caransebeş), camerele de industrie etc. Categoriile de documente cuprinse în aceste arhive sunt: situații privind extragerea, prelucrarea şi preschimbarea minereurilor; planuri privind rezervele de minereuri; planuri de investiții în vederea înzestrării cu utilaje şi instalații miniere; dări de seamă şi rapoarte de producție, cu situații statistice privind sporirea producției: venituri, cheltuieli, plăți interne, externe; hărți şi schițe topografice; evidențe şi situații statistice privind angajările, transferările, concedierile de muncitori; contracte de muncă, salarizări, cereri de revendicări etc.

arhive de literatură şi artă (arh.), arhive din categoria arhivelor culturale, care cuprind documente provenite de la creatorii de literatură şi artă, fie persoane fizice, fie instituţii cu caracter cultural, literar şi artistic. **A.** sunt constituite din manuscrise (corespondenţă, monografii, jurnale, articole, însemnări etc.), desene, stampe, gravuri, reproduceri de pe opere de artă etc. Până la controlul şi evidenţa riguroasă executate de Arhivele Statului prin Decretul nr. 472/1971 privind Fondul Arhivistic Naţional, aceste documente erau dispersate la biblioteci, muzee şi arhive (colecţii) particulare. Astăzi, prin reglementări legislative, locul de păstrare al acestor documente, constituite în fonduri şi colecţii, este instituţia Arhivelor Statului. Ţinându-se seama însă de tradiţia de păstrare a unor instituţii de cultură, în legislaţia actuală este prevăzută şi posibilitatea păstrării acestor documente şi de biblioteci, muzee, desemnate de Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, împreună cu Ministerul de Interne.

arhive de stare civilă (arh.), arhive, din categoria arhivelor de instituţie, care cuprind documente de stare civilă (naştere, căsătorie, deces), înregistrări sporadice ale unor astfel de acte există din evul mediu. În ţara noastră **a.** s-au constituit târziu, în urma introducerii unor astfel de oficii pe lângă biserici, în anul 1723 în Transilvania şi, între anii 1831 şi 1832, în Ţara Românească şi Moldova. Din anul 1865 în Ţara Românească şi Moldova, iar din 1895 în Transilvania, oficiile de stare civilă au început să funcţioneze pe lângă primăriile comunelor, răspunderea legală aparţinând tribunalelor, care legalizau registrele de stare civilă, punându-le în circulaţie în dublu exemplar, prin comune. Un exemplar era oprit la primăria comunei, iar celălalt se depozita la tribunal. **A.** formează serii deosebite atât la comune, unde fac parte din fondul primăriei, cât şi la tribunale. Prin reforma din anul 1950 s-a instituit un serviciu de stare civilă şi de evidenţa populaţiei care a activat în cadrul sfaturilor populare, iar azi în cadrul consiliilor populare.

arhive ecleziastice (arh.), arhive, din categoria arhivelor particulare constituite din documentele existente la mitropolii, episcopii, mănăstiri, schituri, biserici şi culte religioase. **A.** sunt constituite din documentele proprii ale acestor aşezăminte *(archivum domesticum),* din documentele particularilor depuse spre păstrare *(archivum regnicolare)* şi din documentele emise de aceste aşezăminte. Astăzi, conform Decretului nr. 472/1971, privind Fondul Arhivistic Naţional, organizaţiile de cult, deţinătoare de documente care fac parte din Fondul Arhivistic Naţional, au obligaţia să le declare la Direcţia generală a Arhivelor Statului sau la filialele Arhivelor Statului, în vederea depunerii lor spre păstrare permanentă. Sin. *arhive bisericeşti, arhive ale cultelor.*

arhive economice (arh.), arhive (1) de instituţie constituite din documente provenite de la instituţii şi întreprinderi cu atribuţii în diferite domenii ale economiei. **A.** se compun din arhive ale instituţiilor *industriale, agricole, bancare şi financiare, comerciale şi de transporturi.* Cele mai vechi fonduri economice sunt: Direcţia minelor şi uzinelor metalurgice – Baia-Mare (1669-1948) şi fondul Uzinele chimico-metalurgice – Zlatna (1789). Dar majoritatea **a.** datează din sec. al XIX-lea. Înrudite cu **a.** sunt *arhivele statistice,* foarte utile pentru studiul legităţilor social-economice, denumite şi arhive statistice-economice.

arhive judecătoreşti (arh.), arhive (1), din categoria arhivelor de instituţie, care cuprind documente create de instituţiile judecătoreşti (instanţe judecătoreşti, colegiile avocaţilor şi magistraţilor, procuratura), în epoca feudală, când dreptul de judecată în stat îl deţinea domnul ajutat de sfatul domnesc, nu se poate vorbi de existenţa unor arhive judiciare propriu-zise, documentele de acest tip păstrându-se fie la destinatari, fie în arhivele

instituțiilor administrative care aveau şi competenţe judecătoreşti. După 1831, în Țara Românească şi Moldova, justiția se organizează pe baze noi, apar instituții judecătoreşti de-sine-stătătoare ca: Logofeția Dreptății, înaltul Divan, înalta Curte de Revizie, înalta Curte şi procuraturile județene. Această structură durează până la 1861 când are loc o reorganizare a instituțiilor judecătoreşti şi când apar următoarele noi instituții: Înalta Curte de casație, curți de apel, tribunale şi judecătorii, fiecare cu jurisdicții bine determinate. În Transilvania, instanțele de judecată de-sine-stătătoare au luat ființă după 1867, când vechile instituții feudale sunt înlocuite cu judecătoriile de plasă şi tribunalele județene. Prin legea de organizare judecătorească din 1925 s-a uniformizat sistemul instituțiilor judecătoreşti în întreaga țară, aceasta durând până în 1952, când, cu prilejul noii organizări, s-au înființat următoarele instanțe judecătoreşti: tribunalele populare (raionale şi orăşeneşti), regionale, Tribunalul Capitalei şi Tribunalul Suprem. Astăzi, aceste instituții sunt: judecătoriile, tribunalele militare, județene şi Tribunalul Suprem. Din arhivele instituțiilor judecătoreşti până la 1831 s-au păstrat puține documente. Ele provin, mai ales, de la Logofeția Țării de Jos, Logofeția Țării de Sus, Logofeția pricinilor străine, Departamentul de opt; dintre fondurile judecătoreşti păstrate la Arhivele Statului se numără: Divanul domnesc, Divanul Apelativ al Țării de Jos (Moldova), Divanul de Apelație al Țării de Jos şi Divanul de Apelație al Țării de Sus (Țara Românească); Divanul judecătoresc – Bucureşti; Înalta Curte de casație şi justiție; Înalta Curte – cu secțiile civilă şi criminală; Curtea de apel – Bucureşti etc.

arhive județene (arh.), v. *Arhivele Statului.*

arhive legislative (arh.), arhive din categoria arhivelor de instituție, cuprinzând documente create de activitatea puterilor legislative. Inițial, când activitatea legislativă – ca dealtfel toate activitățile – era exercitată de domn asistat de adunările reprezentative şi uneori de consiliul, sfatul sau divanul său, în Țara Românească şi Moldova, sau de voievod ori principe, asistat de dietă, în Transilvania, **a. l.** nu s-au putut constitui ca atare, hotărârile domneşti, princiare sau voievodale fiind păstrate la destinatar. Organizarea cancelariilor şi secretariatelor administrative, precum şi introducerea registrului pentru copii sau concepte ale actelor emise fac posibilă apariția propriu-zisă a **a. 1.** constituite din: acte cu caracter normativ, decrete, porunci, ordonanțe cuprinzând dispoziții cu caracter legislativ adresate comunității. În unele dintre aceste documente se indicau şi locurile sigure de păstrare, în perioada modernă, când puterile legislative sunt împărțite, instituțiile investite cu astfel de puteri îşi constituie arhivă proprie. Dacă în Transilvania formele vechi feudale continuă până la suprimarea ordinelor (în anul 1848) şi desființarea Universității săseşti (în anul 1872), sarcinile trecând asupra parlamentului central, în Țara Românească şi Moldova, după 1831, se introduce sistemul unicameral; Obştească Adunare, care durează până în anul 1866, când se transformă într-un sistem bicameral: Camera şi Senatul. După 1881 puterea supremă de stat a reprezentat-o monarhia constituțională împreună cu cele două Adunări (Senatul şi Adunarea Deputaților), care exercitau puterea legislativă şi pe cea executivă. Acest sistem durează până în anul 1948, când, prin Constituție, devine unicameral – Marea Adunare Națională; organele supreme ale puterii de stat, prevăzute de Constituția din 1965, cu modificările ulterioare, sunt: Marea Adunare Națională, Consiliul de Stat, preşedintele Republicii Socialiste România. Dintre fondurile legislative, Arhivele Statului păstrează: Divanul domnesc – Iaşi (1786-1862); Dieta Transilvaniei (din care se păstrează la Arhivele Statului Sibiu documente dintre anii 1536 şi 1847); Adunările Legislative – Bucureşti şi Iaşi (1831-1866); Casa Regală; Consiliul de Stat; Adunarea deputaților, Plebiscitele etc. Organele supreme ale puterii de stat de astăzi, conform legislației arhivistice actuale, sunt exceptate de la obligația de a-şi depune arhivele la Arhivele Statului.

arhive militare (arh.), arhive din categoria arhivelor de instituție, constituite din documente cu caracter militar create de instituțiile militare. Deşi primele documente militare nu au fost constituite în **a. m.,** sunt totuşi ştiri despre existența unor astfel de instituții, din cele mai vechi referințe despre atribuțiile ostăşeşti care se găsesc în actele diplomatice păstrate la destinatari. Din sec. al XVIII-lea se păstrează o serie de proclamații militare interne şi externe, care cheamă pe oameni sub arme şi care, teoretic, pot constitui adevărate **a.** După 1831 reapare oştirea pământeană, care îşi constituie un fond propriu de arhivă (ostăşească). O **a. m.** propriu-zisă apare în epocile modernă şi contemporană, odată cu crearea instituției permanente a armatei, cu o rețea foarte întinsă de unități şi subunități; aceste unități, atâta vreme cât lucrează independent şi au răspundere directă creează câte un fond arhivistic. Dintre fondurile militare, Arhivele Statului păstrează: Corpul XII al armatei austriece Sibiu (1703-1865), Comandamentul corpului de armată cezaro-crăiesc din Timişoara (1722-1918), Ministerul de Război, Marele Stat Major (1830-1898), Miliția Moldovei, Regimentul al II-lea român de graniță – Năsăud (1762-1851) etc.

arhive speciale (arh.), **1.** Arhive care cuprind documente adunate la un loc pe baza unor caracteristici, de obicei fizice, care le sunt proprii (de ex. natura suportului material); în virtutea criteriului fizic al documentului, arhivele cine-fono-fotografice sunt considerate **a. s.** V. *arhiva Radioteleviziunii române, Arhiva Națională de Filme.* **2.** Arhivă constituită într-o anumită ramură de activitate (ex. arhiva de literatură şi artă etc.).

arhive tehnice (arh.), arhivă din categoria arhivelor economice, care cuprinde totalitatea documentelor cu caracter tehnic create de anumite institute de cercetare şi proiectare, întreprinderi industriale sau organizații economice. În categoria documentelor tehnice intră studii tehnico-economice, proiecte de execuție, tehnologii, normative, figuri tehnice reprezentând documentația tehnică elaborată de respectiva instituție sau întreprindere, cât şi cea provenită de la alte instituții de proiectare din țară şi străinătate. În raport de categoriile de documente tehnice, create îndeosebi în cadrul **a. t.** din institutele de proiectare, se disting două categorii de arhive: arhive de siguranță sau de planuri originale şi arhive de consultare, cuprinzând copiile în evidență şi copiile informative ale proiectelor în forma expediată de beneficiar, microfilmele planurilor sau dosarelor şi proiectelor elaborate de alte organizații.

arhiveconomie (arh., cons.), ramură a arhivistică care cercetează şi stabileşte condițiile optime de păstrare şi conservare a documentelor.

Arhivele Statului (arh.), instituție de stat, specializată în preluarea, păstrarea şi valorificarea documentelor care au caracter istorico-documentar. **A.** din România au luat ființă la 1 mai 1831 la Bucureşti, şi la 1 ianuarie 1832 la Iaşi. Preocupări pentru păstrarea documentelor au existat din cele mai îndepărtate timpuri. Semnalări în acest sens există încă din sec. al XII-lea, dar apariția unei instituții specializate este legată de procesul de modernizare a instituțiilor din prima jumătate a sec. al XIX-lea. Reformele care au urmat Unirii Principatelor s-au răsfrânt şi asupra organizării arhivelor, concretizându-se în înființarea la Bucureşti a Direcției generale a Arhivelor Statului (1862), la Iaşi rămânând să funcționeze în mod provizoriu o „arhivă sucursală". Printr-un decret şi un regulament de organizare şi funcționare a **A.** s-au stabilit rolul şi misiunea instituției în cadrul societății româneşti. Creşterea interesului pentru folosirea documentelor de arhivă determină pe domnitorul Alexandru I. Cuza ca în anii 1864-865 să emită mai multe legi prin care să desființeze comisia pentru rezolvarea actelor mănăstirilor secularizate şi să hotărască trecerea tuturor actelor publice la **A.**, inclusiv a fondurilor şi colecțiilor de documente cunoscute sub denumirea de „Aşezămintele brîncoveneşti". în

contextul preocupărilor de îmbunătățire a sistemului de organizare a **A.** poate fi menționată încercarea din anul 1870 de a se înființa arhive în toate județele țării. Desăvârşirea statului național unitar român (1918) a creat premisele necesare dezvoltării tuturor sectoarelor de activitate, inclusiv cel al **A.** în anul 1920 se înființează patru direcții regionale. Concomitent se fac mai multe încercări de a reorganiza arhivele, în conformitate cu schimbările survenite, dar aceste inițiative reuşesc să se materializeze abia în anul 1925 prin „Legea pentru organizarea Arhivelor Statului". Această lege, încorporând în textele ei experiența arhivistică acumulată aproape de un secol, cuprindea dispoziții referitoare la organizare, personal, depozite şi activitatea ştiințifică. În perioada interbelică, prin mai multe acte normative, se lărgeşte competența **A.** şi se înființează „Revista Arhivelor" (1924), Şcoala de arhivistică (1924) şi Muzeul Arhivelor (1926). În perioada anilor 1931-1945 au fost înființate filiale ale Arhivelor la Craiova (1931), Timişoara (1936), Năsăud (1937), Braşov (1938), Suceava, Buzău şi Sibiu (1945). în anul 1951, printr-un decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale, rolul şi competența **A.** sunt puse de acord cu noile cerințe. Funcția de preluare a documentelor a fost extinsă asupra tuturor organizațiilor şi instituțiilor şi asupra tuturor documentelor de valoare deosebită. **A.** controlează şi îndrumă activitatea de organizare, conservare şi folosire a arhivelor la toate organizațiile şi instituțiile din țară. S-au constituit noi filiale ale **A.** pe principiul administrativ-teritorial, subordonate D.G.A.S. Rolul şi menirea instituției sunt amplificate prin Decretul nr. 353/ 1957 şi H.C.M. nr. 1119 din acelaşi an, care înființează Fondul Arhivistic de Stat al R.P.R. şi stabilesc categoriile de documente ce fac parte din acesta având la bază criteriul valorii ştiințifice şi practice. Creatorii de documente sunt nominalizați, se înființează comisiile de expertiză (selecționare) şi se fixează, în cadrul unei evidențe şi metodologii unitare, ca instrumente de lucru *indicatorul termenelor de păstrare a documentelor* şi lista cu categoriile de materiale supuse selecționării. Perfecționări importante în legislația arhivistică sunt aduse în anul 1971 prin emiterea Decretului nr. 472 şi prin unele modificări ale acestuia în anul 1974. Schimbările aduse prin noua legislație sunt de ordin calitativ şi se referă la Fondul Arhivistic Național al Republicii Socialiste România, determinând noi obligații şi responsabilități în organizarea, păstrarea şi folosirea arhivelor, atât pentru **A.** cât şi pentru toți creatorii şi deținătorii de documente ce fac parte din Fondul Arhivistic Național. Competența **A.** se amplifică şi pe planul valorificării documentelor de arhivă, al dezvoltării unei activități de cercetare proprie, al elaborării de lucrări şi publicații de specialitate, al realizării schimbului de experiență şi generalizării rezultatelor pozitive, al întreținerii de legături cu instituții similare din străinătate etc. (Fig. 9 şi 10)

arhivist (arh.), specialist care îşi desfăşoară activitatea în cadrul Arhivelor Statului şi al unor instituții centrale sau județene, având ca sarcină organizarea, conservarea şi valorificarea documentelor din Fondul Arhivistic Național.

arhivist al statului (arh.), denumirea conducătorului Arhivei de Stat a Principatului Moldovei, între anii 1832 şi 1862, numit de domnul țării. Primul **a.** a fost Gheorghe Asachi, care a pus bazele organizării instituției. Arhivişti ai statului au mai fost si poetul Vasile Alecsandri (1850-1853), Gheorghe Sion (1855-1856) şi Teodor Codrescu (1856).

arhivistică, ştiință specială a istoriei a cărei sferă de cercetare o constituie izvoarele scrise pe suporți friabili, pe baza cărora se efectuează cercetări fundamentale şi aplicative în vederea stabilirii soluțiilor optime de ordonare, selecționare, inventariere, conservare şi valorificare a documentelor. Primele lucrări de **a.,** datorate lui Johan Peter Zwengel *(New Grosse Formular,* 1568), Iacob de Raemingen *(Von der Rèqestratur und Ihren gebänwessen,* 1571), Bonifaciu Baltasar (1632) şi George Aebltin (1669), tratează modul de organizare al cancelariei şi al registraturii, având la bază rezultatul activității

lor practice. În sec. al XVIII-lea, **a.** a făcut paşi importanţi pe calea constituirii ca ştiinţă independentă. În sec. XIX-XX s-au formulat reguli privitoare la păstrarea şi folosirea documentelor, s-au teoretizat şi sistematizat toate cunoştinţele referitoare la documente şi la instituţia menită a le păstra, s-au făcut încercări de alcătuire a unei terminologii adecvate. Aprofundând cercetarea, **a.** s-a dezvoltat iniţial în trei direcţii: *arhivologia* (v.), *arhiveconomia* (v.) şi *arhivotehnia* (v.). Pe măsura promovării ştiinţei şi tehnicii, **a.** şi-a lărgit câmpul de cercetare, şi-a perfecţionat metodele de cercetare, folosind în etapa actuală calculatorul electronic în vederea prelucrării operative a informaţiilor extrase din documente. Astăzi, **a.** se structurează în două ramuri: teoria arhivistică (terminologie, metodologie, istoricul arhivelor, dreptul arhivistic) şi practica arhivistică (registratură, evidenţă, selecţionare, valorificare).

arhivologie (arh.), ramură a arhivisticii care cercetează istoria arhivelor şi a arhivisticii, istoria dreptului arhivistic, precum şi istoria fondurilor arhivistice. Sin. *teorie arhivistică.*

arhivotehnie (arh.), ramură a arhivisticii care se ocupă de problemele ştiinţifice, juridice şi practice ale creării, selecţionării, organizării şi valorificării documentelor. Sin. *tehnică arhivistică.*

arhondologhie (arhondologie) (dipl.), grecism intrat în limba română în timpul domniilor fanariote şi utilizat pentru a denumi *registrul* **(1)** în care erau trecute toate familiile boiereşti din ţară. Acest registru se numea şi *condica rangurilor boiereşti.* În timpul Revoluţiei din 1848, la 6/18 septembrie, în Bucureşti este arsă *arhondologhia,* împreună cu textul Regulamentului organic de către mulţimea care demonstra, arătându-şi ataşamentul faţă de ideile revoluţionare.

Aricescu, Constantin D. I. (18 martie 1823, Cîmpulung Muscel – 18 februarie 1886, Cîmpulung Muscel), cercetător şi apoi director general la Arhivele Statului în perioada 1869-1870 şi 1871-1876. A urmat studiile în oraşul său natal şi la Bucureşti. Poet, istoric şi ziarist **a** participat la Revoluţia de la 1848 din Ţara Românească. În 1857 a fost deputat de Cîmpulung pentru Divanul ad-hoc. De asemenea, a funcţionat ca administrator la foile „Românul" şi „Buciumul". S-a interesat, în special, de completarea tezaurului istoric al patriei, prin achiziţionări de la particularii din ţară şi depistări de documente în arhivele şi bibliotecile străine; în vederea asigurării unui spaţiu adecvat pentru depozitarea noilor achiziţii, solicită în câteva rânduri construcţia unui local destinat exclusiv arhivelor, precum şi înfiinţarea de arhive judeţene, în care scop elaborează chiar un proiect de lege şi un regulament de aplicare. A dezvoltat activitatea iniţiată de înaintaşii săi în privinţa editării de documente, mai ales în perioada 1873-1876, când publică în „Revista istorică a Arhivelor României" *Condica de venituri şi cheltuieli a vistieriei de la leatul 7202-7212 (1694-1704),* Bucureşti, 1873 şi *Indicele de hrisoave şi cărţi domneşti aflate în Arhiva Statului şi nepublicate încă,* Bucureşti, 1874 şi 1876.

aripis (her.), v. *zbor.*

armales 1. (dipl.). Scrisori de înnobilare, în cancelaria Transilvaniei în sec. XVI-XIX, de obicei, în limba latină, în care celui ridicat la rangul de nobil i se conferea un blazon sau o stemă (lat. *arma),* de regulă reprezentată în partea stângă sus a documentului, iar descrierea ei făcea parte din textul documentului; **2. Armales** (arh.), serie de documente în arhiva Capitlului din Alba Iulia, din sec. XVI-XVIII, şi în arhiva Conventului din Cluj-Mănăştur, din sec. XV-XIX, cuprinzând diplome de înnobilare.

Armarium (arh.), serie de documente din arhiva Guberniului Transilvaniei, datând din anii 1772-1846, care, datorită formatului, a fost păstrată inițial într-un dulap special.

armat (her.), termen care indică: **1.** Un personaj, un braț sau un animal purtând o armă; **2.** Smaltul diferit (decât al corpului) al ghearelor animalelor sălbatice şi al păsărilor de pradă; **3.** Cromatica diferită a mânerului unor arme față de lama acestora.

armazar (dipl.), v. *arzmahzar.*

arme (her.), ansamblul elementelor care compun o stemă; pot fi: **a.** *de asumare* (asumpțiune) (create de posesor); **a.** *aluzive* (care fac aluzie la un fapt); **a.** *de conferire* (acordate de către un suzeran, fapt pentru care reproduc total sau, parțial, armele acestuia); **a.** *de demnitate* (evocă demnitățile pe care le-a avut posesorul); **a.** *de familie* (blazoane menite a distinge familiile între ele); **a**. *de pretenţiune* (sugerează tendința posesorului de a-şi extinde stăpânirea pe baza unor drepturi de succesiune); **a.** *fantastice* (alcătuite la întâmplare); **a.** *cu rebus* (descifrarea lor presupunând o deducție logică); **a.** *vorbitoare* (exprimă sau fac aluzie la numele posesorului). Sin. *armerii*

armerii (armoarii) (her.), v., *arme.*

armorial (her.), culegere de armerii (v.). Sunt considerate medievale **a.** sub formă de manuscris, redactate înainte de 1500. **A.** se grupează după formă, în caiete şi suluri, iar după caracteristicile interne în următoarele categorii: **1. a.** *ocazional,* alcătuit cu prilejul unor evenimente şi reunind armele persoanelor participante la acestea (război, turnir, conciliu etc.); **2. a.** *instituțional,* cuprinzând semnele simbolice distinctive ale unor persoane ce fac parte dintr-o corporație, unitate sau asociație; **3. a.** *general,* însumând toate stemele utilizate într-o regiune sau țară; **4. a.** *raisonnes (ordinar)* în cadrul căruia armeriile sunt clasificate după figuri; **5. a.** *marginal,* lucrare literară sau narativă, care cuprinde şi unele descrieri sau reproduceri de steme.

artă heraldică (her.), ansamblul mijloacelor de realizare efectivă a unei steme pe baza cerințelor ştiinței heraldice. V. *heraldică.*

artic (dipl.), termen utilizat în sec. al XVII-lea în Moldova pentru a denumi o *jalbă* sau o *plângere* înaintată unei autorități. V. *arz.*

Articuli diaetales (arh.), serie de documente în arhivele Capitlului din Alba Iulia din anii 1505-1868, Convelitului din Cluj-Mănăştur din anii 1538-1868 şi Cancelariei Aulice Transilvane din anii 1749-1847, cuprinzând originale sau copii ale hotărârilor dietelor Transilvaniei. V. *acta diaetalia.*

arz (dipl.), **1.** Document turco-osman cu caracter special, caracteristic evului mediu, clasat din punct de vedere diplomatic în categoria scrisorilor oficiale, prin care se aduce la cunoştință o poruncă emanată de la sultan. Acest gen de document se întâlneşte destul de rar în țările române, **2.** Act diplomatic care cuprinde o expunere cu caracter revendicativ, o reclamație, un raport sau o cerere adresată Porții otomane de către domn, boieri sau membri ai clerului din țările române în epoca dominației otomane.

arzahal (dipl.), v. *arzihal.*

arzihal *(arzuhal, arzahal, arzehal, arzohal, arzatal, arzoval, argihal.* V. *petiție, suplică),* (dipl.), document din epoca feudală, clasat, din punct de vedere diplomatic, în categoria scrisorilor particulare, cuprinzând o expunere scrisă asupra unor fapte sau întâmplări pe care o persoană, în calitate particulară, o prezintă sultanului sau marelui-vizir pentru a obține anumite drepturi sau pentru a se plânge împotriva cuiva. Pentru **a.**, prin care adresantul se plângea împotriva cuiva, poporul folosea termenul *răvaş de jalbă.*

arzmahzar *(arzmagzar, arzmarzar, arzumagzar, arzumahzar, argimagzar(i), armazar),* (dipl.), document din epoca feudală, clasat, din punct de vedere diplomatic, în categoria scrisorilor oficiale, cuprinzând o scrisoare colectivă, în care se formulează o plângere sau o revendicare etc. şi care este prezentată sultanului sau marelui-vizir în numele unei provincii întregi. Sin. *mahzar, suplică colectivă.*

Asachi, Gheorghe (1 martie 1788, Herța – 12 noiembrie 1869, Iaşi), cărturar, umanist şi scriitor român, **A.** s-a aflat Ia conducerea Arhivelor Statului din Iaşi, încă de la înființarea instituției, din anul 1832 şi până în anul 1849 şi apoi din 1857 până în 1858. În activitatea sa a fost preocupat de următoarele probleme: organizarea Arhivei Statului ca instituție independentă şi ca o secție a înaltului Divan; preluarea în Arhiva Statului a documentelor aflate la particulari sau la diferite instituții, în scopul de a le face publice, precum şi îmbogățirea arhivei, prin copierea documentelor importante privind istoria Moldovei păstrate în arhivele de la Vatican, Viena, Lwow, Cracovia, Moscova, Odessa etc.; elaborarea şi aplicarea unor metode de evidență a materialelor documentare, atât de diferite ca proveniență; îndrumarea registraturilor şi a lucrătorilor din arhive pentru buna întocmire a actelor, a modului de inventariere şi pregătire a dosarelor ce urmau să fie predate Arhivelor Statului. În ciuda tuturor greutăților întâmpinate, mai ales a dezinteresului manifestat de organele de stat pentru arhive şi documentele țării, **A.** are marele merit de a fi salvat de la distrugere multe documente importante.

ascendent (gen.), **1.** Rudă, în linie directă, care face parte dintr-o generație anterioară; **2.** Membrii unei familii urmăriți din fiu în tată (pl.).

ascendență (gen.), **1.** înrudire cu persoane care au viețuit anterior unui individ; **2.** Urmărire a membrilor unei familii, din fiu în tată: **3.** Strămoşi.

asigurare a securității documentelor (arh., cens.), complex de măsuri destinate protecției documentelor împotriva tuturor cauzelor ce pot prejudicia conservarea şi integritatea lor, indiferent de locul în care sunt păstrate sau folosite. Constă în organizarea sistemelor de protecție prin: **1.** urmărirea menținerii unui microclimat constant în spațiul de depozitare; evitarea amplasamentelor ce pot provoca, datorită vecinătăților contraindicate, surse posibile de degradare (incendii, explozii, inundații, emanații de noxe cu caracter distructiv, obiective cu caracter strategic etc.); respectarea condițiilor de igienă a depozitelor; **2.** prevederea măsurilor de pază împotriva efracției sau distrugerii documentelor. În depozitele de arhivă se folosesc sisteme de alarmare împotriva incendiilor, care sesizează şi avertizează, prin intermediul traductorilor, apariția fumului sau a ridicării temperaturii în intervalul spațiilor în care se află documentele, sisteme de alarmare împotriva efracției care slujesc ia sesizarea şi avertizarea tentativei de pătrundere în interiorul acestor spații; **3.** manipularea şi

transportul documentelor în condiții de perfectă siguranță, care să elimine riscurile potențiale de dispariție sau distrugere.

assecuratio (dipl.), însemnare de cancelarie pe documentele medievale privind Transilvania emise de Cancelaria regală ungară, prin care persoana cu numele înscris după a. adeverea identitatea solicitantului actului.

assignatio (arh.), categorie de documente din sec. XVII-XIX din Transilvania, prin care se făceau cunoscute celor vizați anumite obligații, îndeosebi obligațiile unităților administrativ-teritoriale față de armata austriacă, constând în bani şi livrări de alimente şi furaje.

asuprire (her.), termen care indică plasarea unei mobile deasupra alteia, fără a o atinge.

atac biologic (arh., cons.), v. *biodeteriorare a documentelor de arhivă.*

Aulica (arh.), denumire dată documentelor din sec. al XVIII-lea provenite de la curtea imperială, constituite într-o serie în arhiva Guberniului Transilvaniei.

aur (galben) (her.), metal utilizat în alcătuirea stemelor; este reprezentat convențional prin puncte plasate la egală distanță între ele. Simbolizează putere, suveranitate, fertilitate, dreptate, cumpătare, slavă (Fig. 11); V. *smalturi.*

a.u.s. (dipl.), v. *actum ut supra.*

autentificare, (dipl.), v. *validare.*

autograf (dipl.). semnătură, document, lucrare, adnotare, însemnare etc. scris(ă) chiar de mâna autorului (Fig. 12).

autor al actului (dipl.), persoana în numele căreia se întocmeşte un act, fapt pentru care acel act poartă titulatura sa. Cei mai importanți **a.** sunt suveranii, principii, marii dregători, instituțiile de diferite categorii, în cele mai multe cazuri nu autorii scriu actele, ci funcționarii cancelariei respective. Sin. *emitent al actului.*

avers (sig.), una din părțile sigiliului dublu; este partea cea mai importantă, pe care se află gravată stema țării, în cazul sigiliilor princiare, sau emblema definind atributele posesorului, în alte cazuri.

Litera B

balansor de carte (arh.), dispozitiv ataşat la aparatele de microfilmat, compus din două planşete reglabile, utilizat ca suport la fotografierea cărților voluminoase pentru realizarea planeității paginilor.

baltag (her., sig.), figură heraldică din domeniul armamentului, reprezentată ca o secure de luptă cu două tăişuri.

banca de date (arh., inf.), sistem de organizare şi prelucrare, respectiv teleprelucrare a informației, constituit din trei elemente: a) o colecție de date aflate în interdependență; b) descrierea datelor şi a relațiilor dintre ele; c) un sistem de programe pentru gestiunea datelor care asigură independența programelor aplicative față de modul de structurare a datelor.

bandă (her.), piesă onorabilă a scutului realizată prin trasarea a două diagonale din colțul drept superior spre colțul sting inferior, formând o fâşie ce este reprezentată în alt smalt decât câmpul. Conform cerințelor artei heraldice **b.** trebuie să ocupe circa 1/3 din lățimea scutului. V. *piese onorabile ale scutului.*

bandă magnetică (arh.), **1.** Document lizibil mecanic din categoria fonodocumentelor, creat prin înregistrarea informației sonore pe **b.**; **2.** (arh., inf.), suport de date din material plastic acoperit cu un strat fin de oxid feromagnetic care permite înregistrarea datelor de pe un alt suport, introducerea lor în memorie, înregistrarea rezultatelor intermediare, conservarea datelor permanente şi a programelor; prezintă avantaje în ceea ce priveşte viteza de înregistrare-citire; utilizarea aceleiaşi benzi pentru mai multe scopuri, permite folosirea oricărui cod; ea poate fi folosită ca mediu de memorare sau ca suport de informație pentru intrare/ieşire; banda standard are o jumătate de inch lățime şi este înfăşurată pe role care pot înmagazina o lungime de aproximativ 800 m.; densitatea înregistrării variază între 200 baiți/ inch până la 3022 baiți/inch.

bandă perforată (arh., inf.), suport de date nereutilizabil, reprezentat printr-o bandă de hârtie specială pe care se pot realiza între 5 – 8 perforații; permite înregistrarea cifrelor, literelor sau semnelor speciale si transmiterea datelor echipamentelor de prelucrare automată.

bandă sonoră (arh.), fonodocument a cărui informație auditivă este fixată pe o peliculă cinematografică. Sin. *pelicula sonoră, ton film.*

banderolă (her., sig.), v. *eşarfă.*

bară (her.), piesă onorabilă a scutului alcătuită prin trasarea a două diagonale ce unesc colțul sting superior cu colțul drept inferior, obținându-se o fâşie ce este reprezentată în alt smalt decât câmpul. Conform normelor heraldice ea trebuie să ocupe 1/3 din suprafața scutului. V. *piese onorabile ale scutului.*

bază de date (arh., inf.), element component al unei bănci de date, constituit dintr-o colecţie de date aflate în interdependenţă, precum şi descrierea datelor şi a relaţiilor dintre ele (Fondul Arhivistic Naţional, fondurile şi colecţiile arhivistice).

beadványi jegyzőkőnvv (arh.), denumire pentru registrul de intrare-ieşire folosit în comitatele din Transilvania în prima jumătate a sec. al XIX-lea.

beneficiar (arh., inf.), colectiv sau persoană care foloseşte un sistem de informare pentru a obţine informaţii în legătură cu un anumit subiect.

Bengescu II. Grigore (1824, Craiova – 1881), director al Arhivelor Statului începând cu 24 martie 1862, cu puţin timp înainte de importantul act de unificare a arhivelor (4 aprilie 1862) şi până la 7 august 1864. Personalitate activă, **B.** şi-a făcut studiile la Viena. A ocupat funcţii importante ca administrator al judeţului Mehedinţi în perioada Revoluţiei de la 1848, prefect al judeţului Dolj (1853), ministru la Departamentul Credinţei şi Instrucţiunii Publice sub domnul Barbu Ştirbei (1854-1856), ministru la Justiţie şi Culte în cabinetul lui Mihail Kogălniceanu (1865). Este autor al primului regulament de organizare a arhivelor pe baze noi, intrat în vigoare încă din primul an al directoratului său. În timpul său, instituţia arhivelor face importante preluări de la Ministerul de Finanţe, Ministerul de Război, Ministerul de Interne şi, mai ales, de la mănăstiri. **B.** a fost preocupat de construirea unui nou edificiu pentru arhive, în care scop întocmeşte chiar un proiect de local. Planul nu a putut fi realizat din lipsă de resurse materiale. Crearea bibliotecii documentare a Arhivelor Statului, iniţiativele sale în vederea înfiinţării unui muzeu şi a unei şcoli de arhivistică constituie, de asemenea, câteva din ideile înnoitoare ale îndrăznetului program de organizare propus de **B.**

berat (dipl.), **1.** Act diplomatic solemn, emanat direct de la sultan şi care cuprinde un decret semnat autograf. **2.** Act diplomatic solemn emanat din cancelaria Porţii otomane şi prevăzut cu toate semnele de validare, prin care se acordau diverse titluri sau privilegii (Fig. 13). V. *diplomă.*

bezant (her., sig.), piesă circulară plină, reprezentată, de obicei, prin metale; soarele este deseori înfăţişat ca un **b.**

bezmăn (dipl.), v. *embatic.*

bicefală (her., sig.), pasăre himerică înfăţişată cu două capete; dintre păsările **b.** foarte des este întâlnită acvila **b.**

biodeteriorare a documentelor de arhivă (arh., cons.), proces complex de degradare a documentelor de arhivă de către diverşi factori biologici (bacterii, actinomicete, ciuperci de mucegai, insecte, rozătoare). **B.** se manifestă în spaţii de depozitare umede, insalubre, unde nu se respectă măsurile de igienă a depozitelor de arhivă. Sin. *deteriorare biologică.*

blazon (her.), v. *stemă, arme.*

blazonare (her., sig.), acțiune de identificare şi explicare în termeni heraldici şi după legile acestei ştiințe, a elementelor componente ale unei steme.

blănuri (her.), materiale utilizate în alcătuirea stemelor: a) *hermină* (numită şi cacom) şi *contra hermină;* b) *sîngiapul* (numit şi vair). şi *contrasîngiap,* v. *smalturi.*

blocare a volumelor (arh., cons., bibl.), proces de degradare a volumelor de documente în urma căruia filele se lipesc una de alta, compactând volumul într-un bloc greu sau uneori imposibil de desfăcut. **B.** constituie, în mod obişnuit, o etapă finală a biodeteriorării microbiene, dar se pot bloca şi volumele inundate care nu au fost uscate la timp şi în mod corespunzător. Volumele de hârtie cretată nu mai pot fi recuperate din cauza omogenizării masei de cretare.

b. m., br. m. (arh.), v. *brevi manu.*

Bolliac, Cezar (28 martie 1813, Bucureşti – 25 februarie 1881, Bucureşti), scriitor român, director general al Arhivelor Statului între 7 august 1864 şi 12 iulie 1866. A contribuit substanțial la dezvoltarea activității arhivistice, preocupându-se, în special, de îmbogățirea fondurilor arhivistice şi ale bibliotecii documentare a arhivelor, precum şi de organizarea arhivelor în reşedințele de județ. A avut, de asemenea, inițiativa publicării primei reviste a Arhivelor Statului din care s-au tipărit doar 24 pagini, in folio, în perioada iunie-decembrie 1865, intitulată „Revista Arhivelor Statului României"; în urma insistențelor sale, instituția Arhivelor Statului obține ca local mănăstirea Mihai-Vodă din Bucureşti, asigurându-se totodată şi mobilier adecvat bunei conservări a documentelor.

borderou de expediție (arh.), v. *condică.*

bordură (her.), piesă heraldică realizată prin trasarea unor linii paralele cu laturile scutului la o distanță de o şeptime din lățimea acestuia, având o cromatică diferită de cea a câmpului scutului. (Fig. 14).

bour (her., sig.), animal heraldic din care este reprezentat, de obicei, numai capul, văzut din față. Este elementul central al stemei Moldovei încă din sec. al XIV-lea.

brahigrafie (pal.), studiul sistemelor de prescurtare a cuvintelor. V, *prescurtare.*

branşă genealogică (gen.), v. *ramură genealogică.*

brâu (her.), piesă onorabilă a scutului reprezentând o fâşie care desparte pe orizontal câmpul acestuia. După modul de realizare **b.** poate fi drept sau ondulat. Conform cerințelor ştiinței heraldice această piesă trebuie să ocupe 1/3 din suprafața scutului (Fig. 15). Sin. *fascie, faşă.*

breve (dipl.), document scris din categoria actelor de cancelarie pontificală, cuprinzând hotărâri sau dispoziții cu caracter privat relative la unele probleme de mică importanță în comparație

cu cele tratate în bule. Redactate într-o formă simplă şi prevăzute cu sigilii aplicate, în evul mediu sunt semnate autograf de papă, apoi încep să fie semnate de secretarul însărcinat cu întocmirea acestor **b.** sau de către locţiitorii acestuia.

brevet (dipl.), **1.** Diplomă pe care o acordă o autoritate (de stat) unei persoane fizice pentru a-i atesta meritele deosebite şi a-i recunoaşte o anumită calitate, în virtutea căreia are anumite drepturi speciale. După specificul drepturilor acordate, **b.** poate fi denumit **b.** *de decoraţie,* **b.** *de pilot* etc. **2.** (Şi în sintagma **b.** *de inventator)* diplomă acordată de o autoritate (de stat) unui inventator prin care i se recunoaşte paternitatea asupra unei invenţii şi i se conferă anumite drepturi.

brevi manu (arh.), menţiune de registratură folosită în Transilvania în sec. XVIII-XIX, privind rezolvarea directă a actelor, fără respectarea circuitului lor obişnuit. Scris şi prescurtat *b. m., br. m.*

brizură (her.), modificare introdusă în stemă prin împărţirea câmpului scutului în noi cartiere sau introducerea unei noi mobile pentru a reprezenta o altă ramură a familiei.

broşare (her.), termen care indică poziţia de suprapunere a unor piese heraldice sau mobile.

bruion (dipl.), v. *concept.*

buiurdiu (dipl.), document diplomatic caracteristic evului mediu, cuprinzând un ordin, o poruncă sau un decret emanate de la un paşă sau de la marele vizir; p. ext. (în evul mediu, în ţările române) ordin sau decret domnesc.

buiurdizmă (dipl.), termen utilizat uneori în ţările române, în documentele de la începutul sec. al XIX-lea, pentru o hotărâre sau un ordin de executare, scrise de domn ca rezoluţie pe un act, ori pentru un decret domnesc.

bulă, 1. (sig.), sigiliu ataşat, confecţionat din metal (aur, argint, plumb), putând fi realizat din punct de vedere tehnic prin două metode: a) presarea unui bulgăre de aur pe ambele părţi; b) sudarea a două plăci (sau lame) din metal. În sigilografia românească **b.** sunt singurele sigilii duble. Sin. *bula integra***; 2.** (dipl.), document scris din categoria actelor oficiale emise de cancelaria papală începând din a doua jumătate a sec. al XIII-lea, pentru soluţionarea unor probleme importante de drept canonic sau de ordin politic, redactat în cancelaria papală, semnat autograf de papă şi întărit cu *bula* (1); **b. integra** (sig.), v. *bula* (1); **b. papală, 1.** (sig.), sigiliu atârnat, confecţionat din plumb, validând un act emis de cancelaria pontificală; **b. p.** are gravate pe avers două personaje reprezentându-i pe Sfinţii Petru şi Pavel, flancând o cruce. Sin. *bulă pontificală, 2,* (dipl.), categorie de documente emise de cancelaria papală, constituind o formă intermediară între privilegii şi scrisori solemne; **b. pontificală** (sig.), v. *bulă papală* (1).

buletin de curier (dipl.), document special, nominal, eliberat de Ministerul Afacerilor Externe sau de misiunea diplomatică respectivă, care dă posesorului său dreptul de a transporta corespondenţă diplomatică. **B.** asigură corespondenţei diplomatice imunitatea pe teritoriul statelor străine, conform uzanţelor internaţionale.

buzdugan (her., sig.), figură heraldică artificială din categoria armamentului, înfățișată ca o măciucă cu mâner, folosită în vechime ca armă de luptă şi utilizată ca însemn al puterii, exprimând suveranitatea sau deținerea unei dregătorii.

Bündel (arh.), v. *fasciculă.*

Litera C

c. (dipl.), (1) v. *collationatum ;* (2) **v.** *confer, conferatur.*

cabrat (her.), termen care Indică reprezentarea unui cal ridicat pe picioarele din spate.

cacom (her.), v. *blănuri.*

cadru de microfilm (arh.), imagine obținută pe microfilm printr-o singură declanşare a aparatului de microfilmat. În general **c.** cuprinde imaginea unei singure pagini document, dar, în unele situații, pe cadru pot figura două sau chiar mai multe pagini. Sin. *fotogramă.*

caduceu (her., sig.), însemn format dintr-un baston având la extremitatea superioară două aripi, pe care se încolăcesc doi şerpi afrontându-se în partea superioară. Fiind atributul zeului Mercur, **c.** simbolizează activitatea comercială. Uneori a fost interpretat ca expresie a dorinței de pace şi colaborare.

caftan (her., sig.), însemn heraldic reprezentând o haină lungă, cu mâneci, purtată de domn şi boieri pentru a marca rangul social pe care îl dețineau. În sec. XVII-XVIII domnul primea **c.** de la sultan, iar boierii primeau de la domn o astfel de îmbrăcăminte, când erau investiți cu o dregătorie (boierul era „căftănit").

calam (pal.), condei din trestie. V. *condei.*

calendar (cron.), totalitatea regulilor ce servesc la fixarea măsurii timpului în diferite sisteme cronologice. Sistemele calendaristice se împart în trei tipuri fundamentale: **1. c. solar**, bazat pe mişcarea aparentă a Soarelui. Cel mai vechi **c.** a fost cel folosit de egipteni începând de la anul 4241 înaintea erei noastre. Cuprindea 12 luni de 30 de zile plus cinci zile adiționale (numite epagomene), deci 365 de zile. Nesocotind fracțiunea de aproape şase ore din durata anului solar, între anul tropic şi anul civil se producea o diferență de o zi în patru ani, ceea ce făcea defectuos acest sistem, corectat mai târziu prin reforma lui Iuliu Caesar. În sec. V-IV înaintea erei noastre perşii, care folosiseră până atunci un **c.** lunar, au adoptat sistemul egiptean de măsurare a timpului până în anul 651 era noastră, când au trecut la **c.** lunar arab, iar în anul 1079 şi-au însuşit **c.** musulman. Romanii au folosit şi ei un **c.** atribuit lui Romulus, dar creat probabil anterior, de populația pastoral-agrară care a trăit pe teritoriul actualei Italii; **2. c. lunaro-solar,** bazat pe mişcarea de revoluție a lunii şi pe mişcarea aparentă a Soarelui şi având drept principiu ca întâia zi a fiecărei luni lunare să coincidă cu apariția lunii noi, dar în acelaşi timp şi fenomenele anului solar să cadă în aceleaşi luni, a fost folosit de mai toate popoarele antichității: babilonienii, chinezii, evreii, grecii, indienii, romanii etc.; **3**. c. lunar, bazat pe fazele lunii, a fost folosit ele arabi şi de popoarele de religie musulmană. După înfăptuirea reformei religioase de către Mohamed, **c.** arab inițial a fost modificat, devenind **c.** musulman, în afara celor trei tipuri de **c.** se mai cunosc: **c. gregorian** („stilul nou"), introdus în anul 1582 (prin bula *Inter gravissimes),* ca urmare a reformei ordonate de papa Grigore al XIII-lea şi prin care s-a desființat decalajul de zece zile dintre anul astronomic şi anul iulian ce se produsese de la anul 325 şi s-a evitat repetarea în viitor a diferenței de o zi în 128 de ani iuliani față de Soare, consecință a depăşirii lungimii anului iulian cu 11 minute şi 14 secunde peste lungimea anului

astronomic Prin adoptarea **c. g.** nu s-a ajuns totuşi la o echivalenţă perfectă între anul civil şi Soare, căci şi anul gregorian a rămas mai lung decât anul tropic solar cu aproximativ 24 de secunde, ceea ce duce la diferenţa de o zi în circa 3500 de ani. **C. g.** a fost adoptat în Europa, în ţările catolice în sec. al XVI-lea, în ţările de religie protestantă în sec. al XVIII-lea, ţările din sud-est, de religie ortodoxă, aderând la reforma gregoriană abia în sec. al XX-lea. Sinodul român a hotărât adoptarea c. g. în anul 1923, dar reforma a fost definitivată în anul 1924, când 1 octombrie (stil vechi) a devenit 14 octombrie (stil nou). Pentru a putea face concordanţă între stilul vechi şi stilul nou, atâta timp cât diferenţa în sistemul de datare există, trebuie să fie cunoscută data la care diferite ţări au adoptat **c.**; **c. iulian** („stilul vechi"), sistem de împărţire a timpului după calculele lui Iuliu Caesar care, ajutat de astronomul Sosigene din Alexandria, a stabilit durata anului la 365 de zile şi şase ore, apropiindu-l de anul solar. Cum însă în mod practic anul nu putea avea fracţiuni de zi s-a hotărât ca la fiecare al patrulea an să se adauge o zi pentru a compensa diferenţa de şase ore anual. Anul s-a numit *bis sextilis* (bisect) şi avea 366 de zile. **C. i.** fiind simplu şi practic a fost adoptat treptat de numeroase popoare şi a stat la baza calendarului modern în ce priveşte durata şi începutul anului, împărţirea pe luni, numele lor şi numărul de zile**;** c. perpetuu, v. *ciclu pascal.*

caligraf (pal.) **1.** Persoană care scrie frumos, ordonat, clar. **2.** Persoană care copiază artistic actele şi cărţile (lucru necesar şi răspândit înainte de introducerea tiparului). **V.** *caligrafie* şi *copie.*

caligrafie (pal.), **1.** Scriere care are în vedere înfrumuseţarea conştientă a formelor de litere. **2.** Scriere citeaţă, îngrijită.

calotă sferică (sig.), v. *căuşul*

camera (arh.), v. *conservatorium.*

cameră de microfilmare (arh., cons.), v, *aparat de microfilmare.*

canaf (sig.), ciucure confecţionat (din mătase sau din fir metalic) la extremitatea şnurului ce leagă un sigiliu ataşat de suport (respectiv la capetele ce ies din căuş sau cutia metalică). Rolul lui este de a înfrumuseţa documentul şi, probabil, de a mări gradul de dificultate pentru producerea falsului sigilar.

cancelar (dipl.), înalt demnitar, atestat documentar în Transilvania de la începutul sec al XIV-lea în calitate de conducător al cancelariei voivodale, iar începând din 1556 în calitate de **c.** al *principelui.* Când la sfârşitul sec. al XVII-lea ia fiinţă cancelaria aulică la Viena, existau un **c.** *provincial* şi un **c.** *aulic transilvănean,* funcţii ce au încetat în 1867, odată cu desfiinţarea cancelariei aulice. **C.** era însărcinat cu redactarea şi emiterea actelor publice, având uneori şi atribuţii în domeniul politicii interne şi externe.

cancelarie (canţilarie) (dipl.), organ de guvernământ al unui stat, instituţie de administraţie publică, care este însărcinată cu redactarea, emiterea şi validarea actelor ce-i sunt solicitate de autoritatea de care ea depinde; **c. Arhivelor Statului,** compartimentul de muncă unde îşi desfăşura activitatea personalul acestei instituţii. Şeful **c.** Arhivelor

Statului avea în subordinele sale pe scriitori şi copişti; **c. domnească,** instituție medievală, temeinic organizată încă din sec. al XIV-lea, care a funcționat în țările române pe lângă curtea domnească, până la 1831, având sarcina redactării actelor diplomatice, a tuturor documentelor rezultate în urma unor acte juridice, sau, la cerere, a corespondenței cu străinătatea. Sin. *cancelarie privata a domnului.* În general, rolul principal în **c.** îl are marele logofăt, care este păstrătorul sigiliului domnesc şi ispravnicul documentelor emise. Tot el se îngrijeşte de autentificarea lor. În **c.** mai funcționau: al doilea logofăt, al treilea logofăt, grămăticul (micul grămătic), dieci (diacul doamnei), uricari etc. Menționăm ca o caracteristică a cancelariei Țării Româneşti bogata ornamentație care înconjoară textul documentelor, în unele documente figurând remarcabile miniaturi, chiar portrete realizate artistic, în timp ce aspectul celor din Moldova şi Transilvania este mai solemn. Începând cu sec. al XVIII-lea, influența **c.** Țării Româneşti asupra celei din Moldova devine vădită. în Transilvania a existat o **c.** regală încă din sec. al XIII-lea, cu organizare aparte, sub influența apuseană, condusă de un cancelar, având în subordine vicecancelarul şi notarii (notarul special, notar secretar ş.a.). La sfârşitul sec. al XVII-lea ia ființă **c.** *aulică transilvăneană* de la Viena, ca organ de legătură între guvernul central şi autoritățile locale. Această **c.** a funcționat, cu excepția perioadei revoluției de la 1848 şi a perioadei 1848-1860, până în anul 1867. Domnii români au avut permanent în **c.** dieci sau scribi pentru corespondența externă, cunoscători – în afara limbii slave – ai limbii latine, polone, turce, greceşti, ruse etc. Între aceştia unii au fost foarte învățați, ca Lupu Stroici mare logofăt, la sfârşitul sec. al XVI-lea în Moldova, sau Udrişte Năsturel, cumnatul domnului Matei Basarab. Limba oficială a actelor de **c.** din țările române este slavo-româna, adică o limbă slavă veche care abundă în expresii, cuvinte, topice şi onomastice curat româneşti. în sec. al XVII-lea se introduce treptat în **c.** limba română, astfel încât în a doua jumătate a aceluiaşi secol, rar se mai emit documente scrise în limba slavă. În Transilvania s-a scris cu alfabetul latin, iar în Moldova şi Țara Românească a fost folosit alfabetul chirilic până în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, care a oficializat scrierea cu alfabetul latin.

cancelarist (canțilerist) (dipl.), funcționar administrativ care răspundea de lucrările executate într-o cancelarie, fiind şeful compartimentului de muncă respectiv; termenul era folosit rar. Sin. *cap al cancelariei.*

cancelație (dipl.), acoperirea textului unui act, prin trasarea unor bare, semnalând faptul că este anulat, împiedicând astfel folosirea juridică a actului.

canton (her.), piesă heraldică în formă pătrată reprezentând a noua parte din scut. **C.** mai des utilizat în alcătuirea stemelor este cel din colțul drept superior; **c.** central, v. *scut.* Sin. *cantonul vârfului;* **c. din dreapta al şefului,** v. *scut.* Sin. *cantonul dextru al şefului;* **c. din inimă,** v. *scut.* Sin. *inima scutului;* **c.** din **stânga scutului,** v. *scut.* Sin. *canton senestru al şefului;* **c. vârfului,** v. *scut.* Sin. *cantonul central al talpei.*

cap (her.), v. *scut.* Sin. şef.

cap al cancelariei (dipl.), v. *cancelarist.*

cap de bour (her., sig.), v. *bour.*

capitulație (dipl.), v. *tratat.*

capsulare a documentelor (arh., cons.), operație de protecție a documentelor, constând din introducerea liberă a filei-document între două folii transparente, care, prin lipirea la margini cu o bandă dublu adezivă, formează un plic de protecție în care documentul este apărat de acțiunea diferiților factori de degradare. **C.** nu implică aderarea foliei plastice pe document prin folosirea de adezivi sau tratamente termice.

capsulă de ceara (sig.), v. *căuş.*

capsulă metalică (sig.), v. *capsulă sigilară.*

capsulă protectoare (sig.), v. *căuş.*

capsulă sigilară (sig.), cutie confecționată din metal (deseori din argint sau dintr-un aliaj argintat) sau lemn, dotată cu un capac fix sau mobil, menită a proteja impresiunea sigilară. De multe ori pe aversul **c.** metalice se află gravată o compoziție heraldică sau un ornament floral. Sin. *capsulă metalică, cutie de lemn.*

capuchehaie (dipl.), reprezentant al țărilor române, începând din a doua jumătate a sec. al XVI-lea până în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, când se înființează primele agenții diplomatice şi al Transilvaniei, în perioada principatului autonom, pe lângă Poarta otomană.

car al aparatului de citit microfilme (arh.), v. *aparat de citit microcopii*

caracterele externe ale actelor (dipl.), totalitatea elementelor de formă ale actelor, respectiv: suportul, grafia, ornamentația, mijloacele de validare.

caracterele interne ale actelor (dipl.), totalitatea elementelor care țin de conținutul actelor, respectiv limba şi stilul în care acestea sunt redactate, natura vocabularului utilizat, modul de înlănțuire a părților formularului diplomatic.

caracteristică de regăsire (arh., inf.), ansamblu de termeni sau simboluri prin care se reprezintă conținutul unei cereri de informare, exprimat în limbajul de regăsire al sistemului, în vederea regăsirii documentelor relevante.

caracteristici ale documentelor (dipl.), ansamblu de particularități care caracterizează un document şi care se referă la: forma în care se păstrează documentul (original, transumpt, traducere, copie, concept etc.), limba în care este scris documentul, suportul (care se va menționa numai dacă este hârtie filigranată sau altul decât hârtia obişnuită), semnele de validare (sigiliu, monograme, semnături), precum şi starea de conservare (care se va indica numai în cazul documentelor incomplete, rupte, pătate etc.).

carantină (arh., cons.), măsură de păstrare izolată, în spații special amenajate, a arhivelor posibil a fi contaminate biologic, din momentul preluării de la diferiți deținători, până la aplicarea tratamentelor de dezinfecție, dezinsecție şi depozitare. **C.** are ca scop evitarea introducerii factorilor de degradare biologică a documentelor în depozite.

carmen (dipl.), termen folosit în Transilvania, la sfârşitul sec. al XIV-lea, uneori în sensul de act.

carnație (her.), termen utilizat pentru precizarea culorii naturale a corpului omenesc, înfățişat nud (total sau parțial). Conform cerințelor heraldicii, fața şi brațele fără îmbrăcăminte ale personajelor astfel reprezentate nu vor fi blazonate cu termenul **c.** (acest lucru fiind subînțeles). Sin. parțial *natural.*

carte cercuală (dipl.), v. *circulara.*

carte de hotărnicie (hotărâtură) (dipl.), termen utilizat uneori în evul mediu, în țările române, pentru a desemna *mărturia hotarnică* (v.).

carte de judecată (dipl.), act prin care se menționează o hotărâre, o sentință judecătorească.

carte de rămas (dipl.), act prin care se menționează partea care a pierdut o judecată, un litigiu.

carte domnească (dipl.), act emis de domn (poruncă, ispisoc, hotărâre etc.).

carte funciară (dipl.), registru (1) de publicitate imobiliară ținut în sec. al XIX-lea în unele regiuni ale țării, în care se înscriu drepturile pe persoane şi se notează actele privitoare la bunurile lor imobile, aflate pe teritoriul acestor regiuni etc. Unele date de acest fel se găsesc în urbariile din Transilvania (sec. al XVI-lea).

carte țircularnică (dipl.), v. *circulară.*

Cartea oraşului (dipl.), denumire pentru primele registre orăşeneşti din Transilvania, în sec. XIV-XV, înainte de înființarea registrelor speciale pentru diferitele domenii de activitate ale administrației orăşeneşti, în care erau trecute însemnări de tematică variată. Cea mai veche carte a oraşului s-a păstrat la Sighişoara *(Liber regestrationis cartarum causarum,* 1487).

cartelă cu apertură (arh.), cartelă prezentând o perforație dreptunghiulară în care este fixată o microcopie. **C.** este un suport convenabil pentru microfilm, permițând indexarea şi regăsirea rapidă a fiecărui cadru, prin organizarea tematică a cartelelor într-un fişier. Este numită, uneori, în mod impropriu şi *cartelă perforată.*

cartelă perforată (arh., inf.), suport de date nereutilizabil reprezentat printr-un carton dreptunghiular de o calitate specială şi dimensiuni standardizate, având un colț tăiat la 45°, iar pe față imprimate, pe linii orizontale şi coloane verticale, cifrele de la 0 la 9; permite înregistrarea oricărei cifre, litere sau semn special şi transmiterea datelor

(informaţii şi instrucţiuni) echipamentelor de prelucrare automată; termenul defineşte atât suportul fizic, cât şi purtătorul de date utilizat; datele sunt înregistrate pe cartelă prin perforare cu ajutorul unor echipamente speciale, folosindu-se de regulă codificarea EBCDIC **(**Extended Binary Coded Decimat Interchange Code),

cartier (her.), fiecare din compartimentele în care a fost împărţită suprafaţa scutului. Iniţial reprezenta una din cele patru părţi ale scutului scartelat; ulterior defineşte fiecare din compartimentele scutului, indiferent de numărul acestora.

cartogramă (dipl.), document cartografic constituit dintr-o prezentare grafică, pe harta unei regiuni, a unui ţinut, a unei ţări etc. a unor date referitoare la fenomene statistico-economice, cu indicarea localităţii, a răspândirii şi a gradului lor de intensitate, prin utilizarea de haşuri, tente de culori sau grupuri de semne etc. dispuse pe locul înregistrării acestor fenomene.

cartulariu (dipl.), **1.** Culegere şi transcrieri de copii de pe documente, făcute de o persoană fizică sau morală, referitoare la bunurile şi drepturile sale, la viaţa şi activitatea sa, efectuate în scopul păstrării şi facilitării consultării acestora. **2.** în evul mediu, un registru cu notiţe de încărcătură a navelor, al unui încasator, al unui vameş etc.

cartuş 1. (dipl.), figură ornamentală, constituind un chenar dreptunghiular sau pătrat destinat a cuprinde un text scurt, de cele mai multe ori semnătura autografă a autorului actului. Cele mai bogate **c.** realizate din elemente florale sau geometrice, se întâlnesc pe suportul actelor emise în cancelariile domneşti şi cuprind semnătura autografă a domnului respectiv; de obicei, **c.** este plasat în partea inferioară a suportului, între cele două părţi ale subscripţiei neautografe sau se suprapune pe una din părţile acesteia; **2.** (her., sig.), cadru ornamental cu marginile îndoite şi uneori împodobite cu diverse decoraţiuni vegetale sau geometrice; **c.** înlocuieşte uneori scutul (Fig. 16).

casare a actului (dipl.), v. *anulare a actului.*

casare a sigiliului (sig.), revocare a sigiliului rezultată dintr-o decizie juridică care interzice unei persoane să-l folosească.

cască (her.), v. *coif.*

casus foederis (dipl.), clauză prevăzută într-un tratat de alianţă, prin care un stat se obligă să intre în război alături de aliatul său sau să înceapă un război pentru apărarea acestuia.

caşerare (arh., cons.), operaţie de dublare a unor documente fragile cu un strat de pânză, hârtie sau carton în scopul prevenirii degradărilor mecanice ce ar putea să rezulte din folosirea documentelor în mod frecvent. Cel mai adesea sunt caşerate documentele de format mare, cum ar fi hărţile, schiţele etc.

catagrafie (dipl.), **1.** Listă nominală sau registru în care erau înregistraţi nominal, la anumite date, toţi locuitorii unei regiuni, şi unui ţinut, ai unei circumscripţii etc., cu indicarea situaţiei materiale, a funcţiei, a categoriei sociale etc. Sin. *recensământ, registru de*

recensământ. **2.** Termen utilizat în lucrările de cancelarie, pentru a denumi orice listă sau inventar.

catalog alfabetic ierarhizat de cuvinte cheie (arh., inf.), instrument de lucru care uşurează indexarea documentelor de arhivă, alcătuit din cuvinte-cheie organizate alfabetic; fiecare cuvânt-cheie este precedat de un cod numeric format din patru cifre şi cuprinde ierarhiile corespunzătoare din clasificatorul tematic: subtema, tema şi clasa tematică; pentru unele cuvinte-cheie care permit localizarea în spaţiu şi în timp s-au trecut unităţile administrativ-teritoriale şi provinciile istorice şi respectiv decadele, jumătăţile de secol şi secolul în care se încadrează anul din document.

catalog arhivistic (arh.), instrument de informare ştiinţifică care cuprinde rezumatele documentelor din cadrul unui fond, sau a mai multor fonduri, selecţionate potrivit anumitor criterii (tematic, cronologic, topografic, toponomastic, onomastic, lingvistic etc.), precum şi un aparat ştiinţific constituit dintr-o introducere, o listă bibliografică şi o listă de corespondenţe a cotelor pe fonduri. În cazul documentelor feudale, aparatul ştiinţific cuprinde şi o listă cronologică a logofeţilor, diecilor şi ispravnicilor, lista documentelor false, precum şi o listă a documentelor cu data rectificată. Cataloage apărute sub egida Arhivelor Statului: *Catalogul documentelor Ţarii Româneşti,* vol. I-II**,** Bucureşti, 1955-1974; *Catalogul documentelor moldoveneşti,* vol. I-V + supliment, Bucureşti, 1957-1975; *Catalogul documentelor greceşti de la Arhivele Statului Braşov,* vol. I-II, Bucureşti, 1958; *Industria textilă în Braşov şi Ţara Bârsei, Catalog de documente, 1413—1820,* vol. I, Bucureşti, 1960; *Catalog de documente turceşti,* vol. I —II, Bucureşti, 1960-1965 etc.; **c. cronologic,** tip de **c.** care cuprinde informaţii asupra datelor documentelor şi ale evenimentelor, dispuse în ordine cronologică; **c. de filme, c.** care cuprinde informaţii referitoare la filmele cinematografice (denumirea filmului, a studioului cinematografic, numele autorului, data lansării); **c. geografic, c.** pe materii al documentelor de arhivă, întocmit pe criteriul topografic, care cuprinde informaţii documentare referitoare la denumiri geografice; **c. de interpreţi, c.** onomastic, specific documentelor fonice sau video, care cuprinde documentele clasate după numele interpreţilor; **c. de jurnale de actualităţi, c.** tematic care conţine informaţii referitoare la lucrările cinematografice periodice (denumirea lucrării cinematografice, a studioului cinematografic, data lucrării); **c. sistematic, c.** care cuprinde informaţii documentare grupate pe ramuri de cunoaştere şi activitate, aşezate în succesiune logică; c. tematic, c. care cuprinde informaţii despre structura şi conţinutul documentelor unui fond sau a mai multor fonduri arhivistice, grupate pe o temă dată.

„Catalogus privilegiarum" (arh.), titlul inventarului documentelor privilegiale din arhiva oraşului Braşov, întocmit pe la 1700 de către notarul Martin Seewald. Este scris în limba latină şi cuprinde 338 de documente din perioada 1353-1662, grupate după emitenţi.

catastif (catastih, catastiş), (arh.), v. *condică.*

catastihul vereselilor (arh., dipl.), titlul unui registru din Ţara Românească din anul 1836, în care erau trecute toate datoriile cetăţenilor.

Causa fiscalis (arh.), denumirea unei serii de acte juridice în arhiva oraşului Gherla, cuprinzând procese fiscale din anii 1773-1840, pornite din iniţiativa juristului oraşului.

călimară (pal.), vas în care se păstra cerneala; putea fi de două feluri: de masă (din sticlă, faianţă sau argilă smălţuită) şi de purtat la brâu, din metal uşor; este însoţită de alt vas asemănător, dar mai lung, necesar păstrării penelor şi de nisiparniţă. V. şi *instrumente de scris şi auxiliare.*

cămaşă arhivistică (arh., cons.), mijloc de protecţie constând dintr-o coală de hârtie pliată la formatele documentelor, pe care se înscriu elementele de identificare ale acestora. **C.** se foloseşte în special pentru documentele foi volante. Hârtia din care este constituită **c.** este de calitate superioară, cu rezistenţă fizico-mecanică ridicată, durabilă la păstrare, de preferinţă fără aciditate, pentru a nu influenţa negativ compoziţia documentului protejat. Sin. *coală de arhivă.*

cămăraş de izvoade (dipl.), demnitar în ierarhia boierilor români din Moldova, însărcinat cu slujba de secretar al domnului şi divanului. Sin. (Ţara Românească) *logofăt de taină.*

căprior (her.), piesă onorabilă a scutului, realizată prin unirea bandei cu bara pe o porţiune din 3/4 din suprafaţa lor. Poziţia corectă a **c.** este cu vârful în sus. Când este reprezentat cu vârful în jos se blazonează răsturnat; când are laturile spre flancurile scutului se descrie culcat; când această piesă este reprezentată fără vârf se descrie retezat, iar când are braţele arcuite se blazonează curbat. Sin. *şevron* (chevron).

căptuşit (her., sig.), termen utilizat la descrierea mantourilor, pavilioanelor şi lambrechinilor, indicând felul smalturilor folosite pentru reprezentarea interiorului şi exteriorului acestor ornamente ale scutului.

căsuţă tipografică (bibl.), v. *colofon.*

căuş (sig.), suport în formă de semisferă, confecţionat din ceară naturală amestecată cu răşini, având o excavaţie de circa 30 mm., în care (după ce se trasează câteva linii) se toarnă ceara caldă peste care se aplică matricea sigilară. **C.** reprezintă partea cea mai voluminoasă a sigiliului atârnat; **c.** era realizat de obicei manual, iar în cazuri foarte rare cu un tipar special. Sin. *calotă sferică, semisferă, emisferă de ceară, covăţică, capsulă de ceară, capsulă protectoare, cuib, înveliş de ceară albă.*

câmp (câmpul scutului) (her.), suprafaţă a scutului din blazon care poate fi liberă sau încadrată cu piese şi figuri heraldice.

câmp sigilar (sig.), suprafaţa pe care se gravează emblema şi legenda unui sigiliu.

cârjă (her.), figură heraldică artificială, reprezentată în formă de baston, având partea superioară curbată; este utilizată în stemele ecleziastice, de obicei ca atribut al episcopatului. Sin. *crosă.*

ceară (sig.), material utilizat la confecţionarea sigiliilor. **C.** poate fi de diferite culori şi calităţi. **C.** roşie a fost, în general, rezervată pentru sigilarea în cancelariile domneşti, **c.** verde şi neagră a fost utilizată de demnitarii laici şi ecleziastici.

cedula (dipl.), termen folosit în sec. al XIV-lea în Transilvania în sensul de act, pentru o însemnare întărită cu sigiliu.

cella (arh.), denumire dată în inventarul arhivei Sibiului din 1546 despărțiturilor dulapurilor de arhivă. Despărțiturile erau însemnate cu litere sau cifre. Sin. *theca.*

centralizare a arhivelor (arh.), principiu de organizare a arhivelor, conform căruia fondurile arhivistice se adună şi se păstrează la Arhivele Statului. V. şi *descentralizare a arhivelor, Arhivele Statului.*

Centrul internațional de Informare asupra Surselor Istoriei Balcanice (CIBAL) (arh.), organism internațional, neguvernamental, cu sediul la Sofia, creat în 1976 din inițiativa Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene (AIESEE) şi a Consiliului Internațional al Arhivelor (CIA). Centrul îşi propune să participe la realizarea programului UNESCO în domeniile care sunt de competența sa, scopul **CIBAL** fiind de a promova cercetările asupra istoriei popoarelor balcanice şi de a face cunoscute rezultatele cercetărilor efectuate în arhive şi biblioteci, sub responsabilitatea sa sau în colaborare cu el. **CIBAL** concentrează instrumentele de lucru referitoare la sursele istoriei balcanice; organizează microfilmarea surselor referitoare la istoria țărilor balcanice şi la relațiile lor cu alte țări; pune la dispoziția cercetătorilor, sub formă corespunzătoare, materialele strânse (surse documentare, inventare de arhive, bibliografii etc.); publică lucrările de referință şi informează asupra surselor documentare, contribuie la formarea de arhivişti şi cercetători în domeniul ştiințelor speciale ale istoriei (paleografie şi diplomatică latină, bizantină, slavă şi otomană, codicologie, critica textelor etc.); organizează conferințe şi colocvii asupra problemelor privind sursele istoriei Balcanilor şi relațiile țărilor din sud-estul Europei cu lumea mediteraneană şi cu alte state. Activitatea **CIBAL** este dirijată de un consiliu internațional şi un birou operațional. Consiliul este compus din specialişti (istorici, arhivişti, bibliotecari, documentarişti etc.), reprezentând instituții şi organizații naționale şi internaționale. Fiecare membru al consiliului poate face parte din una din comisiile permanente ale **CIBAL** sau ale comitetului. Consiliul se întruneşte în sesiune la fiecare doi ani**,** aprobă temele şi locul conferințelor şi colocviilor, tematica publicațiilor, crearea sau dizolvarea comisiilor permanente, ratifică adeziunile la proiect intervenite între sesiuni, alege biroul care se compune dintr-un preşedinte, un secretar general, preşedinții comisiilor permanente, reprezentantul Comitetului consultativ al bibliotecii, reprezentanții organizațiilor neguvernamentale AIESEE, CIA, Federația Internațională a Asociațiilor de Bibliotecari (FIAB), reprezentanții centrelor asociate. Elaborarea şi aplicarea programului de lucru al **CIBAL** cade în sarcina celor trei comisii: Comisia Arhive şi microcopii, Comisia Conferințe, colocvii şi seminarii şi Comisia Publicații. Pe lângă **CIBAL** funcționează o bibliotecă specializată care strânge materialele necesare activității **CIBAL.** Conducerea bibliotecii este încredințată unui comitet consultativ internațional. Resursele financiare ale **CIBAL** provin din**:** subvenții şi donații ale organizațiilor, instituțiilor internaționale şi naționale sau ale unor persoane fizice; contracte încheiate pentru punerea în lucru a proiectelor; sume rezultate din vânzarea publicațiilor, beneficiile bunurilor etc. Academia Bulgară de Ştiințe asigură localurile, posturile bugetare şi alte lucruri necesare funcționării **CIBAL.** UNESCO sprijină activitatea **CIBAL** printr-o subvenție anuală. Consiliul internațional al Arhivelor colaborează cu **CIBAL** pentru rezolvarea proiectului *Ghidului de surse ale istoriei Balcanilor* păstrate în afara regiunii. Organul informativ al **CIBAL** este „Buletinul informativ", care apare de două ori pe an şi oferă informații despre activitatea ştiințifică şi organizatorică a **CIBAL** în domeniul arhivelor, publicarea lucrărilor de referință asupra surselor istoriei Balcanilor, despre biblioteca specializată a **CIBAL,** precum şi

informaţii referitoare la lucrările cu privire la studiile balcanice şi sud-est europene nou intrate în bibliotecă.

cercetare administrativă în arhivă (arh.), ansamblul activităţilor de investigare, desfăşurate în cadrul arhivelor, în vederea eliberării, la cererea organizaţiilor, a cetăţenilor români, precum şi a cetăţenilor altor state de certificate, copii şi extrase de pe documentele care se referă la situaţii şi drepturi ale solicitanţilor, cum sunt: vechime în câmpul muncii, studii, drepturi patrimoniale etc. V. *eliberare de certificate, copii şi extrase.*

cercetare tematică în arhive (arh., inf.), acţiunea de studiere şi fişare, pe diferite teme, a documentelor din fondurile şi colecţiile arhivistice în scopul cunoaşterii tuturor informaţiilor care pot răspunde cerinţelor cercetării ştiinţifice şi ale activităţii cultural-educative şi de propagandă.

cerere de acces la cercetarea documentelor (arh.), formular de evidenţă cuprinzând date asupra biografiei, formaţiei profesionale a cercetătorului şi a problematicii de cercetare. Este completat de către acesta şi se păstrează în evidenţa sălii de studiu.

cerneluri (pal.), substanţe folosite la scrierea documentelor. De-a lungul vremii s-a folosit o mare diversitate de **c.** cum sunt cele cu conţinut de pigmenţi vegetali, cele pe bază de carbon, cerneluri de anilină, cerneluri ferogalice etc. **C.** folosite la scrierea documentelor au o mare importanţă pentru durabilitatea materialelor din care sunt constituite documentele. **C.** nestabile în timp se descompun sub influenţa diferiţilor factori, formând compuşi acizi care uneori corodează suportul grafic, producând, în cazurile grave, perforarea acestuia. Mai frecvente sunt însă cazurile de estompare sau dispariţie aproape totală a scrisului ca urmare a decolorării **c.** prin oxidare lentă sau ca urmare a acţiunii luminii. **C.** lavabile sunt dizolvate şi spălate ca urmare a accidentelor de inundare a depozitelor sau umezire excesivă a documentelor, creând dificultăţi în lucrările de restaurare. Sin. *chinoros;* v. *chinovar.*

certificare (arh.), **1.** înscrierea pe o filă nescrisă, adăugată la sfârşitul dosarului, înainte de legarea lui, sau pe verso-ul ultimei file nescrise, a unităţilor arhivistice preconstituite (registre, condici ş.a.), a următoarelor elemente: Dosarul (registrul, condica ...) cuprinde ... file (în cifre şi, în paranteze, în litere), data certificării, numele şi prenumele, în clar, şi semnătura celui care face certificarea. Se certifică, în acelaşi mod, inventarele şi registrele de evidenţă. **2.** Confirmare de către Arhivele Statului a exactităţii datelor cuprinse într-o copie sau într-un extras dintr-un document etc.

certificare de acte (arh.), v**.** *eliberare de certificate, copii şi extrase.*

certificat (dipl.), document cu putere juridică, eliberat de Arhivele Statului, care cuprinde informaţii despre existenţa în documentele arhivei, a unor date referitoare la situaţii şi drepturi semnalate prin cererile solicitanţilor.

cf., cfr. (dipl.), **v.** *confer, conferatur.*

Charta (carta, quarta) (dipl.), denumire generică folosită în Transilvania în sec. XIII-XIV pentru documentele scrise îndeosebi pe pergament.

cheia paştilor (cron.), **v.** *ciclu pascal.*

cheie de acces (arh., inf.), convenţia care se stabileşte în scopul limitării accesului la informaţiile din memorii şi fişiere; este simbolizată numeric sau alfanumeric pentru a fi recunoscută de calculator în momentul apelării memoriilor sale; Sin. *parolă.*

chinovar (sig., pal.), substanţă roşie, obţinută din plante sau sulfura roşie de mercur, utilizată la scrierea (mai ales a literei iniţiale majuscule, ornamente şi miniaturi) şi la sigilarea actelor. Fiind culoarea care exprimă suveranitatea, măreţia, a fost intens folosit la validarea actelor domneşti. Sin. *tuş roşu.*

chirograf (chirographum) (dipl.), forma de emitere a actelor originale de către locurile de adeverire din Transilvania în sec. XIII-XIV**.** Pe un singur pergament se înscrie de două ori textul actului, între cele două texte scriindu-se „deviza", constând, de obicei, din primele trei litere ale alfabetului, scrise cu litere majuscule. Printr-o tăietură dreaptă pe mijlocul devizei erau despărţite cele două texte, primul predându-se beneficiarului, iar al doilea rămânând în arhiva locului de adeverire (v. *par).* în unele cazuri chirografierea se făcea în trei exemplare, pentru ca ambele părţi contractante interesate, cât şi locul de adeverire, să aibă câte un document original.

chitab (chitap) (dipl.), turcism utilizat pentru a denumi o scrisoare oficială sau un document autentic, ori, p. ext. o carte veche.

CIA (arh.), v. *Consiliul Internaţional al Arhivelor.*

CIBAL (arh.), v. *Centrul Internaţional de Informare asupra Surselor Istoriei Balcanice.*

ciclu lunar (cron.), v. *crugul lunii.*

ciclu pascal (cron.), element cronologic secundar, inventat de biserica creştină pentru a putea fixa data sărbătorilor mobile de peste an, care reprezintă o perioadă de 532 de ani, produsul înmulţirii numărului 28 (crugul soarelui) cu numărul 19 (crugul lunii), după expirarea căruia toate elementele cronologice, afară de indiction, revin la punctele de plecare pe care le aveau în primul an al ciclului. Primul an al unui **c. p.** este şi primul an al ciclului solar şi al celui lunar. A început de la anul 345 şi a ţinut până la anul 877, când începe al doilea **c.** S-a numit *pascal* deoarece ajută la calcularea Paştelui. În sprijinul acestui caicul, pornind de la faptul că Paştele poate să cadă într-un interval de 35 de zile, 22 martie-25 aprilie, au fost alcătuite 35 de tabele, numite *cheia Paştelui,* care cuprind o serie de litere sau cifre ce arată cele 35 de posibilităţi de fixare a datei acestuia. Cunoscând ordinea literei în alfabet sau a cifrei afectate unui an se poate calcula a câta zi după 22 martie este duminica Paştelui. Apusenii numesc cheia Paştelui, cheia sărbătorilor mobile. Sin. *calendar perpetuu.*

ciclu solar (cron.), v. *crugul soarelui.*

cifră (pal.), v. *slovo-cifră.*

cifru (arh., inf.), v. *cod* (2).

cimier (her.), v. *creştet.*

cinedocument (arh.), document figurativ din categoria documentelor audio-vizuale, care fixează cu ajutorul tehnicii cinematografice, o serie de obiecte, evenimente, fenomene etc. sub forma unor succesiuni de, imagini. Sin. *document cinematografic.*

cinematecă (arh.), **1.** Colecție de documente cinematografice (filme). **2.** Loc special amenajat pentru păstrarea unei astfel de colecții.

ciornă (dipl.), v. *concept.*

circulară (dipl.), document de administrație din categoria actelor cu caracter normativ, cuprinzând o comunicare oficială întocmită sub formă de scrisoare oficială, reprodusă în mai multe exemplare identice, toate semnate, contrasemnate, parafate şi adresate concomitent la mai mulți destinatari pentru a le transmite în acelaşi timp un ordin de serviciu, o dispoziție, o directivă sau instrucțiuni referitoare la anumite obligații de serviciu ce urmează să fie îndeplinite întocmai. După natura comunicării cuprinse într-o **c.**, aceasta este denumită şi ordin circular sau scrisoare **c.**, iar comunicarea cu caracter diplomatic şi conținut identic trimisă sub formă de **c.** de Ministerul de Externe misiunilor diplomatice poartă denumirea de notă c (v. *notă diplomatică).* Sin. (înv.) *carte cercuală, carte țircularnică, țirculară* (cu var. înv. țerculară), *curentalis.*

Circularia politica (arh.), subdiviziune din seria actelor normative din arhiva Guberniului Transilvaniei; cuprinde documente din anii 1707-1848 care se referă la politica agrară şi comercială, veniturile statului, regulamente, probleme judiciare, sanitare şi edilitare, emise în cea mai mare parte de către Guberniul Transilvaniei.

circulație a documentelor (arh.), transmiterea documentelor în cadrul unei organizații, de la registratură la compartimente, între compartimente, de la compartimente la registratură, precum şi de la o organizație emitentă la destinatar; **c.** se realizează în interiorul organizației şi uneori între organizații din aceeaşi localitate pe baza condicii de corespondență; când expediția către destinatar se efectuează prin poştă, urmărirea documentelor se realizează prin borderoul de expediție. V. *registrul de intrare-ieşire, condica de corespondență.*

cista (arh.), mobilier folosit în evul mediu în Transilvania pentru păstrarea documentelor în arhivă, ca şi pentru transportul lor.

Cista appendicis (arh.), serie de documente în arhiva Capitlului din Alba Iulia, anexă la seria „Miscellanea"; cuprinde documente din sec. XVI-XVIII care se referă la alte drepturi, în afara celui de proprietate funciară.

Cista comitatuum (arh.), serie de documente în arhiva Capitlului din Alba Iulia şi în arhiva Conventului din Cluj-Mănăştur; cuprinde documente privind drepturile de proprietate

funciară din perioada 1527-sec. al XIX-lea, Documentele sunt organizate după vechile unităţi teritorial-administrative din Transilvania.

Cista diplomatica (arh.), grupă a arhivei Guberniului Transilvaniei, în care se păstrau documentele cele mai importante din perioada sec. XVI-1867. Cuprinde seriile de „libri regii", porunci, colecţii, acte dietale, acte de nobilitate, „Museum", copii de documente din arhivele Capitlului din Alba Iulia şi ale Conventului din Cluj-Mănăştur.

Cista diversorum comitatuum (arh.), serie de documente în arhiva Capitlului din Alba Iulia care cuprinde documente din perioada 1527-sec. al XIX-lea, referitoare la drepturile de proprietate funciară în localităţi din diferite comitate, care nu au putut fi încadrate în *Cista comitatuum* (V).

citissime (arh.), menţiune de cancelarie, folosită în Transilvania în sec. XVI-XVIII, privind expedierea sau rezolvarea urgentă a unui document. **C.** se punea pe exteriorul documentului închis, lângă adresa destinatarului, respectiv în fruntea conceptului răspunsului, scris de obicei pe verso-ul documentului primit.

cito (arh.), menţiune de cancelarie folosită în Transilvania în sec. XVI-XVIII, privind expedierea sau rezolvarea rapidă a unui document. V. *citissime.*

cito citissime (arh.), menţiune de cancelarie folosită în Transilvania în sec. XVI-XVIII, privind expedierea sau rezolvarea foarte urgentă a unui document. V. *citissime.*

ciuperci de mucegai (arh., cons.), grup de organisme microscopice care produc pe documentele de arhivă filamente lungi, bogat ramificate, numite hife sau micelii, pe care se formează elementele de înmulţire cunoscute sub numele general de spori şi care se răspândesc foarte repede prin aer, prin apă sau prin contact. **C.** se dezvoltă în depozitele de arhivă numai dacă umiditatea relativă a aerului este mai mare de 65%; de obicei apar când arhiva este depozitată în subsoluri sau spaţii igrasioase, neaerisite. Această formă de biodeteriorare se poate produce şi în caz de inundaţii, chiar parţiale, ale depozitelor de arhivă. Atacul se pune în evidenţă prin pete sau zone întinse diferit colorate, uneori acoperite de o pâslă groasă de micelii; în cazuri grave suportul este puternic degradat, iar filele se lipesc unele de altele, fiind greu de desfăcut chiar în laboratoarele de restaurare.

Civilis (arh.), serie de acte juridice referitoare la cauze civile în unele arhive din Transilvania sec. XVIII-XIX.

Civitas (arh.), serie de documente în arhiva oraşului Gherla, din perioada 1702-1787; cuprinde privilegiile oraşului, dispoziţii cu privire la drepturile oraşului, acte omagiale, scrisori protecţionale pentru oameni, dispoziţii guberniale privitoare la comerţ, vamă, morărit, păduri, contracte.

clasare a documentelor (arh.), v. *ordonare.*

clasă tematică (arh., inf.), grupă mare de probleme care se deosebeşte de alte grupe, după locul pe care-l ocupă într-un anumit sistem de producţie şi după activităţile pe care le defineşte; constituie o grupă de probleme în cadrul clasificatorului tematic, care cuprinde 20 astfel de clase codificate de la A la U (literele Q, Ş, Ţ nu se folosesc).

clasificare a documentelor (arh.), v. *ordonare.*

clasificare a sigiliilor (sig.), grupare a amprentelor şi matricelor sigilare după anumite criterii, astfel încât, în ansamblu, să ofere specialiştilor date privind evoluţia sfragisticii. Principalele elemente de clasificare sunt: a) posesorul (domni, principi, demnitari laici şi ecleziastici, unităţi administrativ-teritoriale, oraşe, comune, instituţii de diferite categorii, persoane particulare); b) materialele din care sunt realizate; c) tehnica de confecţionare; d) forma; e) mărimea; f) conţinutul legendei etc.

clasificator tematic (arh., inf.), instrument de lucru utilizat în activitatea de cercetare tematică, care asigură organizarea uniformă a fişierelor tematice; cuprinde liste de probleme grupate pe clase tematice, teme şi subteme, fiecare subdiviziune fiind individualizată printr-un indice alfanumeric.

clauză (dipl.), dispoziţie specială sau accesorie, inserată într-un act public său privat, precum şi în contracte, tratate şi convenţii internaţionale, prin oare se stipulează anumite prevederi în legătură cu condiţiile de aplicabilitate, termene, precizarea anumitor drepturi etc.

clauzele actului (dipl.), prevederi introduse în cuprinsul textului actelor menite: a) a preciza posibilităţile sau extinderea dispoziţiei (clauze adiţionale); b) a asigura executarea acestuia şi a înlătura orice eventuală piedică, întârziere sau litigiu, susceptibil să ducă la mutilarea actului (clauze finale); c) a determina pe cei care sunt împricinaţi să se supună voinţei exprimate în act (clauze poruncitoare); d) a interzice oricărei persoane să se opună direct sau indirect voinţei exprimate în act (clauze prohibitive); e) a adresa succesorilor îndemnul de a respecta decizia actului; f) a ordona executarea actului în ciuda eventualei existenţe a unor acte anterioare sau posterioare contrare şi în pofida dreptului comun. Pe lângă acestea mai sunt şi alte clauze: de rugăminte, de rezervă, derogatorii, de nefolosire, de promisiune, de obligaţii, de garanţie, de renunţare etc.

climatizare a depozitelor de arhivă (arh., cons.), ansamblu de măsuri având ca scop menţinerea temperaturii, umidităţii relative şi purităţii aerului din depozitele de arhivă la parametrii recomandaţi pentru conservare, cu ajutorul unor instalaţii de climatizare. Instalaţiile de climatizare sunt compuse din priza de aer, camera de climatizare, baterii şi guri de distribuţie, prevăzute cu aparate de măsură, control şi reglare a condiţiilor de microclimat. în cazul documentelor scrise pe hârtie şi pergament, microclimatul optim este cuprins între limitele 14-18° C şi 45-65% u. r.; pentru conservarea microfilmelor se prevăd umidităţi relative mai scăzute, între 40-50%. Pentru prevenirea acţiunii prafului şi noxelor din atmosfera poluată, în special în mediul urban, este necesară purificarea aerului admis în depozite.

coală de arhivă (arh., cons.), v. *cămaşă arhivistică.*

coală de conexare (arh.), auxiliar de registratură folosit la sfârşitul sec. al XIX-lea şi la începutul sec. al XX-lea în registraturile instituţiilor din Transilvania., constând dintr-o coală de hârtie dublă, îndoită la mijloc, care cuprinde mai multe acte individuale sau singulare conexate, referitoare la aceeaşi cauză. Pe **c.** sunt tipărite, de obicei, antetul instituţiei, cota de registratură, obiectul actelor din cuprinsul colii, numerele de intrare şi, eventual, un scurt rezumat al conţinutului lor. Uneori pot figura şi cotele din anii anteriori, referitoare la aceeaşi cauză, eventual chiar cota unde cauza continuă într-un an ulterior. '

cocă (sig.), v. *ostie.*

cod 1. (dipl.), **1.** culegere de legi dintr-un anumit domeniu al dreptului sau, p. ext., o culegere de norme şi dispoziţii referitoare la un anumit domeniu de activitate etc. în general, fiecare **c.** (1) este individualizat printr-un determinativ care indică fie domeniul de activitate, fie autorul acelor legi sau norme, dispoziţii etc. **2.** (arh.), listă de echivalente între un limbaj artificial şi limbajul natural, utilizată în corespondenţa diplomatică şi comercială pentru a păstra secretul corespondenţei şi a reduce cheltuielile transmiterii telegrafice etc. Sin. *cifru.* **3.** (arh., inf.), sistem de simboluri (semne) folosit pentru a reprezenta şi transmite informaţii în sistemul SARI AS; **c.** atribuit unui cuvânt cheie permite ca automat să se ataşeze rezumatului atât cuvântul cheie respectiv cât şi ierarhiile sale din clasificatorul tematic.

codex (**codice**) (dipl.), **1.** Reunire de table cerate, reprezentând cea mai veche formă de carte în perioada romană; **2.** Culegere (manuscrisă) de legi, de documente medievale sau, p. ext., de orice texte vechi (medievale), de obicei cu conţinut variat; **c. diplomaticus,** v. *condică, cartulariu;* **c. rescriptus** (pal.), v. *palimpsest.*

codicil (dipl.), act juridic întocmit cu respectarea formelor legale, posterior testamentului la care se referă, pentru a-i aduce unele modificări sau completări, ori pentru a introduce o clauză ca expresie a voinţei testatorului, nerespectarea acestei clauze ducând la anularea testamentului.

codicologie, ştiinţă specială a istoriei care studiază tehnica de execuţie a manuscriselor, urmărind suporţii grafici, sistemele de tăiere şi liniere a filelor, modul de numerotare a caietelor, stilul şi ornamentaţia etc.

codificare (arh., inf.), operaţiunea de transpunere a limbajului natural într-un cod.

Codrescu Teodor (1 aprilie 1819, laşi – 23 martie 1894, laşi), director al Arhivelor Statului din Iaşi în perioada aprilie-octombrie 1856; a urmat studiile medii la Iaşi şi Galaţi (1838), iar în 1841 absolvă cursurile superioare de filozofie şi legi la Iaşi, fiind repartizat ca profesor de limbă franceză. Ocupă diferite alte posturi în învăţământ până în anul 1853, iar apoi funcţii politice, devenind un aprig militant al Revoluţiei de la 1848 şi al Unirii. în anul 1850 este numit redactor al publicaţiei „Zimbrul". Ca director al Arhivelor ieşene a fost preocupat de completarea arhivelor cu noi documente şi a organizat prima expoziţie arhivistică românească. Este editorul colecţiei de documente *dricar iul cuprinzător de hrisoave, anaforale, tratate si alte acte ale Moldo- Valahiei,* 26 vol., Iaşi, 1852-1895.

coif (her.), ornament exterior al scutului reprezentând acoperământul (metalic) al capului cavalerilor. A fost confecționat din diferite metale (aur, argint, oțel etc.) timbrând scutul, în profil şi din față, cu viziera închisă sau deschisă. Inițial, gradul de deschidere al vizierei exprimă rangul social al posesorului: a) viziera deschisă desemna un suveran; b) viziera deschisă pe jumătate indică principii de sânge regal şi ducii suverani; c). viziera alcătuită din 11 gratii şi două traverse indică un duce sau un marchiz etc. Pentru bastarzi viziera era redată închisă. **C.** este reprezentat, de obicei, încoronat, putând fi însoțit şi de alte mobile cum sunt: penajele, colierele etc. Sin. *cască.*

colecția „Achiziții noi" (arh.), colecție constituită în cadrul Arhivelor Statului din documentele recent intrate în depozitele proprii prin donație sau cumpărare şi care cuprinde: hrisoave, firmane, zapise de vânzare-cumpărare, corespondență, jalbe, cărți domneşti, anaforale ş.a.

colecție arhivistică (arh.), totalitatea documentelor grupate de o organizație, o familie sau persoană fizică, conform unui anumit criteriu fără a se ține seama neapărat de proveniența lor sau de existența unei legături organice între ele. În cadrul Arhivelor Statului, colecțiile sunt organizate după următoarele criterii: cronologic, tematic, al limbii, al suportului material. Între acestea se numără: Secția istorică; Acte comemorative şi de fundație; Acte privilegiate; Fotografii; Peceți; Suluri; Manuscrise; Documente greceşti; Documente turceşti; Planuri şi hotărnicii; Documente foi volante.

colecție de matrice sigilare (sig.), totalitatea matricelor sigilare conservate într-un depozit public. În conformitate cu cerințele ştiinței arhivistice, matricele sigilare trebuie inventariate în ordinea depunerii, urmând ca pentru regăsirea lor tematică să se constituie un fişier special.

colecție sigilară (sig.), colecție reunind impresiuni sigilare, originale sau copii, grupate după anumite criterii cum sunt: a) posesorii (suverani, demnitari laici şi ecleziastici, unități administrative, oraşe, comune, instituții etc.); b) reprezentarea din emblemă (sigilii de tip iconografic, hagiografic, naval etc.); c) provinciile istorice de unde provin (sigilii din Transilvania, Moldova etc.); d) tehnica de confecționare etc.

coligat, 1. (bibl.), volum în care se leagă lucrări cu conținut sau tematică diferită; **2.** (arh.), condică în care sunt legate mai multe documente, originale sau copii. Sin. *miscelaneu.*

coll. (dipl.), v. *collationatum.*

collata (dipl.), mențiune folosită în cancelaria regală ungară la documentele latine medievale pentru Transilvania în sec. al XIV-lea, privind colaționarea (verificarea) documentelor înainte de eliberarea lor către beneficiar. Mențiunea **c.** se scria, de obicei, pe îndoitura inferioară a pergamentului.

collationatum (dipl.), mențiune de cancelarie privind compararea conținutului documentului cu conceptul său, înainte de a fi supus validării. Scris şi prescurtat *c.* şi *coll.*

Collectanea (arh.), denumire folosită în Transilvania în sec. XVIII-XIX pentru culegerile de documente originale şi în copie, manuscrise, alcătuite de cercetători în domeniul istoriei şi colecţionari de documente.

Collectio Historico-Diplomatica (arh.), serie de documente din arhiva Guberniului Transilvaniei, alcătuită de arhivarul Mike Sándór în anii 1838-1848. Cuprinde documente din anii 1605-1848, privind domeniile principilor Transilvaniei, probleme de impozit, militare, de personal, diete, administraţie, împărţirea administrativ-teritorială a Transilvaniei, conscripţii etc.

colofon (bibi.), însemnare la sfârşitul unei cărţi din epoca introducerii tiparului (sec. XV-XVI), cuprinzând unele date editoriale (numele tipografului, data şi locul unde a lucrat şi, rar, alte precizări asupra alcătuirii operei). Sin. *căsuţa tipografică.*

colontitlu (bibl.), primul rând de pe fiecare pagină a unei cărţi, tipărit cu majuscule deasupra textului propriu-zis (şi de regulă între două linii tipografice). Conţine numele autorului pe pagina din stânga (cu soţ), titlul întreg sau prescurtat al cărţii ori al unui capitol, pe pagina din dreapta (fără soţ).

columnatio (dipl.), tip de ornamentare a primului rând, caracteristic documentelor latine din sec. al XIII-lea.

Comisia consultativă heraldică (her., sig.), organism creat în anul 1920 şi oficializat prin legea din 23 iunie 1921. Era compusă din şapte membri, activând pe lângă Ministerul de Interne. Până în anul 1940 (când a fost desfiinţată) **C.** a concentrat informaţiile privind sigiliile şi stemele utilizate de-a lungul anilor pe teritoriul ţării noastre şi a elaborat noile arme de stat, precum şi stemele pentru autorităţile administrativ-teritoriale (ţinuturi, judeţe, municipii, oraşe şi unele instituţii laice şi ecleziastice, ca: universităţi, patriarhie, mitropolie, episcopii). O contribuţie importantă la activitatea **C.** au adus-o reprezentanţii Direcţiei generale a Arhivelor Statului, între care Constantin Moisil şi Mihai Popescu.

Comisia centrală de evaluare (arh.), organul colectiv de lucru constituit în cadrul D.G.A.S., care dă avize consultative cu privire la oportunitatea achiziţionării documentelor şi publicaţiilor de referinţă arhivistică de la persoane fizice şi stabileşte preţul de achiziţie al acestora. În unele cazuri, **C.** avizează şi lucrările comisiilor de evaluare de la filiale.

Comisia de evaluare a documentelor (arh.), organ colectiv de lucru constituit la filialele Arhivelor Statului, care dă avize consultative cu privire la oportunitatea achiziţionării documentelor şi publicaţiilor de referinţă arhivistică de la persoane fizice şi stabileşte preţul de achiziţie al acestora. V. şi *Comisia centrală de evaluare.*

Comisia de selecţionare a documentelor de la Arhivele Statului (arh.), organ colectiv constituit în cadrul unităţilor Arhivelor Statului care verifică şi dă avize consultative asupra lucrărilor de selecţionare primite de la organizaţiile socialiste şi celelalte organizaţii din raza lor de activitate, în vederea confirmării lor. Avizează şi lucrările de selecţionare întocmite pentru fondurile din depozitele proprii.

Comisia de selecţionare a documentelor de la organizaţiile socialiste (arh.), organ colectiv constituit la organizaţiile socialiste şi celelalte organizaţii pentru efectuarea selecţionării documentelor din fondurile proprii. Comisiile de selecţionare de la organizaţiile socialiste propun spre eliminare unităţile arhivistice lipsite de valoare documentară şi al căror termen de păstrare a expirat. Procesele-verbale ale **C.** se aprobă de Arhivele Statului.

Comisia documentală (arh.), organism de lucru, înfiinţat în anul 1841, în Ţara Românească, având ca atribuţii strângerea, transcrierea şi traducerea actelor de proprietate ale mănăstirilor din ţară pentru „a întregi istoria ţării cu ştiri scoase din acte vechi". **C.** a lucrat sub conducerea Departamentului Credinţei, fiind formată din şapte membri, un secretar, un registrator, un translator şi patru copişti. Iniţial, **C.** a fost înfiinţată pe un termen de trei ani, însă şi-a continuat activitatea până în anul 1862, când Arhivele Statului au preluat tot materialul strâns până atunci de această comisie, de asemenea şi personalul ei. În cei 20 de ani de activitate, **C.** a reuşit să transcrie actele mănăstirilor: Arnota, Bistriţa, Glavacioc, Golgota, Govora, Motru, Rîncaciov, Sadova, Seaca, Strehaia, Tismana, Trivale şi Vieroş.

Comisia genealogică (gen.), organism obştesc, creat în 1943, în vederea impulsionării cercetărilor genealogice. Şi-a încheiat activitatea în acelaşi an.

Comisia de heraldică, genealogie şi sigilografie (her., gen., sig.), organism obştesc, creat în 1970, pe lângă Institutul de istorie „N. Iorga", desfăşurându-şi activitatea sub auspiciile Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice. Având drept scop dezvoltarea acestor ştiinţe speciale ale istoriei, **C.** a impulsionat cercetările naţionale în domeniile respective şi a contribuit, prin participarea la congresele internaţionale de specialitate, la popularizarea, dincolo de hotare, a izvoarelor istorice româneşti şi a rezultatelor obţinute de specialiştii români.

Comisia internaţională de diplomatică (dipl.), organism afiliat Comitetului internaţional de ştiinţe istorice. Constituită în 1965 la Viena, **C.** a fost recunoscută oficial în cadrul Congresului internaţional de ştiinţe istorice din 1970 de la Moscova. **C.**, menită să contribuie la dezvoltarea ştiinţei diplomatice, reuneşte specialişti din diverse ţări, preocupaţi de aprofundarea metodologiei cercetării izvoarelor documentare; şi-a axat activitatea în următoarele direcţii: 1) standardizarea normelor de editare a documentelor; 2) publicarea unor culegeri de acte diplomatice ; 3) uniformizarea terminologiei de specialitate prin elaborarea unui dicţionar internaţional de diplomatică; 4) organizarea de colocvii şi congrese internaţionale pentru dezbaterea unor aspecte privind evoluţia cancelariilor şi critica diplomatică a înscrisurilor feudale. Preşedinţia are sediul la Paris, Franţa, iar secretariatul în Republica Federală Germania.

Comisia ştiinţifică pentru probleme arhivistice (arh.), organ consultativ ce funcţionează în cadrul Ministerului de Interne şi care a luat fiinţă potrivit prevederilor Decretului 472/1971 privind Fondul Arhivistic Naţional al R.S.R. Comisia este formată din specialişti din Direcţia generală a Arhivelor Statului, din alte instituţii de ştiinţă şi cultură, precum şi din unele ministere, având ca scop asigurarea, în mod unitar, a orientării activităţii arhivistice la nivel naţional, potrivit cerinţelor cercetării ştiinţifice şi ale muncii cultural-educative.

Comisia centrală de selecţionare a documentelor (arh.), organ colectiv constituit în cadrul Direcţiei generale a Arhivelor Statului care verifică şi dă avize consultative asupra indicatoarelor termenelor de păstrare şi a lucrărilor de selecţionare primite de la organizaţiile socialiste centrale în vederea confirmării lor. **C.** avizează lucrările de selecţionare primite de la filialele judeţene ale Arhivelor Statului, având sarcina să studieze întreaga activitate de selecţionare a documentelor din Fondul Arhivistic Naţional şi să propună măsuri de îmbunătăţire a acestei activităţi.

Comisie de expertiză a documentelor (arh.), termen ieşit din uz. V. *Comisia, de selecţionare a documentelor de la Arhivele Statului*

Comisie *de* expertiză şi control a documentelor (arh.), termen ieşit din uz. V. *Comisia de selecţionare a documentelor de la Arhivele Statului.*

Comitetul Internaţional de Sigilografic (C.I.S.) (sig.), organism creat în 1959 prin hotărârea Biroului executiv al Consiliului Internaţional al Arhivelor, în vederea rezolvării unor probleme practice privind păstrarea şi conservarea sigiliilor şi a stimulării cercetărilor în acest domeniu. Nu are un sediu stabil. Actualmente preşedinţia se află la Bruxelles-Belgia, iar secretariatul la Bucureşti – România. Numit iniţial Comitetul de Sigilografie, apoi, după 1978, **C.I.S.**, acest organism a contribuit la dezvoltarea teoriei şi practicii sfragistice, preocupându-se de uniformizarea terminologiei de specialitate, stabilirea elementelor necesare pentru descrierea sigiliilor (în acest scop a difuzat două variante de fişe, una pentru o descriere sumară alta pentru o descriere analitică), reunirea eforturilor specialiştilor în vederea creşterii longevităţii izvoarelor sigilare, tratarea maladiilor cerii şi a altor substanţe utilizate la sigilare, elaborarea de studii menite să scoată în evidenţă importanţa sigiliilor create în diferite ţări, întocmirea bibliografiei internaţionale de sigilografie, organizarea de expoziţii itinerante având la bază aceste mărturii speciale ale trecutului istoric. În etapa actuală este compus din 9 membri plini şi 6 membri corespondenţi, cuprinzând specialişti din următoarele ţări: Belgia, Franţa, Israel, Italia, Marea Britanie, Norvegia, Olanda, Republica Federală Germania, România, Spania, Sudan, S.U.A., Ungaria, U.R.S.S. şi Vatican. **C.I.S.** îşi desfăşoară activitatea prin sesiuni anuale, găzduite prin rotaţie de ţările participante.

comma (dipl.), figură de mari dimensiuni având forma unei virgule urmată de punct, trasata pe suportul privilegiilor pontificale în sec. XI-XII.

Commissariales dispositiones (arh.), denumire dată în repertoriile alfabetice din Transilvania, în sec. al XVIII-lea, dispoziţiilor Comisariatului provincial suprem privind aprovizionarea armatei. Aceste dispoziţii au fost constituite uneori şi în serii separate.

Commissariales ordinationes (arh.), denumire dată în repertoriile alfabetice din Transilvania în sec. al XVIII-lea ordinelor Comisariatului Provincial Suprem privind aprovizionarea armatei. Aceste repertorii an fost constituite uneori şi în serii separate.

commissio (dipl.), însemnare pe documentele latine medievale emise de cancelaria regală ungară, în sec. XIV-XVI, pentru Transilvania, din ordinul verbal *(commissio propria domini regis)* sau scris *(ad litteratorium domini regis)* al regelui.

compas (pal.), instrument folosit şi la elaborarea actului în vederea marcării şi măsurării distanţelor dintre rânduri şi pentru liniere. Sin. *perghel, punctorium.*

compatibilizarea de tezaure (arh., inf.), stabilire a unei corespondenţe între descriptorii a două sau mai multe tezaure cu aceeaşi arie de acoperire, în vederea facilitării schimbului reciproc de informaţii.

completare a arhivei (arh.), activitate desfăşurată de Arhivele Statului în vederea preluării în depozitele proprii a documentelor ce fac parte din Fondul Arhivistic Naţional de la creatorii şi deţinătorii de documente din ţară şi străinătate. V. *preluare de documente.*

completare a golurilor (arh., cons.), operaţie de restaurare a documentelor având ca scop întregirea suprafeţei suportului grafic ce prezintă lipsuri ca urmare a degradărilor. Ca material de completare se utilizează fie o hârtie cu o compoziţie identică cu suportul grafic, fie hârtie japoneză, în cazul tehnicii de lucru prin decupare; în cazul completării prin turnarea suspensiei de fibră se utilizează paste chimice de calitate superioară. Zona completată trebuie ca, indiferent de tehnica utilizată, să fie aderentă la document şi să prezinte aceeaşi masă. V. *formator de foi.*

Computs-Protocolle (arh.), serie de registre din arhiva Comisariatului Provincial Suprem al Transilvaniei din anul 1850, care cuprind situaţiile privind întreţinerea armatei.

comunicare a documentelor (arh.), atribuţia arhivelor de a pune la dispoziţia publicului documentele pe care le păstrează în scopul cercetării lor. **C.** poate fi realizată prin instrumente de informare ştiinţifică, publicaţii, presă, radio, T.V. etc. **C.** poate fi: directă, când se dă însuşi actul cerut spre consultare sau indirectă, când această sarcină se încredinţează administraţiei arhivei fie spontan, fie prin obligaţia legii. Sin. *accesibilitate a arhivelor; comunicare a actelor.*

concept (dipl.), înscris cuprinzând o primă redactare definitivă a unui act menit a pregăti asamblarea firească a diferitelor elemente ale formularului diplomatic şi a permite eventuale corecturi, completări în vederea asigurării formei definitive a actului. Sin. *ciorna, imbreviatură, minută.*

condei (pal.), instrument de scris trăsături mai groase ale literelor; se folosea, de obicei, pentru litere iniţiale, majuscule, monograme domneşti, titluri de capitole din manuscrise. Se confecţiona din trestie, iar mai târziu din metal (plumb). S-a folosit la noi până la sfârşitul sec. al XIX-lea. Mai târziu a devenit sinonim cu pană (de scris), creion. V. *instrumente de scris.*

condicar (dipl.), termen vechi utilizat pentru cel care scria şi avea în păstrare condicile sau registrele. V. *registrator, arhivar.*

condică (dipl.), **1.** Unitate arhivistică din categoria manuscriselor diplomatice, alcătuită dintr-un grup de fascicule de hârtie legate în formă de codex, pe filele căreia sunt transcrise integral toate documentele referitoare la drepturile, titlurile de proprietate şi istoricul unei instituţii sau ale unei familii. Iniţial, acest gen de **c.** purta şi denumirea de *catastif* sau *catastih.* Mai rar, aceste **c.** erau formate de însăşi colecţia de documente originale

ale instituției sau ale familiei interesate. Deşi cele mai vechi **c.** s-au pierdut, unele mențiuni documentare probează existența lor încă din sec. al XV-lea. Printre cele mai vechi **c.** păstrate până azi amintim „Condica de documente Cocorăscu", o **c.** particulară de documente, creată în a doua jumătate a sec. al XVII-lea, precum şi condicile mănăstireşti din prima jumătate a sec. al XVIII-lea. Pentru a avea puterea juridică necesară, toate copiile de documente erau colaționate, apoi şnuruite şi legate la un loc, după care, pentru legalizare, erau pecetluite, prin aplicarea peceții sau a sigiliului pe ultima filă, unde se făcea şi mențiunea referitoare la operațiile efectuate, urmată de semnătură autografă a celui în drept (Fig. 17 şi 18). **2.** Registru (1) de însemnări cu caracter documentar-administrativ, financiar-contabil, fiscal etc.; uneori registru **(1)** utilizat de vechile instituții administrative şi judecătoreşti ca instrument de evidență a documentelor emise sau a actelor primite şi rezolvate etc.; **c. alfavita** sau **c. literală**, **c.** (2) specială în care erau trecute în ordine alfabetică, după numele celui care pornea acțiunea juridică, toate dosarele unei instanțe de judecată, după ce în prealabil au fost inventariate pe cauze într-un opis general. Sin. *alfavitar;* **c. de calități**, titlu de **c.** (2) administrativă, ținută la toate instituțiile țării după Regulamentul organic, în care se treceau datele biografice şi calificarea angajaților, pentru a avea situația lor exactă în vederea avansării sau a acordării de ranguri etc.; **c. de cheltuieli**, denumire pentru **c.** în care se ținea evidența cheltuielilor pe anul respectiv, indicând, pe lângă sumele date, şi scopul acestor cheltuieli (Fig. 19); **c. de comandirovce**, denumire a unei **c.** (2) administrative de la începutul sec. al XIX-lea, din Moldova, păstrată la Arhivele Statului din Iaşi, în care sunt înscrise delegațiile celor plecați în interes de serviciu; **c. de corespondență**, **c.** utilizată pentru evidența circulației documentelor (predare-primire), de la registratură la compartimente în cadrul unei instituții, sau între organizații. Sin. c. *de expediție;* **c. expediție** (sau, mai vechi, **c.** *de pornitorie,* **c.** *de pornitoria actelor,* **c.** *de expedarisit),* registru **(1)** special ținut de organizații pentru evidența expedierii documentelor prin înregistrarea zilnică a listei documentelor expediate şi a destinatarilor respectivi. Începând din anul 1826, fiecare din documentele ieşite din cancelariile instituțiilor şi înregistrate în **c. de e.** poartă câte un număr de înregistrare. Sin. *c. de corespondență;* **c. de protestații**, denumire a unei unități arhivistice în formă de registru **(1)**, păstrată în arhivele judecătoreşti din Iaşi, în care au fost transcrise protestațiile reclamanților, urmate fiecare de nadpisul respectiv. Acest gen de **c.** (2) a fost utilizat ca instrument de evidență a protestațiilor primite şi judecate, originalele fiind restituite reclamanților după ce, în prealabil, se notase pe ele nadpisul; **c. de rezultatul aprozilor**, titlu de **c.** (2) din prima jumătate a sec. al XIX-lea, din Moldova, în care se înscriau toate lucrările efectuate de aprozii tribunalului. Anton Pann, ca preşedinte de tribunal, o numeşte astfel în 1847; **c. de vistierie**, registru ținut de un dregător domnesc, special învestit pentru a urmări cheltuielile şi veniturile domnului. Cea mai veche **c.** s-a păstrat de la Constantin Brîncoveanu; **c.** erau ținute şi pentru unele domenii ecleziastice; **c. depoziturilor**, titlu de **c.** (2) ținută în cancelaria tribunalelor țării, în care erau înregistrate toate valorile (documente, bani, bijuterii etc.) pe care împricinații, conform legii, le depuneau spre păstrare, ca depozit, la instanțele de judecată; **c. grainică**, titlu de **c.** (2) ținută până în prima jumătate a sec al XIX-lea, la tribunalele judecătoreşti de primă instanță pentru înscrierea reclamațiilor făcute prin viu grai, denumite jăluiri grainice; **c. iznasi zaherea**, denumire a unei **c.** (2) din anul 1827, din Moldova, în care au fost înregistrate proviziile alimentare de natură animală (boi, vaci, cai, capre, oi, porci etc.), produsele lactate (unt, brânză, caşcaval) şi merele domneşti exportate pe baza contractelor încheiate între producători şi negustorii turci; **c. podorojnelor**, **c.** (2) ținută la Vistierie pentru evidența transportului gratuit cu caii de poştă, luarea în evidență făcându-se prin înregistrarea persoanelor cu misiuni oficiale cărora li s-au înmânat pedorojne; **c politicească**, **c.** (2) care cuprinde legi; **c. practicatelor**, titlu de **c.** (2) pe care o țineau instanțele judecătoreşti pentru a trece în ea lucrările fiecărei şedințe (denumite *seanse),* acestea servind ca temei pentru hotărârile tribunalelor; **c. rangurilor boiereşti**, **c.** cuprinzând evoluția familiilor şi rangurilor boiereşti; **c. strafovaia,**

denumire a unei **c.** (2) judecătoreşti vechi, care a fost utilizată în Moldova pentru înscrierea pedepselor (amenzilor) ; **c. şireţilor, c.** (2) înfiinţată în anul 1786 în Moldova, la porunca lui Alexandru Mavrocordat şi ţinută la instanţele de judecată pentru înscrierea numelor celor dovediţi plastografi, înşelători, necinstiţi în afaceri băneşti şi păstrarea unei evidenţe permanente cât mai exacte a acestora; **c. tabele de banii grajdica** (în care *grajdica* este un termen ad-hoc de la grajd + terminaţia *ica,* prin analogie cu termeni de tipul lui practica), termen creat în anul 1827 de cancelaria Moldovei pentru a denumi **c.** (2) înfiinţată la porunca domnului Ioan Sandu Sturdza cu scopul de a păstra evidenţa impozitului adiţional introdus de acesta pentru grajdul domnesc; **c. tacrirurilor** denumire dată între anii 1825-1828, **c.** (2) ţinută la Departamentul criminalicesc pentru consemnarea interogatoriului luat unui delincvent în cercetare. Acest gen de **c.** a fost denumit, după 1828, condică de interogatorii, apoi registru de procese-verbale (de interogatorii); **c. vigavor şi banat** (termen format din asocierea rus. *vigavor,* „observaţie", „mustrare", „blam" şi a magh. *banat,* „mustrare", „dojană"), termen creat în Moldova pentru a denumi o **c.** (2) din anul 1838 în care se înscriau pedepsele date funcţionarilor vinovaţi de abateri în serviciu; **3.** Denumire învechită pentru cod de legi; **c. emboricească,** denumire învechită pentru codul comercial.

conexare de documente (arh.), grupare a două sau mai multe documente care tratează aceeaşi problemă sau probleme similare; acţiunea de **c.** se consemnează în registrul de intrare-ieşire astfel: la primul document înregistrat se menţionează numerele documentelor conexate, iar la fiecare document conexat se indică numărul documentului la care au fost conexate. V. *registru de intrare-ieşire.*

Confederaţia Internaţională de Heraldică (her., sig., gen.), organism internaţional creat în 1970 în scopul unirii eforturilor specialiştilor din diferite ţări în vederea efectuării de cercetări heraldice şi genealogice şi stimulării preocupărilor pentru dezvoltarea acestor discipline. Printre diferitele organisme naţionale afiliate Confederaţiei Internaţionale de Heraldică se numără şi Comisia de heraldică, genealogie şi sigilografie din România, al cărei reprezentant face parte din Biroul executiv al confederaţiei.

confer, conferatur (dipl.), **1.** Menţiune de cancelarie pe documente din sec. XVIII-XIX din Transilvania, scrisă la destinatar, indicând un document de referinţă; **2.** Termen folosit în repertoriile alfabetice din Transilvania în sec. XVIII-XIX, indicând un cuvânt de referinţă. Prescurtat *c., cf., cfr.* V. şi *vide.*

confirmare a actului (confirmatio) (dipl.), **1.** Acţiunea de eliberare a unui înscris prin care sunt reînnoite prevederile unui act emis anterior; **2.** Actul rezultat din acţiunea de mai sus. Se realizează, de obicei, de către un succesor al autorului documentului, fie prin reproducerea integrală a textului, fie printr-un rezumat, cu reproducerea dispoziţiei (şi în acest de-al doilea caz se numeşte *inserţie)* (v.). Sin. *întărire a actului.* V. şi *transumpt, vidimus.*

confirmare a **indicatoarelor termenelor de păstrare** (arh.), aprobare prin care Direcţia generală a Arhivelor Statului recunoaşte justeţea termenelor de păstrare stabilite de organele centrale pentru documentele create de organizaţiile socialiste centrale şi unităţile din subordine.

confirmare a proceselor-verbale de selecționare (arh.), aprobare în scris, de către Arhivele Statului a proceselor-verbale de selecționare primite de la organizațiile socialiste şi celelalte organizații, în baza căreia organizațiile socialiste pot scoate din evidență şi preda la retopit unitățile arhivistice propuse pentru eliminare.

Congresul Internațional al Arhivelor (arh.), reuniune internațională a Consiliului Internațional al Arhivelor, care se întruneşte o dată la patru ani, la data şi locul pe care le stabileşte Comitetul executiv, în cadrul fiecărui congres au loc: a) o sesiune a adunării generale; b) o şedință a Comitetului executiv care-şi încheie mandatul şi o şedință a noului Comitet executiv, ales prin votul adunării generale; c) şedințe ale Comitetului de candidaturi şi ale Comitetului de rezoluții; d) un program de conferințe, comunicări, discuții şi expoziții de ordin profesional deschise tuturor arhiviştilor care participă la congres şi, eventual, invitaților Comitetului executiv şi ai Comitetului de organizare a **C.** Datele, localitățile şi temele congreselor ce s-au ținut până acum au fost următoarele: I. Paris, 1950 (1. Controlul arhivelor la instituții. 2. Arhivele şi microfilmarea. 3. Arhivele particulare-economice. 4. Editările bibliografice în probleme de arhivă); II. Haga, 1953 (1. Unificarea terminologiei arhivistice. 2. Arhivele şi documentația. 3. Arhivele şi istoria artelor. 4. Muzeele istorice de pe lingă arhive. 5. Pregătirea arhiviştilor. 6. Acordurile internaționale în problema predării materialelor de arhivă şi a microfilmelor pentru folosirea lor temporară); III. Florența, 1956 (1. Noi instalații de arhive. 2. Selecționarea în arhive. 3. Arhivele particulare). IV. Stockholm, 1960 (1. Arhivele de stat şi organizarea lor. 2. Tehnici noi, noi materiale şi noi metode utilizate – după 1950 – în restaurarea documentelor şi sigiliilor, conservarea hărților şi planurilor şi fotografierea, 3. Arhivele şi cercetările moderne economice şi sociale); V. Bruxelles, 1964 (Metode moderne de ordonare în arhive); VI. Washington, 1966 (Congres extraordinar). (1. Liberalizarea accesului în arhive. 2. Programele naționale ale publicațiilor de documente. 3. Folosirea microfilmelor pentru cercetare şi publicații. 4. Cooperarea internațională în vederea liberalizării accesului în arhive); VII. Madrid, 1968 (1. Liberalizarea în materie de acces în arhive şi politica de microfilmare. 2. Raportul comitetului de microfilmare al Consiliului Internațional al Arhivelor. 3. Arhivele curente ale administrației); VIII. Moscova, 1972 (1. Relația dintre arhivele de stat şi arhivele administrative. 2. Tehnica nouă în arhive. 3. Instrumentele de cercetare ale arhivelor în slujba ştiinței. 4. Ajutorul tehnic acordat arhivelor din țările în curs de dezvoltare); IX. Washington, 1976. (1. Prearhivarea documentelor. 2. Aplicarea tehnicii noi în arhive. 3. Accesul în arhive şi folosirea documentelor. 4. Programul de asistență arhivistică pentru țările în curs de dezvoltare); X. Londra, 1980 (1. Folosirea arhivelor 2. Consiliul Internațional al Arhivelor, realizări şi perspective). Documentele congreselor internaționale se publică în revista „Archivum".

Conjuncturalia (arh.), serie de documente din sec. al XVII-lea în unele arhive din Transilvania privind cărăuşiile, ca prestație feudală. Sin. *Praeiuncturalia.,* Germ. *Vorspann.*

Connexions-Zahlen (arh.), numerele ele conexare ale actelor anterioare şi posterioare care se referă la aceeaşi cauză în registratura Tezaurariatului Transilvaniei din 1841. Aceste numere erau trecute pe coala de arhivă a actului, ajutând urmărirea cauzei în arhivă, actele fiind păstrate în ordinea cronologică a înregistrărilor.

conscripție (conscriptio) (dipl.), document întocmit în urma acțiunii de conscriere; cuprinde lista nominală a capilor de gospodărie a unei proprietăți feudale, respectiv a uneia sau mai multor localități. **C.** indică, pe lângă numele capilor de gospodărie, şi pe toți sau o parte din membrii de familie (tinerii în vârstă de 20 de ani chemați să satisfacă serviciul

militar), terenurile agricole posedate, veniturile şi alte beneficii (scutiri), pentru a arăta capacitatea economică a gospodăriilor. **C.** serveşte pentru stabilirea obligaţiilor de impozit. Magh. *összeirás,* germ. *Konskription*; **c. urbarială**, document scris în formă de fascicul sau registru, folosit în Transilvania în sec. XVIII-XIX. În **c.**, pe lângă capacitatea economică a gospodăriilor unui domeniu, sunt trecute şi obligaţiile feudale faţă de stăpânul acestuia, atât cele colective cât şi cele individuale curente şi ocazionale, care fac obiectul urbanului propriu-zis. Lat. *conscriptio-urbarialis.*

Conscriptiones (arh.), serie de acte din arhivele instituţiilor administrative din Transilvania, care cuprinde conscripţiile şi recensămintele populaţiei agricole, meşteşugăreşti etc.

conservare a documentelor (arh., cons.), complex de măsuri destinate păstrării în cele mai bune condiţii a documentelor de arhivă. **C.** implică folosirea de depozite climatizate, dotate cu mobilier specific corespunzător, organizarea arhivei şi confecţionarea de mijloace individuale de protecţie a documentelor, aplicarea măsurilor de asigurare, igienă şi întreţinere a arhivelor, restaurarea documentelor şi reglementarea evidenţei şi circulaţiei documentelor în condiţiile asigurării securităţii şi integrităţii acestora. În ultimele decenii măsurile de **c.** urmăresc înlocuirea originalelor în activitatea de valorificare cu fotoreproduceri şi facsimile. V. *asigurare a securităţii documentelor.* Sin. parţial, *păstrare a documentelor.*

conservator de arhivă (arh.), persoană cu pregătire superioară, care în Arhivele Statului avea în grijă securitatea şi evidenţa documentelor, a depozitelor şi a bibliotecii documentare. De asemenea, primea audienţele publicului şi ţinea evidenţa corespondenţei.

conservatorium (dipl.), denumire sub care era cunoscută, în evul mediu, încăperea destinată depozitării arhivei locurilor de adeverire din Transilvania. Sin. *camera, sacristia.*

Consfătuirea conducătorilor de arhive din ţările socialiste (arh.), reuniune internaţională la care participă reprezentanţi ai direcţiilor de arhivă din următoarele ţări socialiste: R. P. Bulgaria, R. S. Cehoslovacă, Cuba, R. D. Germană, R. S. F. Iugoslavia, R. P. Mongolă, R. P. Polonă, R. S. România, R. P. Ungară, U.R.S.S., R. S. Vietnam; se convoacă din doi în doi ani, lucrările desfăşurându-se prin rotaţie, în fiecare din ţările participante şi are drept scop discutarea unor probleme de teorie şi practică arhivistică, generalizarea experienţei pozitive acumulate în acest domeniu, lărgirea legăturilor dintre arhiviştii ţărilor respective. C. au avut loc: la Moscova (19-24 martie 1968), Potsdam (4-7 martie 1970), Varşovia (22-24 martie 1972), Bratislava (9-14 septembrie 1974), Ulan Bator (9-14 martie 1976), Sofia (22-31 mai 1978) şi Bucureşti (16-20 iunie 1980).

Consignatio privilegiorum (arh.), titlu al inventarului privilegiilor din arhiva oraşului Braşov, întocmit în anul 1765 de către arhivarul Georg Michael Gottlieb von Herrmann. Cuprinde 694 poziţii de documente din anii 1353-1688, numerotate în continuare, păstrând vechea ordonare pe emitenţi, în ordine cronologică.

Consiliul Internaţional al Arhivelor (C.I.A.) = *(Conseil International des Archies; International Council on Archives; Internationales Archivat)* (arh.), organizaţie internaţională creată în iunie 1948, de Comitetul de experţi arhivişti convocat de UNESCO şi care, acţionând în calitate de adunare constituantă, a adoptat statutul provizoriu al **C.I.A**. Reunit la Paris în august 1950, primul Congres Internaţional al Arhivelor a stabilit definitiv consiliul.

C.I.A., este clasat în categoria A (relaţii de consultare şi asociere) a organismelor internaţionale neguvernamentale care cooperează cu UNESCO. în conformitate cu principiile Cartei Naţiunilor Unite, **C.I.A.** are în vedere următoarele obiective generale: reuneşte periodic, la fiecare patru ani, un Congres internaţional al Arhivelor; stabileşte, întreţine şi strânge relaţiile dintre arhivişti din toate ţările şi între toate instituţiile şi organismele profesionale şi de alt fel, publice sau particulare, a căror activitate este legată de conservarea, organizarea sau administrarea arhivelor; acordă atenţie deosebită tuturor măsurilor referitoare la conservarea, protejarea şi apărarea contra riscurilor de orice natură la care ar putea fi supus patrimoniul arhivistic al umanităţii şi contribuie la progresul tuturor aspectelor tehnicii şi administrării arhivelor, înlesnind schimburi de idei şi de informaţii în probleme de arhive; favorizează, în toate ţările, dezvoltarea arhivelor şi pregătirea profesională a arhiviştilor; facilitează folosirea mai frecventă a arhivelor şi studierea eficace şi imparţială a documentelor pe care acestea le păstrează, făcând mai bine cunoscut conţinutul lor şi străduindu-se să facă mai uşor accesul în arhive; sprijină, organizează şi controlează, pe plan internaţional, orice activitate legată de administrarea arhivelor; **C.I.A.** cooperează cu alte organisme şi cu toate organizaţiile internaţionale, guvernamentale sau neguvernamentale, care se ocupă de conservarea valorilor documentare şi de utilizarea documentaţiei în folosul umanităţii. Membrii **C.I.A.** sunt repartizaţi în cinci categorii după cum urmează: A – direcţiile generale ale arhivelor şi instituţiile arhivistice care au autoritate asupra ansamblului arhivelor de stat ale unei ţări, direcţiile centrale ale arhivelor şi arhivele centrale de stat membre ale statelor federale; B – asociaţiile naţionale sau internaţionale, regionale de arhivişti; C – orice instituţie arhivistică; D – orice lucrător, în funcţie sau fost, al unei instituţii sau al unui serviciu de arhive, indiferent de specialitatea sa; E – membri de onoare aleşi dintre arhiviştii care s-au distins prin servicii deosebite aduse arhivisticii. Membrii **C.I.A.** plătesc o cotizaţie anuală, stabilită în raport de categoria din care fac parte. În cadrul **C.I.A**. funcţionează următoarele ramuri regionale, secţii şi comitete: ALA *(Asociation Latinoamericana de Archivos);* ARBICA *(Arab Regional Branch of the International Council on Archives);* CARBICA *(Caribean Regional Branch of the International Council on Archives)* ; ECARBICA *(East and Central African Regional Branch of the International Council on Archives) ;* SARBICA *(Southeast Asian Regional Branch of the International Council on Archives);* SWARBICA *(Souht and West Asian Regional Branch of the International Council on Archives);* WARBICA *(West African Regional Branch of the International Council on Archives); Secţia asociaţiilor de arhivişti* (NAA); *Secţia arhiviştilor organizaţiilor internaţionale* (AIO); *Comitetul publicaţiilor* (PUB); *Comitetul pentru dezvoltarea arhivelor* (CAD); *Comitetul pentru pregătirea profesională* (PTE); *Comitetul de informatică* (ADP); *Comitetul pentru conservare şi restaurare* (DCR); *Comitetul pentru microfilm* (MIF); *Comitetul de sigilografie* (SIG); *Comitetul pentru arhivele întreprinderilor* (BSA); *Comitetul pentru arhivele literare şi artistice* (LTA); *Comitetul pregătitor reunit la CIA/IRMF asupra gestiunii dosarelor; Comitetul de coordonare şi ghidul surselor istoriei naţiunilor* (GSN). Aceste organisme se întrunesc periodic pentru a discuta diverse probleme din domeniile lor de activitate şi editează publicaţii pentru a face cunoscute problemele respective. **C.I.A.** convoacă la fiecare patru ani Congresul Internaţional al Arhivelor. Organismul director al **C.I.A.** este adunarea generală. În intervalul dintre sesiunile adunării generale, conducerea **C.I.A.** şi gestiunea afacerilor sale sunt încredinţate unui Comitet executiv. În intervalul dintre congresele internaţionale ale arhivelor au loc, anual, Conferinţe internaţionale ale Mesei Rotunde a Arhivelor. **C.I.A.** publică o revistă internaţională a arhivelor, „Archivum". Arhivele create de **C.I.A.** sunt păstrate de funcţionarii însărcinaţi cu aceasta şi se transmit succesorilor, în 1975 **C.I.A.** a creat Fondul internaţional pentru a contribui la dezvoltarea arhivelor din diverse state.

conspect (dipl.), document de arhivă din categoria documentelor scrise, care cuprinde o prezentare pe scurt a părţilor esenţiale ale unei lucrări sau ale unei probleme et., în vederea

obținerii unei priviri generale, de ansamblu. În general acest gen de documente se păstrează în arhivă numai când prezintă importanță istorico-documentară, fiind întocmite de către o personalitate, şi în acest caz fac parte din fondul personal al persoanei respective; **c. arhivistic** (arh.), lucrare de informare ştiințifică, care prezintă detaliat structura unui fond sau colecție şi conținutul documentelor acestora. Cuprinde istoricul organizației, familiei sau persoanei creatoare a fondului, istoricul fondului şi prezentarea conținutului documentelor, urmărindu-se o redare sistematică a problemelor şi informațiilor care se desprind din cuprinsul fondului. Prezentarea propriu-zisă a documentelor este precedată de o introducere în care se expun principiile de alcătuire a lucrării şi este urmată de un indice (de nume şi materii).

constituire a dosarului (arh.), operațiune arhivistică ce constă în: ordonarea documentelor referitoare la aceeaşi problemă şi cu acelaşi termen de păstrare (potrivit nomenclatorului), create de un compartiment al organizației, în cursul unui an; numerotarea filelor, certificarea şi coaserea sau legarea lor. Un dosar nu trebuie să depăşească 300 file; când la aceeaşi problemă s-au acumulat peste 300 de file se creează două sau mai multe volume care poartă acelaşi indicativ, dar se inventariază în continuare, menționându-se numărul de volum, pe coperta dosarului şi în inventar. V. *nomenclator al dosarelor, certificare.*

container pentru documente (arh., cons.), recipient confecționat din material inoxidabil, rigid şi rezistent, destinat păstrării sau transportului documentelor. **C.** de transport se realizează pentru o încărcătură de maximum 40 kg, pentru a putea fi manipulat, în cazuri extreme, de o singură persoană. **C.** destinat păstrării trebuie să îndeplinească condiții de termoizolație şi etanşare, astfel încât conținutul acestuia să fie izolat de mediul înconjurător.

continuitate a fondului arhivistic (arh.), însuşire a unui fond arhivistic de a fi neîntrerupt, de la înființarea până la desființarea organizației care l-a creat. Întreruperea continuității unui fond arhivistic se poate produce prin: a) încetarea activității organizației care a creat, fondul arhivistic; în acest caz fondul respectiv se consideră fond închis. În cazul în care organizația se reînființează cu acelaşi profil, fondul arhivistic inițial se continuă; b) comasarea a două sau mai multe organizații, fondurile comasate considerându-se închise la data comasării; noua organizație rezultată începe un fond nou dacă şi-a schimbat profilul activității; c) absorbția unei organizații de către alta; în acest caz, fondul organizației absorbite este considerat fond închis la data absorbției, fondul organizației care a absorbit existând în continuare ca fond deschis, în măsura în care nu şi-a schimbat profilul activității; d) divizarea organizației socialiste; în acest caz fondul organizației se consideră fond închis, la dată divizării, iar organizațiile rezultate din divizare încep fiecare câte un fond nou.

contrahermină (her.), blană utilizată la alcătuirea stemelor, reprezentată, convențional, prin câmp negru presărat cu codițe albe, **V.** *blănuri.*

contrasigiliu (sig.), amprentă sigilară de dimensiuni mici, realizată (cu matricea sigiliului mic sau cu inelul sigilar) pe reversul sigiliului mare (respectiv pe emisfera protectoare a acestuia) în scopul creşterii gradului de păstrare a secretului şi autenticității. Se întâlnesc astfel de sigilii în cancelaria transilvăneană; în cancelariile domneşti din Țara Românească şi Moldova **c.** s-a imprimat foarte rar pe căuş, iar în câteva cazuri pe suport, alături de sigiliul mare.

contrasîngeap (her.), blană folosită la alcătuirea stemelor, reprezentată, convențional, prin clopote albastre alipite la bază două câte două, alternând cu alte două din argint. Sin. *contravair.* V. *blănuri.*

contratip (arh.), duplicat al unui negativ obținut prin copiere de pe un pozitiv intermediar şi destinat multiplicării filmocopiilor. Sin. *duplicat negativ.*

contravair (her.), v. *contrasîngeap.*

Contributionalia (arh.), serie de documente referitoare la stabilirea, repartizarea, încasarea şi urmărirea impozitelor în sec. XVII-XIX în Transilvania.

conturnată (her., sig.), termen care precizează poziția unor mobile în scut, respectiv reprezentarea unor animale sau păsări, întoarse spre stânga (poziția corectă fiind spre dreapta). (Fig. 20).

conținutul unității arhivistice (arh.), totalitatea informațiilor dintr-o unitate arhivistică. V. şi *cuprinsul unității arhivistice.*

convenție (dipl.), act reprezentând o înțelegere realizată între două sau mai multe state prin care se reglementează relațiile lor într-un anumit domeniu.

copac (her., sig.), arbore heraldic reprezentat de cele mai multe ori în întregime, simbolizând colonizare, viață, natura în ansamblul său. În heraldica românească s-au utilizat diferite specii de arbori exprimând bogăția naturală; în sigiliile domneşti de tip iconografic s-au reprezentat un chiparos, plop şi brad *(novo plantatio).* Sin. *arbore.*

copie (dipl.), reproducere pe acelaşi material sau pe unul diferit a unui document, prin redarea exactă a conținutului de informații; **c. autografă**, **c.** realizată de autor (rogator), după originalul existent, într-un moment posterior emiterii acestuia; **c. autentificată, c.** a unui document scris sau a unui document grafic care a fost completată, conform normativelor în vigoare, cu toate elementele necesare pentru a-i conferi puterea juridică a documentului original. Sin. **c.** *încredințată,* **c.** *poslеduită,* v. **c.** *legalizată;* **c. certificată,** v. **c.** *legalizată;* **c. dactilografiată**, v. *manuscris;* **c. de control a unui cinedocument**, exemplar etalon al unui film (sau jurnal) cinematografic etc.; **c. de gradul I, II, c.** realizată după o altă **c.**, în cazul **c.** de gradul II, de pe o copie de gradul II în cazul **c.** de gradul III ş.a.m.d.; **c. facsimilată**, v. *facsimil;* **c. figurată sau imitativă**, reproducere a unui act original cu imitarea cât mai fidelă a scrisului şi a figurației sale grafice. În formă de **c. f.** ni s-a păstrat actul lui Radu Şerban, domnul Țării Româneşti, din 23 mai 1608. Sin. **c.** *imitativă.* V. *şi facsimil;* **c.** fotografică, v. *fotocopie;* c. imitativă, v. **c.** *figurată;* **c. încredințată**, v. **c.** *autentificată;* **c. judiciară, c.** întocmită la ordinul unui judecător sau al unei instanțe judiciare, sau **c.** însoțită de un certificat de autenticitate; **c. legalizată, c.** exactă a unui document original care are semnele de validare a autenticității lui şi formula de autentificare a conformității acestuia cu documentul original. Sin. (învechit) **c.** *vidimată* şi **c.** *certificată;* **c. liberă**, v. **c.** *simplă;* **c necertificată**, v, **c.** *simplă;* **c. paleografică**, v. *facsimil;* **c. poslеduită**, v. **c.** *autentificată;* **c. simplă**, reproducerea unui înscris de către o persoană oarecare fără a fi

investită cu mijloace de validare şi fără să se confirme în vreun fel exactitatea sa materială cu originalul; **c. vidimată**, v. **c.** *legalizată;* **c. xerox**, v. *xerocopie.*

copiere a microfilmelor (arh., cens.), operație tehnică având ca scop reproducerea microfilmului realizat de pe documente. Copierea se execută cu aparate de copiat în care pelicula purtătoare de imagini este pusă în contact cu pelicula virgină si este expusă în dreptul unui fascicul luminos, prin fața căruia rulează. Microfilmul executat după documentele originale se numeşte microfilm de generația I. Microfilmul copiat după o peliculă de generația I se numeşte microfilm de generația a II-a. El poate servi la realizarea unui microfilm de generația a III-a ş.a.m.d. Cu cât generația de microfilm este mai mare cu atât calitățile fotografice ale filmului (în special puterea de rezoluție exprimată în număr de linii lizibile pe un milimetru) scad.

copist (pal), persoană care se ocupă de copierea şi transcrierea actelor şi a manuscriselor. (Fig. 21).

corector (pal.), persoană care colaționează textele şi îndreaptă pe loc greşelile, completând omisiunile, punând accentele etc.

corespondență diplomatică (dipl.), document scris cuprinzând o corespondență cu caracter oficial purtată între Ministerul de Externe şi misiunile diplomatice ale țării respective sau între minister şi misiunile diplomatice acreditate pe lângă el ori între aceste misiuni, redactată totdeauna în limba statului de la care provine şi însoțită, în semn de curtoazie, de o traducere neoficială în limba statului destinatar. După conținut şi aspect tehnic, **c.** se prezintă sub diverse forme, purtând diverse denumiri: note personale, note diplomatice, aide-memoire, memorandum, scrisori particulare cu caracter semi-oficial, mesaje ale şefilor de state.

coroană (her., sig.), ornament al scutului care simbolizează demnitate, rang nobiliar, suveranitate. După formă, întâlnim **c.** închise şi **c.** deschise. După rangul nobiliar pe care îl desemnează **c.** pot fi imperiale, regale, princiare etc. Întâlnim, de asemenea, **c.** antice şi **c.** murale; **c. antică, c.** formată dintr-un cerc frontal surmontat de colțuri; **c.** nu are rang; **c. deschisă, c.** formată dintr-un arc frontal şi mai multe fleuroane; deseori între fleuroane se interpun arcuri perlate, iar cercul frontal este dotat cu pietre prețioase; **c. închisă, c.** formată dintr-un cerc frontal de care se prind mai multe arcuri ce se unesc în partea superioară; de obicei este dotată cu pietre prețioase şi terminată printr-un glob crucifer; **c. murală, c.** având terminația superioară sub formă de ziduri de cetate. Este prezentă în emblemele orăşeneşti şi aminteşte de distincția acordată la romani comandanților care cucereau oraşe întărite.

coroborație (dipl.), element al formularului diplomatic cuprins în text, constând în enunțarea modalităților de întărire a actului, respectiv îndeplinirea formalităților fără de care actul nu ar fi perfect juridic. Formula **c.** nu apare în actele emise de cancelaria Țării Româneşti decât rar, de obicei în actele externe. În Moldova acest element este frecvent folosit şi la actele interne.

correcta (dipl.), însemnare de cancelarie pe unele documente latine medievale din Transilvania sec. XIV-XVI, uneori indicând chiar şi cuvintele corectate sau rândurile şi paginile unde apar acestea în document.

cosigilare (sig.), operațiunea de validare deosebită a unui act (emis în cancelaria domnească), cu sigiliul domnului şi al unor mari boieri din sfat ca dovadă a garantării şi de către aceştia a conținutului documentului. Acest sistem de sigilare este specific actelor externe, deşi în cancelaria Moldovei s-au emis şi unele acte interne cosigilate. Dispunerea sigiliilor pe suport evidențiază superioritatea sigiliului domnesc, care, spre deosebire de cele ale boierilor, are o suprafață mai mare, este confecționat din ceară roşie, plasat de obicei în centrul documentului şi ataşat cu un şnur mai lung (Fig. 22).

cotare (arh.), acțiunea de înscriere a cotei pe unitatea arhivistică, potrivit modalităților stabilite, în funcție de genul documentelor şi de suportul lor. V. *cotă.*

cotă (arh.), ansamblul elementelor de identificare a unei unități arhivistice în cadrul fondului sau colecției arhivistice din care face parte; **c.** constă din denumirea fondului sau colecției, a compartimentului sau a seriei, numărul unității arhivistice din instrumentul de evidență şi anul documentelor; în cazul unor categorii de documente în **c.** intră şi alte elemente (ex. la fotografii – formatul; la plăci fotografice sau filme fotografice alte simboluri dinainte stabilite); **c.** se înscrie pe unitatea arhivistică. V. *cotare.*

covățică (sig.), v. *căuş.*

crai nou (her., sig.), v. *lună.*

crăcană (her.), v. *furcă, piese onorabile ale scutului.*

creator de arhivă (arh.), fiecare din instituțiile, întreprinderile, organizațiile de stat şi particulare, persoane fizice care în decursul activității au creat documente cu valoare istorico-documentară.

credință (her., sig.), figură heraldică naturală, reprezentată prin două brațe care îşi strâng mâinile, semnificând alianța sau angajamentul pentru înfăptuirea unui obiectiv. A fost însemnul reprezentativ al societăților secrete; începând din sec. al XIX-lea a fost intens utilizată în emblematica muncitorească. De menționat este faptul că această figură heraldică apare în stema lui Dimitrie Cantemir, iar cea gravată în sigiliul lui Christian Tell face aluzie la societatea secretă „Frăția".

crenel (her., sig.), zidărie în formă dințată, aflată pe creasta unui turn sau a unui zid de cetate.

crenelat (her., sig.), atribut ai mobilelor care sunt reprezentate cu creneluri în partea superioară. Sin. *denticulat.*

creştet (her.), termen care indică elementul cel mai de sus dintr-o stemă (partea cea mai ridicată a unei steme). De obicei se realizează prin plasarea deasupra coifului cu coroană a unui element din scut sau din afara stemei. Este des întâlnit **c.** din penaje, coroane şi figuri naturale (poate fi reprezentată orice figură heraldică). Sin. *cimier.*

cridalia (arh.), acte referitoare la falimente, întocmite în Transilvania în sec. XVIII-XIX, constituite în unele arhive în serii aparte.

criptografie 1. (cript.), ştiinţă specială a istoriei care cercetează textele cifrate. Sin. *criptologie*; **2.** (pal.), scriere cifrată în care literelor, cifrelor, cuvintelor li se atribuie, pentru circumstanţă, valori deosebite de cele comune; scrierea criptată chirilică s-a numit *filtă* în Ţara Românească şi *hiltă* în Moldova. V. *criptogramă.*

criptogramă (cript., pal.), sistem cifrat de scriere în cadrul căruia literele au o altă semnificaţie decât cea obişnuită, se îmbină litere din alfabete diferite sau se foloseşte sistemul cifric. În cancelaria Ţării Româneşti sistemul a fost folosit la redarea numelor grămăticilor. Primul document cunoscut în care apare o astfel de scriere este cel din 29 ianuarie 1499. În cancelaria Moldovei **c.** s-a folosit rar.

criptologie (cript.), v. *criptografie.*

criterii de stabilire a importanţei unităţilor arhivistice (arh.), .v. *selecţionare.*

criteriul cantităţii unităţilor arhivistice dintr-un fond (arh.), normă de apreciere a importanţei unităţii arhivistice în raport de numărul documentelor păstrate într-un fond. În cazul în care într-un fond s-au păstrat puţine documente, acestea nu se selecţionează, indiferent de importanţa lor documentară sau practică.

criteriul caracteristicilor externe ale unităţilor arhivistice (arh.), normă de apreciere a importanţei unităţii arhivistice, având în vedere natura şi calitatea suportului, filigranului, ornamentaţiilor şi valorii lor artistice, felul şi forma sigiliului etc.

criteriul frecvenţei unităţilor arhivistice (arh.), normă de apreciere a importanţei unităţii arhivistice în raport de numărul documentelor de acelaşi fel create într-o anumită perioadă de timp. În cazul în care într-un fond sau colecţie există categorii de documente cu frecvenţă redusă, acestea se păstrează chiar dacă nu prezintă importanţă documentară sau practică.

criteriul importanţei creatorului de fond (arh.), normă de apreciere a valorii unităţii arhivistice în raport de rolul, atribuţiile şi locul ocupat de creatorul de fond în sistemul instituţional, de relaţiile acestuia cu alte instituţii şi personalităţi, de implicaţiile pe care activitatea desfăşurată de acesta le-a avut asupra dezvoltării vieţii economice, sociale, politice, ştiinţifice şi culturale.

criteriul tipologic al unităţii arhivistice (arh.), normă de apreciere a importanţei unităţii arhivistice în raport de caracteristicele distinctive fundamentale ale unui document faţă de altele, în vederea păstrării tuturor tipurilor de documente care s-au creat de-a lungul timpului.

criteriul valorii istorico-documentare (arh.), normă de apreciere a importanţei unităţii arhivistice ţinând seama de valoarea informaţiilor istorico - documentare pe care le cuprinde.

criteriul valorii practice a unității arhivistice (arh.), normă de apreciere a importanței unității arhivistice în raport de utilitatea ei social-economică.

criteriul vechimii unității arhivistice (arh.), normă de apreciere a importanței unității arhivistice ținând seama de perioada istorică în care a fost creată (documentele create în epoca feudală nu se selecționează, iar cele din epoca modernă, până în anul 1878 în Țara Românească şi Moldova şi 1920 în Transilvania lipsite de orice valoare, pot fi eliminate, în mod excepțional, numai cu aprobarea Direcției generale a Arhivelor Statului).

critică diplomatică (dipl.), metodă de cercetare, proprie ştiinței diplomatice, operând asupra formei actelor şi asupra condițiilor elaborării lor, în scopul determinării datei şi valabilității înscrisurilor, eventual pentru cunoaşterea remanierilor şi alterărilor al cărui obiect ar fi putut fi, astfel încât să se poată stabili importanța conținutului său. **C.**, cooperând cu critica istorică, ştiință care analizează cuprinsul înscrisului pe baza cunoaşterii evenimentelor, instituțiilor, persoanelor şi locurilor, permite o apreciere de ansamblu asupra valorii actului.

cronologie, ştiință specială a istoriei care are ca obiect stabilirea datelor evenimentelor istorice şi succesiunea lor, implicit şi a datei documentelor, studierea diferitelor sisteme după care oamenii au măsurat şi socotit timpul, raportându-le la sistemul contemporan; baza **c.** o formează calendarul, perioadele şi orele.

crosă (her.), v. *cârjă.*

cruce (her.), mobilă a scutului obținută prin unirea a două piese heraldice (pal şi brâu); cele mai des întâlnite sunt **c.** latină, cu brațul vertical mai lung, şi **c.** greacă, având ambele brațe egale; există, de asemenea, decorații şi medalii în formă de **c.**

cruce-ajută (dipl., pal.), v. *invocație simbolică.*

crugul lunii (cron.), element cronologic secundar folosit de răsăriteni, reprezentând o perioadă de 19 ani, după care fazele lunare revin la aceleaşi date ale lunilor. **C.** indică ordinea unui an într-un ciclu de 19 ani. Corespunde cu numărul de aur (element cronologic apusean) care începe însă cu trei ani mai târziu. Sin. (apusean) *ciclu lunar.*

crugul soarelui (cron.), element cronologic secundar folosit de răsăriteni care cuprinde o perioadă cronologică de 28 de ani, fără nici o legătură cu Soarele, după a cărei împlinire zilele săptămânii cad pe aceleaşi date de lună. Începutul ciclului este pentru răsăriteni, la anul 9 e.n., iar pentru apuseni la anul 9 î.e.n. Cunoscând ziua de săptămână cu care începe ciclul se poate stabili ordinea zilelor pentru întreaga perioadă de 28 de ani. Sin. (apusean) *ciclu solar.*

cuib (sig.), v. *căuş.*

culoare naturală (her.), v. *natural.*

cumpărare de documente (arh.), v. *achiziționare de documente.*

cumulus (arh.), termen folosit în Transilvania în sec. XVIII-XIX şi în sensul de fascicul de acte referitoare la aceeaşi problemă.

cunună de lauri (her.), figură heraldică naturală, reprezentată ca o coroană împletită din ramuri cu frunze, simbolizând victorie, biruință. Cea mai des întâlnită este cununa din frunze de lauri şi stejar.

cuprinsul unității arhivistice (arh.), element de bază al inventarului arhivistic care redă în mod concis principalele informații dintr-o unitate arhivistică.

curățire a documentelor (arh., cons.), etapă a restaurării documentelor constând din îndepărtarea, pe căi mecanice, fizice şi chimice, a impurităților şi elementelor ce nu fac parte din structura inițială a documentului original. V. *restaurare a documentelor.*

cutie de arhivă (arh. cons.), mijloc de protecție a arhivei, confecționat din carton sau alte materiale şi având formă paralelipipedică destinat protejării documentelor în timpul manipulării sau împotriva unor **agenți exteriori** (lumina solară sau praful). Cutiile utilizate în depozitele de arhive se prezintă în forme şi dimensiuni variate, cu unul sau mai mulți pereți mobili, pliante sau rigide, cu sau fără orificii pentru aerisire, confecționate din materiale stabile sau rezistente la acțiunea agenților biologici. V. *mijloace de proiecție a documentelor.*

cutie de lemn (sig.), v. *capsulă sigilară.*

cutie (caseta) pentru microfilm (arh, cons.), mijloc de păstrare pentru microfilmele aşezate în rolă, prelucrate în vederea arhivării lor. **C.** este de două tipuri: 1. **C.** din aluminiu, folosită pentru păstrarea microfilmelor negative primare ; 2. **C.** din material plastic (polistiren) folosită pentru păstrarea copiilor de microfilm şi utilizarea acestora în aparate de citit.

cutie tubulară (arh., cons.), cutie cilindrică din carton, sau alte materiale inoxidabile, închisă la un capăt şi prevăzut cu un capac la celălalt, servind la păstrarea documentelor rulate. Sin. *sul.* V. *mijloace de protecție a documentelor.*

cuvânt cheie (arh., inf.), cuvânt caracteristic sau noțiune caracteristică, folosită în general la descrierea conținutului unui document (la indexare).

Litera D

d.a. (arh.), v**.** *desunt acta.*

dalmatica (her.), îmbrăcămintea îngerilor, rochiile lungi, cu care aceştia sunt înfăţişaţi.

data documentului (dipl., cron.), element al formularului diplomatic (v.) însumat în protocolul final (v.) în care se precizează momentul emiterii documentului. Cuprinde elementele cronologice principale (anul, luna, ziua) şi secundare (indiction, crug, anul de domnie etc).

datare a unui document nedatat (arh., dipl.), stabilire a datei probabile de emitere a unui document nedatat pe baza caracteristicilor interne şi externe ale acestuia. V**.** *caracterele externe ale actelor, caracterele interne ale actelor.*

date extreme (arh.), limitele cronologice între care se înscriu documentele dintr-un fond, colecţie sau unitate arhivistică şi care sunt necesare în operaţiunile de ordonare, inventariere a documentelor şi evidenţă a fondurilor.

datum (dipl.), cuvânt care introduce formula de datare a documentelor latine medievale din Transilvania. Sin. *actum.*

datum ut supra (dipl.), v**.** *actum ut supra.*

decapitat (descăpăţânat) (her.), reprezentare a unui animal fără cap, părând a avea capul tăiat.

declaraţie (dipl.), 1**.** Document, cu caracter oficial, prin care un stat, un guvern sau un partid politic îşi exprimă în mod solemn, în public, poziţia faţă de anumite probleme sociale şi politice majore. 2. Document, clasat din punct de vedere diplomatic în categoria *scripturae,* care consemnează depoziţia unui martor într-un proces şi care, împreună cu celelalte acte cumulative, constituie una din piesele obligatorii de la dosarul respectivului proces.

decoraţie (her.), semn de distincţie, atribut al suveranităţii, instituit prin legi speciale, menit a stimula devotamentul faţă de patrie şi a răsplăti eforturile închinate binelui obştesc; este deseori cuprinsă în compoziţii heraldice, fiind plasată în partea inferioară a scutului.

decretum guberniale, decreta gubernialia, 1**.** (dipl.), decrete sau ordine ale Guberniului Transilvaniei în sec. XVII —XIX. 2**.** (arh.), serii separate, cu o evidenţă proprie în perioada dinainte de introducerea registraturii, în arhivele instituţiilor şi autorităţilor subordonate Guberniului Transilvaniei.

defter (dipl.), termen grecesc, împrumutat de diplomatica otomană, cu sensul de registru, condică; pătruns şi în diplomatica românească prin denumirea dată unor registre, mai ales cu

caracter fiscal (de ex. registrul-jurnal al comitatului Turda din anii 1799 — 1800; anatefterul rămas de la Constantin Brâncoveanu).

degradare a documentelor (arh., cons.), proces complex de deteriorare mecanică şi chimică şi de denaturare a formei şi structurii iniţiale a documentelor, ca urmare a acţiunii nefavorabile a factorilor fizici, chimici, biologici şi sociali. D. se poate manifesta prin pierderea unora dintre părţile structurale ale documentelor, prin scăderea rezistenţei suportului grafic, pierderea lizibilităţii, apariţia de pete divers colorate etc. Documentele degradate se recuperează prin lucrări de restaurare, iar ansamblul măsurilor de conservare a documentelor urmăreşte prevenirea degradării acestora.

degradarea biologică (arh., cons.), v. *biodeteriorare a documentelor.*

delă (arh.), v. *dosar denticulat* (her.), v. *crenelat.*

Deposita (arh.), serie de documente în arhiva Cancelariei Aulice a Transilvaniei din anii 1817–1849, referitoare la numirile agenţilor aulici, testamente şi probleme de moştenire.

depozit de arhivă (arh.), spaţiu destinat păstrării documentelor, construit sau amenajat special, avându-se în vedere criterii specifice în ceea ce priveşte amplasamentul, rezistenţa, microclimatul interior, fluxurile tehnologice, paza şi securitatea. Este dotat cu mijloace necesare depozitării (rafturi), utilaje şi mobilier specific.

depunere cu clauze (arh.), predarea de către o persoană fizică la Arhivele Naţionale a documentelor ce le deţine, cu dispoziţii restrictive în ce priveşte ordonarea, păstrarea sau valorificarea lor.

depunere de documente (arh.), acţiunea de predare la Arhivele Naţionale, Arhiva Naţională de Filme şi Radioteleviziunea Română pentru păstrare permanentă, de către creatori sau deţinători (organizaţii socialiste, celelalte organizaţii, persoane fizice), a documentelor cu valoare istorică sau documentară, la termenele şi în condiţiile stabilite de legislaţia arhivistică.

descendent (gen.), urmaş, individ raportat la rudele din care coboară.

descendenţă (gen.), 1**.** Înrudire în linie coborâtoare; 2. Urmaşi coborâtori din acelaşi neam; 3**.** În sens general, posteritatea.

descentralizare a arhivelor (arh.), principiu de organizare conform căruia fondurile arhivistice se păstrează în cadrul unităţilor Arhivelor Naţionale teritoriale, în funcţie de locul creării lor. Problema descentralizării apare odată cu Unirea Principatelor Române, arhiva de la Bucureşti şi cea de la Iaşi existând paralel, cu toate încercările de centralizare, legiferate şi parţial înfăptuite, în perioada 1862 — 1876. Abia prin „Legea pentru organizarea Arhivelor Statului" din 15 iulie 1925 este legalizată d., înfiinţându-se patru direcţii regionale, la Bucureşti funcţionând Direcţia generală. Aceeaşi lege prevedea că, dacă este necesar, se pot înfiinţa şi alte servicii de arhive, lucru ce s-a realizat în perioada anilor 1931 — 1945, când s-au înfiinţat arhive la: Craiova, Timişoara, Năsăud, Braşov,

Suceava, Buzău şi Sibiu — toate acestea fiind subordonate Arhivelor Statului. După reorganizarea Arhivelor Statului din anul 1951 se înfiinţează unităţi de arhive în toate regiunile şi aproape în toate capitalele de raion — în felul acesta au fost create 16 servicii regionale şi 54 filiale de arhive. După organizarea administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România din anul 1968, în fiecare judeţ a fost creată o unitate a Arhivelor Statului. În prezent, Arhivele Statului sunt descentralizate până la nivelul judeţean şi al municipiului Bucureşti (41 filiale), fiecare din aceste unităţi, strângând, păstrând şi organizând arhivele din raza lor de activitate. V. şi *centralizare a arhivelor.*

descriere a sigiliilor (sig.), operaţiune de identificare şi prezentare a amprentelor şi matri- celor sigilare, de analizare a emblemei şi legendei sigiliilor în conformitate cu normele ştiinţei sfragistice. D. trebuie să prezinte forma, mărimea, materialul şi tehnica de confecţionare, data documentului pe care-l validează. Emblema din câmpul sigilar se descrie în următoarea ordine: scutul sau elementele din centru, însemnele puterii, suporţii, alte elemente exterioare aflate în compoziţie. Legenda va fi redată în grafia şi limba de origine, apoi transcrisă şi tradusă.

descriere externă a unităţilor arhivistice (arh.), descrierea elementelor externe caracteristice ale unei unităţi arhivistice în cadrul operaţiunii de inventariere. D. se efectuează îndeosebi asupra documentelor din epoca feudală şi se referă la format, limbă, suport, grafie, cerneală, filigran, semne de validare, ornamentaţie, stare de conservare etc.

descriptor (arh., inf.), cuvânt cheie, selectat şi prelucrat morfologic şi semantic (prin eliminarea sinonimiei, polisemiei şi omonimiei), reprezentând un concept unic şi care urmează să fie introdus într-un tezaur.

despicat (her.), termen care indică împărţirea în două părţi egale, printr-o linie verticală, a unei suprafeţe, scut, cartier sau mobile (Fig. 23).

destinatar (arh.), persoană fizică sau juridică, organ şi organizaţie căreia i se adresează un document. Element de bază în cuprinsul fişei de inventar, serveşte îndeosebi la stabilirea apartenenţei documentului la un fond. În cazul documentelor din epoca modernă şi contemporană d. se trece în fişă numai când este diferit de creatorul de fond; d. al actului (dipl.), persoană care primeşte actul şi care, în principiu, îl conservă în arhiva sa cu titlu de dovadă a faptului juridic cuprins; în general, beneficiarul actului nu este neapărat persoana căreia acest act îi este adresat. În caz de acte reciproce (contracte, schimburi) fiecare din părţi este autor (v.) sau emitent (v.) şi destinatar.

deşirat acta (arh.), menţiune de registratură folosită în sec. XVIII —XIX în unele arhive din Transilvania, indicând lipsa unor acte la verificarea efectuată de către arhivar. Se scria atât în evidenţele arhivei, cât şi în locul unde trebuiau să fie documentele, pe fişe speciale sau pe materialele de protecţie (cămăşi, plicuri) în care erau păstrate documentele.

deţinător de documente (arh.), organizaţie sau persoană fizică care are în păstrare documente rezultate din activitatea proprie, preluate prin desfiinţarea, comasarea şi reprofilarea altor organizaţii, dobândite prin moştenire, donaţie sau cumpărare ori în alte împrejurări; dreptul de deţinere a unor documente care fac parte din Fondul Arhivistic

Național, de anumite organe de stat şi organizații este reglementat prin prevederile Decretului nr. 472/1971 (republicat în 1974).

deviză (her., sig.), inscripție conținând o maximă morală, o exclamație, o formulă de credință, un angajament. Devizele pot fi în legătură cu numele familiilor care le poartă, cu figurile heraldice reprezentate în stemă, cu un anume eveniment sau pot cuprinde unele maxime. Se utilizează şi devize enigmatice (greu de tălmăcit, cu înțeles ascuns). Textul devizelor, putând fi scris desfăşurat, prescurtat sau printr-o combinație de litere şi imagini, este de obicei plasat într-o eşarfă, întâlnim devize în armele de stat (deviza TOȚI ÎN UNUL a fost inserată în stema Principatelor Unite din 1863), în stemele de familie (PRO FIDE ET PATRIA este deviza familiei Haşdeu) si în stemele orăşeneşti (UNIREA FACE PUTEREA a fost inclusă în stema oraşului Focşani, iar cuvintele PATRIE şi LIBERTATE au constituit deviza oraşelor Piteşti, Tîrgu Jiu) etc. (Fig. 24).

dextra (her., sig.), termen prin care se indică poziția unei mobile în scut, la dreapta; în heraldică poziția dreapta-stânga este inversă decât în accepțiunea curentă. Sin. *dreapta.*

dextroşeră-senestroşeră (her., sig.), termeni ce indică un braț (ce poate fi gol, îmbrăcat sau în armură) care este îndreptat din partea dreaptă a scutului spre stânga acestuia (dextroşeră) şi invers (senestroşeră). În heraldica românească aceste brațe susțin de obicei o balanță sau o armă; în sigiliile instituțiilor juridice întâlnim foarte des un braț ce susține o balanță, simbolul justiției sociale.

dezinfecție a documentelor (arh., cons.), tratament fizic sau chimic aplicat documentelor de arhivă în scopul distrugerii microorganismelor care degradează documentele (bacterii, actinomicete şi ciuperci de mucegai). Cele mai răspândite procedee de dezinfecție se bazează pe folosirea selectivă de substanțe gazoase sau fumigene (oxid de etilena, aldehidă formică etc.) ori a unor soluții apoase sau alcoolice de pentaclorfenolat de sodiu, paraclormetacrezol etc. Pentru volume mari de documente dezinfecția se execută în etuve de mare capacitate, forțând penetrația substanței dezinfectante în masa materialului arhivistic prin crearea unui vid avansat, înainte de administrarea substanței gazoase. La alegerea substanțelor se are în vedere riscul degradării documentelor de către unii produşi ce au caracter agresiv față de suportul grafic sau față de textele scrise.

DGAS (arh.), **v.** *Direcția generala a Arhivelor Statului.*

diac (pal.), v. *grămătic.*

diaetalia (dipl.), v. *acta diaetalia.*

diarium (dipl.), registru-jurnal folosit în comitatul Turda, la începutul sec. XIX, în care era înregistrat în strictă ordine numerică conținutul pe scurt al tuturor actelor înregistrate într-un an şi în registrul de şedință. Sin. *diurnale protocollum.*

diată (dipl.), document particular. Vechea denumire a *testamentului* (v.).

diazocopie (arh.), copie a unui document scris sau a unui document iconografic, obținută cu ajutorul metodelor diazografice de reproducere a textului sau a imaginii documentului original pe un suport din polimeri sau hârtie.

dictatura (arh.), 1**.** Termen folosit pentru registratură la Gherla, în prima jumătate a sec. al XIX-lea. 2. Termen folosit în comitatul Turda (1792– 1848) pentru registre auxiliare care conțin evidența cauzelor înaintate scaunelor de judecată.

digestio (arh.), termen folosit în sec. al XVI-lea în Transilvania cu sensul de inventar arhivistic. V. *Litterarum Civitatis Coronensis digestio.*

diplomatarium (arh.), termen folosit în sec. XVIII-XIX pentru culegerile de documente, de obicei manuscrise. Cele mai importante d. manuscrise, conținând documente despre Transilvania, se datorează lui Josephus Kemény (1795–1855): *Diplomatarium Transilvanicum,* cu suplimente şi apendice, 45 volume; lui Franz Joseph Transch (1796–1871): *Diplomatarium Transilvanicum,* 18 volume; lui Martin Reschner (1791–1872): *Diplomatarium continens monumenta antiqua litheratoria res Saxonum Transilvaniae tarn ecclesiastica quam civiles illus-trantia,* 11 volume.

diplomatică, ştiință specială a istoriei medievale care studiază apariția, forma şi tradiția grafică a actelor scrise. Urmărind modalitățile de elaborare a diferitelor înscrisuri, folosind metode proprii de cercetare, d. analizează, cu ajutorul criticii diplomatice, conținutul actelor, verifică autenticitatea lor şi scoate în evidență elementele care pot ajuta cercetarea istorică în vederea editării documentelor.

diplomă (dipl.), categorie de înscris emis de o autoritate publică, purtând mijloace de validare menite a da putere deplină cuprinsului său, prevăzând, de obicei, drepturi sau privilegii, sau atestând situații care pot da naştere la astfel de drepturi. Termenul îşi are originea în antichitatea romană, d. fiind actul dat ostaşilor eliberați din armată pentru a le permite libera circulație şi a aproba privilegiile pe care le-au primit pentru timpul servit în armată. În epoca medievală termenul a definit un act solemn (carte, privilegiu, hrisov), iar în epoca contemporană actul de studii eliberat de o instituție de învățământ (Fig. 25).

Direcția Generală a Arhivelor Statului (D.G.A.S.) (arh.), v. *Arhivele Statului, legislație arhivistică.*

dires (dipl.), document vechi, hrisov, emanat de la un domn sau o administrație publică.

disc magnetic 1. (arh.), document lizibil mecanic înregistrat pe und.; 2. (inf.), suport de date care se prezintă sub forma unui ansamblu nedemontabil de şase discuri de lucru (pachet de discuri), având 10 suprafețe acoperite cu un strat de oxid feromagnetic. Un pachet de discuri permite o memorare până la 7,25 milioane de baiți pe cele zece suprafețe de înregistrare, care formează 203 piste pe fiecare suprafață de înregistrare. Din acestea numai 200 sunt la dispoziția programatorului. Capacitatea de memorare a unei piste este de 3 625 baiți. Există pachete de discuri formate din 11 discuri (20 suprafețe active) care au o capacitate totală de 29,5 milioane baiți. Viteza de transfer a datelor variază în funcție de modelul pachetului de discuri. Ex. modelul IBM 2311 are o viteză de 156 kbaiți/sec., iar IBM 2314-312 kbaiți/sec.

discipline speciale (auxiliare) ale istoriei, v. *ştiinţe speciale (auxiliare) ale istoriei.*

discotecă (arh.), 1. Colecţie de documente fonice înregistrate pe discuri, cuprinzând, după profilul arhivei, înregistrări literare, muzicale etc. 2**.** Loc special amenajat pentru păstrarea unei astfel de colecţii.

dispoziţie (dipl.), parte componentă a formularului diplomatic, cea mai importantă, întrucât exprimă voinţa emitentului, prevăzând şi clauzele (injonctive, prohibitive, de rezervă, de derogare, penale, financiare, spirituale etc.) pentru asigurarea îndeplinirii ei; scoate în evidenţă naşterea sau existenţa actului juridic şi nu poate lipsi din nici un act. V. *formular diplomatic, clauză.*

diurnale protocollum (dipl.), v. *diarium.*

documator (arh.), aparat plan de microfilmare prin metoda statică a documentelor de arhivă, produs de firma „Dokumator" Cari Zeiss Yena din R. D. Germană (Fig. 26). V. *aparat de microfilmare.*

document (dipl., arh.), termen generic însumând toate categoriile de surse ce pot transmite date istorice (inscripţii, urme de civilizaţie materială, acte etc). În sens arhivistic, defineşte toate sursele pe suporţi fiabili, realizate cu ajutorul grafiei, fotografiei, înregistrărilor sonore, cinematografice sau altor imagini, care prezintă interes pentru cunoaşterea istorică. În conformitate cu prevederile Decretului nr. 472/1971 categoria de d. cuprinde toate înscrisurile create în decursul vremii, de persoane fizice sau juridice, constituind un izvor de cunoaştere a istoriei patriei; aceste înscrisuri, bunuri de interes naţional, cărora statul le acordă protecţie specială, alcătuiesc Fondul Arhivistic Naţional, parte integrantă a Patrimoniului Naţional Cultural. D. arhivistice se clasifică din punct de vedere: 1) al genului (hrisoave, urice, plângeri etc); 2) al provenienţei (publice şi private); 3) al raportului cu actul juridic (dispozitive şi probatorii); 4) al formei de păstrare (original, copie, ciornă); 5) al modului de conservare (suluri, dosare, registre, foi volante etc.); d. audiovizual, d. de arhivă care conţine informaţii figurative şi informaţii sonore redate prin imagini şi prin sunet. Din această categorie fac parte d. cinematografice (sau cinedocumentele); d. cadru, fiecare din d. care conţin în ele transcrise alte d. (transumpte). D. c. au fost emise în Transilvania în sec XIII —XIX de către locurile de adeverire, notarii publici şi alte autorităţi laice şi bisericeşti, adeverind exactitatea transcrierii. V. şi *document de confirmare;* d. cinematografic, v. *cinedocument;* d. contrafăcut, v. *fals;* d. cumulativ, înscris care însumează de obicei mai multe acte, respectiv jalba, anaforaua şi hotărârea domnească, uneori şi rezoluţia dată în divan de marele logofăt. Datarea şi rezumarea unui astfel de doc. se face pornind de la analiza rezoluţiei. Sin. *act cumulativ;* d. de confirmare, d. cadru prin care se confirmă dispoziţiile altor doc. transcrise în întregime (v. transumpt) sau menţionate numai în părţile esenţiale. Doc. de confirmare pot proveni de la emitentul documentului primar, de la succesorii săi sau de la demnitari egali sau .superiori ca funcţie faţă de emitent; d. de serviciu, d. scris, destinat funcţionării în interiorul organizaţiei care 1-a creat**;** d. fonic, fonodocument; d. grafic, d. iconografic al cărui conţinut este exprimat pe cale grafică, prin linii, puncte, figuri; tente etc**.;** d. multiplicat, cel reprodus în mai multe exemplare identice, care sunt difuzate la mai multe organizaţii sau compartimente ale unei organizaţii, pentru executare sau informare. D. ce se reproduce constituie document de bază — original — şi el va fi tratat ca atare din punct de vedere arhivistic, iar cele multiplicate vor fi considerate copii în cazul în care au fost difuzate la compartimentele aceloraşi organizaţii şi originale, în cazul difuzării la alte organizaţii; doc. oficial, doc.

întocmit şi validat conform uzanţelor de stat, al cărui autor este o persoană juridică sau cu funcţii de răspundere; d. primar (inf.), d. reprezentând o lucrare originală publicată sau nu ; d. scris, d. cu text, a cărui informaţie verbală este fixată pe purtătorul material prin diferite feluri de scrieri; d. secundar (inf.), d. rezultat în urma prelucrării şi restructurării unui document primar; d. singular, termen utilizat uneori în terminologia modernă românească pentru a desemna d. unicat; d. sonor, v.. *fonodocument;* d. textual, d. al cărui conţinut este exprimat prin text.

Documenta litteralia (arh.), colecţie de documente din anii 1292— 1700, din arhiva oraşului Sibiu, dată cu ocazia inventarierii din anii 1770 — 1780. După numerotarea arhivarului Wilhelm Wenrich din anii 1871-1874, colecţia cuprinde subgrupele: U.I. (1292-1400); U.II. (1401-1500); U.III. *Supplementum* (1406-1497); U.IV. (1501-1600); U.V. *Collectio posterior* (1406-1600); U.VI. (1601-1700). Subgrupele sunt denumite şi *materia.*

Documenta privatorum (arh.), serie de documente în arhiva Guberniului Transilvaniei din sec. XVIII —XIX; cuprinde documente privitoare la probleme de drept privat, la donaţii, testamente, moşteniri etc.

doisprestrăbunul, treisprestrăbunul (gen.), numerotaţie (putând merge până la 14) folosită pentru indicarea rudelor ascendente pe linie directă şi colaterală.

Dominium (arh.), serie de documente din anii 1614—1750 în arhiva oraşului Gherla, care se referă la domeniul cetăţii Gherla.

donaţie (arh.), formă de depunere a documentelor care fac parte din Fondul Arhivistic Naţional, de către persoane fizice, la organele investite cu dreptul de a le prelua conform legislaţiei în vigoare şi fără a solicita despăgubiri materiale. D. constituie o formă de completare a fondurilor şi colecţiilor arhivistice.

donjonat (her.), v. *foişor.*

dorso (dipl.), menţiune de registratură folosită în Transilvania în sec. XVIII-XIX în conceptele actelor expediate, pentru a indica locul unde trebuiau scrise adresa şi rezoluţia, spre deosebire de textul principal, scris pe faţa documentului. Sin. *verso.*

dosar (arh.), unitate arhivistică în care se grupează documente referitoare la aceeaşi problemă, de aceeaşi valoare (cu acelaşi termen de păstrare), după un criteriu stabilit (tematic, alfabetic, geografic etc.); el ocupă un loc distinct în inventarul fondului sau colecţiei căreia îi aparţine; d. poate avea două sau mai multe volume, dacă la aceeaşi problemă s-a cumulat un număr de peste 300 file document. În sec. al XIX-lea se numea *dela (dellă).* V. *constituire a dosarului.*

dosarul fondului (arh.), instrument de evidenţă constând dintr-un complet de acte probatorii şi de referinţă privind fondul şi creatorul de fond (istoricul creatorului şi al fondului, documente de îndrumare şi control, procese-verbale de selecţionare, acte de preluare a documentelor, de donaţie sau cumpărare, planuri metodice de lucru etc).

dreapta (her., sig.), v. *dextra.*

drept arhivistic (arh.), totalitate a legilor, normelor, regulamentelor stabilite prin legislație şi actele normative care reglementează activitatea în domeniul arhivelor.

drept internațional al arhivelor (arh.), totalitate a normelor legislative (juridice) care reglementează relațiile dintre arhivele diverselor țări, accesul în arhive al cercetătorilor străini, folosirea informațiilor, schimbul de documente sau obținerea de microfilme, xerocopii, copii ale unor documente, în scopul cercetării sau completării arhivelor țărilor interesate, cu documente referitoare la propria lor istorie, aflate în arhive străine. Unul din documentele care vizează dreptul internațional al arhivelor este Convenția de la Haga din 14 mai 1954, asupra protecției bunurilor culturale în caz de conflict armat, semnată de reprezentanții a 45 de națiuni reunite din inițiativa UNESCO.

dreptul de sigiliu (sig.), libertatea unei persoane sau instituții de a utiliza sigiliu; recunoaşterea oficială a dreptului unor persoane sau instituții de a-şi confecționa o matrice sigilară proprie. În țara noastră d. pentru persoanele fizice a fost general valabil şi unanim recunoscut, cu condiția ca impresiunile sigilare să evite orice confuzie cu sigiliul domnesc; d. pentru oraşe şi târguri, cu excepția centrelor urbane existente înainte de constituirea statelor feudale, a fost concedat de domnie. Persoanelor juridice şi morale (instituții, aşezăminte, organizații profesionale etc), d. le-a fost conferit de instituția supremă (domni, principi şi regi în epoca feudală şi modernă, de organele puterii de stat în etapa contemporană). În toate epocile autoritățile au impus restricții în privința utilizării matricelor sigilare, astfel încât să se evite falsificarea.

duet (pal.), traseul grafic pe care îl urmează pana sau condeiul şi din care rezultă imaginea scrisă. D. este în funcție de instrumentul de scris, de poziția mâinii şi de tehnica scrierii. Sin. *imaginea scrierii.*

duplicat (dipl.), înscrisul care reproduce exact originalul întocmit de însăşi cancelaria care a emis originalul sau de o altă instituție având acest drept. D. este destinat să țină locul actului original în cazul în care acelaşi original trebuie transmis simultan mai multor destinatari.

duplicat negativ (arh.), v. *contratip.*

Litera E

Eclesiastica (arh.), subdiviziune a seriei de acte normative din arhiva Guberniului Transilvaniei; cuprinde documente din anii 1593 —1861 referitoare la dijma bisericească, şcolile confesionale şi organizarea internă a cultelor. Serii de documente E. există şi în arhivele altor instituţii administrative din Transilvania.

ecuson (her.), termen căruia uneori i s-a atribuit un sens mai larg, respectiv de stemă, reprezentând ansamblul însemnelor unei persoane, comunităţi sau stat. V. *scut.*

ediţie de documente (arh.), lucrare ştiinţifică de publicare a documentelor existente în arhive, pe baza unor criterii cronologice sau tematice. Realizarea unei e. necesită stabilirea principiilor de selecţie a documentelor şi de transcriere a acestora. Documentele în limbi străine se publică în limbile respective, însoţite sau nu de traducere. O astfel de ediţie cuprinde un amplu aparat ştiinţific. *Introducerea* furnizează informaţii asupra fondurilor şi colecţiilor în care se păstrează documentele, analizându-se problemele mai importante ridicate de conţinutul acestora, împrejurările în care au fost redactate, corelaţia dintre documente şi epoca istorică care corespunde tematicii culegerii ; *nota asupra ediţiei* cuprinde informaţii referitoare la tehnica editării, indicaţii asupra aparatului ştiinţific, structura volumului etc.; *bibliografia* indică publicaţiile în care se găsesc informaţii privind tema volumului respectiv, e. existente pentru această temă; aparatul ştiinţific mai cuprinde note, o listă a prescurtărilor, o listă a regestelor documentelor, indice general sau indici onomastici, de materii şi lucruri, glosar etc. Prima culegere de documente iniţiată de Arhivele Statului, care în acelaşi timp constituie şi prima publicaţie a instituţiei, este cea întocmită de P. TeuIescu şi intitulată *Documente istorice publicate de* Seria întâi, Bucureşti, 1860. Dintre cele mai notabile e. publicate de D.G.A.S. menţionăm: Ştefan Meteş, *Situaţia economică a românilor din Ţara Făgăraşului,* vol. I, Cluj, 1935; *Documente referitoare la istoria economică a României,* vol. I — XI, Bucureşti, 1960; *Documente referitoare la anul revoluţionar 1848 în Moldova,* Bucureşti, 1960; *Documente referitoare la anul revoluţionar 1848 în Ţara Românească,* Bucureşti, 1960; *Problema ţărănească în Oltenia în secolul al XIX-lea,* Bucureşti, 1967; *Documente referitoar la Dobrogea,* Bucureşti, 1975 ; *Independenţa României,* vol. 1 — 111, Bucureşti, 1977 ; *Documente străine despre români,* Bucureşti, 1979; *Documente privind Unirea Principatelor,* Bucureşti, 1980; *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană.* Documente externe, Bucureşti, 1982.

efigie (her.), reprezentare a chipului unei persoane într-un izvor heraldic.

efor (arh.), termen folosit, uneori incorect, în terminologia juridico-administrativă a Ţării Româneşti de la sfârşitul anului 1831, pentru a denumi pe conducătorul Arhivei Ţării Româneşti.

Einreichungsprotokoll (arh.), evidenţă primară a actelor înaintate sau prezentate unei instituţii, folosită în Transilvania în sec. XIX—XX. Pe lângă elementele de individualizare a actelor intrate, prin dată, număr, emitent şi conţinut, cuprinde şi însemnări privind rezolvarea actului, referent, hotărârea luată, data şi destinatarul rezolvării, însemnări privind arhivarea actului rezolvat. Sin. *Exhibitenprotokoll, Gestionsprotokoll.*

electrofotografie (arh., cons.), sistem rapid de copiere a unui document grafic, având la bază fixarea, prin procedeele electrostatice şi termice, a unei pulberi pe liniile de protecție a textului original, pe copie. Se realizează cu ajutorul aparatului de xerografiat. Sin. *xerox, fotografie electrostatica;* v. *aparat de xerografiat.*

elenehus (arh.), 1. Termen pentru unele registre speciale întocmite în arhivele comitatelor din Transilvania, în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, pentru evidența unor categorii de acte constituite şi păstrate în serii aparte după conținut (referindu-se la aceeaşi chestiune), după emitent (fiind emise de aceleaşi foruri superioare), după persoanele care le rezolvă etc. Ca exemplu de e. menționăm registrele astfel intitulate, din arhiva comitatului Cluj, întocmite pe serii de acte în anul 1784. În terminologia arhivistică maghiară aceste registre erau denumite *lajstromkönyv* sau *elenche.* V. *repertorium.* 2. Listă a actelor din perioada 1788 — 1813 în comitatul Maramureş, cuprinse într-un fascicul, în care sunt trecute: numărul curent al actelor respective, numărul de înregistrare, conținutul şi data rezolvării.

elemente de identificare a documentului (arh., inf.), totalitatea referințelor bibliografice ale documentului, inclusiv adresa acestuia, înscrise pe modelul de regăsire.

elemente de regăsire a informației (arh., inf.), totalitatea descriptorilor înscrişi pe modelul de regăsire a documentului.

elemente figurate (dipl.), semne sau figuri desenate pe suportul actelor, pentru a le da un supliment de validare sau pentru a le face mai aspectuoase sau mai solemne.

eliberare de certificate, copii şi extrase (arh.), acțiune prin care se pun la dispoziția solicitanților (organizații, cetățeni români sau ai altor state) copii, certificate, extrase de pe documentele aflate în depozitele Arhivelor Naționale, referitoare la situații şi drepturi, cum ar fi vechimea în câmpul muncii, studii, drepturi patrimoniale etc.

elidarea milesimului (pal.), anul din dată scris eliptic de milesim; se întâlneşte în documentele din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, timp în care la noi se răspândeşte folosirea cifrelor arabe. Uneori lipseşte şi cifra centesimului, atunci subînțelegându-se primele două cifre din dată. Ex: 8 iulie 92, în loc de 8 iulie 1792.

elnöki (arh.), termen folosit în Transilvania în sec. XIX şi XX, în legătură cu actele şi registrele prezidiale, însoțind, de obicei în forma prescurtată „eln", numerele de înregistrare sau emitere a actelor prezidiale.

email (her.), v. *smalțuri.*

embatic (dipl.), act rezultat din arendarea unor proprietăți pe termen lung, în care arendaşul se bucură de toate drepturile de proprietate. Sin. *bezmăn.*

emblemă (her., sig.), 1. Totalitatea elementelor dintr-o stemă, figură alegorică care constituie un simbol şi un atribut. 2. Reprezentarea gravată pe suprafața unui sigiliu.

emisferă de ceară (sig.), v. *căuş.*

emitent (arh.), persoană fizică sau juridică, organizaţie care emite un document. Element de bază în cuprinsul fişei de inventar. Serveşte, îndeosebi, la determinarea apartenenţei documentelor la un fond.

emitent al actului (dipl.), v. *autor al actului.*

emoliere a pielii şi pergamentelor (arh., cons.), procedeu de laborator având ca scop restabilirea supleţei legăturilor de piele şi a pergamentelor răscoapte pe care sunt scrise sau din care sunt alcătuite unele documente de arhivă. Constă în tratarea obiectelor cu diferite substanţe, în anumite condiţii de temperatură şi presiune, pentru redarea apei de constituţie prin pierderea căreia s-a produs degradarea.

enciclică (dipl.), document din categoria actelor solemne emise de cancelaria pontificală, constituit dintr-o scrisoare circulară semnată de papă şi trimisă clerului catolic sau numai episcopilor unei naţiuni, pentru a le transmite directivele oficiale în probleme religioase, etice sau social-politice, ori pentru a le reaminti principiile religioase după care trebuie să se conducă în rezolvarea unor probleme.

engolpion (sig.), termen prin care se definea, în cuprinsul actelor de cancelarie, matricea sigilară utilizată în cancelaria domnească.

epacta (cron.), element cronologic secundar de datare, reprezentând un număr care arată vârsta lunii pe ziua de 1 ianuarie a fiecărui an, adică numărul de zile trecute de la ultima lună nouă până la sfârşitul anului precedent; calculul e. ajută la determinarea zilei din săptămână; aceste numere se exprimă prin cifre romane în pascalii, ele constituind unul din elementele esenţiale în calculul datelor din calendarele perpetue ; corespunde în răsărit *temeliei* (v.).

epigrafie, ştiinţă specială a istoriei care cercetează textele scrise pe un material dur, de obicei piatră, stabilind reguli de descifrare şi interpretare a conţinutului acestora.

epistolă (dipl.), 1. v. *scrisoare* (1); 2. Termen folosit în documentele latine medievale din Transilvania şi cu sensul de act, document.

eră (cron.), sistem de numărare succesivă a anilor solari sau lunari plecând de la un moment fix. După caracterul evenimentelor care marchează momentul fix, erele se pot împărţi în mai multe tipuri: 1. e. astronomică având începutul din momentul în care s-a petrecut o conjuncţie nouă a astrelor. Ex. e. babiloniană pornind de la anul 747 î.e.n. 2. e. politică în care numărarea anilor se face pornind de la un eveniment important. 3. e. religioasă în legătură cu diferite evenimente din viaţa întemeietorilor noilor religii. Ex. e. creştină (e. noastră sau milesimul), inventată în prima jumătate a sec. al VI-lea e.n. de călugărul Dionisie Exiguus (cel Mic), şi a cărei numărătoare începe de la 25 dec. anul 754 de la fundarea Romei, când s-ar fi născut Iisus Hristos. S-a impus abia după trecerea a două veacuri de la moartea celui care a stabilit-o şi s-a generalizat în epoca modernă; a fost întrebuinţată mai ales în Transilvania şi mai rar în Moldova şi Ţara Românească, unde s-a generalizat treptat din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea; e. musulmană (sau hegira)

care numără anii de la 16 iul. 622, anul refugiului lui Mahomed de la Mecca la Medina; 4. e. universală (sau mondială**)** care numără anii de la presupusa facere a lumii. Ex. e. bizantină (constantinopolitană, ecleziastică sau de la originea lumii) al cărei început convenţional a fost fixat la 1 sept. 5509 î.e.n., considerând începutul lumii cu 5508 ani î.e.n. Pentru a-i deosebi de anul modern, anul de la „facerea lumii" a fost desemnat cu denumirea *văleat;* transpunerea lui în anul erei noastre se face scăzând din valeatul respectiv 5508 ani când data lunară este cuprinsă între 1 ian. — 31 aug. şi 5509 ani între 1 sept. — 31 dec.; e. ebraică**,** având ca punct de plecare 1 oct. 3761 î.e.n.; 5. e. romană**,** care numără anii de la fondarea Romei, anul 753 î.e.n.; e. olimpiadelor, având ca moment de plecare anul primei olimpiade, 776 î.e.n. etc.

erga restitutionem (arh.), expresie folosită în Transilvania în sec.XVIII— XIX, pentru a semnala obligativitatea restituirii documentelor sau a anexelor lor către emitent.

eric (pal.), semn diacritic în scrierea chirilică (S) care a înlocuit în limba română *-h* (ier) în interiorul unui cuvânt când acesta este neaccentuat ; are numai valoare grafică şi este aşezat deasupra cuvântului, între două consoane; se întâlneşte în manuscrise şi tipărituri începând din sec. al XVI-lea până în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, când se foloseşte din ce în ce mai rar.

eschatoeol (dipl.), v. *protocol final.*

eşarfă (her., sig.), panglică, în general redată ondulat, pe care, de obicei, se scrie deviza.

etuvă de dezinfecţie şi dezinsecţie a documentelor (arh., cens.,), aparat prevăzut cu o cameră având închiderea ermetică, în interiorul căreia se poate provoca un vacuum avansat şi un regim termic controlat, în vederea administrării substanţei active. Serveşte la dezinfecţia şi dezinsecţia documentelor degradate de agenţi biologici.

evaluare (arh.), stabilirea de către Comisia de evaluare a preţului de achiziţie a documentelor oferite spre cumpărare Arhivelor Naţionale de către persoanele fizice. V. şi *comisia de evaluare a documentelor.*

evaluare a unităţii arhivistice (arh.), v. *apreciere a valorii unităţii arhivistice.*

evidenţă a circulaţiei documentelor (arh.), sistem de transmitere şi urmărire, prin registre, condici, fişe s.a. a actelor, de la creare până la arhivarea lor.

evidenţă a documentelor din Fondul Arhivistic Naţional (arh.), totalitatea sistemelor de evidenţă folosite pentru cunoaşterea existentului fondurilor şi colecţiilor deţinute de Arhivele Naţionale şi organizaţii, în vederea completării bazei documentare, informării operative a activităţii de cercetare ştiinţifică şi practică, precum şi a planificării activităţii de ordonare, inventariere şi selecţionare a fondurilor şi colecţiilor deţinute de Arhivele Naţionale. V. *registru general de arhivă, inventar, registrul inventarelor, fişa „Situaţia fondului", evidenţă centralizată.*

evidență a folosirii documentelor (arh.), sistem de evidență, ce se realizează prin buletine de cerere, registre, fişe, repertoare s.a., privind documentele şi temele cercetate prin sala de studiu sau scoase din depozite pentru alte scopuri (expoziții, restaurare, cercetare tematică s.a.).

evidență a fondurilor deținute de organizații (arh.), sistem de evidență a fondurilor deținute de organizațiile centrale şi locale, realizat de Direcția generală a Arhivelor Statului şi filialele sale, prin fişele „Situația fondului" şi „Dosarul fondului".

evidență a preluărilor (arh.), v. *registru general de arhivă.*

evidență centralizată a fondurilor şi colecțiilor deținute de Arhivele Statului (arh.), sistem de evidență a fondurilor şi colecțiilor arhivistice realizată prin „Inventarul general al fondurilor", fişele „Situația fondului" şi „Evidența centralizată automată".

Excepțiile (dipl.), prevederi de drept invocate în textul actului pentru a-l sustrage de la regulile generale de drept, de fapt amendamente, prin care se iau măsuri pentru evitarea casării unui act, împotriva atacării valabilității sau întârzierii executării lui datorită unor vicii de formă sau conținut. Pot fi prevăzute pentru: viciul de formă, care vizează anularea actului datorită nerespeetării procedurii; defecțiuni de instrument, care impun anularea actului pentru greşeli materiale sau lacune în redactare; viciul de consimțământ care determină anularea actului sub pretextul violenței fizice sau constrângerii morale ori pentru înşelăciune asupra obiectului înscrisului. Diplomatica constată şi alte categorii de e. a privilegiului vârstei, a privilegiului textului, a privilegiilor ecleziastice, a jurisdicției seniorului etc.

excizie (sig.), v. *gravarea sigiliilor.*

exergă (sig.), spațiul de la marginea câmpului sigilar, de obicei cuprins între două sau mai multe cercuri (ce pot fi liniare, şnurate sau perlate), în care se gravează textul legendei.

exhibitum (arh.), denumire folosită în sec. XVIII —XIX în Transilvania pentru un act prezentat (intrat) la o instituție, instanță sau la o autoritate.

expeditura (arh.), denumirea unei subdiviziuni din seria actelor normative din arhiva Guberniului Transilvaniei; cuprinde documente din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea şi din prima jumătate a sec. al XIX-lea, privind modele pentru circulare, paşapoarte, certificate, formulare, bilete de vite, evidențe, liste cu adrese, chitanțe, citații, descrieri personale.

expertizare a valorii ştiințifice a materialelor documentare (arh.), v. *selecționare a unităților arhivistice.*

expertiză (arh.), v. *selecționare a unităților arhivistice.*

expunctare (pal.), corectură realizată printr-un semn grafic făcut în timpul colaționării, la literele de prisos, mai ales pe diplome şi alte acte de cancelarie.

expunere (clipi.), parte a formularului diplomatic prin care se explică împrejurările emiterii actului, raţiunile sale şi, eventual, antecedentele problemei, modul în care s-a exprimat cererea, intervenţia altora în legătură cu conţinutul său, anchetele întreprinse pentru cunoaşterea situaţiei reale, argumentele părţilor etc. Prin informaţiile largi pe care le transmite, e. are o importanţă deosebită pentru cercetarea istorică. Sin. *naraţie.*

extras (arh.), 1. Copie manuscrisă a uneia sau a mai multor părţi dintr-un document scris. 2. Reproducere exactă în manuscris, pe un formular tip, a datelor referitoare la o anumită persoană cuprinse într-un registru (mitrică, registru de stare civilă etc), transcrise cu respectarea formelor legale, semnată şi parafată, având puterea juridică a documentului autentic. Sin. *extract.* 3. Act oficial, legalizat, executat la cererea unui solicitant şi care redă fragmentar sau centralizat, în reproducere exactă, părţile esenţiale dintr-unul sau din mai multe documente.

Litera F

facsimil (arh., dipl.), reproducere riguros exactă, din punctul de vedere al suportului, grafiei, ornamentației şi mijloacelor de validare, a unui document, realizată prin tehnici de reproducere manuală (f**.** manual), tipografică (f**.** mecanic) sau mixtă, utilizată în activitățile de expunere sau publicații pentru conservarea originalului. Tehnica de reproducere în f**.** depinde de caracteristicile şi natura originalului (manuscris pe hârtie sau pergament, volum sau file individuale, sigilii etc).

factor de identificare (arh., inf.), raportul dintre numărul documentelor relevante selectate şi numărul total de documente relevante existente în colecție într-un proces de regăsire a informațiilor.

factor de pierdere (arh., inf.), raportul dintre numărul documentelor relevante neselectate şi numărul total de documente relevante existente în colecție.

factor de precizie (arh., inf.), raportul dintre numărul documentelor relevante selectate şi numărul total de documente selectate din colecție, într-un proces de regăsire a informațiilor.

factor de zgomot (arh., inf.), raportul dintre numărul documentelor nerelevante selectate şi numărul total de documente selectate într-un proces de regăsire a informațiilor.

fals (dipl.), document realizat după un model autentic sau imaginar, validat cu peceți autentice detaşate de la originale (f. parțial) sau cu peceți falsificate (f. total). F. se mai poate realiza şi prin răzuirea unor cuvinte din actul original şi înlocuirea acestora (Fig. 27).

fals sigilar (sig.), validare abuzivă, în scopul ascunderii unor situații sau obținerii unor avantaje morale ori materiale. F. poate fi: a) total, când se confecționează un tipar fals pentru sigilare sau b) parțial, când se aplică sau se ataşează un sigiliu autentic la un act plastografiat, ori se modifică unele elemente din câmpul sigilar pentru a-l atribui altui posesor.

familie (gen.), 1. Nucleu social de bază întemeiat pe căsătorie şi care constă din soț, soție şi urmaşii acestora; 2. Toate persoanele care se înrudesc prin sânge sau prin alianță; 3. totalitatea indivizilor născuți din aceiaşi strămoşi. Sin. *neam.*

faseiat (scut **faseiat)** (her.), termen care indică împărțirea câmpului scutului prin tăiere multiplă şi reprezentarea părților cu smalțuri alternative. Conform cerințelor științei heraldice, fasciile trebuie să fie în număr cu soț (de obicei 6) şi reprezentate printr-o culoare ce alternează cu un metal sau prin mai multe culori.

fascicul fractur (arh.), formă de aranjare a unor documente de arhivă constând din plierea longitudinală a unui set de documente referitoare la o anumită problemă. Sistemul de f. s-a folosit îndeosebi la unele instituții din secolele trecute în Transilvania. Mai multe f. suprapuse alcătuiesc un pachet de documente.

Fasciculare (arh.), serie de documente din anii 1685 — 1869, în arhiva Guberniului Transilvaniei. Cuprinde documente care, din cauza formatului lor supradimensionat, nu au fost incluse în seria *Armarium* la fel ca şi fascicolele cu răspunsurile autorităţilor locale la unele circulare guberniale.

Fascicularia (arh.), serie de documente din arhiva Guberniului Transilvaniei, în care au fost incluse actele conscripţiilor din anii 1698 — 1753.

fasciculă (arh.), unitate de păstrare a documentelor din Transilvania care cuprinde mai multe acte legate la un loc, conform unor criterii: tematic, cronologic, după emitenţi sau în ordinea numerelor lor de înregistrare, în unele fonduri arhivistice f. constituie o unitate arhivistică. Germ.: *Bündel, Faszikel, Aktenkonvolut.* Lat.: *Fasciculus.*

fasciculus (arh.), v. *fasciculă.* Sin. *Bündel, Faszikel, Aktenkonvolut.*

fascie (her.), v. *brâu.*

fascii (her.), mănunchi de nuiele de mesteacăn, având în partea superioară o secure, purtat de lictorii care-i precedau pe magistraţii romani, în heraldica franceză această mobilă se blazonează secure consulară. După Revoluţia franceză f. au fost folosite ca simbol al democraţiei şi al originii romane. Primul sigiliu folosit de Guvernul provizoriu din Ţara Românească la 1848 a cuprins alături de acvila cruciată două f. încrucişate.

Fassionales (arh.), serie de registre din arhiva Conventului din Cluj-Mănăştur, din anii 1792 — 1862, care cuprinde evidenţa actelor emise de persoanele învestite cu sigiliu autentic (secretari guberniali, preşedinţii tablei regeşti şi protonotari).

faşă (her.), v. *brâu.*

faună a arhivelor (arh., cons.), termen generic care se referă la insectele şi rozătoarele care degradează arhivele.

fazele lunii (sau **pătrarele**) (crcn.), elemente naturale care fixează timpul de la o schimbare a lunii până la revenirea ei la aceeaşi înfăţişare, uşor de observat mai ales de la lună nouă la lună nouă; cel dintâi element empiric de calculare a timpului, elemente esenţiale în observarea vremii fiind: luna nouă, întâiul pătrar, luna plină şi al treilea pătrar.

fazele solare (cron.), elemente naturale care fixează ciclul anotimpurilor şi duc la cunoaşterea anului.

fideles manus (arh.), menţiune referitoare la împrumutul documentelor, din arhiva oraşului şi a saşilor din Sibiu, către persoane fizice şi instituţii, pentru rezolvarea unor probleme oficiale sau în vederea cercetării lor ştiinţifice. În locul documentului împrumutat se punea o fişă cu menţiunea „in originali ad fideles manus", iar în evidenţe se menţiona prescurtat „f.m.". Această formă de împrumut se practică în sec. XVIII şi XIX, fiind înlocuită ulterior prin formula „Revers".

figurat (her.), termen care indică reprezentarea unor mobile sub forma de figuri omeneşti; de obicei apar astfel înfăţişate soarele şi semiluna.

figuri artificiale (her.), v. *figuri heraldice.*

figuri fantastice (her.), v. *figuri heraldice.* Sin. *figuri himerice.*

figuri heraldice (her.), totalitatea mobilelor utilizate în alcătuirea stemelor. Ştiinţa heraldică clasează f. în următoarele categorii: a) figuri naturale, cuprinzând: fiinţe omeneşti ori flora şi fauna; b) figuri himerice sau fantastice, reprezentând creaturi mitice, alcătuite din imaginaţie, prin combinaţii între om şi animale sau între diferite specii de animale; c) figuri artificiale, incluzând obiecte create de om din domeniul uneltelor, armelor, obiectelor de cult, construcţiilor, veşmintelor etc. în categoriile respective se cuprind mobilele în întregime sau numai unele părţi ale acestora.

figuri himerice (her.), v. *figuri heraldice.* Sin. *figuri fantastice.*

figuri naturale (her.), v. *figuri heraldice.*

filacteră (her., sig.), figură heraldică artificială înfăţişată ca o foaie cu marginile răsucite.

filială de arhivă (arh.), v. *Arhivele Statului, descentralizare a Arhivelor.*

filiaţie (gen.), legătura de rudenie între copii şi părinţi; poate fi pe linie feminină (maternă) sau pe linie masculină (paternă); în înţeles larg acest termen exprimă legături de rudenie în linie dreaptă, indiferent de grad. Uneori f. din documente nu este cea reală, se sar 2, 3, 4 generaţii pentru a se ajunge la ascendentul la care se leagă izvorul dreptului de proprietate (deci nu întotdeauna un strănepot înseamnă un descendent în gradul 4).

filigran (pal., fil.), literele sau figurile făcute în pasta unei foi de hârtie, observabile când aceasta este expusă la lumină. V. *filigranologie.*

filigranologie, disciplină specială a istoriei care studiază diferitele reprezentări şi linii imprimate în hârtie (filigrane), în scopul identificării fabricii de unde aceasta provine. Cercetarea filigranelor facilitează cunoaşterea circulaţiei hârtiei, prin aceasta legăturile economice dintre diferite regiuni; deseori pe baza filigranelor se pot data documente nedatate. În obiectul f. intră şi cercetarea morilor de hârtie.

Filimon, Nicolae (6 septembrie 1819, Bucureşti — 19 martie 1865, Bucureşti), reprezentant de seamă al literaturii româneşti din a doua jumătate a sec. al XIX-lea, şef al Secţiei istorice din cadrul Arhivelor Statului în anul 1862. S-a preocupat de rezolvarea unor acte primite sau cerute de Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice şi cel de Finanţe, în vederea stabilirii hotarelor aşezămintelor ecleziastice, a căror secularizare se pregătea. De asemenea a manifestat o preocupare specială pentru asigurarea securităţii documentelor.

film (arh., cons.), peliculă fotosensibilă pe care se fotocopiază documentele de arhivă. Există mai multe tipuri de f., în funcție de natura şi compoziția celor două straturi importante ale peliculei şi anume suportul (sau baza) şi stratul de emulsie. După suport, există f. pe bază de acetat de celuloză şi f. pe bază de poliester. F. mai vechi aveau baza alcătuită din nitrat de celuloză. După stratul sensibil, există I, diazo — ce constă dintr-o folie de acetat de celuloză, care are încorporat un colorant sensibil la lumină. Imaginea se formează când pelicula este expusă la lumină ultravioletă şi apoi developată în vapori de amoniac. F.d. se utilizează pentru duplicate, nefiind acceptat ca tip de peliculă de securitate. Sin. f. *ozalid;* f**.** gelatino-argentic — format din suport de poliester sau triacetat de celuloză şi emulsie fotografică, sensibilă la lumină, constând dintr-o dispersie de microcristale de hologenură de argint într-un mediu coloidal care este gelatina. Imaginea fotografică se obține prin expunerea la lumină a emulsiei fotografice şi prelucrarea chimică a peliculei expuse, constând din revelare, fixare, spălare şi uscare. F.g. a. este singurul tip utilizat ca peliculă de securitate, destinată arhivării îndelungate. Sin. *peliculă safety* (security); L Kalvar**,** v. f. *vezicular;* f**.** *ozalid*, v. f. *Diazo;* f. vezicular, format din suport de poliester şi emulsie conținând săruri de diazoniu. Imaginea se obține prin expunerea peliculei la lumină ultravioletă şi developare tehnică. F.v. se utilizează pentru duplicate, nefiind acceptat ca tip de peliculă de securitate. Sin. f. *Kalvar*. După lățimea peliculei, f. sunt de 70, 35, 16 şi 8 mm, perforate sau neperforate.

filmotecă (arh.), 1. Colecție de documente cinematografice şi de televiziune clasate într-o ordine sistematică. 2. Loc special amenajat pentru depozitarea filmelor cinematografice şi de televiziune; f. de aur, sector al f. care cuprinde înregistrări pe peliculă ale marilor personalități din viața social-culturală şi artistică, precum şi ale unor manifestări teatrale şi muzicale de valoare specială; f. documentelor politice şi de protocol sector al f. din cadrul Radioteleviziunii române, care cuprinde pelicule cu valoare deosebită, conținând cele mai de seamă momente din istoria contemporană a României socialiste, lucrările congreselor şi conferințelor naționale ale partidului, marile sărbători ale poporului nostru, activitatea desfăşurată de secretarul general al partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, pe plan intern şi extern; f. letopiseț, sector al f. din cadrul Radioteleviziunii române care cuprinde înregistrări pe peliculă ale unor secvențe semnificative din viața de ieri şi de azi a patriei noastre, a localităților urbane şi rurale, monumente ale civilizației milenare pe aceste meleaguri, muzee, monumente ale naturii etc.

filtă (pal.), **v.** *criptografie.*

firman (dipl.), gen de act solemn eliberat de sultan (f. împărătesc), (Fig. 28).

fiscalia (arh.), denumire folosită în Transilvania în sec. XVI —XIX pentru documentele care privesc problemele fiscului, constituite uneori în serii separate.

fişare (arh.), operațiunea de transpunere pe fişă a informațiilor principale dintr-o unitate arhivistică. F. stă la baza activității de întocmire a inventarelor.

fişă (arh.), formular pe care se transpune conținutul principalelor informații dintr-o unitate arhivistică; f. de catalog, formular întocmit în vederea constituirii unui catalog arhivistic, pe baza instrumentelor de evidență şi informare, cea de f. inventar, cuprinzând următoarele elemente : data documentului, locul de emitere, cota, caracteristicile documentului, cuprinsul (specificându-se genul documentului, emitentul,

acțiunea, destinatarul, locul şi data evenimentului, obiectul şi cauzele acțiunii). Spre deosebire de f. de inventar, f. de c. redă în cuprins toate numele topice, numele de persoană şi instituții, de ocupații, de dări etc., conținute de documentul catalogat; f. de control, formular care se pune în locul unității arhivistice scoase din depozit, în care se specifică numele solicitantului, data şi scopul pentru care a solicitat documentul respectiv; f. de inventar, formular întocmit pentru fiecare unitate arhivistică în parte, în vederea inventarierii fondurilor şi colecțiilor unei arhive; f. de i. cuprinde următoarele elemente: indici (stabiliți pe baza clasificatorului tematic), data emiterii documentelor, locul de emitere, cota, caracteristicile documentului, cuprinsul (specificându-se genul documentului, emitentul, acțiunea, destinatarul, locul şi data evenimentului, obiectul şi cauzele acțiunii), numărul filelor unității arhivistice şi data întocmirii (anul, luna, ziua), precum şi numele şi prenumele arhivistului care a întocmit-o; f. de rolă, formular de evidență pentru microfilmele de pe documente din alte țări privind proveniența (țara şi instituția deținătoare a documentelor), cota rolei, anii extremi, conținutul şi limba în care sunt scrise documentele; f. fondului, instrument de evidență ce se întocmea pentru fiecare fond nou intrat în Arhivele Statului. A fost desființată în anul 1965, fiind înlocuită de f. *„Situația fondului";* f. „monadă" f. întocmită pentru documentele cinematografice, cuprinzând date cronologice, tipologice, tematice, statistice ale filmului, precum şi constatări de ordin istoric, ştiințific, tehnic şi estetic; f. *„Situația fondului",* instrument de evidență cuprinzând numărul fondului sau colecției arhivistice în cadrul Arhivelor Statului, denumirea sau denumirile succesive ale creatorului şi domiciliul acestuia, anii extremi ai (funcționării) instituției, limbile în care sunt scrise documentele, altele decât limba română, stadiul de ordonare, inventariere şi selecționare în fiecare an calendaristic şi anii pentru care lipsesc documente; este cel mai complet instrument de evidență; f. tematică (inf.), suport material cu rubrici preimprimate pe care se transpun informațiile referitoare la o problemă sau temă, depistate din documentele de arhivă, ca urmare a activității de cercetare tematică.

fişă divizionară (arh., inf.), suport format dintr-un fragment de carton subțire de dimensiunile unei fişe tematice, având partea superioară mai înaltă cu 1 cm. pe care se scrie denumirea grupei de probleme dintr-un fişier tematic; f. se constituie ca delimitator de teme, subteme şi probleme în cadrul claselor tematice.

fişier de date (arh., inf.), grupare de informații omogene din punct de vedere al semnificației acestora şi al cerințelor de prelucrare, în funcție de suporții pe care sunt depuse informațiile şi de modul de prelucrare, se împarte în f. cu prelucrare manuală şi f. cu prelucrare automată.

fişier tematic (arh., inf.), fişier de date care se constituie în procesul cercetării tematice prin clasarea fişelor tematice potrivit clasificatorului tematic. În Arhivele Statului f**.** se creează la fiecare unitate deținătoare de documente. Fişele tematice se clasează separat pe clase tematice, iar în interiorul acestora pe teme, subteme şi probleme. Fiecare grupă este delimitată prin fişe divizionare.

flancat (her.), termen ce indică poziția paralelă cu laturile scutului a unor mobile.

flancul drept al scutului (her.), v. *scut.* Sin. *flancul destru al scutului.*

flancul stâng al scutului (her.), v. *scut.* Sin. *flancul senestru al scutului.*

fleuron (her., sig.), element component al coroanei deschise care este fixat pe un cerc frontal, de obicei împodobit cu pietre prețioase. Coroanele pot cuprinde 3, 5, 7 sau 9 f.

foaie de folosire (arh.), formular (tipizat) ataşat la unitățile arhivistice cercetate în sălile de studiu, microfilmate, cercetate tematic sau când s-au executat copii, fotocopii, facsimile, s.a.; rubricile cuprind numele cercetătorului, data cercetării şi natura lucrării efectuate; întrucât din f. rezultă cine a cercetat unitatea arhivistică şi în ce scop, este concepută ca un mijloc de control asupra valorificării informațiilor.

foaie de zestre (dipl.), denumirea actului în care se înscriu lucrurile pe care părinții sau tutorele unei fete i le trec în proprietate în momentul căsătoriei.

focar biologic de degradare a documentelor (arh., cons.), zonă, de obicei restrânsă, de apariție şi dezvoltare a unor procese de degradare biologică a documentelor de arhivă, ca urmare a existenței condițiilor favorabile de dezvoltare a microflorei sau a infestării arhivei şi care se depistează, în general, în depozitele de arhivă, în cadrul operațiilor de control periodic asupra stării de conservare, iar documentele afectate sunt izolate şi tratate imediat, pentru lichidarea focarului.

foişor (mobilă) (her.), termen care indică faptul că o mobilă, care face parte din categoria figurilor heraldice artificiale din domeniul arhitecturii, cuprinde şi turnuri. Sin. *donjanat.*

foiță-timbru (sig.), hârtie utilizată la confecționarea sigiliilor timbrate. După ce f. era fixată deasupra cerii calde (sau a cocăi), pe suprafața sa se aplica matricea sigilară, obținându-se o impresiune sigilară în relief. *F.,* inițial confecționată în formă rombică, din hârtie groasă (de aceeaşi calitate cu suportul), devine în sec. al XVIII-lea, când este făcută din hârtie fină, artistic tăiată, un adevărat ornament pentru document. Deseori colțurile f. reprezentau o stea sau un arbore, fapt pentru care sigiliul astfel obținut a fost numit sigiliu înstelat sau sigiliu dantelat.

folatio (cod.), numerotare pe file a coclicelor latine în vederea fixării ordinei de succesiune a părților textului, însoțită uneori, ca o completare, de numerotarea celor patru coloane ale celor două file ce stăteau față în față în cartea deschisă.

folie termoplastă (arh., cons.), material sintetic (polietilenă, acetat de celuloză etc.) de grosime 0,02 — 0,04 mm, aderent la hârtie prin presare termică, folosit în lucrările de consolidare şi restaurare a documentelor de arhivă prin tehnica laminării, sau folii cu grosime de 0,2 mm folosite la capsularea documentelor. V. şi *laminare, cupsulare a documentelor.*

Folio (arh,), 1. Rubrică în indicele alfabetic pentru registrele de şedințe şi registrele de intrare, introduse la comitatele din Transilvania în 1783. Rubrica f. cuprinde numărul filei (sau paginii) din registrul de şedințe; 2. (bibl.), format de hârtie sau de carte obținută prin îndoirea colii de hârtie o singură dată.

folosire a documentelor (arh.), ansamblu de acțiuni utilizate în vederea valorificării documentelor unei arhive. F. se realizează prin următoarele forme: cercetarea documentelor în sălile de studiu; informarea organizațiilor cu privire la documentele ce prezintă interes pentru

activitatea lor practică sau ştiinţifică; activităţi instructive, cultural-educative şi de propagandă; eliberare de certificate, copii şi extrase; reproducere a documentelor; elaborare de publicaţii. Sin. *valorificare a documentelor.*

fond arhivistic (arh.), totalitatea documentelor create în decursul activităţii unei instituţii, întreprinderi, organizaţii, asociaţii, independente din punct de vedere organizatoric şi operativ, ori a unei familii sau persoane fizice, structurate organic după criterii istorice sau logice. F. constituie unitate de evidenţă în cadrul Fondului Arhivistic Naţional, f.de asigurare, f. de microfilme reprezentând copia miniaturizată pe film a unor fonduri arhivistice importante prin care se urmăreşte păstrarea şi asigurarea permanentă. Constituirea f. de a reprezintă o măsură de precauţie pentru a pune la adăpost conţinutul de informaţii documentare prin depozitarea microfilmelor în spaţii ferite de riscul acţiunii agenţilor de deteriorare sau distrugere care pot acţiona accidental asupra documentelor originale; f. familial, totalitate a documentelor create de membrii unei familii sau de membrii mai multor familii care provin dintr-un strămoş comun sau înrudite prin alianţă. V. *arhivă de familie (familială);* f. personal, totalitate a documentelor create sau primite în decursul vieţii şi activităţii unei persoane fizice, sistematizate (ordonate) pe diferite criterii determinate, în general, de felul activităţii depuse de persoana respectivă. Un astfel de f. cuprinde actele personale, concepte de scrisori, manuscrise personale sau străine de arhiva persoanei respective, lucrări proprii tipărite cu însemnări şi note personale, acte privind, activitatea ştiinţifică, politică, culturală sau obştească, acte referitoare la bunuri personale etc. V. *arhivă de familie (familială).*

fondare (arh.), operaţiune de stabilire a apartenenţei documentelor la un fond sau colecţie arhivistică în raport de caracteristicile interne, pe baza principiilor *apartenenţei, integrităţii, istorismului, pertinenţei, provenienţei* (v.).

Fondul Arhivistic de Stat (F.A.S.) (arh.), totalitatea documentelor aparţinând statului român, având importanţă politică, ştiinţifică şi practică, indiferent de deţinătorul şi creatorul lor. A fost înfiinţat potrivit Decretului nr. 353/1957 în scopul de a asigura evidenţa centralizată, păstrarea şi folosirea în scopuri ştiinţifice şi practice a documentelor. Administratorul este Direcţia generală a Arhivelor Statului şi Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România. Fac excepţie arhivele cultelor şi ale asociaţiilor religioase care îşi pot păstra, organiza şi administra documentele pe care le deţin. Prin apariţia Decretului nr. 472/1971, F. a fost înlocuit cu Fondul Arhivistic Naţional.

Fondul Arhivistic Naţional (F.A.N.) (arh.), totalitatea documentelor create în decursul vremii de organele de stat, de alte organizaţii socialiste, de celelalte organizaţii sau de persoanele fizice care au îndeplinit funcţii sau misiuni de răspundere în stat sau au avut un rol deosebit în viaţa politică, socială, economică, ştiinţifică, culturală sau artistică a ţării, care constituie izvor de cunoaştere a istoriei patriei, a dezvoltării politice, economice, sociale şi culturale a ţării, a luptelor poporului român pentru cucerirea şi apărarea libertăţii naţionale şi sociale, a eforturilor depuse pentru edificarea societăţii socialiste. Aceste documente, oricare ar fi deţinătorul lor, sunt bunuri de interes naţional cărora statul le acordă, în condiţiile legii, protecţie specială. F. a fost înfiinţat potrivit Decretului-lege nr. 472/1971 privind „Fondul Arhivistic Naţional al Republicii Socialiste România" şi înlocuieşte „Fondul Arhivistic de Stat", lărgind cadrul creat de acesta în anul 1957, îmbogăţindu-1, perfecţionându-1 şi adaptându-1 condiţiilor actuale din ţara noastră. Înfiinţarea F. a creat condiţii pentru o mai bună organizare a muncii arhivistice, pentru perfecţionarea sistemului de evidenţă a documentelor, păstrarea şi

conservarea acestora, îmbogăţirea bazei documentare şi folosirea ei potrivit cerinţelor cercetării ştiinţifice. F. include atât documentele proprietate de stat cât şi celelalte documente create şi deţinute de organizaţiile socialiste şi obşteşti, de cultele religioase precum şi de persoanele fizice. Apartenenţa documentelor la F. este determinată numai de valoarea şi importanţa lor ştiinţifică şi practică şi nu de creatorul sau deţinătorul lor. Ministerul de Interne îndrumă, coordonează şi controlează activitatea privind evidenţa, selecţionarea, păstrarea şi valorificarea documentelor din F. deţinute şi create de organizaţiile socialiste şi celelalte organizaţii, îndeplinesc atribuţii speciale cu privire la documentele ce alcătuiesc F., în raport de natura acestora, următoarele organe: a) *Direcţia generală a Arhivelor Statului* pentru documente scrise, tipărite, fotografice, sigilii şi ştampile; b) *Arhiva naţională de filme* pentru documente cinematografice ; c) *Radioteleviziunea Română* pentru documentele fonice, video.

fonodocument (arh.), tip de document care conţine informaţie acustică fixată prin metode mecanice, magnetice, optice etc. de înregistrare a sunetelor. V. *banda* (sau *peliculă) sonoră, bandă magnetică, disc magnetic.*

fonotecă (arh.), 1. Colecţie de documente fonice înregistrate pe discuri, benzi de magnetofon etc, folosite în scopuri ştiinţifice (dialectologice, folclorice etc.) şi la realizarea emisiunilor de radio, la sonorizarea unor producţii artistice din cinematografie şi televiziune etc. 2. Loc special amenajat în care este depozitată o astfel de colecţie; f. de aur, sector al f. în cadrul Radioteleviziunii Române care cuprinde înregistrările sonore ale marilor personalităţi din viaţa culturală şi artistică, precum şi ale manifestărilor teatrale şi muzicale de valoare specială.

forma actului (dipl.), tiparul în care se pune conţinutul unui act, ansamblul caracteristicilor interne şi externe care dau actului aspectul necesar, în funcţie de natura sa diplomatică şi juridică şi de regulile cancelariei emitente.

forma sigiliilor (sig.), termen utilizat pentru descrierea amprentei şi a matricei sigilare în comparaţie cu figurile geometrice. Se cunosc sigilii rotunde, ovale, rombice, dreptunghiulare etc. Sigiliile mari utilizate în cancelaria domnească au fost, de obicei, de formă rotundă, cele mici şi inelare sunt, în cele mai multe cazuri, rotunde şi octogonale.

formator de foi (arh,, cons.), aparat care serveşte la confecţionarea de hârtie în scopuri experimentale în laborator. Este folosit în lucrările de restaurare a documentelor pe suport de hârtie, în scopul completării unor zone de suprafaţă absente. În principiu, completarea se face prin pasarea unei suspensii celulozice printr-o sită pe care a fost aşezat documentul deteriorat în timpul pasajului suspensiei, fibrele celulozice se împâslesc într-un strat cu grosime variabilă în părţile neacoperite de document, completând şi întregind astfel suprafaţa hârtiei. Prin uscare şi încleiere, acest strat capătă rezistenţa hârtiei normale. Sin. *aparat de turnat pagina.* V. şi *completare a golurilor.*

formula de smerenie (dipl.), expresie prin care o persoană, adesea fără să-şi precizeze exact funcţiile, atestă că-şi datorează demnităţile unei puteri divine, proclamând public că nu este demnă de ele.

formula devoțiunii (dipl.), element al intitulației prin care o persoană explică, recunoaşte sau proclamă faptul că ea însăşi sau demnitatea sa emană din providența divină în documentele emise în cancelariile domnilor români, cele mai frecvent întâlnite f. sunt DEI GRATIA DOMINI şi MILOSTEIU BOJIE („din mila lui Dumnezeu"). V. *invocație verbală.*

formula pentru anunțarea sigilării (sig.), v. *anunțarea sigiliului.* formulae (dipl.), v. *formularia.*

formular diplomatic (dipl.), totalitatea elementelor componente ale actului. Un f. complet se compune dintr-o parte convențională denumită protocol inițial şi final (sau eschatocol) şi alta caracteristică, ce individualizează documentul, numită text (sau context). Fiecare din aceste părți se compune din mai multe elemente, schema unui f. complet cuprinzând:

protocol inițial	invocație	simbolică verbală
	intitulație inscripție. Sin. adresă Salutație arengă	

textul (sau *contextul)*	promulgație. sin. notificație, publicație intervenție. sin. petiție narație, expunere dispoziție sancțiunea, sin. pedeapsa	materială spirituală
	coroborația	

	data aprecația	
protocolul final.		subscrierile
Sin. *eschatocol*	semnele de validare	martorii
		pecetea

Acest f. nu este respectat de toate documentele. De obicei, în actele solemne se regăseşte formularul complet, înscrisurile de mai mică importanță compunându-se doar din câteva elemente esențiale.

formularia (dipl.), formulare de stil notarial, folosite în cancelariile din Transilvania, în sec. XIV—XV, ca modele pentru redactarea documentelor; conțin şi copii de documente autentice. Sin. *formulae.* V. *stylionale.*

fotocopie (arh.), 1. Copie a unui document obținută prin, tehnici fotografice pe hârtie, film şi plăci fotografice. F. poate fi alb-negru sau color, în imagine negativă sau pozitivă; 2. Documentul de arhivă pe material fotografic (film, placă fotografică, hârtie).

fotografie de asigurare (arh., cons.), fotocopie sau clişeu executat după un document de arhivă înainte de a se aplica lucrările de restaurare. F. urmăreşte asigurarea conţinutului documentului faţă de orice accident, în urma căruia s-ar putea ajunge la pierderea informaţiilor pe care le cuprinde şi, în acelaşi timp, serveşte de martor în evaluarea calităţii lucrărilor de restaurare.

fotografie electrostatică (arh.), v. *electrofotografie.*

fotogramă (arh.), unitate de bază a filmului fotografic, care conţine o singură microimagine, în cazul microfilmelor se utilizează termenul *cadru de microfilm.*

fotostat (arh.), v. *fotocopie.*

fototecă (arh.), 1. Colecţie de documente fotografice constituită din daguerotype, plăci şi filme fotografice, diapozitive şi fotografii, organizată tematic, în vederea cercetării, a completării informaţiei scrise cu imagini, a utilizării lor în publicaţii sau organizării de expoziţii. Colecţia de documente fotografice conservată la Arhivele Statului păstrează imaginea unor personalităţi din viaţa politică, ştiinţifică şi culturală din ţară şi străinătate, precum şi importante momente din istoria patriei şi cea universală, monumente de artă medievală, modernă şi contemporană, etnografie şi folclor. Prezintă interes pentru istoria urbanisticii, a evoluţiei artei fotografice şi pentru istoricul înfiinţării atelierelor fotografice din România. Descrierea imaginii fotografice se face pe fişe, organizate potrivit clasificatorului tematic, într-un fişier al colecţiei de documente fotografice, pe baza căruia se face regăsirea fotografiilor necesare unei tematici. 2. Loc special amenajat pentru depozitarea unor astfel de colecţii. Documentele fotografice se depozitează în cutii special constituite ţinând seama de formate (mărimea fotografiei) şi de genul documentului fotografic : film, diapozitive, placă pe sticlă, albume de fotografii, ilustrate.

foxing (arh., cons.), formă de degradare a documentelor de arhivă pe suport de hârtie, constând din apariţia unor pete punctiforme (uneori mai extinse) cu aspect ruginiu; cauzele apariţiei f. nu sunt pe deplin elucidate, dar se apreciază că prezenţa fierului în compoziţia hârtiei joacă un rol important.

fr. (arh.), v. *frustum.*

fractură (arh.), registru de intrare şi ieşire a actelor la magistratul oraşului Gherla în perioada 1784—1825, denumit şi *Liber expeditionum.*

front (her.), centrul părţii superioare a scutului, care împreună cu cantonul drept şi cantonul stâng formează şeful.

frustum (arh.), v. *acclusa.*

fum (sig.), substanță de sigilat, obținută prin ținerea matricei sigilare deasupra flăcării unei lumânări, în vederea aplicării acesteia pe suportul actului ce urmează a fi validat; fiind cel mai uşor de procurat, această substanță s-a folosit în special de către locuitorii satelor.

fumigare (arh., cons.), vaporizare a unui lichid cu punct de fierbere scăzut, în scopuri de dezinfecție sau dezinsecție a documentelor de arhivă. Substanțele care se pretează la f. se numesc fumigante (ex. .soluție de aldehidă formică).

Fundationale (arh.), subdiviziune din seria de acte normative din arhiva Guberniului Transilvaniei, cuprinzând documente din anii 1583 — 1855, referitoare la întemeierea unor instituții de învățământ, fundații şi beneficiarii lor. Serii F. există şi în alte arhive din Transilvania.

funeralia (arh.), serie de acte din arhivele unor instituții administrative din Transilvania, referitoare la decese.

fungicid (arh., cons.), substanță activă sau preparat cu acțiune toxică asupra ciupercilor de mucegai în arhive se întrebuințează pentru distrugerea ciupercilor ce degradează documentele. Substanța respectivă trebuie să fie toxică pentru ciupercile de mucegai, dar nevătămătoare pentru studierea documentelor de arhivă. Principalele f. folosite în arhive sunt: aldehidă formică, pentaclorfenolatul de sodiu, compuşi organomercurici, compuşi fenolici etc.

furca (her.), piesă onorabilă a scutului realizată prin combinarea unui căprior răsturnat cu un pal. Sin. *crăcăna, proțap.*

fus orar (cron.), sistem de măsurare a timpului care indică ora civilă în creşterea (spre est) şi în descreştere (spre vest) în raport cu Greenwich; ea creşte şi descreşte din oră în oră cu fiecare fus de 15 grade longitudine.

Litera G

gazare (arh., cons.), operaţie de degajare a unui gaz toxic în spaţii de arhivă închise în scop de dezinfecţie sau dezinsecţie; în spaţiile de arhivă se practică în mod obişnuit g. cu oxid de etilena, acid eianhidric, bromură de metil etc.

găitan (sig.), v. *mijloace de ataşare a sigiliilor.*

Gegenstand (arh.), rubrică în registrele de evidenţă la registratura instituţiilor administrative din Transilvania, scrise în limba germană în sec. XIX —XX, în care s-a trecut obiectul sau cuprinsul documentelor înregistrate.

genealogiae (genealogiales) (arh.), serii de documente în arhivele locurilor de adeverire din Transilvania, referitoare la probleme genealogice ale familiilor de nobili din sec. XVI —XIX.

genealogie, ştiinţă specială a istoriei care studiază naşterea şi evoluţia neamurilor şi a familiilor, înrudirile care se stabilesc între persoanele unei epoci date, precum şi rolul pe care aceste înrudiri îl joacă în desfăşurarea unor evenimente istorice; la pl., înşiruirea sistematică a membrilor unei familii, făcută pentru a stabili originea şi gradul lor de rudenie. Foloseşte ca metode de cercetare, metoda analitică, al cărei rezultat este întocmirea tablei ascendenţilor şi metoda sintetică, prin care se poate stabili tabla descendenţilor.

General Repertorium (arh.), titlu prescurtat dat de arhivarul braşovean Friedrich Stenner repertoriului general al actelor magistratului Braşov.

generaţie (gen.), totalitatea oamenilor care sunt de aceeaşi vârstă şi la aceeaşi distanţă de un individ considerat comun; g. genealogică generaţie apreciată că apare la un interval de 30 de ani şi durează 65 de ani.

generaţie a copiei de film (arh., cons,), termen desemnând distanţa dintre film şi documentul original rezultată prin recopieri succesive, pornind de la prima peliculă, considerată de generaţia I-a. V. şi *copiere a microfilmelor.*

geneza documentului (dipl.), stadiile prin care trece un document de cancelarie până când capătă forma definitivă. Aceste stadii sunt: 1. formarea actului (cuprinzând petiţia, cercetarea ispravnicului de act, deliberarea domnului împreună cu sfatul boierilor, în prezenţa părţii interesate şi hotărârea domnească); 2. redactarea actului (pe baza unui formular tip şi a însemnărilor luate în timpul deliberării, formându-se un concept); 3. scrierea actului (de către grămătic, după concept sau direct după dictare, în unele cazuri); 4. revizuirea actului (de către ispravnic); 5. validarea actului (prin aplicarea sigiliului şi a semnăturii).

genul documentului (arh.), denumire dată documentului în funcţie de caracteristicile lui interne, care îl definesc, îl individualizează, în raport de celelalte documente (ex.: hrisov, zapis, ordin, raport, proces-verbal, scrisoare etc).; g. este un element obligatoriu al fişei de inventar.

Geschäftsprotokoll (arh.), registre de evidenţă despre actele intrate şi rezolvarea lor, folosite în Transilvania în sec. XIX -XX la instituţiile locale, administrative. În unele cazuri, după 1849, G. a înlocuit registrul de intrare-ieşire şi registrul de procese-verbale al şedinţelor, contribuind astfel la evitarea de paralelisme în evidenţa documentelor. Sin. *Gestionsprotokoll.*

Gestionsprotokol (arh.), v. *Geschäftsprotokoll.*

ghid arhivistic (arh.), instrument de informare ştiinţifică cu caracter general, întocmit pe baza inventarelor, indicând categoriile şi denumirea fondurilor, precum şi părţile structurale existente într-un depozit. De fapt este o repertorizare generală a inventarelor. Poate fi g. sistematic *(metodic),* care furnizează informaţii despre existenţa categoriilor de documente, denumirea fondurilor şi părţilor lor structurale, precum şi cantitatea acestora, structurată în funcţie de anumite criterii sau g. *TOPOGRAFIC,* care cuprinde toate elementele necesare identificării fondului sau colecţiei: anii extremi, cantitatea în metri liniari şi unităţi arhivistice, numărul raftului şi al poliţei pe care sunt aşezate, numărul fondului şi al inventarului. G. nu este o lucrare definitivă, ci se reface periodic. V. *inventar general.*

gironat (scut gironat) (her.), suprafaţă împărţită în 8 părţi (cartiere) prin scartelare şi scartelarea în curmeziş, reprezentată în smalţuri alternative. (Fig. 29).

glob crucifer (her., sig.), sferă suprapusă de o cruce care se găseşte în vârful coroanelor închise, în mâna unor personaje sau deasupra unor scuturi; este însemn al puterii suverane, atribut al suveranităţii, în heraldica românească globul crucifer este întâlnit în stemele Ţării Româneşti, în armele Moldovei şi armeriile statului român.

glosar (arh.), lucrare cuprinzând lista alfabetică a arhaismelor, regionalismelor, termenilor speciali şi ai celor mai puţin cunoscuţi din cadrul documentelor, însoţiţi de explicaţii clare şi concise sau numai de definiţii prin sinonime de largă circulaţie; poate constitui o lucrare anexă sau independentă.

glosă (pal.), 1. însemnare marginală sau interliniară, contemporană sau ulterioară documentului, menită să arate circulaţia, înregistrarea, preţuirea textului; 2. explicaţie a unui evumt sau a unui pasaj rar, învechit, neînţeles, sau notele comentatorului pe marginea textului.

goluri ale suprafeţei documentelor (arh., cons.), porţiuni lipsă din suprafaţa unui document degradat, v**.** *completarea golurilor.*

grad de alb al hârtiei (arh., cons.), caracteristică tehnică reprezentând intensitatea culorii albe a unei hârtii exprimată în procente, în raport cu un etalon evaluat ca alb 100%. Prin îmbătrânire naturală ca şi în urma acţiunii unor factori fizici sau chimici, gradul de alb scade, evidenţiind modificări structurale ale fibrelor celulozice. Stabilitatea gradului de

alb al unei hârtii reprezintă capacitatea sa de a se păstra timp îndelungat, fără modificări semnificative ale compoziției masei fibroase.

grafologie, știință care cercetează scrisul din punct de vedere al legăturii lui cu caracterul şi aptitudinile unei persoane**;** g. este folosită în activitatea arhivistică în scopul determinării autenticității unor acte, iscălituri etc.

gramajul hârtiei (arh., cons.), caracteristică tehnică reprezentând greutatea unui metru pătrat de hârtie exprimată în grame. G. este corelat direct cu grosimea hârtiei şi de el se ține cont la alegerea hârtiei sau dozării pastei celulozice care urmează a fi folosite la completarea golurilor din documente în cursul restaurării. Sin. *masă a hîrtiei.*

gravare a sigiliilor (sig.), operațiune prin care se realizează în negativ, pe suprafața metalică, o reprezentare constituind însemnele posesorului şi un text precizând titlul acestuia. G. se poate face în adâncime *(incizie),* pentru sigilarea cu ceară sau cocă, ori în relief *(excizie),* pentru sigilarea cu tuş sau fum.

grămătic (dipl.), persoana care avea ca profesie scrierea actelor într-o cancelarie, putând fi deseori şi redactor al acestora. G. cancelariei domneşti era cunoscător al regulilor de cancelarie şi al normelor juridice, în actele emise în cancelariile româneşti g. este menționat cu titulatură, nume şi uneori, prin specificarea locului de unde este. Sin. *diac, pisar, scrib, uricar.*

grifon (her.), animal fantastic, alcătuit din imaginație, prin combinarea unei acvile cu un leu. De obicei acesta este înfățişat având capul, pieptul, aripile şi picioarele de acvilă, iar restul trupului de leu. Sin. *grip țor.*

grile (her.), termen ce indică zăbrelele vizierei coifului, numărul lor putând fi, de la 3 la 11, în funcție de rangul nobiliar. V. *coif.*

gripțor (her.), v. *grifon.*

Grundrepertorium (arh.), denumirea inventarului întocmit de Wilhelm Wenrich în anii 1871 — 1874 pentru documentele arhivei oraşului şi a națiunii săseşti din Sibiu din perioada 1203—1500. Lucrarea cuprinde patru volume manuscrise, la care se adaugă două volume indice alfabetic general *(Realrepertorium).*

Litera H

h.a. (cron.), v. *huius anni, hoc anno.*

habitat (arh., cens.), termen generic desemnând mediul de creştere şi totalitatea factorilor nutritivi şi ambientali care asigură creşterea şi dezvoltarea unor agenţi biologici, întrucât arhivele depozitate necorespunzător sunt, în general, afectate de numeroase specii de insecte şi microorganisme specifice, depozitele de arhivă constituie h. acestor specii.

hainpă (her., vex.), suportul pe care se fixează pânza steagului. Handakten (arh.), v. *acta manualia.*

harag (pal.), instrument de liniat din lemn, ca o ramă, de mărimea suportului, pe marginile căruia erau fixate, la. distanţe egale, fire de aţă peste care se apăsa pergamentul sau hârtia, obţinându-se o liniere oarbă. S-a folosit în sec. XlI-XVII mai ales pentru manuscrise (codexuri). V. *instrumente de scris.*

hardware (arh., inf.), sistem electronic de elaborare a datelor, considerat sub aspect fizic, adică al maşinilor şi al dispozitivelor care îl compun.

hartă (dipl.), document de arhivă din categoria documentelor cartografice, constând dintr-o reprezentare grafică în plan orizontal a suprafeţei terestre (totale sau parţiale), generalizată şi micşorată conform unei anumite scări de proporţie şi întocmită în baza unei proiecţii cartografice; în funcţie de scară există următoarele hărţi: h. *topografică,* cu scară între 1: 20 000 şi 1 : 200 000; h. *topografică de ansamblu,* cu scara între 1 : 200 000 şi 1 : 500 000 şi h. *de ansamblu,* cu scara mai mică de 1 : 500 000.

Haşdeu Bogdan, Petriceicu (25 februarie 1838, Cristineşti-Hotin — 25 august 1907, Cîmpina), lingvist, istoric şi scriitor român. A îndeplinit funcţia de director general al Arhivelor Statului în perioada 17 mai 1876 —1 aprilie 1900. Activitatea sa în această funcţie s-a concretizat, în primul rând, în grija pe care a avut-o pentru păstrarea în bune condiţii a documentelor, străduindu-se să procure cele mai adecvate mijloace de conservare existente atunci, şi să obţină construirea unui local corespunzător; de asemenea a depus mari eforturi pentru recuperarea materialelor împrumutate. Este cel dintâi conducător al Arhivelor care depistează materiale documentare privind istoria României în arhivele străine, obţinând copii de pe ele, pe care apoi le publică, fără însă să le păstreze în depozitele arhivei. A fost iniţiatorul colecţiei de manuscrise, formate din toate condicile de documente, în copii sau original, ale aşezămintelor clericale. În ianuarie 1877, H. pune la dispoziţia cercetătorilor o sală de studiu a documentelor. Ca un pasionat bibliofil, a înzestrat biblioteca arhivelor cu cărţi importante, apărute în ţară sau străinătate. Pe linia publicaţiilor arhivistice H. editează în 1864 „Arhiva istorică a României", care până în 1876 numără patru tomuri; apoi, între anii 1876 şi 1881 publică cele trei volume din *Cuvente den batrâni,* precum şi *Cronica* lui Zilot Românul.

hatarozas (arh.), rubrică în registrele de evidenţă a actelor (registre de intrare-ieşire, protocoale de şedinţe) ale instituţiilor locale administrative din Transilvania în sec. XIX şi la începutul sec. XX, în care se trecea hotărârea sau rezoluţia asupra actului intrat.

Hauptindex (arh.), denumire pentru repertoriul alfabetic la comitatul Maramureş pentru actele înregistrate între 1789 şi 1790. Are rubricile: cuvântul de bază (care indică obiectul), numărul sub care actul a fost înregistrat în registrul de intrare şi numărul fascicolei în care a fost clasat actul.

Haupt-Register (arh.), v. *General Repertorium.*

Heliade Răduleseu, Ion (6 ianuarie 1802, Târgovişte — 27 aprilie 1872, Bucureşti), conducător al Arhivelor Statului din Bucureşti între anii 1843 şi 1848. A manifestat un deosebit interes pentru preluarea materialelor arhivistice de la instituţii, pentru rezolvarea cererilor formulate de către instituţii sau persoane particulare, precum şi pentru folosirea în scopuri ştiinţifice a documentelor aflate în depozitele arhivei.

heraldică, ştiinţă specială a istoriei, avînd drept scop stabilirea principiilor teoretice, cercetarea şi interpretarea stemelor şi a evoluţiilor acestora. H. cuprinde două părţi: ştiinţa h. care fixează şi studiază normele teoretice ale blazonului şi arta h. care se ocupă de aplicarea lor practică. Deşi arta h. a cunoscut o înflorire deosebită în timpul Cruciadelor şi a perioadei clasice a turnirurilor, iar ştiinţa h. s-a afirmat în sec XIX- XX, fenomenul heraldic este mult mai vechi, el s-a născut odată cu societatea şi a evoluat odată cu aceasta. Primele lucrări de heraldică s-au datorat lui: Jeroine de Bara, *Les Mason des armoiries,* Lyon, 1579 ; Marc Vulson de la Colombiere, *La science heroique traitant de la noblesse, de Vorigine des armes, de leur blason et symboles,* Paris, 1644; Charles Segoing, *Mere are armorial enseignant les principes et elements du blason des armoiries,* Paris, 1648; Pere Claude-Frangois Menestrier, *Le veritable art du blason et Vorigine des armoiries,* Paris, 1671 ; L'heraut Sicile, *Le blason des couleurs en armes, livre es et devises* (prima ediţie realizată de II. Cocheris, Paris, 1860) etc. Bazele ştiinţei s-au pus însă în sec. al XIX-lea şi în veacul nostru. Printre cele mai reprezentative lucrări care au fundamentat ştiinţa blazonului menţionăm: Louis Do net d'Arcq, *Collection de sceaux,* vol. I, Paris, 1863; Germanin Demay, *Inventaire des sceaux de la Picardie,* Paris, 1877; G. A. Seyler, *Geschichte der Heraldik,* Nürnberg, 1885 — 1889; D. L. Galbreath, *Manuel du blason,* Lausanne, 1942; Louis Bouly de Lesdain, *Etudes heraldiques sur le XIP siede,* în „Annuaire du Conseil heraldique de France", 20 (1907), p. 185 — 244; Max Prinet, *Les usages heraldiques au XIVe siecle avapres les croniques de Froissart,* în „ Annuaire-bulletin de la Societe de histoire de France", 1916; E. J. Jones, *Medieval heraldry. Some Fourteenth Century Heraldic Works,* Cardiff, 1943; Remi Mathieu, *Le Systeme heraldique francais,* Paris, 1964; Michel Pastoureau, *Le traite de heraldique,* Paris, 1979 etc. În ţările române, deşi au existat preocupări pentru descrierea simbolurilor încă din sec. al XVI-lea, ştiinţa h. s-a născut abia în veacul al XIX-lea prin contribuţia lui C. Bolliac, M. Kogălniceanu, B. P. Hasdeu şi lucrările lui Şt. D. Grecianu, V. A. Urechia, D. Sturdza, P. V. Năsturel etc. Dar fundamentarea ştiinţifică a h. a realizat-o C. Moisil în sec. al XX-lea.

herb (her.), v. *stemă.*

hermină (her.), blană utilizată în alcătuirea stemelor, în special la căptuşirea pavilioanelor şi mantourilor. Este reprezentată convenţional printr-o suprafaţă albă semănată cu codiţe negre. Este blana folosită de obicei la reprezentarea stemelor de stat. Simbolizează măreţia, suveranitatea etc. V. *blănuri.*

higrograf (arh., cons.), aparat destinat determinării şi înregistrării, sub forma unei diagrame pe hârtie, a umidității relative a depozitelor de arhivă şi a altor spații.

higrometru (arh., cons.), aparat de măsurare a gradului de umiditate a aerului. Se utilizează în controlul microclimatului depozitelor de arhivă.

hiltă (pal.), v. *criptografie.*

hârtie (de scris) (pal.), material sub formă de foi subțiri, alcătuit din fibre celulozice vegetale prelucrate prin diferite tehnici de obținere şi preparare a pastei. Constituie suportul grafic cel mai frecvent utilizat pentru scrierea documentelor din arhive. De calitatea h. depinde durabilitatea documentelor în timp. A fost inventată de chinezi în sec. al II-lea şi era produsă din mătase şi fire de bambus. În evoluția sa, fabricarea h. a parcurs trei perioade: 1) h. cea mai veche, arabă, numită *bombicină,* fabricată după cât se pare din bumbac. A pătruns în Europa în secolul al XII-lea, cel mai vechi text european scris pe o astfel de h., datând din anul 1109, se află în Arhivele Statului din Sicilia; 2) h. *cu filigran,* cu *vergaturi* (linii orizontale) şi *verticale* fabricată din in şi cânepă, care apare prima oară la sfârşitul sec. al XIII-lea. Primele filigrane sunt de origine italiană, cel mai vechi document cu filigran datând din 1271 ; 3) h. *din cânepă, in sau lină fără filigran.* Cel mai vechi document româno-slav scris pe h. este scrisoarea lui Mircea cel Bătrân din anul 1406. În România morile de h. au apărut în sec. al XVI-lea. Primele fabrici mari de h. fără filigran au fost construite la sfârşitul sec. al XIX-lea; h. japoneză (arh., cons.), denumire comercială pentru un tip de material fibros, de calitate superioară, prezentat în diferite structuri şi gramaje ; se utilizează în restaurarea documentelor şi lucrărilor grafice.

hoc anno (cron.), expresie folosită în documentele latine medievale din Transilvania, care se referă la date din anul emiterii documentului. Scris şi prescurtat *h.a.*

hoc tempore (cron.), expresie folosită în documentele latine medievale din Transilvania, care se referă la date din acelaşi timp cu o dată menționată anterior în document. Scris şi prescurtat *h.t.*

Homagialia (arh.), serie de documente din anii 1706 — 1839 în arhiva Guberniului Transilvaniei; conține documentele de prestare a jurămintelor de credință față de împărați, din partea nobilimii, a unei părți a orăşenilor, a secuilor şi saşilor, ca şi a clerului, la urcarea pe tron a unui nou suveran.

hotarnică (dipl.), v. *mărturie hotarnică.*

hotărnicie (dipl)., v. *mărturie hotarnică.*

hrisov, **1.** (dipl.), denumire a actului solemn emanat din cancelaria domnească a Țării Româneşti şi autentificat, de obicei, de una sau mai multe peceți atârnate (sec.XV—XVII). (Fig. 30).

2. (sig.), termen care poate fi folosit pentru: a) bula sigilară; b) matricea sigiliului mare domnesc; c) sigiliul mare domnesc.

„Hrisovul", buletin al Şcolii de arhivistică, editat de Arhivele Statului între anii 1941 şi 1947, sub îngrijirea directorului Arhivelor Statului, Aurelian Sacerdoţeanu, din care au apărut şapte numere. Publică documente istorice, lucrări de metodică (descrieri, analize şi indici de fonduri arhivistice, cataloage, bibliografii), lucrări de teorie, ediţii de texte, studii referitoare la ştiinţele speciale ale istoriei şi materiale pentru pregătirea specială a arhiviştilor.

h.t. (cron.), v. sic *tempore, huius temporis.*

huius anni (cron.), expresie folosită în documentele latine medievale din Transilvania, pentru a face referire la date din anul emiterii documentului. Scris şi prescurtat *h.a.*

huius temporis (cron.), expresie folosită în documentele latine medievale din Transilvania, referindu-se la date menţionate anterior în document. Scris şi prescurtat: *h.t.*

Litera I

iatagan (her.), mobilă a scutului aparținând figurilor artificiale din domeniul armamentului, înfățișată sub forma unei săbii curbe, cu lama lată.

identificator (arh., inf.), simbol exprimat prin caracterele alfanumerice care permite identificarea înregistrărilor în vederea eventualelor actualizări.

Ieşind (her.), termen care indică poziția unor animale din care se vede doar partea superioară, părând a ieşi din altă piesă sau partițiune a scutului. In stema Transilvaniei întâlnim, alături de şapte turnuri, acvila ieşindă, însoțită de Soare şi Lună.

igienă a depozitelor (arh., cons.), totalitatea măsurilor de întreținere a depozitelor de arhivă organizate în scopul menținerii salubrității spațiilor destinate păstrării în bune condițiuni a documentelor. Principalele măsuri de igienă a depozitelor sunt: desprăfuirea periodică, aerisirea, dezinfecția, dezinsecția şi deratizarea, controlul factorilor de microclimat, controlul stării de conservare a documentelor etc.

ignifugare a spațiilor (arh., cons.), operație de acoperire a suprafețelor combustibile (în special din lemn) din depozitele de arhivă cu o substanță ce le conferă rezistență la foc; silicatul de sodiu în soluție apoasă este o substanță deseori folosită în acest scop. V. *prevenirea şi stingerea incendiilor în depozitele de arhivă.*

iktatójegyzököyv (arh.), denumire folosită în sec. al XIX-lea în Transilvania în instituțiile administrative locale cu limba oficială maghiară, pentru registrul de intrare-ieşire al actelor.

iktatókönyv (arh.), denumire folosită în sec. al XIX-lea şi la începutul sec. al XX-lea în instituțiile din Transilvania cu limba oficială maghiară, pentru registrul de intrare-ieşire al actelor.

iktatószám (arh.), denumire folosită în sec. al XIX-lea şi la începutul sec. al XX-lea în instituțiile din Transilvania cu limba oficială maghiară, pentru numărul de înregistrare al actelor.

Illocationis protocollum (arh.), tip de registru de evidență arhivistică, folosit în arhiva oraşului Tg. Mureş la începutul sec. al XIX-lea, pentru predarea de acte în responsabilitatea arhivarului.

Imagine a scrierii (pal.), v. *duet.*

imforeviatură (dipl.), v. *concept.*

implementare (arh., inf.), etapă de definitivare a funcționării sistemului ce constă din înlocuirea „din mers" a vechiului sistem, evitându-se perturbațiile; îndeplinirea sarcinilor de plan ale unității utilizatoare. Prin i. se aduc ultimele îmbunătățiri ale fluxului de prelucrare, în funcție de condițiile concrete.

importanța documentar-istorică a unităților arhivistice, v. *valoare a documentului.*

importanța practică a unităților arhivistice, v. *valoare a documentului.* impresiune sigilară (sig.), v. *amprentă sigilară.*

imprimantă (arh., inf.), **1.** Maşină de imprimare a rezultatelor obținute la un calculator electronic; **2.** Hârtia continuă introdusă în imprimanta calculatorului pentru scrierea rezultatelor şi mesajelor sistemului de calcul.

impurum (dipl.), termen folosit în Transilvania în sec. XVII-XIX pentru conceptele actelor.

Incendium (arh.), serie de acte normative din arhiva Guberniului Transilvaniei. Cuprinde documente din anii 1755 — 1850, regulamente pentru pompieri şi măsuri de prevenire şi combatere a incendiilor.

incizie 1**.** (dipl.), operație prin care suportul unui document anulat, după împăturire este tăiat, producându-se tăieturi în formă de *căprior* (v.) 2**.** (sig.), V**.** *gravare a sigiliilor.*

incunabul (bibl.), tipăritură care datează din primii ani ai introducerii tiparului (până la anul 1500); (p. ext.) exemplar care face parte din tipăriturile cele mai vechi.

Index generalis familiarum nobilium Transylvanarum (arh.), titlul unui registru din arhiva Cancelariei Aulice Transilvane, alcătuit în anul 1858; cuprinde în ordine alfabetică magnații, nobilii, principii, boierii, ca şi familiile care au primit dreptul de indigenat sau predicate nobiliare, între anii 1686 şi 1848.

Index generalis Literarum Privilegiainum (arh.), titlul inventarului documentelor privilegiale din arhiva oraşului Braşov, întocmit de Johann Albrich în anul 1714. Cuprinde 426 documente din anii 1342 — 1662, grupate după emitenți în 24 grupe principale.

Index privilegiorum huius civitatis Colosswar (arh.), titlul Inventarului privilegiilor din arhiva oraşului Cluj, întocmit de notarul Gregorius Diosi în anul 1592 ; cuprinde mai multe sute de documente din sec. XIV—XVI în 172 titluri, după drepturile la care se referă documentele.

Index privilegiorum, instrumentorumque publicorum, ut et litterarum quarundum missiluim - regum principumque Transsylvaniae priscovum ad Brassovienses exaratarum in que Archivo Public o civitatis Coronensis existentuim, confectus die 5-ta Au guşti 1765 (arh.), titlul inventarului documentelor privilegiale din arhiva oraşului Braşov din perioada 1353 — 1688, întocmit de arhivarul J.M.J. von Herrmann. V. şi *Consignatio privilegiorum.*

indexare (arh., inf.), proces de analiză în care conținutul unui document este reprezentat după anumite reguli prin cuvinte sau prin simboluri (descriptori); i. coordonată, în care conținutul documentelor este caracterizat prin descriptori reprezentând concepte unice, iar informațiile sunt regăsite, prin recombinarea acestor descriptori.

indicativ al dosarului (arh.), ansamblul de semne constând din litere şi cifre care individualizează dosarul şi indică locul pe care îl ocupă în nomenclator (ex. III B a 12 reprezintă: cifra romană-direcţia, litera majusculă-serviciul, litera mică-biroul şi cifra arabă-numărul dosarului în cadrul biroului care 1-a creat).

indicator al termenelor de păstrare (arh.), tabel sistematic care cuprinde principalele grupe de documente, cu termenele de păstrare corespunzătoare, organizate pe activităţi; termenele de păstrare se stabilesc de organizaţii în raport de importanţa istorică, documentară sau practică a documentelor; se întocmeşte de organizaţiile centrale, pentru documentele proprii şi ale unităţilor în subordinea lor; se confirmă de Direcţia Generală a Arhivelor Statului (formular model în Decretul nr. 472/1971, republicat); serveşte ca instrument de lucru în arhiva unei organizaţii pentru efectuarea selecţionării documentelor constituite după nomenclator. V. *nomenclator al dosarelor, indicator-nomenclator.*

indicator-nomenclator (arh.), instrument de lucru în arhiva unei organizaţii centrale, judeţene sau locale pe baza căruia se constituie în dosare documentele create în cursul unui an ; i. are structura nomenclatorului dosarelor, este aplicabil în cazul organizaţiilor centrale care au atribuţii strict delimitate, constante şi al celor judeţene sau locale a căror activitate nu diferă de la un judeţ la altul, de la o localitate la alta {ex. procuraturi, bănci s.a.). I. se întocmeşte de organizaţia centrală, pentru activitatea proprie şi pentru unităţile subordonate şi se confirmă de D.G.A.S. V. *nomenclator al dosarelor, indicator al termenelor de păstrare.*

indicator special (arh.), denumire pentru indicatorul termenelor de păstrare întocmit de o organizaţie centrală pentru documente proprii şi ale unităţilor subordonate, spre a se face deosebire de indicatorul-tip. V. *indicator al termenelor de păstrare.*

indicator-tip (arh.), tabel sistematic care unifică nomenclatura diverselor categorii de documente comune, ca gen şi conţinut, ale tuturor organizaţiilor şi termenele lor de păstrare. I. a fost elaborat în 1957 de D.G.A.S. pentru a servi ca model la întocmirea indicatoarelor de către organizaţii.

indice I (arh.), 1. Ansamblu de simboluri exprimat în litere majuscule şi minuscule, cifre romane şi arabe, stabilite conform clasificatorului tematic, având drept scop definirea locului fişei în cadrul fişierului tematic. 2. Lucrare de informare ştiinţifică care cuprinde o repertorizare a onomasticilor, toponimelor, temelor, noţiunilor, subiectelor, problemelor, obiectelor, instituţiilor etc din documente, în scopul evidenţierii, într-o formă concisă, a conţinutului documentelor dintr-un fond sau colecţie. În funcţie de criteriul adoptat, i. poate fi: onomastic, de materii şi de lucruri, sau general. I. pot constitui lucrări independente sau anexe. Arhivele Statului au întocmit şi publicat: *Indici de documente aflate în Arhivele Statului şi nepublicate încă,* Bucureşti, 1874 — 1876, în „Revista istorică a Arhivelor României" ; seria editată între anii 1947 si 1961, cuprinzând indicii cronologici (nr. 1 — 24) ai diferitelor fonduri feudale, referitoare la Ţara Românească (Arhiva Mitropoliei Ţării Româneşti, 1365-1890; Actele Secţiei Bunuri publice, Bucureşti, Actele Serviciului Documente istorice, Actele Arhivei militare etc.; i. alfabetic, registru sau listă, în care se înscriu în ordine alfabetică denumirea, sau numele şi prenumele emitentului cu indicarea, pe scurt, a conţinutului imitaţilor arhivistice şi indicarea cotelor acestora; i. de materii şi lucruri, i. care cuprinde în ordine alfabetică toate temele, noţiunile, subiectele, problemele, obiectele, instituţiile care apar într-un document; i. general, i. care cuprinde în ordine alfabetică atât numele

de persoane cât şi pe cele geografice, de materii şi de lucruri; i. numeric, registru auxiliar folosit în Transilvania în sec. XIX —XX, prin care se realizează legătura între diferite categorii de numere sau cote (ex. între numerele de intrare ale documentelor şi colile de conexare în care au fost depuse documentele, sau numerele de bază, la care au fost conexate acestea). Sin. *registru serial;* i. onomastic, i. care cuprinde în ordine alfabetică numele de persoane şi de locuri menţionate în documente. Listele se întocmesc pe baza numelui de familie (acolo unde acesta lipseşte se trece prenumele). Variantele unui nume, pseudonimele, cognomenele se dau separat, la vocabula respectivă, însă cu trimiterea la cuvântul respectiv. Pentru numele de locuri, când pentru aceeaşi localitate există mai multe denumiri, se va da cea din document, urmată, între paranteze, de cea actuală. Instrument de evidenţă; i. alfabetic (v.); i. pe probleme, constând dintr-un registru în care se înscrie pe probleme, iar în cadrul acestora alfabetic sau cronologic, conţinutul fiecărei unităţi arhivistice dintr-un fond sau colecţie arhivistică, cu indicarea cotei unităţii arhivistice respective; II (inf.), enumerare de informaţii, subiecte, autori etc, sistematizată după un anumit criteriu, care indică informaţiile, subiectele, autorii, conţinuţi într-un document sau o grupă de documente. Sin. *index.*

indiction (cron.), element cronologic secundar care reprezintă o perioadă convenţională de 15 ani având, în general, începutul perioadei la 1 septembrie, fără altă legătură cu fenomenele astronomice care au servit la alcătuirea calendarelor şi al cărui punct de plecare este anul 313 e.n.; i. serveşte, împreună cu crugul soarelui, crugul lunii etc. pentru a calcula sau reconstitui data exactă a unui eveniment.

indorsaţie (dipl.), însemnare scurtă, făcută de grămătici, sau alte persoane, pe reversul suportului actelor, imediat după redactare sau ulterior, în legătură cu obiectul înscrisului, modul de concretizare a deciziei, împrejurările în care actul a fost emis (de ex., actul din 18 octombrie 1659, care poarta pe verso următoarea însemnare „pentru ocina din Măicăneşti cu 12 boieri şi de două ori cu 24 de boieri"; uneori poate fi rezoluţia dată în legătură cu cuprinsul actului.

inel-protector (sig.), v. *sigiliu-brăţara.*

informare (arh., inf.), comunicare (furnizare) de informaţii referitoare la fapte, subiecte sau evenimente, unor beneficiari concreţi (potenţiali); acţiunea prin care un beneficiar ia cunoştinţă despre un fapt, subiect sau eveniment.

informare a organizaţiilor asupra documentelor din arhivă (arh.), acţiune de comunicare către diferite organizaţii fie la cererea instituţiilor, fie la iniţiativa Arhivelor Statului, a unor date cu privire la documentele care prezintă interes pentru activitatea lor practică sau ştiinţifică.

informatică, ştiinţă aplicativă care se ocupă cu prelucrarea raţională şi automată a informaţiilor. Noţiune creată prin asocierea a două cuvinte: informaţie şi automatică ; în limba franceză *information et automation* desemnează, două laturi ale activităţii umane: latura ştiinţifică, care priveşte i. ca o ştiinţă în continuă formare şi structurare şi care are ca prim obiect studiul, elaborarea şi utilizarea sistemelor informatice sau de prelucrare automată a datelor; latura tehnică, care priveşte i. ca o meserie, care constă în arta de a executa anumite operaţiuni specifice i. în vederea prelucrării, automate a datelor; i. arhivistică**,** parte componentă a i. documentare care are ca scop cercetarea principiilor

activității de informare şi elaborarea, pe această bază, a metodelor şi mijloacelor eficiente pentru colectarea, prelucrarea, înmagazinarea şi difuzarea informațiilor fixate în documentele de arhivă. Apărută relativ recent, această disciplină se va dezvolta ca urmare a integrării i. în activitatea social-economică, proces care va reconsidera noțiunea clasică de document, fiind necesară elaborarea unor norme speciale pentru activitățile arhivistice ce se vor efectua asupra arhivelor de i.; i. documentară**,** disciplină ştiințifică care se ocupă cu studiul metodelor şi mijloacelor folosite pentru obținerea, transmiterea, prelucrarea, înmagazinarea şi regăsirea informațiilor conținute în documente.

informatologie (inf.), v. *informatică.*

inimă (her.), 1**.** Mobilă facând parte din categoria figurilor naturale. 2**.** V. *abis.*

inițială (pal.), prima literă a unui text scris în documentele solemne în manuscrise şi pe unele tipărituri vechi litera i. este bogat ornamentată ; i. ornată (min., dipl.), literă cu care, de obicei, se începe un capitol sau un anumit cuvânt cu o semnificație deosebită, reprezentată la dimensiuni mai mari decât celelalte litere ale scrierii, redată în culori (de cele mai multe ori roşu sau aur), îmbinată cu elemente florale sau geometrice; i. o. evidențiază diferitele părți componente ale actului înfrumusețând suportul (Fig. 31).

inorog (her.), v**.** *licorn.*

inscripție (dipl.), v**.** *adresă;* (sig.), litere gravate în câmpul sigilar putând desemna titulatura restrânsă a domnului ori indicând numele posesorului şi funcția redată prescurtat (prin siglă, contracție, suprascriere etc.) sau o parte a textului legendei, care continuă cuvintele din exergă. Uneori acest termen s-a folosit şi pentru a denumi legenda.

inserție (dipl.), rezumatul unui document anterior, transcris în cuprinsul altuia, fie pentru a da acestuia un sprijin juridic, fie pentru a da autenticitate piesei transcrise.

insițiune (her.), partițiune realizată în câmpul scutului, centrul vârfului inferior al scutului triunghiular (A).

Institutul de arhivistică, bibliologie şi **muzeografie** (arh.), v. *învățământ arhivistic.*

Institutul de paleografie (arh.), v. învățământ arhivistic.

instrucțiune (arh., inf.), unitate sintactică a programului unui calculator, conținând informația şi indicând operația de efectuat.

instrucțiuni arhivistice (arh.), **v.** *legislație arhivistică.*

instrument de evidență (arh.), document (act) în care sunt înscrise, într-o ordine prestabilită, fonduri şi colecții arhivistice sau documente, cu menționarea unor informații referitoare

la ele (registrul general de arhivă, registrul inventarelor, registrul de intrare-ieşire, indexul, registrul serial, protocolul, elencusul, inventarul, repertoriul, fişierul s.a.).

instrument de ratificare (dipl.), document diplomatic special prin care organul de stat competent declară că a ratificat un tratat internațional. I. are trei părți: introducerea, în care organul suprem al puterii de stat declară că a examinat tratatul; cuprinsul, care poate conține textul tratatului sau cel puțin denumirea lui; încheierea, în care declară că tratatul a fost ratificat şi va fi expediat; i. este semnat totdeauna de şeful statului şi contrasemnat de ministrul de externe şi poartă sigiliul de stat. După ratificare, are loc schimbul i., în cazul tratatelor bilaterale, de obicei în capitala statului contractant, unde nu a avut loc semnarea lui în cazul tratatelor multilaterale, i. sunt depuse în păstrarea statului depozitar, care informează prin note speciale pe ceilalți semnatari ai tratatului despre acest fapt.

instrumente de evidență vechi (arh.), instrumente întocmite în paralel cu actele la creatorul fondului de la începutul introducerii sistemului de registratură în Transilvania. În literatura arhivistică rcmânească din anii 1961 — 1970 s-a folosit pentru ele termenul de „instrumente de evidență contemporane", vrând să se înțeleagă că instrumentele de evidență sunt contemporane cu actele pe care le cuprind.

instrumente de scris şi auxiliare (pal.), totalitatea ustensilelor (burete, călimară, condei de trestie, cuțit, foarfece, harag, linie sau liniar, nisiparniță, pană, pensulă, perghel, plaivaz sau creion de plumb s.a.), confecționate în scopul pregătirii materiei subiacente pentru scris şi al aşternerii textului paleografie pe acesta.

instrumentum (dipl.), nume generic folosit în evul mediu în Transilvania pentru document (act.). V. şi *instrumentum publicum.*

instrumentum publicum (dipl.), denumire dată în documentele latine medievale din Transilvania actelor notariale, care erau considerate acte publice, cu putere de adeverire publică şi cu valoare probatorie în justiție ca şi documentele întărite cu pecete autentică.

integritate a fondului arhivistic (arh.), însuşire (atributul) a unui fond arhivistic de a fi întreg, de a conține toate documentele cu valoare documentar-istorică şi practică create de o organizație (instituție) în timpul activității sale. Fondul de arhivă trebuie, în consecință, privit şi tratat ca un tot, deoarece documentele cuprinse în el se întregesc unele pe altele. Conform acestui principiu trebuie păstrate în întregime şi în acelaşi loc toate actele care au valoare documentar-istorică şi practică create de o organizație (instituție). Respectarea i., ridicată la rang de principiu, înlesneşte prelucrarea, cercetarea şi valorificarea documentelor respective.

interfoliaj (arh., cons.), sistem de dezinfecție a volumelor de documente prin introducerea între file a unor coli de hârtie de filtru sau sugativă impregnată cu substanța dezinfectantă. I. se foloseşte, în unele cazuri, şi pentru uscarea documentelor, în care caz hârtia de filtru sau sugativa utilizată ca atare, se schimbă de câteva ori.

interpolare (pal.), însemnare, frază, cuvânt introduse într-un text fără ca acestea să aparţină textului original. I. se întâlneşte în special în copii manuscrise. I. se datoreşte copiştilor (de ex. în literatura română, cronica lui Grigore Ureche s-a păstrat cu i. lui Simion Dascălul).

interpunctuație (pal.), punerea între puncte despărțitoare a literei care împreună cu titla îi dă valoare de cifră; i. este specifică sec. XVI — XVII, dar, odată cu răspândirea cifrelor arabe, iese treptat din uz.

interpunere (dipl.), operațiunea de a exprima o petiție de către un intermediar care, de obicei, cunoaşte problema pentru care se solicită emiterea actului.

intervenienți (dipl.), persoane care intervin în vederea emiterii unui act; acestea sunt specificate, de obicei, cu ocazia confirmărilor unor acte anterioare, încât pe baza mărturiei lor se recunoaşte veridicitatea acestor înscrisuri.

intimatum (clipi.), termen folosit în Transilvania, în sec. XVIII-XIX, pentru un document venit de la o autoritate sau instanță superioară, având caracter de ordin, poruncă sau de act normativ. Denumirea a fost folosită de destinatarii care trebuiau să se conformeze sau să-1 aplice în activitatea lor.

intitulație (dipl.), parte a formularului diplomatic, formulă cuprinsă în protocolul inițial, care precizează titlurile şi calităţile reale sau pretinse, ale autorului actului scris. I. are aceleaşi elemente ca şi subscripția neautografă şi conținutul legendei sigiliului emitentului respectiv. Deosebirea dintre acestea constă în forma de scriere, locul în care sunt plasate pe suport şi lărgimea textului. Deşi elementele componente ale formularului diplomatic sunt aceleaşi, cancelariile care au funcționat în diferite țări şi regiuni şi-au impus specificul prin anumite forme proprii. În diplomatica românească, i. însumează unele forme care dovedesc originalitatea limbii şi creativitatea scriitorilor actului. Elementele sale componente sunt: 1. invocația simbolică, redată de obicei printr-o cruce; 2. atributul teocratic Io, urmat de nume şi de cel de voievod: 3. filiațiunea, element de creație autohtonă, determinat de procedeul succesiunii la tron, exprimat uneori prin enunțarea numelui tatălui sau bunicului, ori a numelui de familie; 4. formula devoțiunii; o calitatea "gospodin" (exprimând o situație juridică din care decurg anumite drepturi, calitatea juridică de conducător suprem al comunității) şi denumirea țării (Fig. 32). Sin. *suscriptie. titulatură.* V. *formular diplomatic.*

inventar (arh.), 1. Instrument de evidență a unităților arhivistice existente într-un fond sau colecție, în care documentele sunt înregistrate din punct de vedere cantitativ şi al conținutului, în raport de structura fondului sau colecției, se poate întocmi i. pe compartimente, serii, genuri de documente etc. în funcție de volumul şi felul informațiilor, i. pot fi simple, dezvoltate sau tematice. I. constituie evidența de bază a Fondului Arhivistic Național (Fig. 33)**;** i. al unităților arhivistice propuse spre eliminare, formă de evidență a documentelor dintr-un fond sau colecție, lipsite de valoare documentar-istorică ori practică, şi al căror termen de păstrare a expirat, propuse pentru a fi eliminate; i. dezvoltat, instrument de evidență, în care se redă amănunțit conținutul documentelor dintr-un fond sau colecție, în scopul informării cât mai complete asupra cuprinsului documentelor; i. general, instrument de evidență nominală a fondurilor şi colecțiilor deținute de Arhivele Statului, care însumează date asupra denumirii şi perioadelor de creare a documentelor constitutive ale fondurilor, precum şi asupra deținătorilor acestora; I. pe genuri de documente, instrument de evidență alcătuit pentru documentele

de acelaşi gen dintr-un fond sau colecţie în raport de forma, suportul sau modul de păstrare a acestora. Se întocmesc i. separate pentru următoarele genuri de documente: documente din epoca feudală, registre, planuri, hărţi, matrice sigilare, documente fotografice, microfilme etc.**;** i. simplii, instrument de evidenţă în care se redă sumar conţinutul documentelor dintr-un fond sau colecţie, în scopul informării operative asupra cantităţii şi cuprinsului lor**;** i. tematic instrument de evidenţă alcătuit pentru documentele care se referă la o anumită temă. I. poate cuprinde rezumatele documentelor dintr-un fond sau colecţie ori din mai multe fonduri sau colecţii. 2. I. arhivistică instrument de informare ştiinţifică care cuprinde descrierea analitică a fiecărei unităţi arhivistice dintr-un fond sau colecţie, indicându-se pentru fiecare unitate arhivistică în parte, data, conţinutul, limba în care este scris, numărul de file. Lucrarea este prevăzută cu o introducere în care se dau informaţii privitoare la istoricul fondului sau colecţiei, genul documentelor şi importanţa lor istorico-documentară, cantitatea documentelor exprimată în metri liniari şi unităţi arhivistice etc. De asemenea, mai cuprinde, pe lângă prezentarea propriu-zisă a fondului sau colecţiei, o serie de liste anexe, importante pentru cercetători: lista actelor pierdute, lista actelor vidi mate, lista inserţiilor, tabele de corespondenţă a cotelor, listă a sigiliilor, indice general etc. I. constituie un instrument de informare indispensabil pentru cercetător. Arhivele Statului au publicat: *Inventarul Înaltului Divan (1831 —1847),* Bucureşti, 1958; *Inventarul protocoalelor Primăriei Sibiu, 1521 — 1700,* Bucureşti, 1958; *Secretariatul de stat al Moldovei, 1832—1862, Inventar arhivistic,* Bucureşti, 1966: *Ateneul Român. Inventar arhivistic,* Bucureşti, 1974; *Colecţia de documente de la Arhivele Statului Bacău (1424—1858),* Bucureşti, 1976; *Prefectura judeţului ViIcea,* vol. I, Bucureşti, 1977 etc.; i. general al arhivelor, instrument de informare ştiinţifică care furnizează date, informaţii sintetice despre toate fondurile şi colecţiile existente într-o arhivă, ca şi despre conţinutul lor, cuprinzând date referitoare la genul documentelor, cantitatea şi cronologia lor. I. trebuie să fie prevăzut cu o scurtă prefaţă referitoare la categoriile şi nomenclatura documentelor, data şi modul de depunere în arhivă, epoca de activitate a organizaţiilor sau persoanelor creatoare de arhivă şi cantitatea exprimată în metri liniari. Lucrarea mai poate cuprinde tabele din care să rezulte calitatea materiei documentelor (pergament, hârtie, registre, condici, planuri etc.), limba în care sunt scrise, forma de transmitere (originale, copii, traduceri, regeşte etc), lista alfabetică a fondurilor şi colecţiilor precum şi un indice general. Primul i. g. al Arhivelor Statului a fost publicat în anul 1939, din iniţiativa lui Aurelian Sacerdoţeanu, *Inventar al Arhivelor Statului, Bucureşti, Cernăuţi, Chişinău, Cluj, Craiova, Iaşi, Năsăud, Timişoara, Braşov,* Bucureşti.

inventariere (arh.), operaţiune de luare în evidenţă a documentelor şi unităţilor arhivistice dintr-un fond, fragment de fond sau colecţie, după ordonarea lor, conform unor criterii stabilite prin nomenclatorul dosarelor sau planul metodic de lucru.

Invocaţie simbolică (dipl.). 1. Figură cu aspect cruciform sau o monogramă redând prescurtat numele Isus, evocând protecţia divină pentru conţinutul actului pe suportul căruia este gravat; 2. Element al titulaţiei suveranilor în formă de cruce realizată simplu sau ornamentată cu diferite elemente geometrice ori florale, exprimând faptul că numitul conducător deţine puterea prin voinţa divină. I. este plasată, de obicei, la începutul actului ori legendei sigilare ori precede semnăturile martorilor (Fig. 34). Sin. *cruce-ajută.*

invocaţie verbală (dipl.), formulă, parte a formularului diplomatic, specifică protocolului iniţial, prin care se deschide, de obicei, textul actelor, exprimând dorinţa emitentului de a pune actul sub protecţia divină. Se exprimă prin formulele: DEI GRATIA; MILOSTIU

BOJIE („din mila lui dumnezeu”) etc ; uneori pot fi reduse la cuvântul „AMEN". De multe ori, i. este precedată de invocația simbolică. Atunci când i. se face în numele Sf. Treimi se numeşte „invocație trinitară".

ison (pai.), semn grafic, asemănător ghilimelelor, care precede textul actelor; i. înlocuieşte, începând din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, invocația simbolică, deasupra căreia apăruse inițial. Dispare din uz odată cu înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin.

ispisoc (dipl.), denumire în Moldova pentru actele publice şi particulare.

istoria scrierii (pal.), ramură a paleografiei care urmăreşte sistematizarea evoluției culturii scrise, a unei arii concrete de dezvoltare istorică, scopul ei final fiind cunoaşterea rolului scrierii în societate.

izvoare genealogice (gen.), categorii de documente pe baza cărora se pot efectua cercetările genealogice. Cele mai însemnate i. sunt actele de stare civilă, registrele de stare civilă (naşteri, căsătorii, decese), registrele parohiale (cuprinzând date asupra botezurilor, cununiilor şi morților), diplomele de înnobilare şi de înălțare în grad, foi de zestre, diate, testamente, pomelnice, inscripțiile funerare, registrele de ranguri nobiliare, arhondologia etc.

izvoare heraldice (her.), categorie de surse documentare scrise sau reprezentări grafice pe baza cărora se pot efectua cercetări heraldice şi urmări evoluția diferitelor însemne. Cele mai însemnate i. sunt: stemele oficiale şi particulare, emblemele diferitelor categorii de posesori: diplomele de înnobilare cuprinzând reproducerea sau descrierea blazonului familiei respective, armorialele generale sau parțiale întocmite în diferite epoci şi țări, gravurile existente pe unele monumente arhitecturale, funerare şi diferite edificii etc.

izvoare sigilare (sig.), totalitatea amprentelor şi matricelor sigilare specifice unei părți, regiuni, instituții sau persoane, ilustrând evoluția acestei discipline.

izvoarele diplomaticii (dipl.), totalitatea surselor studiate de ştiința diplomatică. Acestea sunt: actele emanate de la diferite cancelarii; scrisorile redactate în special în epoca feudală; normele juridice proprii diferitelor epoci şi regiuni. În general i. se referă la documentele conservate în arhive.

izvod (dipl.), denumire folosită în Țara Românească pentru traducerea certificată sau uneori necertificată a unui document.

Litera Î.

îmbătrânirea artificială a hârtiei (arh., cons.), metodă de laborator pentru provocarea accelerată a îmbătrânirii hârtiei în vederea studierii modului în care se va comporta aceasta în timp. Cea mai folosită metodă pentru Î. este tratamentul termic. Prin compararea proprietăților hârtiei înainte şi după î. cu hârtiile vechi păstrate în depozite s-au stabilit etalonări convenționale referitoare la modul în care se va comporta hârtia în timp. De exemplu, un tratament termic la 105 °C timp de 72 de ore este echivalent cu o îmbătrânire de 25 de ani. Alte simulări ale fenomenului de îmbătrânire se fac prin expunerea hîrtiilor la radiații solare sau la lumină ultravioletă, precum şi la tratamente combinate prin variațiile ciclurilor termice (+ 40 °C), concomitent cu modificări alternative ale umidității relative şi ale radiațiilor luminoase.

îmbătrânirea naturală a hârtiei (arh., cons.), proces complex de denaturare a structurii hârtiei în decursul timpului ca urmare a acțiunii unor factori diverşi, interni şi externi. În general, î. se evidențiază prin îngălbenirea şi scăderea indicilor de rezistență mecanică a hârtiei, prin creşterea aciditătii corelată cu apariția de acizi uronici (acid glucuronic, acid galacturonic etc.) şi prin depolimerizarea lanțurilor macromoleculare celulozice. În cursul î. hârtia degajă o serie de substanțe (acid formic, aldehidă formică etc.) care dau un miros specific spațiilor de depozitare neaerisite şi când se deschide un volum de documente care nu a fost folosit vreme îndelungată. Întregul proces de î. afectează şi pigmenti de scriere pe care îi decolorează, uneori, până la ilizibilitate. Viteza de evoluție a procesului de î. nu este aceeaşi la toate tipurile de hârtii. Hârtiile vechi, fabricate din cârpe de in şi bumbac, au dovedit o foarte mare rezistență, păstrându-se în bune condițiuni după 400 — 500 de ani (şi unele chiar mai vechi). Tehnologiile moderne de fabricație a hârtiei folosesc substanțe care implică o accelerare a procesului de î., astfel că hârtia fabricată în ultima jumătate de secol este din punct de vedere al durabilității în timp, inferioară hârtiilor mai vechi. În prezent există preocupări pentru elaborarea unor hârtii durabile, care să reziste la păstrare îndelungată şi care urmează să fie folosite la elaborarea unor documente de mare importanță, pentru care se prevede păstrare permanentă.

înaripat (her.), 1**.** Termen folosit pentru a desemna o figură sau mobilă reprezentată cu aripi contra natură (deşi în realitate respectiva figură nu are aripi); 2**.** înfățişarea aripilor unor păsări în altă culoare decât corpul.

încărcat (her.), termen care indică faptul că într-o piesă heraldică s-au plasat una sau mai multe mobile.

îndosariere (arh.), v. *constituire a dosarului.*

îndrumare şi control (arh.), activitate prin care Direcția Generală a Arhivelor Statului şi filialele asigură aplicarea prevederilor legislației. normelor şi principiilor arhivistice de către creatorii de arhivă. Obiectivele muncii de î., sunt: înregistrarea documentelor; constituirea arhivei curente; depunerea documentelor de către compartimente la arhiva organizației; evidența documentelor; ordonarea, inventarierea, selecționarea, păstrarea şi folosirea documentelor; pregătirea documentelor în vederea predării la Arhivele Statului; introducerea în circuitul economic a hârtiei rezultate din procesul selecționării.

înflăcărat (her.), termen care indică reprezentarea unei mobile cu flăcări. De obicei, sunt astfel înfățișate torțele, inimile şi cupele.

înghemuit (her.), termen folosit pentru a desemna: 1. Poziția unui cal sau licorn care pare că se înghemuieşte pentru a sări; 2. Două semilune puse una peste alta din care prima cu vârful în sus, iar a doua răsturnată ; 3. Două turnuri pe aceeaşi linie, din care unul este întors spre destra, iar celălalt spre senestra.

înmagazinare a informațiilor (arh., inf.), acțiunea de înregistrare a informațiilor şi păstrarea lor în urma prelucrării pe purtători de informație în cadrul unui sistem de informare.

înmânare a actului (dipl.), acțiune de transmitere a actului către destinatar, după ce toate stadiile pentru întocmirea lui au fost încheiate de către emitent, percepându-se taxa respectivă.

înregistrare a documentelor (arh.),1. operațiune de înscriere a tuturor documentelor primite, expediate sau întocmite pentru uz intern, de către organizații. Potrivit legislației în vigoare î. se face într-un registru tip de intrare-ieşire. Operațiunea se efectuează din sau spre exterioria registratura generală într-un singur registru sau concomitent în mai multe registre, fără ca numărul de înregistrare să se repete. După modul de organizare a instituției, documentele se înregistrează fie la registratura generală fie pe compartimente de muncă, potrivit sistemului de registratură adoptat de organizația respectivă. Î. se efectuează cronologic, în ordinea primirii documentelor, începând cu data de 1 ianuarie şi terminând cu 31 decembrie al fiecărui an. La sfârşitul anului sau la sfârşitul registrului tip de intrare-ieşire se certifică numărul înregistrărilor şi numărul filelor folosite din registrul tip de intrare-ieşire. Odată cu î. din registrul tip de intrare-ieşire, pe document se aplică ştampila registraturii, pe care se trec, manual sau mecanic, numărul şi data î., indicativul dosarului, potrivit nomenclatorului şi, dacă este cazul, numărul de conexare; î. fonică**,** v. *fonodocument;* î. video, v. î. *v ideomagnetică;* î. *ideomagnetică* document lizibil mecanic din categoria documentelor audiovizuale şi din grupa videodocumentelor, creat prin procedeul î. v. (1), care reproduce imagini fixe şi mobile însoțite de sunetul respectiv. Sin. *bandă de magnetoscop, bandă videomagnetică, videobandă.* 2. (inf.), fixarea pe un purtător de informație a unei adrese sau a unui model (caracteristici) de regăsire.

înscris (dipl.), denumire generică pentru orice informație fixată în scris ca mijloc de comunicare socială; î. documentar, termen utilizat în trecut de către unii istorici şi arhivişti pentru a denumi î. cu valoare istorico-documentară; î. preconstituit, î. întocmit de părți în scopul de a le servi drept probă a actului juridic încheiat; î. autentificat, care, spre a servi drept mijloc de probă, este întocmit de un funcționar de stat şi supus îndeplinirii unor anumite formalități; î. sub semnătură privată, î. întocmit şi semnat de părți, fără intervenția unui organ de stat, prin care se constată săvârşirea unui act juridic.

însemnări interliniare (pal.), v. *glosă.*

însemnări marginale (pal.), v. *glosă.*

întărire a actului (dipl.), v. *confirmare a actului, coroborare*

întindere a cernelii (arh., cons.), v. *migrare a cernelii.*

întâlnire de bour (her., sig.), v. *bour.* Sin. *cap de bour.*

întreținere (arh., inf.), ultima etapă a unui sistem informatic care constă în menținerea viabilității sistemului prin includerea eventualelor modificări, datorate schimburilor dictate de: anumite legi şi regulamente, noi posibilități ale echipamentelor, noi cerințe care nu au fost corect stabilite inițial, anomalii în funcționare, evaluări periodice ale rezultatelor obținute. Uneori aceste modificări determină reluarea sistemului chiar de la etapa de proiectare logică.

învățământ arhivistic (arh.), sistemul instituțiilor de învățământ inițiate şi organizate de către Arhivele Statului cu scopul de a forma specialişti pentru munca arhivistică. Primul proiect pentru înființarea unui Institut de Paleografie a apărut în 1862, cuprins în „Regulamentul de organizare a Arhivelor Statului". Dezideratul privind înființarea unor cursuri pentru pregătirea de specialişti în munca de arhivă s-a realizat abia în 1924, cînd a luat ființă Şcoala practică de arhivari-paleografi. Şcoala a funcționat pe lângă Direcția Generală a Arhivelor Statului care îi punea la dispoziție localul, biblioteca şi materialul didactic. Durata şcolii era de doi ani şi cuprindea următoarele discipline : arhivistică, paleografie română, latină, greacă, izvoarele istoriei românilor, pentru anul I, şi sigilografie, heraldică, diplomatică, instituții vechi româneşti şi dreptul vechi românesc, pentru anul II. Elevii şcolii trebuiau să fie cel puțin absolvenți ai învățămîntului secundar, iar corpul didactic era recrutat din învățămîntul superior şi secundar. Şcoala practică de arhivari-paleografi a editat primele albume de paleografie română, slavă şi latină. În anul 1931 apare regulamentul de funcționare al şcolii, care îi schimbă atât denumirea, în Şcoala superioară de arhivistică şi paleografie, cât şi profilul, având sarcina de a forma arhivişti, bibliotecari şi experți grafici, funcționând cu trei secții: arhivistică, bibliologie, expertiză grafică şi grafologie. Prin modificarea legii Arhivelor Statului din 1932 Şcoala superioară de arhivistică şi paleografie primeşte denumirea de Şcoala specială de arhivistică şi paleografie, devenind o instituție de învățământ superior. Această nouă şcoală îşi lărgeşte activitatea organizând cursuri speciale pentru personalul arhivelor de la autorități şi instituții publice sau particulare. Şcoala specială de arhivistică şi paleografie funcționează până în 1938 când, în urma reformei învățământul superior, primeşte numele de Şcoală de arhivistică, făcând parte din grupa şcolilor speciale şi fiind socotită ca şcoală de învățământ superior. Durata cursurilor era de trei ani, iar disciplinele care se predau erau grupate în unsprezece catedre şi cuprindeau cursuri de istorie, arhivistică, bibliologie, muzeistică, grafologie, discipline în strânsă legătură cu scopul urmărit de şcoală, acela de a forma specialişti pentru arhive, biblioteci, muzee si instanțe judecătoreşti. Şcoala de arhivistică a funcționat până în 1948, înrolând serii de absolvenți dintre care au fost recrutați specialiştii de mai târziu ai arhivelor şi muzeelor. Şcoala de arhivistică a editat, începând cu anul 1941, publicația „Hrisovul". Prin reforma învățământului din anul 1948 această şcoală a devenit Institut de arhivistică, bibliologie şi muzeografie, care avea scopul de a forma specialişti practici în domeniul arhivistic, bibliologie şi muzeografie, de a pregăti cadre pentru cercetarea în domeniile respective. Durata cursurilor era de trei ani. Institutul a funcționat până în 1950 cînd trece, ca secție de arhivistică, pe lângă Facultatea de Istorie a Universității „G. L Parlion", iar în 1956 devine subsecție în cadrul Catedrei de istoria românilor, cursurile de arhivistică şi ştiințe auxiliare reducându-se numai la lucrări practice şi de seminar. Pentru a-şi forma specialişti, Arhivele Statului au organizat forme interne de învățământ profesional pe bază de planuri anuale, stabilite pentru toate unitățile sale, în care se predau cursuri de paleografie română, slavă, greacă, latină, maghiară, germană, limbi străine şi probleme de arhivistică, cronologie, sigilografie,

arheologie, istoria instituțiilor, legislație arhivistică etc. Astăzi, pregătirea cadrelor din rețeaua Arhivelor Statului se încadrează în sistemul general de pregătire permanentă, reglementată pe plan național prin legea privind perfecționarea pregătirii profesionale a lucrătorilor din unitățile socialiste. În acest scop a fost înființat, în martie 1980, Centrul de perfecționare a pregătirii de specialitate a cadrelor din sistemul Arhivelor Statului, căruia îi revin următoarele atribuții: perfecționarea personalului de specialitate şi reciclarea întregului personal din sistemul Arhivelor Statului, specializarea cadrelor care prelucrează documentele scrise în diversele tipuri de paleografie (chirilică, latină, slavă, germană, greacă, osmană, maghiară), organizarea de cursuri de perfecționare pentru personalul organizațiilor socialiste centrale care are responsabilități în domeniul muncii de arhivă.

înveliş de ceară albă (sig.), v. *căuş.*

înviorare a textului (arh., cens.), metodă de sporire a contrastului de culoare a pigmenților de scriere care s-au decolorat ca urmare a trecerii timpului sau expunerii la lumină a documentelor. Î. se realizează prin tratamente chimice aplicate pe linia de scriere a textului. Procedeul implică uneori riscuri deosebite din cauza posibilităților de descompunere definitivă a pigmenților sau de influențare a suportului de hârtie sau pergament ca urmare a aplicării substanței de regenerare, ce poate prejudicia în timp caracteristicile de rezistență ale acestora.

Litera J

jachet de microfilme (arh., cons.), suport din folie de material plastic transparent, utilizat pentru montarea microfilmelor în segmente. Sin. *microfişa în segmente***.**

jalbă (dipl.), act prin care una sau mai multe persoane, care au avut de suferit o nedreptate, cer autorităților rezolvarea ei. În trecut se adresa numai domnului, caimacamului sau divanului Craiovei, iar după organizarea departamentelor de judecată (sfârşitul sec. al XVIII-lea — începutul sec. al XX-lea) şi acestora. Sin. *plângere*

jegyzőköyv (arh.), termen folosit la unele instituții administrative din Transilvania din sec. al XIX-lea şi la începutul sec. al XX-lea pentru: 1. registrul de procese-verbale ale şedințelor organului colectiv de conducere al instituției; 2. registrul de intrare-ieşire a actelor.

jegyzőkönyvi szám (arh.), denumire folosită în sec. al XIX-lea şi la începutul sec. al XX-lea în instituțiile administrative din Transilvania cu limba oficială maghiară, pentru individualizarea actelor prin numărul de înregistrare.

jumătate de bulă (sig.), bula pe care o foloseşte papa între alegerea şi consacrarea sa şi a cărei față, destinată să cuprindă înscrierea numelui, rămâne goală.

jumătate de zbor (her.), v. *zbor*. **.**

jurnal (dipl.), 1. Document de arhivă din categoria manuscriselor, format dintr-un caiet sau carnet, în care sunt cuprinse însemnările zilnice ale unei personalități, cu privire la anumite evenimente, de obicei legate de viața sa, sau însemnările zilnice ale unei personalități din domeniul ştiinței cu privire la unele observații ştiințifice; j. de călătorie, jurnal (1) care cuprinde relatarea zilnică asupra locurilor văzute şi întâmplărilor vrednice de însemnat din timpul drumului. 2. Denumire utilizată pentru condica (2) în care erau înscrise zilnic toate tranzacțiile comerciale ale unei întreprinderi comerciale, registru-jurnal. 3. Document scris din categoria actelor juridice, care cuprinde hotărârea dată împuterniciților de o instanță judecătorească. În Moldova acest gen de document a fost denumit şi j. *de judecată*. 4. Termen utilizat în Moldova până în a doua jumătate a sec. al XIX-lea pentru a denumi registrul (1) ținut la instanțele de judecată pentru înscrierea zilnică a proceselor-verbale de judecată.

Litera K

kendema, kentima (pal), semn diacritic în scrierea cu alfabetul chirilic care uneori poate avea valoare fonetică (de H sau mai rar a).

Konskription (dipl.), **v.** *conscripție.*

Konsularrechnung (arh.), v. *ratio consularis.*

Konvolut (arh.), termen folosit în regulamentul privind arhivele comitatelor din Transilvania din 1787 pentru a desemna un pachet de documente care putea să conțină acte cu privire la o singură problemă sau la mai multe probleme chiar fără vreo legătură tematică între ele.

Kopialbuch (arh.), registru folosit în unele cancelarii orăşeneşti din Transilvania în sec. XVI — XVII (de ex. Bistrița şi Sibiu), în care se copiau documentele mai importante.

kormányrazeki szám (arh.), titlul unei rubrici în registrul jurnal (napló) folosit la comitatul Turda din anul 1845, în care este trecut numărul (de emitere sau de ieşire) al ordinelor guberniale.

Litera L

lacrimi (her.), mobile ale scutului, făcând parte din categoria figurilor naturale, reprezentate sub forma unor picături de argint. Stema familiei Ghica include 12 l. de argint, amintind uciderea domnului Grigore al III-lea Ghica (1764-1767; 1774-1777) de către turci, pentru faptul că s-a opus ciuntirii teritoriului Moldovei (cedării Bucovinei Imperiului habsburgic).

lajstromkönyv (arh.), denumire maghiară folosită în prima jumătate a sec. XIX în arhivele comitatelor din Transilvania pentru registrul auxiliar *elenchus,* care conținea numai evidența pentru anumite categorii de acte.

lambrechini (her.), ornament exterior al scutului înfățișat ca niște fâșii din stofă sau vrejuri vegetale care cad din vârful scutului pe laturile acestuia. L. au fost reprezentați, din punct de vedere al formei, în funcție de stilul artistic dominant (gotic, renaştere, baroc, rococo etc.). L. amintesc acoperământul coifului sfâşiat în lupte. În mod obişnuit l. sunt înfățișați, din punct de vedere cromatic, prin atribuirea smalțului principal al scutului părților exterioare, iar a metalului sau a culorii celei mai însemnate mobile din scut, celor interioare.

laminare (arh., cons.), metodă de restaurare care constă în placarea ambelor părți ale unei file document cu folii sintetice termoplaste, în vederea sporirii rezistenței fizico-mecanice a hârtiei. Cele mai folosite folii sintetice sînt cele pe bază de acetat de celuloză sau de polietilenă, în general l. se face cu o presă caldă, la temperaturi de 80—140°G şi presiuni de 6 kg/cm.p.

laminator (arh., cons.), v. *presă de laminare.*

lampa lui Wood (arh.), v. *lampă cu lumină ultravioletă.*

lampă cu lumină ultravioletă (arh.), lampă electrică prin luminiscență, cu vapori de mercur şi înveliş din cuarț care emite radiații ultraviolete, folosită la citirea documentelor al căror scris şi-a pierdut o parte din lizibilitate în lumină vizibilă. Sin. *lampa lui Wood, lampă de cuarț.*

lampă de cuarț (arh.), v. *lampă cu lumină ultravioletă,*

lăsare în custodie a documentelor (arh.), lăsarea în păstrarea creatorului sau deținătorului a fondurilor şi colecțiilor deținute, după expirarea termenului de depunere a acestora la Arhivele Statului. L. se face pe bază de proces-verbal încheiat între Arhivele Statului şi deținătorul fondurilor sau colecțiilor. În această situație Arhivele Statului preiau un exemplar din inventarele fondurilor şi colecțiilor lăsate în custodie.

lecta et conecta (dipl.), însemnare de cancelarie pe documentele latine medievale din Transilvania, care se referă la certificarea şi perfectarea documentului înainte de validare.

legalizarea de acte (arh.), v. *eliberarea de certificate, copii şi extrase.*

legendă (sig.), textul scris, de obicei la marginea spaţiului sigilar circular de la dreapta spre stânga, indicând numele şi atributele posesorului. L. poate fi scrisă în diferite limbi (latină, slavă, greacă etc). Din punct de vedere al conţinutului poate fi 1. *dezvoltată* şi 1**.** *restrînsă;* 1. dezvoltată, textul scris la marginea câmpului sigilar cuprinzând titulatura dezvoltată a domnului, respectiv invocaţia simbolică, atributul teocratic Io, numele, filiaţia, titlul (voievod), calitatea (domn), formula devoţiunii (din mila lui Dumnezeu), denumirea ţării, uneori şi data; 1. restrânsă, textul scris în exergă sau plasat în câmpul sigilar cuprinzând titulatura restrânsă a domnului, respectiv atributul teocratic Io, numele, titlul (voievod) şi calitatea (domn).

legimus (dipl.), formulă, constând din scrierea acestui cuvânt, încadrat de semnul crucii, aplicată ca mijloc de validare, în tuş roşu şi cu litere mari provenind din cancelaria imperială romană şi regăsită pe diplomele imperiale bizantine.

legislaţie arhivistică (arh.), totalitatea măsurilor legislative care asigură cadrul juridic şi administrativ al preluării, conservării, folosirii şi ocrotirii tezaurului documentar al ţării. Pentru constituirea Arhivelor Statului s-a emis Anexa A-22 a Ministerului Trebilor din Lăuntru prin care se înfiinţează instituţia, la 1 mai 1831. Dispoziţiile anexei fiind sumare, instituţia nou creată a simţit nevoia unor instrucţiuni şi norme referitoare la modul de primire a dosarelor, la întocmirea evidenţei, la procedura de urmat pentru împrumutul de dosare şi eliberarea de copii după documentele existente în arhivă, la organizarea registraturii, organizarea serviciilor, obligaţiile personalului etc Ca urmare, sunt elaborate şi apar o serie de acte normative: la 9 iunie 1831, *Jurnalul Sfatului Administrativ pentru regulile ce urmează a se păzi la ţinerea Arhivei;* în acelaşi an, la 30 septembrie, *Proiectul de datorii şi orânduirea Eforului Arhivei,* privind regulamentul de funcţionare al Arhivei Ţării Româneşti. În 30 august 1838 se publică *Regulile ce urmează a se păzi la darea delelor şi altor hârtii din Arhivă,* în care sunt cuprinse primele reguli de folosire a documentelor din arhivă. În decembrie 1840 apare *Regulamentul pentru Arhivele Statului,* care conţine norme referitoare la: personal, folosirea documentelor, preluarea de materiale şi organizarea serviciilor. În noiembrie 1843 se întocmeşte *Jurnalul Sfatului Administrativ cu privire la măsurile luate pentru împuţinarea numărului hârtiilor şi împărţirea dosarelor în trebuincioase şi netrebuincioase,* în care se găsesc primele informaţii referitoare la selecţionarea documentelor. În Moldova ,Arhiva Statului a fost înfiinţată la 1 ianuarie 1832. Pentru a reglementa funcţionarea Arhivei Statului, Logofeţia Dreptăţii din Moldova, de care depindea această instituţie, emite în 26 ianuarie 1832 *Instrucţiuni pentru ţinerea Arhivei Statului,* în care sunt cuprinse dispoziţii referitoare la întreaga activitate pe care trebuie să o depună Arhiva Ţării. Acestor instrucţiuni le urmează o serie de acte normative pentru a preciza modul în care trebuie să se desfăşoare activitatea în Arhivele Statului. Astfel, în iunie 1855 apare *Legea pentru chipul desfiinţării actelor acelor netrebnice de la Arhiva Statului,* iar în februarie 1857 o hotărâre prin care se stabileşte ca arhiva instituţiilor să fie predată la Arhivele Statului de patru ori pe an. În aprilie 1862 apare *Jurnalul Consiliului de Miniştri* pentru trecerea *Arhivelor Statului la Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii,* care unifică cele două arhive de la Bucureşti şi de la Iaşi. Primul act normativ în noua situaţie a fost *Regulamentul pentru organizarea Arhivelor Statului* din noiembrie 1862, prin care Arhiva de la Bucureşti este organizată ca Direcţie Generală, având în subordine Arhiva de la Iaşi. Urmează, în martie 1869, noul *Regulament de organizare al Arhivelor Statului,* prin care se stabileşte ca depunerea de dosare la arhive să se facă pe bază de inventar şi să fie „depuse actele de interes public" şi *Regulamentul pentru organizarea serviciului Arhivelor Statului,* apărut în iulie 1872,

care a stat la baza activității Arhivelor Statului până în anul 1925, când apare *Legea pentru organizarea Arhivelor Statului.* Prin această lege se stabileau: principiul descentralizării arhivelor cu o conducere centrală, categoriile de materiale care trebuiau depuse la arhive, obligațiile ştiințifice ale instituției, interzicerea înstrăinării documentelor fără aprobarea Arhivelor Statului, modul de recrutare a personalului şi atribuțiile lui, înființarea unei Şcoli practice de arhivari, paleografi şi a unui Consiliu de perfecționare. Această lege este modificată prin Legea nr. 64 din 5 aprilie 1932 şi legea din 5 iulie 1934 care făceau precizări în problema preluării şi păstrării documentelor de către unitățile arhivistice teritoriale. Modificările legiferate dădeau posibilitatea păstrării documentelor şi de către arhivele județene şi comunale, cu condiția ca acestea să se refere şi să reflecte istoricul sau evoluția localităților respective. În 25 ianuarie 1951 apare *Decretul nr. 17* al Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române, prin care Arhivele Statului trec de la Ministerul Învățământului Public la Ministerul Afacerilor Interne, în acelaşi an (16 iunie), apare şi *Hotărârea Consiliului de Miniştri cu nr. 472 privitoare la atribuțiunile şi normele de funcționare ale Direcției Arhivelor Statului,* prin care se stabilesc atribuțiile Arhivelor Statului cu privire la preluarea şi conservarea documentelor, precizându-se următoarele în art. 2: „Direcțiunea Arhivelor Statului îndrumează şi controlează organizarea şi conservarea materialului arhivistic al instituțiilor şi întreprinderilor de orice fel, adună, selecționează şi clasifică materialul arhivistic de pe teritoriul Republicii Populare Române, conservând pe acela care prezintă importanță istorică şi națională de stat". Pentru a răspunde acestor sarcini şi pentru a uniformiza activitatea arhivistică, Arhivele Statului au elaborat şi difuzat în anul 1954 *Instrucțiuni generale pentru organizarea şi funcționarea arhivelor ministerelor, instituțiilor centrale şi locale, organizațiilor obşteşti şi cooperatiste, întreprinderilor, gospodăriilor agricole de stat şi a gospodăriilor agricole,* menite să pună ordine în toate arhivele, stăvilind distrugerile documentelor şi creând condiții pentru folosirea documentelor care prezentau interes ştiințific şi practic. În iulie 1957 apar *Decretul nr. 353* şi *Hotărârea Consiliului de Miniştri nr. 1119* prin care se înființează Fondul Arhivistic de Stat al Republicii Populare Române. Potrivit decretului, Direcției Generale a Arhivelor Statului, ca administrator unic al Fondului Arhivistic de Stat, îi revenea obligația să elaboreze instrucțiuni privind modul de preluare, inventariere, ordonare, păstrare şi folosire a tuturor documentelor care fac parte din Fondul Arhivistic de Stat, iar prin *Hotărârea Consiliului de Miniştri nr. 1119* din 17 iulie 1957, *privind organizarea şi funcționarea Direcției Generale a Arhivelor Statului şi administrarea Fondului Arhivistic de Stat al Republicii Populare Romane* erau stabilite normele de funcționare şi organizare ale Arhivelor Statului pe întreg teritoriul țării. Pe baza aceleiaşi hotărâri, Direcția Generală a Arhivelor Statului elaborează *Instrucțiunile generale nr. 6720* din 27 noiembrie 1957, *pentru organizarea si funcționarea arhivelor, organelor şi instituțiilor de stat, ale organizațiilor economice socialiste şi ale organizațiilor obşteşti* şi *Indicatorul-tip cuprinzător al termenelor de păstrare a dosarelor, registrelor şi a altor materiale documentare comune organelor şi instituțiilor de stat, organizațiilor economice socialiste şi organizațiilor obşteşti.* De asemenea, sunt elaborate *Instrucțiunile nr.* 5513/1961 *pentru expertizarea materialelor documentare.* Dispozițiile acestor acte normative fiind depăşite de stadiul de dezvoltare a societății şi necorespunzând necesităților cercetării ştiințifice şi activității practice, n-au mai putut constitui însă cadrul juridic necesar muncii arhivistice, fapt ce a impus o nouă reglementare privind organizarea, păstrarea şi folosirea documentelor. Aceste reglementări au fost cuprinse în *Decretul nr. 472* din 1.971 care a stabilit conceptul de Fond Arhivistic Național, cuprinzând în sfera şi conținutul său toate izvoarele documentare ale țării, indiferent de creatorul sau deținătorul lor. Decretul menționează.categoriile de documente care, create în decursul vremii de organele de stat şi celelalte organizații sau de persoane fizice, constituie Fondul Arhivistic Național. Spre deosebire de Fondul Arhivistic de Stat, noul concept, respectiv Fondul Arhivistic Național, este mai cuprinzător, întrucât include atât

documentele proprietate de stat cât şi documentele create şi deținute de organizațiile obşteşti, culte religioase şi persoane fizice. Decretul stabileşte Ministerului de Interne sarcina ca, prin Direcția Generală a Arhivelor Statului, să îndrume, să coordoneze şi să controleze întreaga activitate arhivistică. La 31 octombrie 1974, *Decretul nr. 206* aduce o serie de modificări şi precizări *Decretului nr. 472* din 1971 privind Fondul Arhivistic Național, indicând măsurile pentru îmbunătățirea condițiilor de conservare şi valorificare a tuturor documentelor care constituie acest fond. Decretul extinde obligativitatea depunerii documentelor la Arhivele Statului de către diferite instituții, muzee, biblioteci, organizații ale cultelor, precum şi de către persoane fizice, precizând în acelaşi timp instituțiile care pot deține şi păstra documente care formează Fondul Arhivistic Național. Pe linia îmbunătățirii legislației care protejează Fondul Arhivistic Național, în anul 1975 apar *H.CM. nr. 311 privind criteriile de stabilire a valorilor nominale ale bunurilor din Patrimoniul Cultural Național, M.C.M. nr: 312 privind stabilirea prețurilor de achiziție a bunurilor din Patrimoniul Cultural Național,* precum şi *Decretul Prezidențial nr. 53 privind categoriile de bunuri culturale care nu fac parte din Patrimoniul Cultural Național şi criteriile de asigurare de către Comisia Centrală de Stat a Patrimoniului Cultural Național pentru trimiterea lor peste graniță.* Cât priveşte actele normative pentru organizarea muncii în domeniul arhivelor, Direcția Generală a Arhivelor Statului a elaborat în 1973 *Normele tehnice pentru înregistrarea, gruparea în dosare, selecționarea şi păstrarea documentelor scrise şi tipărite, a sigiliilor şi ştampilelor de către organizațiile socialiste şi celelalte organizații,* în anul 1976 *Normele tehnice privind desfăşurarea activității în Arhivele Statului* (pentru uzul personalului din Arhivele Statului), iar în anul 1977 *Regulamentul nr. 388* din 18 ianuarie 1977 *privind organizarea şi funcționarea comisiilor de selecționare,* care reglementează organizarea şi funcționarea comisiilor de selecționare din rețeaua Arhivelor Statului. În afara acestora, prevederi cu referire la arhive se regăsesc şi în alte acte normative: *Legea nr. 32* din anul 1971 privind apărarea secretului de stat în Republica Socialistă România; *Legea nr. 62* din anul 1974 privind ocrotirea Patrimoniului Cultural Național al Republicii Socialiste România; decrete cu privire la organizarea Ministerului de Interne; dispoziții în codul penal etc.

lelde (arh.), denumire maghiară pentru registru indice sau repertoriu alfabetic folosită la Comitatul Turda, în perioada 1849—1851.

leopard-lionat (her.), v. *leu.*

letopiseț (dipl.), cronică veche.

leu (her.), simbol heraldic din categoria figurilor naturale, înfățişat în diferite forme. Când este reprezentat trecând şi cu capul în profil se blazonează leopardat, iar când este ridicat pe labele inferioare şi are capul văzut din față se descrie leopardat-lionat.

leii-leopardat (her.), v. *leu.*

liber civitatis (dipl.), termen folosit în Transilvania în sec. XIV—XVII pentru registrele generale orăşeneşti, în care erau trecute hotărâri importante ale conducerii oraşului, lista cetățenilor care au depus jurământul de credință, notificări de schimbare de proprietăți imobiliare, însemnări de cronică, liste de funcționari etc.

liber expeditionum (arh.), serie de registre de ieşire a actelor la magistratul din Gherla din perioada 1784 — 1825.

liber privilegiorum et collationum (dipl.), denumirea unui registru din arhiva Guberniului Transilvaniei care cuprinde donaţii, numiri în funcţii, documente privind unele drepturi din anii 1696 — 1699, 1753 — 1765, 1861-1866.

liber regius (dipl.), denumire din perioada medievală pentru registrul documentelor emise de cancelaria regală, sau în perioada 1542 — 1688 de către cancelaria principilor Transilvaniei, iar după 1690 de către Guberniul Transilvaniei. Pe verso-ul documentelor eliberate erau trecute anul şi fila din l, unde era copia sau conceptul documentului emis. *Libri regii* ale principilor Transilvaniei erau păstrate în arhiva capitlului din Alba Iulia.

libri lustrales (dipl.), denumirea folosită în evul mediu în Transilvania pentru liste sau registre de evidenţă privind trecerea în revistă a celor apţi de arme, îndeosebi în scaunele secuieşti.

licorn (sau licornă) (her.), animal fabulos, reprezentat sub forma unui cal cu un corn în frunte, uneori cu barbă de ţap şi copite despicate. Un astfel de animal apare în stema domnului Ţării Româneşti, Ioan Gheorghe Caragea (1812 — 1818). Sin. *inorog, mono cerb.*

limbaj de regăsire (arh., inf.), sistem semantic convenţional (formalizat) care serveşte pentru exprimarea sensului conţinutului documentelor şi a cererilor de informare.

limbat (her.), înfăţişare a unor animale cu limba scoasă şi reprezentată de obicei în alt smalţ. Sin. *limbuit.*

limbuit (her.), v. *limbat.*

linie (pal.), v. *instrumente de scris şi auxiliare.*

linie bărbătească (gen.), succesiunea generaţiilor după tată. Sin. *linie masculină.*

linie femeiască (gen.), succesiunea generaţiilor după mamă. Linie masculină (gen.), v. *linie bărbătească.*

lista alfabetică a tezaurului (arh., inf.), listă cuprinzând toţi descriptorii şi termenii neacceptaţi scoşi în vedetă şi orânduiţi în ordine strict alfabetică, caracter după caracter, având indicate relaţiile imediate de supra şi subordonare.

listă de corespondenţă a cotelor unităţilor arhivistice (arh.), tabel întocmit în procesul reinventarierii unui fond sau colecţii pentru punerea de acord a cotei unităţilor arhivistice din vechiul instrument de evidenţă cu cota primită în noul instrument. L. se anexează la instrumentul nou întocmit.

listă de existent a unităților arhivistice (arh.), tabel cu evidența numerică a unităților arhivistice păstrate dintr-un fond care are instrumente de evidență contemporană. L. se întocmeşte în cazul în care numărul documentelor lipsă este mai mare decât a celor ce s-au păstrat. Lista se anexează la instrumentul de evidență în care sunt înregistrate documentele.

listă de lipsuri a unităților arhivistice (arh.), tabel cu evidența numerică a unităților arhivistice ce lipsesc dintr-un fond a cărui evidență este ținută pe registre contemporane. L. se întocmeşte în cazul în care numărul documentelor existente este mai mare decât al celor ce lipsesc. Lista se anexează la instrumentul de evidență în care sunt înregistrate documentele.

listă de selecționare (arh.), act oficial prin care Comisia de Selecționare avizează eliminarea unității arhivistice lipsite de valoare documentar-istorică sau practică, dintr-un fond al căror termen de păstrare a expirat. L. cuprinde şi tabelul cotelor sau rezumatelor unităților arhivistice propuse a fi eliminate. Termenul a fost înlocuit cu *proces-verbal de selecționare.*

listă a marilor dregători (dipl.), element al protocolului final, parte a formularului diplomatic, specifică actelor solemne emise în cancelariile suverane, constând în indicarea numelui şi funcției marilor demnitari, martori în mod real sau fictiv la decizia domnului; 1**.** având inițial rolul de a întări conținutul actului prin faptul că respectivii dregători îşi dădeau ccnsimțământul la acesta, a devenit ulterior un simplu element al solemnității; 1. ajută deseori la precizarea datei documentelor nedatate.

litera dominicală (cron.), element cronologic secundar constând din primele litere ale alfabetului (A—G) şi indicând primele şapte zile din luna ianuarie a unui an, repetându-se pentru restul săptămânilor din anul respectiv. L. este în concordanță cu *mina anului* şi cu ciclul solar de 28 de ani. Metoda a fost folosită de cronologiştii apuseni pentru a afla ziua de săptămână a unei date din an.

litterae (dipl.), 1**.** Denumirea cea mai frecventă dată oricărui înscris în evul mediu, redat în limbajul modern cu document sau act. Pentru diferențierea categoriilor de documente, termenul este însoțit de adjective care se referă la genul, conținutul şi forma documentului. *2* Uneori, *privilegiu;* 1. adiudieatoriae, sentință judecătorească, în denumirea căreia se subliniază atribuirea unui bun sau drept; 1. alphabeto in tercisae (afocisae, incisae), v. *chirograf;* 1. alphabeto per medium foipartitae, v. *chirograf;* 1. annuales, denumire folosită, începând din prima jumătate a sec al XIV-lea, în Transilvania, pentru poruncă regală, valabilă timp de un an, adresată unui loc de adeverire pentru îndeplinirea tuturor formelor procedurale în favoarea beneficiarului poruncii (citații, cercetări, hotărniciri), fără să fie nevoie de porunci speciale de la caz la caz. Sin. 1. *regales generales;* 1. apertae (dipl.), sin. I. *patentes.* V. *scrisoare deschisă;* I. eitatoriae, document utilizat în anchete judiciare, depunere de mărturii sau judecată; 1. ciausae, denumire pentru scrisoarea închisă printr-o bandă şi sigiliu aplicat, pentru a nu permite citirea conținutului decât de către destinatar, după ruperea sigiliului; L confirmationales, categorie de documente latine medievale din Transilvania, prin care se confirmă şi se reînnoiesc dispozițiile unuia sau a mai multor documente anterioare, de către un emitent de acelaşi rang şi. succesor, sau de rang superior față de emitentul documentelor anterioare; 1. evocatoriae, denumire pentru scrisoare de chemare în judecată; 1. expeditoriae, document referitor la predarea unor bunuri sau documente, pentru justificarea predătorului; I. iassionales, docu-ment întocmit de locurile de încredere pentru consemnarea unor mărturisiri sau declarații verbale privind tranzacții, înțelegeri,

dispoziții testamentare etc.; 1. inquisitoriae, termen pentru scrisoare de cercetare, anchetare; 1. judiciales (arh.), serie de documente în arhiva conventului din Cluj-Mănăştur (1648), care cuprinde 1. *sententionales* l. *adjudicatoriae,* 1. *praceptoriae,* (v.); 1. memoriales, denumire pentru diferite acte de procedură în procese (acte de amânare, de globire, de descărcare, de întâmpinare, de oprelişte); 1. metales, documente privind descrierea semnelor de hotar *(metae)* între două sau mai multe moşii sau localități. L. m. sunt constituite într-o serie aparte de documente în arhiva conventului din Cluj-Mănăştur; 1. *missiles*, documente emise de autorități sau emitenți aproximativ egali în rang cu destinatarul, constituite uneori în serii aparte (de ex. la comitatul Maramureş). L. m. se referă la multiple aspecte ale administrației locale ; 1. patentes Sin. 1. *apertae.* V. *scrisoare deschisă;* 1. praeceptoriae, termen pentru scrisoare de poruncă; 1. *protestatoriae*, document întocmit de locurile de adeverire împotriva unei porunci, sentințe sau acțiuni; 1. *privilegiales* v. *privilegiu;* 1. *proclamatoriae*, termen pentru scrisoare de chemare prin vestire obştească; 1**.** *prohibitoriae*, document utilizat la întâmpinare împotriva conferirii unor moşii sau posesiuni; 1. *reambulatoriae*, scrisoare de hotărnicire care cuprinde descrierea hotarelor între două moşii sau localități, după inspectarea lor la fața locului; 1. *recaptivatoriae*, document referitor la redobândirea unor bunuri sau drepturi; *1. regales generales*, v. 1. *annuales;* 1. *relatoriae*, documente întocmite de locurile de încredere în baza unei porunci regale sau voievodale — de obicei transcrisă ca transumpt — privind îndeplinirea acestei porunci, de exemplu: citații, cercetări, hotărniciri; 1. *rescriptionales*, categorie de scrisori închise, cu sensul de raport ce cuprinde răspunsul la o poruncă; 1. *sententionales*, termen pentru scrisori de sentință ; 1. *statutoriae*, scrisori întocmite de locurile de adeverire, în baza relatării delegatului trimis la punerea în posesie a noului stăpân în baza unei porunci regale sau voievodale.

litterae columnatae (pal.), denumire folosită de B. P. Haşdeu pentru scrierea cu caturi. V. *prescurtare prin suprascriere sau cat.*

litteralia instrumenta (dipl.), termen folosit în Transilvania medievală pentru documente scrise. Sin. *litteralia munimenta.*

litteralia munimenta (dipl.), v. *litteralia instrumenta.*

Litterarum Civitatis Coronensis digestio (arh.), inventarul privilegiilor din arhiva oraşului Braşov, întocmit de către Christian Pomarius în 1552 — 1553. Cuprinde 309 poziții în 18 grupe, în parte după emitenți, în parte tematic. V. *digestio.*

loca credibilia (dipl.), instituții bisericeşti cu atribuții de notariat public şi arhivă publică în perioada feudală, în toată sfera de activitate a bisericii romano-catolice. Pe teritoriul Transilvaniei au funcționat ca locuri de încredere capitlurile episcopale de la Alba Iulia, Oradea şi Cenad, capitlul bisericii colegiale (neepiscopale) din Arad, apoi conventurile din Cluj-Mănăştur şi din Dealul Orăzii. În limba română se folosesc pentru 1. termenii: *locuri de încredere* şi *locuri de adeverire.* Despre arhivele lor, v. *archivum regnicolare* şi *archivum domesticum.*

locul de emitere a documentului 1. (dipl.), element al *formularului diplomatic* (v.), însumat în *protocolul final* (v.) în care se precizează locul unde a fost scris actul. L**.** a fost consemnat în cancelariile româneşti la început doar prin numele localității, apoi şi prin precizări de tipul: oraş, cetate, reşedință domnească etc. 2. (arh.), parte determinată în

spațiul geografic în care se află persoana fizică sau juridică în momentul emiterii documentului.

locuri de adeverire (dipl.), v. *loca credibilia.*

locuri de încredere (dipl.), v. *loca credibilia.*

logofăt (dipl.), dregător, şeful cancelariei domneşti în Țara Românească si în Moldova. L. urmărea întocmirea actelor, expedierea lor, păstra şi folosea sigiliul; în virtutea funcției sale, 1. putea cerceta cauzele pe plan juridic, iar uneori să-şi asume atribuții de natură politică; logofăt de taină, v. *cămăraş de izvoade.*

lună (her., sig.), figură naturală, din categoria aştrilor, reprezentată, conform regulilor heraldice, printr-un disc de argint cu figură umană, în heraldica românească acest astru este, de obicei, înfățişat sub formă de crai nou (semilună) figurat. Poziția obişnuită a semilunii este culcată la orizontal, cu coarnele în sus ; când este redată orizontal cu coarnele în jos se blazonează răsturnată; când este înfățişată pe vertical cu coarnele îndreptate spre flancul drept se defineşte semilună întoarsă; iar când este în poziție verticală, cu coarnele spre stânga, se descrie conturată. Simbolizează veşnicie, nemurire, strălucire.

Litera M

m.a. (diplomatică), v. *manu aliena,* mahzar (magzar) (dipl.), v. *arzmagzar.*

mandat (dipl.), 1. Document din categoria scrisorilor deschise (v. *Utterode patentes, litterae apertae),* emis în evul mediu de cancelaria regală sau voievodală către autoritățile sau personalitățile din Transilvania, pentru a face cunoscută porunca, dispoziția regală sau voievodală. 2. Rescript (2) într-un post rămas vacant prin deces. 3. Act juridic cu valoare limitată, cuprinzând un ordin scris de o instanță de judecată unui organ executor. 4. Act contabil cu valoare limitată cuprinzând un ordin sau un aviz de plată emis de către o bancă pentru efectuarea unei plăți. Formular tip completat cu suma de bani depusă la poştă de către expeditor pentru a fi remisă destinatarului menționat. 5. Act juridico-administrativ care conține o împuternicire contractuală, de a reprezenta o persoană fizică sau morală şi a acționa în numele ei.

mandat uni generale (dipl.), termen folosit în Transilvania în sec. al XIV-lea pentru o poruncă generală a regelui. V. *litterae annuales.*

manifest (dipl.), document scris din categoria documentelor imprimate, multiplicate, cuprinzând o declarație publică, prin care şeful statului, guvernului, diferite organizații obşteşti, culturale sau partide politice îşi expun concepțiile, programul ori hotărârile lor, în legătură cu anumite evenimente sau măsuri de stat importante, în care se formulează un punct de vedere de interes general, se face o chemare la o acțiune de masă etc.; document politic prezentat public pentru a determina inițierea unor acțiuni imediate.

Manipulați (arh.), denumire a unei subdiviziuni din seria actelor normative din arhiva Guberniului Transilvaniei; cuprinde documente începând din a doua jumătate a sec. al XVI-lea până în 1862, privind regulamente de funcționare ale Cancelariei Guberniului, Cancelariei Aulice şi alte instrucțiuni de registratură.

mantie (her.), v. *mantou*.

mantou (her., sig.), ornament exterior al scutului alcătuit din purpură şi căptuşit cu hermină, simbol al marilor dregători de stat. Sin. *mantie*.

Manu Grigore N. (30 ianuarie 1843, Bucureşti — 29 aprilie 1903, Bucureşti), secretar şi apoi director al Arhivelor Statului, între 12 iulie 1866 şi 7 februarie 1869 şi între 11 martie 1870 şi 16 octombrie 1871. Şi-a făcut studiile în țară, mai mult ca autodidact. Bun cunoscător al istoriei patriei şi prețuitor al documentelor, M. s-a străduit ca, pe baza unor regulamente sau alte materiale cu caracter normativ întocmite de el, să organizeze activitatea arhivistică pe principii înaintate, ocupându-se de rezolvarea unor probleme importante ca: legislația arhivistică, asigurarea unui local şi mobilier adecvat, pregătirea personalului şi activitatea sa ştiințifică, publicațiile arhivistice, înființarea unei biblioteci documentare, a unui muzeu, a Şcolii de arhivari-paleografi, înființarea de arhive județene etc.

manu aliena (dipl.), menţiune folosită în documentele medievale, mai ales în limba latină, dar şi în limba maghiară din Transilvania, în sec. XVI — XIX. M. se referă la scrierea semnăturii la sfârşitul unor acte de către o altă persoană decât titularul, pe baza consimţământului verbal al acestuia şi motivată de necunoaşterea scrisului sau de un impediment fizic. De multe ori, semnătura m. este întărită de titular cu apăsarea degetului pe o cruce din cerneală, în dreptul numelui său. Scris şi prescurtat *m.a.*

manu propria (dipl.), menţiune folosită în documentele medievale, în sec. XV—XIX, care se referă la scrierea semnăturii pe un document de către însuşi titularul ei. Scris şi prescurtat *m.p.*

manuscris (arh.), orice text scris de mână, spre deosebire de ceea ce este scris cu alte mijloace — tipar, maşină etc. Textele gravate sau sculptate nu intră în categoria manuscrise. Carte m., lucrare de oarecare întindere şi care este scrisă de mână. Cărţile m. — adică *libri* — au căpătat denumirea de *codex* (v.), atunci când s-au format din mai multe *fascicule* (v.), fixate împreună la cotor şi *volumen* (v.) când foaia cu textul scris era răsucită în jurul unui suport.

mapa de arhivă (arh., cons.), mijloc de protecţie a documentelor individuale sau a unor grupuri mici de documente, confecţionat din carton cu articulaţii mobile, care se pot plia după formatul şi dimensiunile filelor păstrate în interior.

marcă (her.), 1. însemn atribuit unor locuri, persoane sau colectivităţi pentru a le individualiza; 2. (în textele vechi româneşti), *stemă* (v.).

martori (dipl.), mijloc de validare a actelor scrise, constând în enumerarea numelor persoanelor care constată existenţa actului şi îşi dau consimţământul pentru conţinutul său.

Masa Rotundă a Arhivelor *(Table Ronde des Archives)* (arh.), conferinţă a membrilor C.I.A., care se ţine anual în intervalul dintre Congresele Internaţionale ale Arhivelor. Ea reuneşte: (1) cel mult doi delegaţi din fiecare ţară membră a C.I.A. (la care poate fi adăugat şi un al treilea delegat în cazul statelor federale, cu condiţia ca cel puţin una din autorităţile arhivistice centrale ale statelor membre ale federaţiei să fie membră a C.I.A. în categoria A); (2) membrii Comitetului Executiv care nu reprezintă direcţiile naţionale de arhive din ţările lor, asociaţiile naţionale de arhivişti din ţările lor sau autorităţile Arhivelor Statului ale statelor membre ale statelor federale; (3) şefii serviciilor de arhive ale organizaţiilor internaţionale membre ale C.I.A. în categoria C; şi (4) la invitaţia preşedintelui M., specialişti şi observatori. M. îşi stabileşte regulamentul intern, decide asupra programului său de muncă şi asigură gestiunea administrativă şi financiară a afacerilor sale, pune în studiu problemele de ordin teoretic şi practic relative la arhive şi asigură publicarea actelor conferinţelor sale. În probleme organizatorice şi de procedură, dreptul de vot în conferinţă este rezervat reprezentanţelor naţionale, fiecare dintre ele deţinând un vot, şi colectiv reprezentanţilor organizaţiilor internaţionale în afara observaţiilor, toţi participanţii au drept de vot asupra tuturor celorlalte subiecte. Gestiunea afacerilor M. şi stabilirea programului său de lucru sunt încredinţate unui Birou compus dintr-un preşedinte, un secretar, secretarul executiv al C.I.A., care este membru din oficiu, şi un reprezentant al ţării gazdă a viitoarei conferinţe. Pentru a-şi stabili programul de lucru Biroul este asistat de cel puţin trei consilieri. Conferinţele M. şi problemele discutate au fost următoarele: I. Paris, 1954 (Arhivele şi învăţământul); II. Namur, 1955 (Arhivele în curs de formare); III. Zagreb, 1957 (Locul arhivelor şi

arhiviştilor în stat); IV. Wiesbaden şi Frankfurt am Main, 1958 (1. Domenii noi ale folosirii arhivelor. 2. Terminologia arhivistică); V. Lisabona, 1959 (Arhivele în slujba cercetării istorice); VI. Varşovia, 1961 (Arhivele în viaţa internaţională) ; VII. Madrid, 1962 (Noţiunea de arhivă şi graniţele activităţii arhivistice. Relaţiile dintre arhive, biblioteci, muzee); VIII. Budapesta, 1963 (1. Arhivele şi istoria agriculturii. 2. Ultimele realizări în domeniul construirii de clădiri pentru arhive); IX. Londra, 1965 (1. Arhivele şi informatica. 2. Experienţa în construirea de localuri pentru arhive); X. Copenhaga, 1967 (1. Probleme ale liberalizării accesului la documentele de arhivă. 2. Probleme ce se ridică în faţa arhivelor în legătură cu lărgirea noţiunii de drept de autor. 3. Probleme administrative şi juridice ale microfilmării); XI. Bucureşti, 1969 (1. Arhivele organizaţiilor administrative locale, 2. Restaurarea documentelor de arhivă); XII. Ierusalim, 1970 (1. Arhivele imprimate. 2. Misiunea arhivelor şi sarcinile arhiviştilor); XIII. Bonn şi Bad Godesherg, 1971 (1. Arhivele şi informatica. 2. Arhivele organizaţiilor internaţionale); XIV. Luxemburg, 1973 (1. Bugetul arhivelor. 2. Heraldica, sigilografia şi simbolurile administrative contemporane în arhive); XV. Otawa, 1974 (Arhivele şi relaţiile cu publicul); XVI. Kiev, 1975 (1. Pregătirea permanentă şi promovarea în arhive. 2. Arhivele de literatură şi artă); XVII. Cagliari, 1977 (Constituirea şi reconstituirea patrimoniilor arhivistice naţionale); XVIII. Nairobi, 1978 (Standarde pentru înfiinţarea şi organizarea instituţiilor de arhivă); XIX. Guadelupa, 1979 (Guvern, administraţie, arhive); XX. Londra, 1980 (Probleme administrative).

masă a arhivelor (arh.), termen folosit de Regulamentul Organic din Moldova, care în articolul 366, alineatul C, prevedea: înfiinţarea „Mesei arhivelor unde se vor ţine toate acturile publice precum anaforale, hrisoave, hatişerifuri, atingătoare de drepturile şi pronomiile Moldovei. Arhivarul, în a cărui priveghere se încredinţează toate acturile acestora, se va îngriji de a le aduna din orişice parte se vor afla şi a le ţine în bună păstrare". Sin. *Arhiva Statului din Prinţipatul Moldovei;* v. *legislaţie arhivistică, Arhivele Statului.*

masă a hârtiei (arh., cons.), v. *gramajul hârtiei.*

masă de restaurare (arh., cons.), masă de laborator, prevăzută cu blat de sticlă opalescentă, având dispozitive de iluminare a acestuia prin transparenţă, utilizată în restaurarea documentelor.

mascare a textului (arh.), operaţie de acoperire a unei părţi de text în timpul fotografierii filelor unui dosar de arhivă. Se foloseşte, în special, atunci când se fotografiază o pagină cu dimensiuni mai reduse decât pagina următoare, pentru evitarea apariţiei în imagine a textului acesteia. De asemenea, se foloseşte în cazul filelor transparente pentru m. de pe paginile următoare.

materia (arh.), 1. Denumire a rubricii pentru conţinutul documentelor în repertoriile întocmite la sfârşitul sec. al XVIII-lea, pentru documentele vechi din arhiva Sibiului, denumire trecută în mod impropriu si asupra seriilor de documente (v. *Documenta liberalia).* 2. Denumire a unei rubrici, folosită în registrele de intrare ale comitatului Turda, după 1787.

materiale arhivistice (arh.), termen generic, folosit în publicaţii până la apariţia Decretului nr. 472/1971 privind Fondul Arhivistic Naţiona1 al R.S.R., cu sens de documente neindividualizate; a fost înlocuit cu termenul *document.* Sin. *materiale documentare.*

materiale documentare (arh.), v. *materiale arhivistice.*

materiale preconstituite (arh.), documente tipizate având o formă prestabilită în rubrici (ex.: registre, condici, cartoteci, fişe etc).

materiale utilizate la sigilare (sig.), substanţe folosite la efectuarea sigilării, respectiv: *ceară, tuş* (în special chinovarul, tuşul verde şi negru), *cocă* (folosită la confecţionarea sigiliilor timbrate), *hârtie* (din care se tăia *foiţa-timbru), fum, metale* (aur, argint, plumb).

materie subiacentă (pal.), v. *suport grafic al documentului.*

matrice inelară (sig.), inel pe montura căruia este gravată o emblemă (eventual şi un text) ce serveşte la sigilarea actelor; m. a fost folosită de domni, demnitari şi persoane particulare.

matrice sigilară (sig.), obiect confecţionat dintr-un material dur (fier, oţel, alamă, aur, argint sau diferite pietre preţioase etc), care poartă gravate pe suprafaţa sa, în negativ, un text şi o reprezentare menite a individualiza posesorul, exprimând atributele sale în viaţa socială. M. este alcătuită din două părţi: a) suprafaţa metalică (de obicei rotundă) pe care se află gravată emblema şi legenda şi b) mânerul, confecţionat din metal, os, lemn, pietre preţioase, etc. Sin. *tipar sigilar.*

matrice sigilară împărţită (sig), v. *sigiliu împărţit.*

mărimea sigiliilor (sig.), termen utilizat pentru a indica dimensiunile suprafeţei sigilare, întinderea câmpului sigilar, exprimate în unităţi de măsură sau adjective (sigilii mari, mijlocii, mici şi inelare). Aprecierea sigiliului din punctul de vedere al dimensiunii presupune neapărat cunoaşterea faptului că un posesor a utilizat în acelaşi timp mai multe matrice sigilare, diferite ca mărime, şi succesiunea lor (respectiv care este cea mare, care îi urmează acesteia ş.a.m.d.), în cancelariile domneşti s-au utilizat, de obicei concomitent, o matrice mare, una mijlocie, una mică şi una inelară, dar acest fapt n-a fost obligatoriu pentru toţi domnii, întrucât dimensiunile fiecărei categorii de sigilii variază de la un domn la altul, de la o etapă la alta; la descrierea unui sigiliu mărimea se va preciza în unităţi metrice (cm sau mm).

mărturie hotarnică (dipl.), înscris medieval din categoria actelor juridico-administrative, în care sunt consemnate, pe bază de martori şi acte probatorii, hotarele unei proprietăţi. În terminologia medievală apare uneori ca *hotarnică.* Sin. *carte de hotărnicie, carte de hotărâturi, hotarnică, hotărnicie.*

medalie (her.), piesă metalică (putând fi uneori confecţionată şi din alte materiale ca: marmura, ceramica etc.), având pe suprafaţa sa o imagine reliefată şi un text care evocă un anume fapt (Fig. 35). Bătută de cele mai multe ori din iniţiativa unor persoane particulare sau colectivităţi, m. este un izvor istoric important pentru cunoaşterea concepţiilor generaţiilor şi a evoluţiei artei gravării. Prima m. ilustrând istoria românilor este cea din 1600 închinată lui Mihai Viteazul.

memorie (arh., inf.), parte componentă a unui ansamblu electronic de calcul în care se pot memora informaţiile necesare prelucrării; m. activă, m. în care se înregistrează şi înmagazinează informaţiile; m. pasivă, m. în care se înregistrează şi se înmagazinează documentele sau orice formă de înlocuitori ai acestora; m. unui sistem de informare**,** ansamblul de elemente în cadrul unui sistem de informare, în care se înregistrează şi se înmagazinează informaţiile şi documentele.

membrana (pal.), v. *pergament.*

menţiune (dipl.), simpla indicaţie asupra existenţei unui document, care nu se mai păstrează, consemnată într-un act posterior, într-o lucrare tipărită, registru, inventar arhivistic etc.

mesaj (arh., inf.), lot de informaţii formând un tot inteligibil sau exploatabil şi transmis deodată.

Meteş, Ştefan (8 ianuarie 1887, sat Geomal, jud. Alba — 30 Iunie 1977, Cluj), director general al Arhivelor Statului din Cluj între 1922 şi 1949. Istoric de largă erudiţie, a urmat studiile secundare la Braşov, iar cele universitare la Bucureşti (1912—1914). A avut merite deosebite în organizarea arhivelor, luptând pentru asigurarea condiţiilor materiale necesare desfăşurării activităţii arhivistice. A îmbogăţit depozitele arhivelor clujene cu noi materiale documentare, salvând de la distrugere şi dispariţie importante arhive şi colecţii din patrimoniul arhivistic al Transilvaniei. A avut un rol deosebit în formarea unor generaţii de arhivişti. A desfăşurat o bogată activitate ştiinţifică cuprinzând studii, lucrări de specialitate, articole, conferinţe: *Viaţa agrară, economică a românilor din Arad şi Ungaria. Documente contemporane,* vol. I, 1508 — 1820, Bucureşti, 1921 ; *Situaţia economică a românilor din Ţara Făgăraşului,* vol. 1, Cluj, 1935 („Din publicaţiile Arhivelor Statului din Cluj", nr. 1); *Domni şi boieri din Ţările Române în oraşul Cluj şi românii din Cluj,* Cluj, 1935 („Din publicaţiile Arhivelor Statului din Cluj", nr. 2); *Din relaţiile şi corespondenţa poetului Gheorghe Sion cu contemporanii săi,* Cluj, 1939 („Din publicaţiile Arhivelor Statului din Cluj", nr. 3); *Nicolae Iorga şi arhivele din Transilvania şi Ungaria,* în „Revista Arhivelor", IV, nr. 2, 1941, p. 214-223; Cerce*cetări şi sentinţe judecătoreşti privitoare la românii din ţinutul Cetăţii de Piatră in secolul al XVII-lea, (1661),* în „Revista Arhivelor", VII, 1, 1946, p. 10-56.

metodă Barrow (arh., cons.), metodă de tratament a documentelor deteriorate, ca urmare a excesului de aciditate provenit din compoziţia chimică a hârtiei sau a cernelurilor; se bazează pe neutralizarea acidităţii cu soluţii alcaline de carbonat de magneziu şi calciu. Sin. *procedeul Barrow.*

metoda Straänitz (gen.), v. *tabla ascendenţilor.*

metode de cercetare genealogică (gen.), v. *genealogie.*

metode de ordonare (arh.), v. *ordonare.*

metrologie istorică, disciplină specială a istoriei care se ocupă cu studierea sistemelor de măsură din trecut, oglindite în izvoare documentare, cu evoluţia acestora de-a lungul istoriei, cu adaptarea lor la sistemul de măsură modern, precum şi cu cercetarea vechilor

măsurători, în raport cu sistemul utilizat pe regiuni, în anumite perioade, în vederea stabilirii datei probabile şi a locului de creare a unor izvoare nedatate sau nelocalizate.

metru liniar de arhivă (arh.), unitate etalon definită prin cantitatea de arhivă de pe o poliță-raft cu lungimea de un metru. Serveşte la aprecierea volumului de arhivă existent într-un depozit, la dimensionarea spațiilor de depozitare, la calcularea necesităților de rafturi şi mijloacelor de transport etc. Un m. cântăreşte între 40 — 60 kg, iar un metru cub de arhivă stivuită reprezintă circa 15 m.l. de arhivă.

microclimatul depozitului (arh., cons.), totalitatea parametrilor care caracterizează condițiile existente într-un depozit de arhivă. Între aceşti parametri un rol important îl au umiditatea relativă şi compoziția aerului, temperatura şi luminozitatea spațiilor. V. şi *climatizare a depozitelor.*

microcopie (arh.), microformat realizat prin microcopiere, reproducând originalul la scară foarte mică. Purtătorii de microcopii sunt: microfilmul, microfişa, ultramicrofişa, microfişa în segmente (jachetul), cartela cu apertură.

microcopiere (arh.), totalitatea procedeelor de înregistrare pe film fotografic, la dimensiuni reduse, a documentelor originale.

microfilm de arhivă (arh., cons.), copie a unui document sau a unei serii de documente, realizată prin microfotocopierea pe peliculă a imaginilor documentelor. M. se utilizează frecvent în practica arhivelor pentru asigurarea conținutului documentelor în cazul distrugerii sau dispariției originalului, pentru înlocuirea acestuia în cadrul activităților de studiu şi cercetare, pentru completarea fondurilor şi colecțiilor prin schimburi între diferite arhive sau biblioteci etc. Față de alte forme miniaturizate m. prezintă avantaje legate de execuția şi utilizarea în condiții uşor accesibile pentru instituțiile deținătoare de arhivă. V. şi *microfilmare a documentelor, film.*

microfilmare a documentelor (arh.), totalitate a operațiunilor de trecere pe film a informațiilor conținute în documentele de arhivă prin metode fotografice. M. implică următoarele etape: pregătirea documentelor pentru m., fotocopierea propriu-zisă, prelucrarea chimică a filmului (revelare, fixare, spălare, uscare), controlul tehnic al calității peliculei, containerizarea şi depozitarea microfilmelor. V. *microfilm de arhivă.*

microfilmare de asigurare (arh.), microfilmarea documentelor valoroase în scopul asigurării informațiilor cuprinse în acestea, în eventualitatea distrugerii arhivei ca urmare a unor catastrofe, a uzurii, a pierderii, a acțiunii factorilor biochimici etc. Microfilmul de asigurare este prelucrat si depozitat în condiții speciale în vederea unei conservări îndelungate.

microfişa (arh.), foaie rectangulară de film fotografic, conținând microimagini ale documentelor dispuse în şiruri, în funcție de indicele de reducere a imaginii şi de format, m. poate avea un număr diferit de imagini de 75 x125 şi 105x148, conținând 40, 60, 72 sau 98 microimagini.

microfişa în segmente (arh.), v. *jachet de microfilme.*

microfloră a arhivelor (arh.., cens.), termen generic pentru speciile de ciuperci care populează un anumit mediu. În arhive sunt prezente numeroase specii de ciuperci care pot degrada documentele şi care constituie m**.**

microformat (arh.), orice formă de copie miniaturizată, conținând informații redate prin microimagini.

microprint (arh.), foaie rectangulară opacă, conținând microimagini de documente dispuse în şiruri, obținute printr-un proces de tipărire.

miel pascal (her.), mobilă făcând parte din figurile heraldice naturale, reprezentată printr-un miel trecând, redat în profil, ținând în unul din membrele sale superioare un drapel (care poate fi cruciat).

migrare a cernelii (arh., cons.), comportare necorespunzătoare a cernelurilor inferioare, constând din solubilizarea parțială a unor constituenți şi deplasarea acestora în masa hârtiei. În aceste situații componenta solubilă migrează în zonele vecine liniei scrisului. Cunoaşterea cernelurilor care migrează este importantă pentru lucrările de restaurare a documentelor de arhivă. Sin. *întindere a cernelii.*

mijloace de ataşare a sigiliilor (sig.), elemente care asigură prinderea sigiliului de suportul actului. Acestea pot fi: un şnur confecționat din şuvițe de mătase de diferite culori; un şiret împletit din mătase sau din fir metalic, numit şi *găitan;* o şuviță de pergament numită □ăncu□ă*,* pe care uneori (în cazul cosigilării actelor) se scria numele posesorului. Pentru a se mări gradul de rezistență a suportului, marginea inferioară a documentului era îndoită (obținându-se *plicatura)* astfel încât şnurul să fie prins de ambele părți.

mijloace de păstrare a documentelor (arh., cons.), echipamente sau dispozitive cu care sunt dotate încăperile de arhivă, în scopul depozitării documentelor: rafturi metalice pentru arhivă sau bibliotecă, dulapuri metalice pentru diferite colecții, rastele pentru planuri şi hărți, containere etc.

mijloace de protecție a documentelor (arh., cons.), confecții din hârtie şi carton de calitate superioară, utilizate pentru protejarea documentelor pe timpul depozitării: cutii din carton dur sau carton ondulat, mape pentru pergamente sau manuscrise, tuburi pentru planuri, casete din metal sau materiale plastice pentru role de microfilm, plicuri, cămăşi de protecție etc.

milesim (cron.), v. *anno domini, eră.*

militare (arh.), subdiviziune din seria actelor normative din arhiva Guberniului Transilvaniei, care cuprinde documente din anii 1697 — 1866, privind recrutarea, întreținerea armatei, regimentele de grăniceri, relațiile dintre instituțiile militare şi civile.

Miloia, **Ioachim** (3 mai 1897, sat Ferendia, com. Jamu Mare, jud. Timiş — 1940, Timişoara), primul director al Arhivelor Statului din Timişoara, 1937. A urmat studiile medii la Caransebeş, iar cele superioare la Bucureşti (1919 — 1920) şi la Roma (1920 — 1922).

Doctor în istoria artelor şi în litere. Director al Muzeului Banatului (1928 — 1930) şi iniţiator al revistei „Analele Banatului" (1928). Arheolog şi istoric de artă. Principala grijă ca director al arhivelor a fost concentrarea fondurilor arhivistice existente la diferite instituţii şi crearea condiţiilor pentru folosirea lor. Contribuţia deosebită, din punct de vedere arhivistic, o constituie intervenţiile sale pe lângă autorităţile militare din Timişoara, în legătură cu inventarierea arhivei Comandamentului General Bănăţean şi preluarea acesteia în depozitele Arhivelor Statului Timişoara.

miniatură (min., dipl.), pictură sau desen realizat în dimensiuni reduse, cu finețe şi minuțiozitate, deseori în culori, în scop ornamental sau simbolic, pe suportul actelor şi manuscriselor. M. transmit date privind evoluția stilului artistic în diferite perioade, concepțiile generale ale epocii, tradițiile unor comunități. Cele mai frecvente m. realizate pe actele de cancelarie româneşti sunt reprezentările din frontispiciu (cuprinzând, de obicei, stema țării), vinietele, inițialele ornate (Fig. 36).

miniaturistică 1. Disciplină specială a istoriei care cercetează diferitele reprezentări artistice realizate în antetul sau cuprinsul actelor în vederea determinării semnificației şi valorii artistice a acestora. 2. Arta de a executa miniaturi.

miniaturizare a documentelor (arh.), tehnică de obținere a unor reproduceri de format mic ale imaginii de pe documente de arhivă. V. *ultra-microfişă.*

minuta (dipl), v. *concept.*

miscelaneu, miscelanee (arh.), v. *cotigat.*

miscellanea (arh.), termen folosit în Transilvania medievală pentru registre sau fascicole de documente cu conținut diferit.

mitrică (dipl.), condică specială, ținută până în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, pe lângă fiecare biserică, pentru înregistrarea stării civile a enoriaşilor săi. Există m. *pentru născuți,* m. *pentru morți,* m. *pentru căsătoriți.*

mâna anului (cron.), element cronologic secundar prin care se determină ziua din săptămână cu care a început un an, precum şi ziua din săptămână a unei date lunare. Este în concordanță cu *crugul soarelui,* fiecărui început de an din ciclul de 28 de ani corespunzându-i o anume zi din săptămână.

mână de vultur (her.), termen definind ghearele de vultur reprezentate cu vârful în jos.

mâinile lunilor (cron.), element cronologic secundar format din cifre convenționale denumite *epacte* sau *epactiile lunilor* cu ajutorul cărora se află ziua cu care începe fiecare lună şi deci ziua săptămânii pentru orice dată dintr-un an oarecare. Sin. (în Apus), *regularii solare.*

mobilă (her.), element utilizat la alcătuirea stemelor, piesă de dimensiuni mici care poate fi plasată în scut sau în afara scutului. Mobilele cuprind toate categoriile de piese sau figuri heraldice şi pot fi reprezentate singure, multiplicate sau în combinaţii, în diferite poziţii şi smalţuri.

mobilier specific de arhivă (arh., cons.), diferite tipuri de mobilier care serveşte la depozitarea, transportul şi folosirea documentelor de arhivă (rafturi, fişete, rast ele, scări, cărucioare, mese de diferite categorii etc.).

model de regăsire (inf.), ansamblu de termeni sau simboluri, prin care se reprezintă conţinutul unui document, exprimat în limbajul de registre ai sistemului, folosit pentru regăsirea ulterioară a documentului.

Moisi Constantin (8 decembrie 1876, Năsăud — 20 octombrie 1958 Bucureşti), director general al Arhivelor Statului între anii 1923 şi 1938. Studiile le urmează la Năsăud şi Bucureşti. Personalitate marcantă a culturii noastre, se dedică în întregime ştiinţelor istorice; este iniţiatorul în ţara noastră al unora din ştiinţele auxiliare ale istoriei: numismatica, medalistică, sigilografia, heraldica. Între preocupările sale multiple se înscrie şi pasiunea pentru ştiinţa arhivistică. Preluând activitatea înaintaşilor săi. M. a căutat să-şi canalizeze eforturile în direcţia păstrării şi completării tezaurului arhivistic. În acest scop a urmărit, în primul rând, să creeze un cadru organizatoric potrivit bunului mers al activităţii arhivistice, prin elaborarea unei legi de organizare, promulgate în anul 1925; acest moment a constituit un însemnat progres în dezvoltarea acestei instituţii. De numele său se leagă, de asemenea, eforturile depuse în vederea înfiinţării de noi direcţii regionale, ca şi activitatea de amploare în direcţia îndrumării şi controlării muncii de arhivă la instituţii şi întreprinderi. Este iniţiatorul şi editorul publicaţiei periodice a Arhivelor Statului „Revista Arhivelor" (1923) şi al învăţământului arhivistic în forma sa, organizată, punând bazele Şcolii practice de arhivari-paleografi (1924). Pentru ridicarea prestigiului ştiinţific al instituţiei iniţiază acţiuni multiple prin organizarea de expoziţii, conferinţe, sesiuni ştiinţifice, elaborarea de publicaţii de specialitate. Este primul conducător al Arhivelor Statului care reuşeşte să organizeze o expoziţie arhivistică permanentă, de mari proporţii, aceasta inaugurându-se la 28 martie 1926. De asemenea, este primul director al Arhivelor Statului care reuşeşte să dea o mare extindere activităţii de cercetare ştiinţifică a tezaurului documentar, îmbogăţind bibliografia arhivistică românească cu articole dedicate istoricului Arhivelor Statului, Muzeului Arhivelor si Şcolii de arhivistică *(Arhivele Statului şi Regulamentul Organic.* În „Revista Arhivelor", II, nr. 4-5, 1927-1929, p. 292-299; *Din istoria arhivelor româneşti: Arhive judeţene şi şcoala de arhivari,* în „Revista Arhivelor", II, nr, 4-5, 1927-1929, p. 220 — 222 ; *Problema Arhivelor Româneşti,* în. „Revista Arhivelor", III, 1, nr. 6 — 7, 1936 — 1937, p. 1 — 46) şi valorificării materialului documentar conservat la Arhivele Statului *(Doisprezece scrisori domneşti din arhiva oraşului Bistriţa,* Bucureşti, 1897, 28 p.; *Stema României* în: Enciclopedia României, Bucureşti, 1938, vol. I, p. 59 — 71 ; *Bule de aur sigilare de la domnii Ţării Româneşti şi ai Moldovei,* în „Revista Arhivelor", I, nr. 1 —3 1924—1926, p. 249 —265 ; *Studii de sigilografie românească,* în „Revista Arhivelor", II, nr. 4-5, 1927-1929, p. 126-149).

monocerb (her.), v. *licorn.*

monocondei (dipl., pal.), desen sau text scurt realizat printr-o singură mişcare de peniţă; însoţeşte uneori semnătura alteori îi ţine locul; scopul său este de a spori caracterul solemn al actului, precum şi gradul de dificultate pentru falsificare.

monogramă (dipl., pal.), figură formată din litere dispuse într-un anume mod, deseori folosindu-se diferite metode de prescurtări, suprapunere, ligatură, trunchiere, contracție; în general sunt astfel reprezentate numele suveranilor, cuvinte sau formule cu o anumită semnificație juridică. M., cuprinzând numele şi titlurile suveranilor, devenită un semn distinctiv al unor acte emise în cancelariile lor, a avut rol de mijloc de validare; de asemenea, ele constituie elemente decorative (Fig. 37).

moş (gen.), v. *rudă.*

moțiune (dipl.), document cuprinzând o hotărâre, prin care participanții la o adunare, consfătuire etc. îşi exprimă atitudinea, revendicările sau doleanțele în probleme importante de ordin politic, social-cultural sau profesional; m. *a Marii Adunări Naționale,* hotărâre scrisă prin care organul puterii de stat îşi exprimă atitudinea față de anumite evenimente interne ori externe.

m. p. (dipl.), v. *manu propria.*

mucarer (dipl.), firman de confirmare a domnilor români de către Poarta otomană.

muhur (sig.), termen turcesc utilizat uneori în această formă şi în cancelariile țărilor române, definind sigiliul.

muhurdar (sig.), termen turcesc utilizat uneori (în sec**.** al XVIII-lea) pentru a denumi persoana însărcinată în cancelaria princiară cu păstrarea matricelor sigilare. V. *păstrătorul sigiliilor.*

mulaj negativ (sig.), obiectul care rezultă din mulare şi care, respectând toate reliefurile obiectului, permite reproducerea acestuia.

mulaj sigilar (sig.), copie obținută de pe volumul unui sigiliu. M. poate fi realizat manual sau mecanic, poate reproduce sigiliul original în totalitate (ca formă de conservare, culoare etc.) sau parțial (doar reprezentarea de pe avers sau revers). M. se poate confecționa din gips, ceară, tercuit şi sulf. Pentru reproducerea unui sigiliu de mai multe ori se realizează un mulaj negativ din gips, cauciuc siliconic sau tercuit.

mulare (sig.), operația care permite reproducerea exactă a unui obiect, în speță a unui sigiliu, prin folosirea unei materii care îmbrățişează complet volumele. (P. ext.), reproducerea care rezultă din aceasta

multiplicare (arh.), operație de reproducere în mai multe exemplare a unui document sau a unei tipărituri. Totalitatea copiilor ce rezultă dintr-o multiplicare alcătuieşte tirajul de multiplicare.

Müller, Georg Eduard (28 octombrie 1866, com. Cristian, jud. Braşov — 2 noiembrie 1944, corn. Vulcan, Braşov), personalitate în domeniul arhivisticii din Transilvania, M. a urmat studiile gimnaziale la Braşov, iar cele superioare (istorie, teologie, filologie, clasică) la

Viena, Budapesta, Berlin. A fost membru al Academiei Germane din München şi director al Filialei Sibiu a Institutului de Studii Sud-Est Europene, înfiinţat de N. lorga. Din 1895 începe studii şi cercetări arhivistice, devenind arhivar şi secretar de arhivă (1895 — 1909), apoi director la Arhiva naţională săsească din Sibiu (1909 — 1936). I se datorează construcţia clădirii moderne pentru arhivele din Sibiu, inaugurată în 1923. Excelent editor de documente, M. a participat la editarea colecţiei de documente „Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen", vol. II (1897) şi III (1902). Dintre publicaţiile sale principale mai menţionăm: *Die Entstehung der Stühle, des Königs und des Stühlscrichtermates in der Hermannstädter Provinz oder ien sogenannten sieben Stühlen,* în „Korespondenzblatt des Vereins für siebenburgische Landeskunde, XXIX, Sibiu, 1906, p. 49 — 63; *Die Grafen des Mediascher Provinzialverbandes oder der sogenannten zwei Stühle,* în „Archiv des Vereins für siebenburgische Landeskunde", XXXIV, Sibiu, 1907, p. 261 — 275; *Die ursprüngliche Rechtslage der Rumänen im Sachsenlande,* în „Archiv...", XXXVIII, Sibiu, 1912, p. 85 — 314 ; *Die Türkenherrschaft in Siebenbürgen. Verfassungsrechtliches Verhältnis Siebenbürgens zur Pforte 1541 — 1688,* Sibiu, 1923, 148 p.

mundant, mundum (arh.), menţiune de registratură folosită în Transilvania în sec. XVIII —XIX, privind scrierea pe curat a unui concept, după verificarea lui de către cel care urma să semneze documentul original.

muzeografie, v. *muzeologie.*

muzeologie, ştiinţă care se ocupă cu istoria, organizarea şi funcţionarea muzeelor; se mai foloseşte termenul *muzeografie,* adică istoricul şi descrierea muzeelor, instituţii păstrătoare de mărturii materiale ale civilizaţiei. Sin. *muzeografie.*

Litera N

nacialnic (arh.), termen folosit rar pentru a indica pe conducătorul Arhivei Țării Româneşti; se întâlneşte între 1831 şi 1840 paralel cu termenii *arhivar, cap al arhivei* şi *şef al arhivei.* Întâlnit şi în Proiectul de regulament pentru Arhiva Țării Româneşti din 4 decembrie 1840, unde este glosat *arhivar,* adică conducătorul Arhivei Țării Româneşti.

narație (dipl.), v. *expunere.*

natural (her.), termen care indică starea sau culoarea naturală a unui obiect sau ființe, faptul că sunt reprezentate ca în realitate.

neam (gen.), v. *familie*.

negativ (arh.), original al unui cinedocument sau al unui fotodocument, care redă imaginea cu distribuție inversă a culorilor şi a nuanțelor luminoase şi întunecate față de obiectivul sau subiectul fotografiat.

negru (her.), culoare utilizată în alcătuirea stemelor, reprezentată convențional prin linii verticale suprapuse pe linii orizontale. Semnifică ştiință, modestie, durere, prudență. V. *smalțuri.*

neooriginal (dipl.), înscris reconstituit de alt autor, pe baza fie a probei cu martori, fie a unor copii vechi sau mențiuni inserate în registrele de cancelarie; uneori, deşi exista vechiul act, se elibera un altul datorită schimbării calității destinatarului. Sin. *act rescris.*

netezire a documentelor (arh., cens.), etapă din ansamblul operațiilor de restaurare, constând în corectarea planului suprafeței documentelor şifonate, scorojite sau care au suferit alte deformări de suprafață, în mod obişnuit n. se face prin presare la prese reci sau calde.

neutralizare a documentelor (arh., cons.), operație de laborator prin care aciditatea hârtiei este corectată la valori neutre sau slab alcaline în scopul asigurării unei păstrări mai îndelungate a documentelor. Se cunosc metode de n. prin tratare cu diferite soluții din compuşi de calciu sau magneziu şi hidroxid de bariu, metode de tratament cu gaze (amoniac, substanțe organo-metalice) şi tratamente prin pulverizarea fină a unor compuşi complecşi. N. constituie o etapă importantă în orice proces de restaurare a documentelor de arhivă cu suport de hârtie. Sin. *dezacidificare, deacidifiere, neutralizare a acidității documentelor.*

nimhare (her.), reprezentarea unor personaje cu o aureolă în jurul capului.

nisip aurifer (pal.), nisip conținând firicele de aur, folosit pentru a fi presărat peste iscăliturile domnilor şi pe documentele solemne. V. şi *nisiparniță.*

nisiparniță (nisipelniță) (pal.), vas mic, cu orificii în partea superioară sau cu un capac găurit mărunt, în care se păstra nisip fin, special pregătit prin înmuierea lui într-o substanță

sicativă, colorată închis şi cu reflexe metalice, care se presăra peste textul scris proaspăt pentru a-l usca. Peste semnăturile domnilor se presăra nisip aurifer. V. şi *instrumente de scris.*

nizam (nezam, nisam) (dipl.), termen utilizat uneori în Țările române, până aproape de a doua jumătate a sec. al XIX-lea, pentru a denumi orice ordin, dispoziție sau poruncă emanate de la o autoritate sau, p ext., regulamentul privitor la norma de lucru, sau chiar statutul de breaslă, care cuprindea drepturile şi îndatoririle membrilor ei.

nivel de secret (arh., inf.), caracterizarea informațiilor din memorii şi fişiere în funcție de importanța lor, în scopul difuzării selective şi diferențiate. În cadrul SARIAS se folosesc trei nivele de acces: informații generale, informații secrete şi informații de importanță deosebită. Prin solicitarea informațiilor de un nivel superior se obțin şi informații de nivel inferior.

nomenclator al dosarelor (arh.), instrument de lucru în arhiva unei organizații, constând dintr-o listă sistematică a tuturor categoriilor de documente, create în decursul unui an, grupate pe compartimente, potrivit schemei de organizare a instituției respective, iar în cadrul acestora pe probleme şi pe termene de păstrare. N. serveşte registraturii pentru clasarea documentelor potrivit problemei pe care o conține şi are scopul de a pune ordine în constituirea arhivei curente şi de a orienta întreaga organizare ulterioară a activității arhivistice; n. este întocmit de fiecare organizație (centrală, județeană, locală) şi se modifică ori de cîte ori este nevoie. Termenele de păstrare sunt preluate din *indicatorul termenelor de păstrare.* Formularul model este prevăzut în Decretul nr. 472/1971, republicat în 1974. V. *indicator al termenelor de păstrare, termen de păstrare, indicator - nomenclator, indicativ al dosarului.*

Normalia (arh.), denumirea unei serii din arhiva Guberniului Transilvaniei, din perioada 1780 — 1848; cuprinde acte normative şi regulamente privind agricultura, relațiile urbariale, probleme de comerț şi credit, administrație, militare etc.

norme (arh.), v. *legislație arhivistică*.

notariat public (dipl.), instituție în care actele erau întocmite de o persoană împuternicită să le dea formă de instrument public şi să le confere autenticitate doar prin apoziția semnului său manual, a semnăturii sau a unei formule scrise de *„manus publica".*

notă (dipl.), 1. Act cuprinzând o însemnare scrisă referitoare la o anumită chestiune; n. circulară, fiecare dintre comunicările cu conținut identic trimise de Ministerul de Externe tuturor misiunilor diplomatice străine acreditate în țara respectivă sau misiunilor sale diplomatice acreditate în celelalte țări, pentru a le aduce la cunoştință un anumit fapt, o dispoziție legală, o măsură protocolară etc., care interesează activitatea misiunilor; n. colectivă, n. diplomatică sub formă de comunicare scrisă, elaborată în comun şi semnată de toți şefii misiunilor diplomatice de la care emană şi adresată Ministerului de Externe pentru a scoate în evidență identitatea de vederi a semnatarilor în problema tratată; n. diplomatică, formă de corespondență oficială prin care un stat se adresează altui stat, exprimându-şi punctul său de vedere într-o anumită problemă, face anumite propuneri, protestează împotriva lezării unor anumite interese etc. N. d. sunt transmise de şefii reprezentanțelor diplomatice sau ai ministerelor (departamentelor) afacerilor externe; n.

personală, n. diplomatică redactată sub formă de scrisoare, la persoana întâi, pe hârtie specială cu antet şi care tratează probleme de deosebită importanţă sau informează în mod oficial despre anumite evenimente (precum schimbarea structurii de stat, încetarea temporară a funcţiilor reprezentantului diplomatic, numirea unui însărcinat cu afaceri ad-interim etc.) ori anunţă, prin şeful misiunii diplomatice, prezentarea scrisorilor de acreditare ale corpului diplomatic; n. semnată, n. diplomatică redactată sub formă de comunicare diplomatică cu caracter oarecum solemn, la persoana întâi sau a treia, purtând semnătura emitentului, fiind adresată personal ministrului afacerilor externe sau şefului misiunii diplomatice acreditate pentru rezolvarea unor probleme cărora statul emitent le acordă o deosebită importanţă; n. simultane, n**.** diplomatice separate, dar cu conţinut identic, depuse din partea mai multor state cu privire la o anumită problemă. Prin recurgerea la n. s. se subliniază identitatea de vederi a statelor semnatare, fără a se crea impresia că acestea acţionează în mod organizat; n. verbală, n**.** diplomatică prezentată sub formă de comunicare scrisă, redactată la persoana a treia, datată dar nesemnată, purtând sigiliul Ministerului de Externe sau al misiunii diplomatice de la care emană; este forma cea mai uzitată de n. diplomatică. 2. n. contabilă**,** document întocmit sub formă de formulă contabilă sau de articol contabil, folosit pentru a înregistra operaţiile economice în conturi ; n. de comandă**,** document emis de client către furnizor, prin care se cere livrarea unei anumite mărfi, prestarea unui anumit serviciu sau executarea unei lucrări determinate; n. de plată, document prin care se dispune plata unei sume către o persoană fizică sau juridică, în numerar sau prin virament din contul disponibil; n. de rebut, document întocmit pentru produsele fabricate, lucrările executate, serviciile prestate etc, care nu corespund calitativ standardelor, normelor interne sau condiţiilor tehnice stabilite prin contract şi, deci, nu pot fi folosite potrivit destinaţiei lor; n. de remaniere, document întocmit de un serviciu tehnic al unei organizaţii socialiste pe baza căruia se efectuează recondiţionarea unor produse rebutate pentru a putea fi folosite potrivit destinaţiei lor iniţiale sau unei alte destinaţii. 3. (La pl.), cu înţelesul de *adnotări* la un text literar sau ştiinţific, oferind informaţii suplimentare de amănunt, referinţe bibliografice etc, trecute în josul paginii sau la sfârşitul volumului adnotat; Ţlit.), însemnări sau reflecţii literare, privind o călătorie, un eveniment istoric sau social, un fapt etnografic etc, redate, cel mai adesea, într-un context narativ în forma eseului.

notificare (dipl.), 1. Document din categoria scrisorilor oficiale, care cuprinde o înştiinţare oficială, scrisă pe hârtie specială cu antet şi adresată unei persoane, prin organul competent, cu scopul de a-i pune în vedere că un fapt sau act (juridic) a fost îndeplinit ori urmează să fie îndeplinit. 2. Comunicare oficială formulată de Ministerul de Externe sau misiunea diplomatică a statului semnatar şi trimisă altui stat (altor state) prin intermediul unei note diplomatice, prin care se expune poziţia statului într-o anumită problemă internaţională, se indică punctul de vedere în legătură cu unele evenimente sau fapte, se informează asupra denunţării, ratificării sau aderării la tratat. N. este foarte răspândită în practica diplomatică a statelor. În unele tratate internaţionale este prevăzută obligaţia de n. în caz de denunţare sau de prelungire a tratatului.

notificaţie (dipl.), formulă însumată formularului diplomatic, prin care emitentul atrage atenţia destinatarului asupra dispoziţiei actului. Mai des întâlnite sunt formulele „dăm de ştire şi facem cunoscut tuturor celor ce se cuvine..." sau „drept aceia...", sau „fac cunoscut cu această carte...". Sin. *promulgaţie.*

Novo plantatio (her., sig.), compoziţie heraldică cuprinzând două personaje, de obicei afrontate, având între ele un arbore. În heraldica europeană această compoziţie simbolizează colonizare de teritoriu. Stema iconografică a Ţării Româneşti incluzând scena N. este o

influență a cancelariei bizantine şi exprimă evolutiv asocierea la domnie, cuplul princiar, sau sfinții Constantin şi Elena, patronii mitropoliei Țării Româneşti.

număr de bază (arh.), termen folosit în Transilvania, în sec. XIX — XX pentru numărul din registrul intrare-ieşire al primului sau ultimului act privitor la o cauză anumită, la care sunt conexate numerele de înregistrare ale celorlalte documente privitoare la cauza respectivă.

număr de conexare (arh.), denumire folosită în Transilvania, în sec. al XIX-lea, în cadrul sistemului de registratură, după numerele de înregistrare ale actelor, pentru numerele actelor anterioare ale aceleiaşi cauze sau probleme. La Tezaurariatul Transilvaniei, în 1841, numărul de conexare se trecea pe coala (cămaşa) de arhivă, pentru a face legătura între actele privind aceeaşi cauză. La instituțiile administrative locale, numărul de conexare era trecut direct pe act dedesubtul numărului de înregistrare, tot aşa şi în registrul de intrare-ieşire. Germ. *Connexions-Zahlen.*

numărul de aur (cron.), v. *crugul lunii.*

nume de familie (gen.), v**.** *nume patronimic.*

nume patronimic (gen.), nume transmis din generație în generație, după tată. Sin. *nume de familie.*

Litera O

ochiuri (sig.), 1. Deschideri (incizii) făcute în suport pentru a permite trecerea mijloacelor de atașare a sigiliilor. 2. Marcaje desenate în prealabil de către scrib pe suport şi destinate a indica sigilatorului modul de sigilare şi locul unde trebuie să facă deschideri.

Onciul, Dimitrie (7 noiembrie 1856, sat Straja, jud. Suceava — martie 1923, Bucureşti), director al Arhivelor Statului între anii 1900 şi 1923. Şi-a făcut studiile liceale (1868-1876) şi universitare (1876-1879) la Cernăuți, iar specializarea la Viena (1879—1881). A fost profesor de istorie la Facultatea de litere din Bucureşti (1896 — 1923) şi decan al Facultății de litere şi filozofie (1919 —1923), precum şi membru al Comisiei monumentelor istorice (1910) şi preşedinte al acesteia (1919); în anul 1922, întemeiază şi devine preşedinte al Comisiei consultative heraldice; a fost, de asemenea, membru corespondent (1889), titular (1905) şi preşedinte (1920 — 1923) al Academiei Române. Ca director al Arhivelor Statului s-a dovedit a fi un foarte bun administrator şi organizator. Eforturile sale s-au îndreptat încă de la început către rezolvarea problemei localului; refacerea clădirii Arhivelor Statului din Bucureşti şi dotarea acesteia cu mobilierul adecvat au durat din anul 1900 până în anul 1916. O grijă deosebită a manifestat O. şi pentru preluările de arhivă de la instituții, în această perioadă preluându-se mari cantități de fonduri de arhive de la instituțiile centrale şi locale. O activitate considerabilă a depus O. şi pentru organizarea materialelor documentare în depozite, ordonarea şi inventarierea fondurilor arhivistice din depozite, ca şi pentru înființarea de noi arhive pe teritoriul țării, în care scop pregăteşte şi un proiect de lege. O. a avut merite deosebite în valorificarea materialului documentar şi sigilografic din depozitele Arhivelor Statului prin studiile sale istorice, precum şi în pregătirea studenților, viitori istorici şi arhivişti. Este autorul primului istoric al Arhivelor, intitulat *Din istoria Arhivelor Statului,* publicat în volumul omagial *Prinos lui D. A. Sturdza, la împlinirea celor şaptezeci de ani,* Bucureşti, 1903, p. 329 — 353.

onomastică (lingv.), disciplină lingvistică al cărei obiect de studiu este originea, formarea şi evoluția numelor proprii, pe baza legilor de dezvoltare şi funcționare (circulație) a acestora. Sin. *onomatologie.*

onomatologie (lingv.), v. *onomastică.*

opis (arh.), lista tuturor actelor cuprinse într-o unitate arhivistică, în care se redă, pe scurt, conținutul acestora; termenul a fost utilizat, mai ales în Moldova, pentru a denumi inventarul actelor intrate în arhivă şi care era predat odată cu aceste acte; *otpisul alfavitariul actelor,* denumire a unui indice alfabetic al actelor intrate în arhivă. Sin. *perilipsis.*

oprit (her.), blazonarea unui om sau animal înfățişat ca stând pe loc.

ordin (dipl.), document din categoria actelor normative, format dintr-un înscris care conține o dispoziție cu caracter obligatoriu dată de o autoritate sau de o persoană oficială, pentru a fi executată. În actele vechi cu aceeaşi accepțiune întâlnim termenii *poruncă, povelenie;* o. de chemare, dispoziție scrisă a unei autorități militare, prin care o persoană din cadrele de rezervă ale armatei este chemată la unitate; o. circular, o. întocmit de către o autoritate în mai multe exemplare identice şi trimis concomitent la mai multe persoane

fizice sau juridice aflate în subordine; o. de front, dispoziție scrisă, emisă zilnic în cadrul fiecărei unități, instituții sau formații militare independente. Cuprinde dispozițiile comandantului referitoare la organizarea serviciului de zi şi la bunul mers al activității de ansamblu în unitatea respectivă; o. de luptă, o. pe care îl dă comandantul în situații de luptă pentru traducerea în viață a hotărârii luate. Se adresează direct comandanților în subordine şi cuprinde misiunea de luptă a unităților şi subunităților; o. de plată, dispoziție scrisă, cu caracter economic, dată către o bancă, pentru ca aceasta să plătească o sumă în numerar sau în cont de virament unei persoane fizice sau juridice. Sin. *ordonanță de plată;* o. de serviciu, act prin care cineva primeşte o însărcinare oficială; o. de zi, denumire pentru actul prin care comandantul se adresa întregii unități militare în anumite ocazii solemne (sărbători naționale, victorii, evidențieri).

ordonanță (dipl.), document din categoria actelor normative, care cuprinde o dispoziție scrisă, cu caracter executoriu, emanată de la o autoritate administrativă sau judecătorească şi care, de obicei, este adusă la cunoştință prin afişare; o. de plată, v. *ordin de plată.*

ordonanță de adjudecare (dipl.), v. *act de hareciluire.*

ordonare (arh.), operațiune de grupare a unităților arhivistice în cadrul fondurilor sau colecțiilor după criterii dinainte stabilite: cronologic, cronologic-structural, struct ural - cronologic, alfabetic, pe probleme, pe corespondenți etc.; criteriul este stabilit în funcție de cantitatea şi calitatea documentelor ce se ordonează şi este înscris în planul metodic de lucru; o. alfabetică, grupare a unităților arhivistice din cadrul unui compartiment sau serie, în ordine alfabetică. O. se foloseşte pentru unitățile arhivistice de acelaşi fel: dosare personale, caziere, dosare de clienți etc.; o. cronologică, grupare a unităților arhivistice dintr-un fond sau colecție potrivit datei de creare a lor. În cazul în care data emiterii documentului lipseşte, se ia în considerare data înregistrării acestuia. Unitățile arhivistice care au în cuprinsul lor transumpturi, se ordonează potrivit datei documentului - cadru. O**.** documentelor scrise pe acelaşi suport se va face ținându-se seama de data celui mai vechi document; o. cronologică, pe probleme, grupare a documentelor din cadrul unui fond sau colecție pe ani, iar în cadrul anilor pe probleme. Metoda de o. se foloseşte pentru fondurile ai căror creatori nu au avut compartimente, când schema de organizare a creatorului de fond nu poate fi reconstituită sau atunci când dintr-un fond s-au păstrat puține documente; o. cronologic-structurală**,** grupare a unităților arhivistice dintr-un fond pe ani, iar în cadrul anilor pe compartimente (serii). Metoda o. se foloseşte la ordonarea fondurilor ai căror creatori au suferit mai multe transformări organizatorice în decursul activității. O. pe categorii (a registrelor), gruparea registrelor unui fond în două categorii: registre-instrumente de evidență şi informare (care țin loc de inventare) şi alte genuri de registre. În cadrul fiecărei categorii, registrele se ordonează cronologic; o. pe cauze, grupare a unităților arhivistice create de instanțele judecătoreşti pe cauze: civile, penale, comerciale etc.; o. pe compartimente (sau serii), grupare a unității arhivistice dintr-un fond pe compartimentele care le-au creat sau pe activități (serii); o. pe corespondenți, grupare a unităților arhivistice dintr-un fond sau colecție în funcție de emitenți. Metoda de o. se foloseşte îndeosebi la organizarea fondurilor personale şi familiale; o. pe domenii, grupare a documentelor dintr-un fond sau colecție arhivistică pe domeniile (sau moşiile) la care se referă. O. se efectuează îndeosebi în cazul fondurilor ecleziastice, personale şi familiale; o. pe fascicule**,** grupare a documentelor în fascicule, după felul în care au fost constituite de către creatorul de fond; o. pe genuri, grupare a documentelor după felul lor: pergamente, hărți, schițe, planuri, stampe, sigilii, fotografii, proiecte, microfilme, chemări, proclamații, manifeste, registre, condici etc.; o. pe probleme, grupare a documentelor în funcție de problemele la care se referă; o. pe serii-cronologic, grupare a

unităților arhivistice ale unui fond pe categorii de documente, constituite după anumite criterii în succesiunea dată de creator; o. structural - cronologică, grupare a unităților arhivistice dintr-un fond, pe compartimente (serii), în cadrul acestora pe ani, iar în cadrul anilor pe probleme. O. se foloseşte la ordonarea fondurilor ai căror creatori au avut aceeaşi formă de organizare sau au suferit puține modificări în structură de-a lungul activității lor.

organe care îndeplinesc atribuții speciale cu privire la Fondul Arhivistic Național (arh.), a) *Direcția generală a Arhivelor Statului* din cadrul Ministerului de Interne pentru: documentele scrise, tipărite, fotografice, precum şi pentru sigilii şi ştampile; b) *Arhiva Națională de filme* din subordinea Consiliului Culturii şi Educației Socialiste, pentru documentele cinematografice; c) *Radioteleviziunea Română* pentru documentele fonice şi video, precum şi pentru filmele de televiziune. Aceste organe sunt stabilite prin Decretul nr. 472/ 4971 privind „Fondul Arhivistic Național al R.S.R.". Organele prevăzute îndeplinesc următoarele atribuții principale, în raport de natura documentelor respective: a) elaborează norme tehnice pentru desfăşurarea activității arhivistice; îndrumă şi controlează aplicarea acestora; b) preiau de la organizațiile socialiste şi celelalte organizații documentele care se păstrează permanent, în condițiile şi termenele legale şi asigură condițiile necesare conservării lor. Pentru documentele de importanță deosebită, organizează un fond de asigurare pe bază de microfilme şi alte forme de reproducere adecvate; c) informează instituțiile ştiințifice şi cultural-educative din țară asupra documentelor pe care le dețin şi care conțin date privind domeniul lor de activitate; d) editează publicații de specialitate; e) întreține şi dezvoltă relații cu organizații din străinătate, în vederea schimbului de informații în domeniul arhivistic şi al schimbului de documente şi reproduceri de pe acestea; asigură aplicarea convențiilor şi acordurilor internaționale privind domeniul arhivistic şi iau parte la congrese şi conferințe internaționale în sfera lor de activitate.

organizare a fişierelor (arh., inf.), reguli precise pentru determinarea pozițiilor înregistrărilor în fişier, în funcție de structura internă a acestuia, precum şi a modului în care programul are acces la date stabilite pentru facilitarea schimbului de informații între prcgrame, memorii şi fişiere. Stabilirea poziției înregistrării în fişier se face pe baza unui algoritm utilizat atât la crearea cât şi la regăsirea datelor. Se folosesc trei moduri de o**.:** secvențial, indexat secvențial şi direct (aleator), organizare directă (arh., inf.), organizare care presupune dispunerea în fişier a înregistrărilor, conform unui algoritm de randomizare, folosit atât la crearea cât şi la exploatarea fişierului. Accesul la o înregistrare se face dând ca informație de control fie identificatorul care conține adresa absolută a înregistrării, fie cheia de acces la înregistrare.

organizare indexat secvențială (arh., inf.), organizare care presupune crearea pentru fişierele organizate secvențial a unui index al identificatorilor înregistrărilor, dispuşi în ordine crescătoare; se face numai pentru fişierele create pe discuri magnetice.

organizare internă a fondului (arh.), acțiune de organizare a unităților arhivistice dintr-un fond sau colecție potrivit schemei de organizare a creatorului sau pe baza metodei de ordonare adoptată prin planul metodic de lucru.

organizare secvențială (arh., inf.), organizare care presupune dispunerea înregistrărilor într-o ordine de succesiune crescătoare sau descrescătoare a unui identificator conținut în interiorul fiecărei înregistrări (număr de ordine, cheie, cod, valoare etc); se poate face pentru fişiere pe orice tip de suporți.

original (dipl.), formă completă a actului, având toate semnele de validare şi, în consecinţă, valoare probatorie juridică deplină.

origine (gen.), apartenenţă prin naştere la o anumită familie. Sin. *stirpe.*

orizmo (dipl.), v. *poruncă.*

orânduială (dipl.), termen folosit pentru actul normativ care conţine o hotărâre emanată de la o autoritate. Sin. *ordin.*

összeirás (dipl.), termen folosit în Transilvania în sec. XVIII —XIX pentru conscripţiile efectuate în vederea stabilirii obligaţiilor de impozit sau a prestaţiilor feudale. V. *conscripţie.*

ostie (sig.), substanţă albicioasă obţinută din amidon de grâu, utilizată la confecţionarea sigiliilor. S-a folosit în special pentru sigiliul timbrat, fiind plasată sub foiţa-timbru pe care se aplica matricea sigilară. Este o influenţă a cancelariilor din Apusul Europei. Sin. *cocă.*

otnoşenie (dipl.), termen utilizat în prima jumătate a sec. al XIX-lea, în Moldova, pentru o comunicare sau adresă oficială ori pentru un raport oficial.

oxia (pal.), denumire grecească a accentului ascuţit (') în scrierea chirilică.

Litera P

pachet de arhivă (arh.), grup de documente cuprinse şi legate între două coperți de carton detaşabile. Organizarea pe pachete a arhivei s-a realizat în scopul protecției şi manipulării mai uşoare a documentelor, în ultimul timp se procedează la înlocuirea p. cu cutii de arhivă care prezintă avantaje în ceea ce priveşte protejarea documentelor împotriva prafului, luminii, solicitărilor mecanice etc.

pachet de discuri magnetice (arh., inf.), v. *disc magnetic.*

pact (dipl.), document diplomatic cu caracter deosebit de solemn care consemnează un acord de voință încheiat între două (p. *bilateral)* sau mai multe state (p. *multilateral),* în special în scopul menținerii păcii sau al colaborării strânse între semnatari, reglementând probleme ale securității reciproce sau colective, ale ajutorului reciproc, ale neagresiunii sau stabilind anumite principii obligatorii în politica externă a statelor semnatare. Spre deosebire de acord, este semnat totdeauna de şefii statelor semnatare. Ca şi tratatul, este scris concomitent în limbile statelor semnatare, cu respectarea formularului diplomatic, dar, față de acesta, are un caracter mai solemn. După natura înțelegerilor încheiate între state, pactele sunt de diverse feluri: p. *de neagresiune,* p. *de asistența mutuală,* p. *defensiv,* p. *economic* etc.

paieric (pal.), semn diacritic cu dublă valoare fonetică: palatalizează consoanele şi înlocuieşte ierul (`) neaccentuat; se scrie întotdeauna între rânduri, la umărul literei.

pajură (her.), partea superioară a hampei steagului. Această denumire s-a impus de la pasărea heraldică plasată de obicei în vârful hampei. Uneori a avut şi sensul de *stemă.*

pal (her.), v. *piese onorabile.*

paleografie, ştiință specială a istoriei care se ocupă de studierea izvoarelor scrise vechi, de cunoaşterea, descifrarea şi transcrierea acestora, furnizând informații privind evoluția grafemelor, a suportului, a instrumentelor de scris; p. oferă date cu ajutorul cărora se pot deosebi copiile, falsurile de original, şi se pot localiza şi data textele neidentificate ; termenul de p. a fost pus în circulație de Bernard de Montfaucon în lucrarea „La Paleographie greque",' Paris, 1708.

palimpsest (dipl., pal.), pergament sau alt tip de document, scris pe pergament, care a fost şters prin răzuire şi refolosit la redactarea unui nou document şi pe care se mai văd urmele vechilor litere. Prin tehnici moderne textul inițial al unui p. poate fi citit, ducând la obținerea unor informații valoroase referitoare la trecut. Se pare că refolosirea pergamentelor a fost o măsură de economie practicată în cancelariile medievale de la care deținem p. (ex.: Arh. St. Bucureşti, Peceți, nr. j 159, cu data: 1545 [7035] sept. 17, Hârlău).

Palladium Coronense (dipl.), codice manuscris în folio, legat în piele, care conține copiile documentelor mai importante din arhiva oraşului Braşov din perioda 1353-1865. P. a

fost întocmit în anul 1714 de către Johann Albrich, fiind completat ulterior de arhivarii oraşului Braşov până la 1865.

palmat (her.), înfăţişarea unui braţ care îşi arată palma.

panachidă (pal.), tăbliţă de lemn acoperită cu ceară naturală, folosită la mijlocul sec. al XVIII-lea pentru învăţarea scrierii chirilice.

pană (pal.), ustensilă de scris întrebuinţată în antichitate şi în evul mediu. Era făcută din pene de pasăre, de obicei de gâscă, ascuţite şi tăiate la vîrf. P. de gâscă s-a folosit începând din sec. al XIII-lea până către sfîrşitul sec. al XIX-lea. V. şi *instrumente de scris si auxiliare.*

panoplie (her., sig.), termen indicând arme, steaguri sau instrumente muzicale, aranjate simetric sub scut (peste care se aşează scutul).

papirus (dipl., pal.), suport pentru scris, fabricat din fire de papirus, special preparate prin strivirea fibrelor plantei şi suprapunerea a două straturi dispuse perpendicular unul peste altul; p. ext. manuscris care are un astfel de suport.

par 1.(dipl.), denumire folosită în Transilvania medievală pentru al doilea original la chirografele eliberate de locurile de adeverire (v *chirograf),* după care se putea elibera un act autentic nou (v. *transumpt)* în cazul pierderii primului chiregraf original de către beneficiar. 2.(her.), v. *piese onorabile.* Sin. *pal, ţeapă.*

parasime (her., sig.), însemne utilizate de o persoană sau instituţie pentru a-şi defini atributele şi rolul său în societate.

parasolar (arh., cons.), element de construcţie realizat la depozitele de arhivă pentru a împiedica pătrunderea razelor solare, în scopul protecţiei documentelor depozitate. .

parolă (arh., inf.), v. *cheie de acces.*

partiţiune (her.), împărţire realizată în câmpul scutului.

pas (dipl.) 1. Termen utilizat până la sfârşitul sec. al XIX-lea în unele regiuni ale ţării pentru *paşaport.* 2. Sub forma *pasus,* termen utilizat în regiunile de graniţă din Transilvania şi Banat, pentru *permisul de liberă trecere* în statele vecine.

pascalie (cron.), calendar perpetuu cu tabele şi însemnări care ajută să se găsească data Paştilor şi a celorlalte sărbători mobile pentru orice an.

paternitate (gen.), legătura de sânge sau juridică dintre tată şi copilul său. Se deosebesc: *paternitate legitimă,* rezultată din căsătorie; *paternitate naturală,* în afară de căsătorie; *paternitate civilă,* creată prin adopţiune, printr-un act juridic.

patologia cărții (arh., cons.), domeniu de activitate care se ocupă cu studiul cauzelor de degradare al formelor şi simptomelor de deteriorare, precum şi cu elaborarea metodelor de restaurare a cărților care fac parte din patrimoniul cultural.

Patrimoniul Cultural Național al Republicii Socialiste România, totalitatea marilor vestigii ale istoriei şi civilizației făurite de-a lungul istoriei pe teritoriul României, a creațiilor literar-artistice, ştiințifice şi tehnice, a căror valoare a fost consacrată de-a lungul timpului, precum şi a valorilor aparținând tezaurului cultural universal existente pe teritoriul țării noastre. Fac parte din P. bunurile cu valoare deosebită istorică sau documentară, care reprezintă mărturii importante privind dezvoltarea istorică a poporului român şi a omenirii în general, iar în acest context şi Fondul Arhivistic Național păstrat de Arhivele Statului.

patronimie (gen.), ramură a genealogiei care se ocupă de evoluția numelor după tată într-o familie.

pavilion (her., sig.), ornament exterior al scutului sub formă de mantou, prevăzut în partea superioară cu un baldachin. Este alcătuit din purpură, căptuşit cu hermină, brodat cu franjuri şi ciucuri din fir de aur. Simbolizează cortul sub care membrii familiilor domnitoare îşi adăpostesc armele. Uneori acesta este reprezentat chiar şi în armele de stat, fără baldachin, semnificația păstrându-se totuşi.

păstrare a documentelor (arh., cons.), v. *conservare a documentelor.*

păstrătorul sigiliilor (sig.), persoană în atribuțiile căreia intră păstrarea şi utilizarea matricei sigilare într-o cancelarie. În cancelaria Țării Româneşti şi a Moldovei, funcționarul domnesc investit cu sarcina de a păstra şi aplica matricea (sau matri cele) sigilară a domnului a fost *marele logofăt.* Ulterior acesta a fost ajutat de logofătul al II-lea şi logofătul al III-lea. În sec. ai XVIII-lea acest dregător s-a numit *muhurdar.* Sin. *conservator sigilii.*

pecetar (sig.), persoana care fabrica matrice sigilare. P. făcea parte din breasla argintarilor sau giuvaergiilor.

pecete (sig.), v.s*igiliu, pecete ataşată*, v. *sigiliu atârnat, pecete atârnată* (sig.), v. *sigiliu atârnat, pecete inelară* (sig.), v. *sigiliu inelar.*

pecetluita (dipl.), foaie fiscală individuală, conținând cotele de dare ale fiecăruia.

peciu (arh.), formular emis de forurile ecleziastice prin care se anunța public o viitoare căsătorie şi data ei.

peliculă safety (security) (arh., cons.), v. *peliculă.*

peliculă sonoră (arh.), v. *bandă sonoră.*

pensulare (arh., cons.), tehnica de aplicare a unei soluții, cu ajutorul pensulei, pe suprafața unui obiect. În cadrul activităților de restaurare se efectuează frecvent pensulări de adezivi sau alte substanțe în funcție de tratamentele aplicate**.**

per procuram (dipl.), mențiune, mai ales în documentele juridice din Transilvania în sec. XVIII—XIX, exprimând participarea titularului unei acțiuni printr-un împuternicit. Scris şi prescurtat: *p.p.*

pergament (pal.), material folosit ca suport pentru scriere, obținut prin prelucrarea specială a pielii anumitor animale (oaie, capră, viței, iepure, miel). S-a folosit din cele mai vechi timpuri până în sec. al XVIII-lea. A înlocuit treptat papirusul şi a fost înlocuit de hârtie. În prezent se foloseşte pentru facsimilarea unor manuscrise mai importante; p. vegetal, pergament obținut în perioada contemporană prin tratarea cu acid sulfuric sau clorură de zinc a unei hârtii speciale; p. ext. document scris pe un asemenea suport. V. *suport grafic al documentului.*

perghel (pal.), instrument ascuțit, ca un compas, pentru împuns şi zgâriat, care se folosea în cancelariile medievale pentru fixarea distanțelor egale între rânduri şi la legatul manuscriselor. Sin. *restav, punctorium.* V. şi *instrumente de scris, compas.*

perilipsis (arh.), v. *opis.*

perioadă cronologică (cron.), şir determinat de ani, care se repetă, servind ca un element secundar la verificarea celorlalte date cronologice pe care le însoțește. V. *indictionul, crugul lunii.*

perfecta et correcto (dipl.), însemnare de cancelarie în documentele latine medievale, privind Transilvania, referitoare la citirea şi corectarea documentului înainte de validare.

perlectum, ratificatum, subscriptum (dipl.), formulă folosită în Transilvania la sfârşitul unor categorii de documente (de ex. procese-verbale) din sec. XVIII-XIX, exprimând procedurile urmate înainte de validarea prin semnătură.

permanență a hârtiei (arh., cons.), gradul de stabilitate chimică a hârtiei în funcție de care aceasta poate avea un comportament foarte bun la păstrare îndelungată. P. se deosebeşte de durabilitate care exprimă gradul de rezistență mecanică şi flexibilitate necesară unei mânuiri şi utilizări intense a hârtiilor.

permis (dipl.), document din categoria documentelor semiimprimate, cuprinzând o autorizație oficială, eliberată de un for competent, în virtutea căreia persoana menționată în p. poate beneficia de anumite drepturi sau poate exercita o anumită profesiune etc.; ca document de arhivă se păstrează în fondul personal al unei personalități, atunci când prezintă importanță istorico-documentară.

peronat (her.), termen ce indică plasarea unei mobile pe un piedestal cu una sau mai multe trepte.

personalia (dipl.), termen folosit în actele juridice din Transilvania în sec. XVIII —XIX, care se referă la datele personale (nume, vârstă, religie, stare civilă, dependență personală etc.) ale inculpaților sau martorilor, consemnate înainte de dispozițiile propriu-zise. Scris şi prescurtat *pers.*

pertinent (arh., inf.), calitatea unei informații sau a unui document de a satisface cerințele obiective de informare ale unui beneficiar.

pesticide (arh., cons.), substanțe chimice cu acțiune toxică asupra unor agenți halogenici dăunători. În funcție de organismele pe care le distrug există substanțe bactericide, fungicide, nematicide, insecticide, raticide, erbicide. P. se folosesc în depozitele de arhivă pentru prevenirea şi combaterea proceselor de biodeteriorare a documentelor.

pete fungice (arh., cons.), pete de deteriorare a documentelor, rezultate în urma degradării acestora de către ciupercile de mucegai. P. sunt diferite atât sub aspectul culorii, cât şi în ce priveşte mărimea, forma de contur, consistența, grosimea, gradul de pătrundere în structura suportului etc. În multe cazuri, în dreptul acestor pete, suportul grafic este profund degradat, iar cerneala este descompusă uneori până la dispariția totală. Sin. *pigmentație fungică.*

pH (arh., cons.), logaritmul cu semn schimbat al concentrației în ioni de hidrogen (H^+). pH are valori cuprinse între 0 şi 14. Valorile 0 — 7 definesc un mediu acid; pH-ul 7 este caracteristic mediilor neutre, iar valorile 7 — 14 definesc mediile alcaline. pH este un indice important care caracterizează starea chimică a hârtiei pe care sunt scrise documentele, în cazul în care valoarea pH a hârtiei coboară sub 6, este necesar tratamentul de neutralizare a documentelor, deoarece coborârea prea accentuată a pH duce la fragilizarea hârtiei.

pierdere (tăcere) (cifră sau coeficient de p.) (arh., inf.), raportul dintre numărul documentelor relevante neregăsite şi numărul total al documentelor relevante existente în colecție, într-un proces de regăsire a informațiilor.

piese heraldice (her.), suprafețe diferite ca smalț de restul câmpului scutului, create în interiorul acestuia prin linii drepte sau curbe. Se cunosc *piese onorabile* (de prim ordin şi de al doilea ordin) şi *piese mai puțin onorabile* ale scutului; dintre *piesele onorabile* se întâlnesc des *capul* (sau *şeful), talpa, palul, fascia, banda, bara, crucea, crucea în curmeziş, furca, căpriorul scutul în inimă, franc cartierul* etc. Dintre piesele mai puțin onorabile cele mai folosite sunt: romburile, bezanții, turlele etc.

piese onorabile ale scutului (her.), suprafețe ale scutului diferitele a smalț de restul câmpului, realizate prin trasarea unor linii drepte, oblice sau curbe, după cum urmează: a) *şeful* se obține prin trasarea unei linii orizontale în partea superioară a scutului (Fig. 39), b) *talpa* sau *câmpia* este realizată prin trasarea unei linii orizontale în partea inferioară a scutului, c) *palul* este obținut prin trasarea a două linii verticale în centrul scutului, d) *brâul* este obținut, prin trasarea a două linii orizontale în centrul scutului, e) *banda* este realizată: prin două linii oblice duse din colțul drept superior spre colțul stâng inferior, f) *bara* se realizează prin două diagonale duse din colțul stâng superior spre colțul drept inferior, g) *crucea* este obținută prin suprapunerea palului cu brâul, h) *crucea în curmeziş (săritoarea)* se realizează prin suprapunerea benzii cu bara, i) *furca* este

obținută prin combinarea părții superioare a crucii în curmeziş cu palul, j) *furca răsturnată* este realizată din combinarea părții inferioare a crucii în curmeziş cu palul, k) *căpriorul* sau *şevronul* se obține prin unirea benzii cu bara pe o porțiune de 3/4 din suprafața lor.

pietate (her.), termen prin care se definesc picăturile de sânge scurse din pieptul pelicanului (pentru a-şi hrăni puii) şi care sunt reprezentate în alt smalț decât respectiva pasăre.

pigmentație fungică (arh., cons.), v. *pete fungice.*

pisar (pal.), v. *grămătic.*

pitac (dipl.), act care transmite o poruncă, o ordonanță a domnului sau a marelui agă.

placă fotografică (arh.), v. *fotocopie.*

plaivaz (pal.), ustensilă, făcută cel mai adesea din plumb, care se folosea pentru scriere. Sin. *condei.* V. şi *instrumente de scris.*

plan (arh.), document cartografic, constând dintr-o reprezentare grafică prin desen tehnic, executat în tuş negru sau color, pe hârtie specială etc, la o scară până la 1:20 000, a unui teren, a unei construcții, a unei instalații etc, scara fiind întocmită fie în sistemul metric, fie în alt sistem de măsură. P. pot fi de mai multe feluri şi anume: pentru acelaşi obiectiv există un p. *de ansamblu,* mai multe p. *de detalii* şi mai multe p. *parțiale.* Toate p. aceluiaşi obiectiv constituie o unitate arhivistică.

plastografie (dipl.), v. *act fals.*

pleno titulo (dipl.), indicație de cancelarie sau de registratură, folosită în Transilvania în sec. XVIII—XX pe concepte, privind scrierea completă a titulaturii destinatarului în documentul original. Scris şi prescurtat *p.t.*

plicatură (sig., dipl.), manşetă lată de câțiva centimetri, obținută prin îndoirea înăuntru a părții de jos a suportului documentului de care se prindea şnurul ce lega sigiliul de documente. Este specifică cancelariei domneşti a Moldovei; în Țara Românească p. a fost folosită, mai mult, în sec. XVII—XVIII şi a avut o formă specială, respectiv era mai lată în centru şi se îngusta spre margini.

plin (her.), termen care indică faptul că toată suprafața scutului sau a unui cartier este alcătuită dintr-un singur smalț şi nu poartă nici o piesă sau mobilă heraldică.

pliroforie (dipl.), termen utilizat în unele documente din Țara Românească la sfârşitul sec. al XVII-lea şi începutul sec. al XVIII-lea pentru a denumi o informație scrisă.

plângere (dipl.), v. *jalbă.*

plop (her., sig.), v. *copac.*

poliță de protecție (arh., cons.), ultima poliță de sus a unui raft, pe care se depozitează arhiva şi care are rol de protecție împotriva depunerii prafului pe documente.

portocaliu (her.), culoare utilizată la alcătuirea stemelor. Se reprezintă convențional prin linii diagonale ce pornesc din colțul drept superior suprapunându-se cu altele verticale. V. *smalțuri*

poruncă (dipl.), act domnesc care cuprinde un ordin, consemnând şi pedeapsa pentru cei ce nu-l respectă. Sin. *orizmo, poveleanie.*

post scriptum (dipl.), indicație de cancelarie sau de registratură, folosită în documente latino-medievale din Transilvania după sec. al XVI - lea, care precede un text adăugat uneori la documente, după terminarea şi iscălitura lor. Scris şi prescurtat: *p.s.*

Postate (arh.), subdiviziune din seria de acte normative din arhiva Guberniului Transilvaniei; cuprinde documente din anii 1648 — 1869, regulamente şi contracte privind serviciul de poştă.

poveleanie (dipl.), v, *poruncă.*

pozitiv (arh.), copie de cinedocument sau de fotodocument executată după negativul sau contratipul respectiv sub formă de fotografie, imaginea cu distribuția părților luminoase şi întunecate şi a culorilor, în cazul fotografiilor color, fiind conformă cu cele ale obiectivului reprezentat.

practica (arh.), document întocmit în prezența divanului domnesc şi care putea apărea sub formă de jurnal, hotărâre etc, caracteristic pentru sec. al XIX-lea. Era numit şi „practicaua divanului".

practică arhivistică (arh.), aplicarea cunoştințelor teoretice de arhivotehnie (crearea,. selecționarea, organizarea şi folosirea documentelor) în munca arhivistică.

praeiuncturalia (arh.), v. *Conjuncturalia.*

praesentatum (arh.), mențiune de registratură folosită în Transilvania în sec. XVIII —XIX, urmată de data primirii (prezentării) documentului. Mențiunea p. era scrisă de obicei de către şeful instituției. Scris şi prescurtat: *praes.*

praesidialfa (arh.), mențiune, scrisă de obicei în formă prescurtată *praes.,* lângă numărul de emitere sau de înregistrare a documentelor, pentru a indica apartenența documentelor respective la seria de acte prezidiale, constituite la instituțiile administrative din Transilvania la începutul sec al XIX-lea.

preambul (dipl.), v. *arengă.*

precizie, **(cifră sau coeficient de p.)** (arh., inf.), raportul dintre numărul documentelor relevante regăsite şi numărul total al documentelor relevante existente în colecţie, într-un proces de regăsire a informaţiilor, preluare de documente (arh.), operaţiune de luare în primire, de către Arhivele Statului, a fondurilor şi colecţiilor deţinute de organizaţiile socialiste, celelalte organizaţii, culte şi persoane fizice. P. se efectuează după ce fondurile şi colecţiile au fost ordonate, selecţionate şi inventariate. P. de la organizaţiile socialiste se efectuează pe baza instrumentelor de evidenţă, iar de la persoanele fizice în baza procesului verbal de predare-preluare întocmit în acest scop. P. constituie forma principală de completare a fondurilor şi colecţiilor deţinute de Arhivele Statului. V. *completare a arhivei.*

prelucrare a fondului (arh.), totalitatea operaţiunilor arhivistice efectuate asupra unui fond sau colecţii, în vederea punerii acestora la dispoziţia cercetării ştiinţifice (ordonare, selecţionare, inventariere). S-a mai folosit şi expresia „prelucrare tehnico-ştiinţifică a materialului documentar".

prelucrare a informaţiilor (arh., inf.), reprezentarea prescurtată şi sistematizarea informaţiilor obţinute prin analiza unui document sau a unui grup de documente.

prelucrare chimică a peliculei gelatine-argentice (arh., cens.), ciclu de operaţii în urma căruia imaginea latentă a peliculei expuse este transformată în imagine stabilă. Principalele etape ale acestui ciclu sunt revelarea, fixarea, spălarea, uscarea.

prelucrarea morfologică (arh., inf.), prelucrarea listei de termeni aleşi ca descriptori în tezaur, în conformitate cu un ansamblu de reguli privind forma gramaticală de apariţie a descriptorilor, prelucrare semantică (arh., inf.), prelucrarea termenilor în vederea stabilirii relaţiilor de sinonimie, omonimie şi polisemie dintre aceştia, presă de laminare (arh., cons.), termopresă formată din două platane cu posibilităţi de reglare a presiunii şi temperaturii, folosită pentru placarea documentelor cu folii termoplaste în cursul operaţiunilor de restaurare şi consolidare. Sin. *luminator.*

prescurtare (pal.), scriere pe scurt a intitulaţiei, titlului, a denumirilor sau a oricărui cuvânt dintr-un manuscris prin eliminarea, îmbinarea sau scoaterea deasupra rândului a unor litere. Prin p. se urmăreşte, în primul rând, economisirea spaţiului şi a materialului de scris. În paleografie tipurile de p. sunt clasate în funcţie de metoda folosită: p. prin contracţie, p. prin ligatură sau îmbinare, p. prin litere înscrise, p. prin siglă, p. prin suspensie sau trunchiere, p. prin suprascriere sau cat. Sin. *abreviere.* V. şi *criptogramă, monocondil, monogramă;* p. prin contracţie, sistem de comprimare a unui cuvânt prin trei metode principale: păstrarea primei şi ultimei litere: gˆ`,xÃsˆ păstrarea a trei litere: MTI^^, păstrarea a patru sau mai multor litere: **TtppK.** Sistemul s-a folosit în scrierea manuscriselor latine, greceşti şi slave, dar a căpătat o largă utilizare în textele slavo-române şi în textele chirilice româneşti, mai ales în prima perioadă. V. şi p. *prin ligatură sau îmbinare;* p. prin ligatură (sau îmbinare), sistem de prescurtare prin care două sau mai multe litere vecine, care au în constituţia lor elemente comune, sunt unite între ele. S-a folosit sporadic în paleografia slavă şi ca o particularitate de scris în cea slavo-română; se întâlneşte des în scrisul chirilic românesc — între *t-r* şi *t-e.* — din sec. XVII şi XVIII ca o legătură firească între litere; este socotită a fi începutul scrisului cursiv. În textele slavo-române îmbinarea este ele obicei simplă în cuprinsul

manuscrisului şi ornată în titluri sau în subscrierea neautografă a domnilor. V. p. *prin contracţie, monocondil, monograme;* p. prin litere înscrise, sistem de p. prin care una, două sau mai multe litere se înscriu în interiorul unei litere majuscule. Sistemul, folosit iniţial în manuscrisele bizantine, a fost preluat în cele vechi slave şi de aici în textele slavo-române şi româno-chirilice în care a avut o largă răspândire şi dezvoltare; p. prin siglă, sistem de prescurtare prin care litera iniţială reprezintă întregul cuvânt. A fost folosită în scrierea grecească, latină, slavă, şi de aici în cea slavo-română (sporadic) şi în cea româno-chirilică. Sigla dublă conservă primele două litere sau, când iniţiala se repetă în corpul cuvântului, pe aceasta şi dublarea sa. De obicei este semnalată de *titlă* (v.); p. prin suprascriere (sau cat), sistem de prescurtare prin care una, două sau trei litere din corpul sau finala cuvântului sunt scoase din rând şi transcrise în spaţiul dintre rânduri. Suprascrierea însoţeşte p. prin contracţie. Sistemul, întrebuinţat sporadic în manuscrisele vechi slave după model bizantin (unde se prescurtau astfel *nomina sacra),* a fost preluat şi dezvoltat în manuscrisele româno-slave şi româno-chirilice. Cele mai frecvente sunt cazurile de suprascriere pe un singur cat, dar se întâlnesc suprascrieri pe două şi chiar trei nivele. În manuscrisele slavo-române se ridică peste rând de obicei consoane şi numai cu titlu de excepţie vocala. În manuscrisele româno-chirilice este suprascrisă în mod obişnuit vocala. V. *prescurtare prin contracţie;* p. prin suspensie (sau trunchiere), sistem de comprimare a cuvântului prin omiterea părţii finale şi păstrarea silabei iniţiale. De obicei, consoana care încheie silaba se suprascrie. În cazurile în care silaba are terminaţie vocalică se preia consoana silabei următoare şi de asemenea, se suprascrie. Sistemul este foarte apropiat de cel al p. prin contracţie, siglă şi suprascriere.

prevenirea şi stingerea incendiilor în depozitele de arhive (arh., cens.), acţiune cu caracter permanent, efectuată începând cu faza de proiectare a construcţiei şi continuată pe toată durata existenţei depozitului, ce constă dintr-un ansamblu de măsuri având ca scop limitarea posibilităţilor de declanşare a incendiului, iar în cazul producerii acestuia, intervenţia rapidă pentru limitarea pagubelor. P. cuprinde activităţi tehnice (proiectare, dotare cu instalaţii de alarmare, mijloace de intervenţii etc.) şi activităţi de instruire a personalului pentru cunoaşterea normelor de lucru în depozite, a modului de intervenţie în caz de incendiu, a posibilităţilor de evacuare. Un mijloc de prevenire a incendiilor este şi *ignifugarea spaţiilor* (v.).

primogenitură (gen.), primul copil născut într-o familie care avea, de obicei, drepturi mai mari decât fraţii care urmau; potrivit legislaţiei actuale a ţării noastre toţi copiii născuţi într-o familie au drepturi egale.

principii ale cercetării genealogice (gen.), principii care trebuie să stea la baza studiilor genealogice: 1) p. numelui; 2) p. prenumelui; 3) p. proprietăţii; 4) p. generaţiilor genealogice.

principii de ordonare a unui fond sau colecţii arhivistice (arh.), totalitatea criteriilor ce stau la baza activităţii de organizare internă a unui fond sau colecţii. V. *ordonare.*

principiul apartenenţei la fond (arh.), principiu de fondare potrivit căruia unităţile arhivistice rezultate din activitatea unui creator aparţin aceluiaşi fond. V. *apartenenţa documentelor la un fond arhivistic.*

principiul indivizibilităţii fondului arhivistic (arh.), v. *principiul integrităţii fondului arhivistic.*

principiul integrității fondului arhivistic (arh.), principiu de fondare potrivit căruia toate unitățile arhivistice provenite de la acelaşi creator formează şi se păstrează într-un singur fond. V. *integritatea fondului arhivistic.* Sin. *principiul indivizibilității fondului arhivistic, principiul provenienței fondului arhivistic.*

principiul istorismului (arh.), principiu de fondare, potrivit căruia un fond se constituie după modul de organizare dat de creator, ținându-se seama de modificările survenite în structura acestuia în raport de condițiile concret istorice care le-au generat; V. *continuitate a fondului arhivistic.*

principiul pertinenței (arh.), principiu de fondare potrivit căruia unitățile arhivistice sunt ordonate, după conținut, tematic, alfabetic geografic etc, indiferent de fondul din care"fadaparte". Metoda a fost folosită la Arhivele Statului în sec. al XIX-lea.

principiul provenienței (arh.), v. *principiul integrității fondului arhivistic.*

privilegiu (dipl.), document diplomatic solemn caracteristic evului mediu, emis de suverani (domn, rege, principe), precum şi de alte autorități laice sau ecleziastice cu jurisdicție publică şi drept de a avea sigiliu autentic propriu şi care cuprinde dispoziții cu caracter perpetuu în favoarea beneficiarului şi a urmaşilor săi, referitoare la acordarea unor avantaje, drepturi, scutiri de obligații ori distincții sociale, scrise de obicei pe pergament într-o formă exterioară deosebită, cu respectarea formularului diplomatic şi a formulelor de validare, întărit inițial cu sigiliu atârnat, apoi şi cu sigiliu aplicat şi având valoare probatorie deplină. P. era acordat atât unei persoane, cât şi unui grup sau unei categorii sociale, unui oraş, unei mănăstiri. În feudalism se acordau breslelor meşteşugăreşti p. purtând şi denumirea de p. *statute ale breslaşilor.* Ex. p. *breslei tăbăcarilor transilvăneni* dintre anii 1736 — 1786, p. *de comerț acordat oraşului Braşov de voievodul Vladislav 1 (Vlaicu-Vodă) al Țării Româneşti,* la 20 ianuarie 1368, scris în limba latină, fiind cel mai vechi p. de comerț cunoscut, acordat de un domn român şi, totodată, primul act diplomatic.

procedeul Barrow (arh., cons.), v. *metoda Barrow.*

proces-verbal (dipl.), 1. Document cu caracter juridico-administrativ în care o autoritate competentă consemnează, sub semnătura sa şi a celui implicat, o acțiune juridico-administrativă sau un fapt ce poate avea consecințe juridice; spec. (în dreptul internațional), document cu caracter oficial întocmit de o autoritate competentă împuternicită să constate în mod oficial un fapt care interesează viața internațională. 2. Act cu caracter oficial care consemnează (pe scurt) discuțiile şi hotărârile unei adunări constituite sau (în practica conferințelor internaționale) dezbaterile conferințelor şi ale sesiunilor organizațiilor internaționale, fie redate în rezumat, fie sub formă de note stenografiate. P. (2) care poartă semnătura fiecărui participant la discuții sau care consemnează unele acțiuni ale relațiilor dintre state (de ex. depunerea instrumentelor ele ratificare a unui tratat) poartă şi denumirea de *protocol* (v.).

proces-verbal de predare-primire (arh.), act oficial încheiat între organizațiile socialiste, celelalte organizații, culte şi persoane fizice pe de o parte şi Arhivele Statului pe de altă parte, cu ocazia predării-preluării fondurilor şi colecțiilor, în care se consemnează cantitatea în metri liniari şi numărul unităților arhivistice predate, anii extremi ai acestora,

eventualele lipsuri de documente şi cauzele lor, precum şi stadiul efectuării operaţiunilor arhivistice.

proces-verbal de selecţionare (arh.), act oficial în care se consemnează avizul Comisiei de selecţionare asupra eliminării dintr-un fond sau colecţie a unităţilor arhivistice lipsite de valoare documentar-istorică sau practică şi al căror termen de păstrare a expirat. La p. se anexează inventarele unităţilor arhivistice propuse a fi eliminate.

proclamaţie (dipl.), v. *manifest.*

programare (arh., inf.), operaţia de elaborare a programului în vederea rezolvării unei probleme la calculatorul electronic.

proiect-cadru (arh., inf.), fază de lucru care constă în studierea situaţiei la un moment dat, a unui sistem informaţional (legile, actele normative, regulamentele de organizare şi funcţionare în vigoare) şi întocmirea unui dosar care cuprinde descrierea globală a tuturor subsistemelor, propuse şi acceptate a fi realizate, eşalonarea realizării lor în timp, evaluarea forţei de muncă necesară, determinarea mijloacelor tehnice şi spaţiilor necesare. Dosarul p. cuprinde schema directoare, reţinută de conducerea organismului din variantele propuse.

proiect de detaliu (arh., inf.), fază de lucru care constă în detalierea soluţiei definitive din schema directoare reţinută, în aşa fel încât să redea descrierea completă a funcţionării sistemului, făcând abstracţie de caracteristicile specifice ale echipamentului care va fi utilizat.

proiectarea tehnică (arh., inf.), etapă în care se definitivează mijloacele tehnice necesare (echipamente, programe, fişiere, proceduri manuale) prin care fluxul informaţional stabilit anterior este transformat într-un flux cu prelucrare automată a datelor.

promulgaţie (dipl.), v. *notificaţie.*

prosodii (pal.), semne diacritice în scrierea chirilică care cuprind spiritele lin şi aspru, accentele, chendima, isonul, vrabia, ericul, paiericul, titla şi trema ; spiritele şi accentele provin din scrierea chirilică slavă, în care au pătruns din scrierea greacă.

prosopografie (gen.), ramură a geografiei istorice care permite cunoaşterea totalităţii personajelor trăitoare într-o epocă dată.

protecţie a documentelor (arh., cons), v. *asigurarea securităţii documentelor.*

protecţia împotriva luminii solare (arh., cons.), ansamblu de măsuri destinate prevenirii efectului distructiv al luminii solare asupra documentelor, în acest sens există practica organizării de depozite lipsite de ferestre sau cu ferestre prevăzute cu elemente de filtrare sau mascare a luminii solare incidente. V. şi *sticlă absorbantă, parasolar.*

protocol (dipl.), 1. Parte a formularului diplomatic cuprinzând elementele ce se plasează la începutul actului (p**.** *inițial)* şi cele care se introduc la sfârşitul acestuia (p. *final);* 2. Registru cuprinzând minute, însemnări de cancelarie sau procese-verbale; p. inițial**,** parte a formularului diplomatic cuprinzând elementele plasate la începutul actului: *invocația simbolica (monogramatică, chrismon)* şi *verbală, intitulația, inscripția* (adresa), *salutația.* Elementele p. nelipsite din acte evidențiază ceea ce este caracteristic pentru o anume cancelarie, făcând posibilă o regrupare a tuturor categoriilor de înscrisuri emanate de aceasta; p. final , parte a formularului care însumează elementele cu care se încheie un act, respectiv *data* (însumând şi locul), *aprecația, semnele de validare* (subscrierile, martorii şi sigiliul). Este una din părțile esențiale ale actului şi nu poate lipsi din cuprinsul acestora deoarece ar pune sub semnul întrebării valabilitatea lui. Sin. *eschatocol.*

protocollum civium Cibiniensium (dipl.), registru de evidență a persoanelor cărora li s-a acordat dreptul de cetățean al oraşului Sibiu, în perioada 1765-1809.

protocollum diurnale exhibitorium politicorum (dipl.), termen folosit în prima jumătate a sec. al XIX-lea în arhivele comitatelor din Transilvania pentru *registrul jurnal* (v.).

Protocollum provinciae Saxonum necnon civitatis Cibiniensis sub anno domini 1522 feliciter ceptum et congestum (Registrul provinciei saşilor şi al oraşului Sibiu, început şi întocmit în mod fericit în anul domnului 1552) (dipl.), denumirea celui mai vechi protocol de şedințe al magistratului oraşului Sibiu, al scaunului şi ai provinciei saşilor pentru perioada 1522-1565.

proțap (her.), v. *furcă.* Sin. *crăcăna.*

Provincialia (arh.), serie din arhiva Guberniului Transilvaniei; cuprinde subdiviziunile: *Politica, Juridica, Nationalia, Oeconomica, Privata.* Actele din seria P. se referă, în general, la problemele privind administrația provinciei Transilvania.

p.r.s. (dipl.), v. *perlectum, ratificatum, sub scriptum.*

P.S. (dipl.), v. *post scriptum.*

pseudo original (dipl.), act fals care, având semnele de validare ale emitentului deseori luate de la alt înscris, apare ca un original.

p.t. (dipl.), v. *pleno titulo.*

publica (dipl.), v. *acta diaetalia.*

publicații arhivistice (arh.), lucrări arhivistice rezultate în urma activității editoriale desfăşurate în Arhivele Statului, în vederea publicării instrumentelor de informare ştiințifică (inventarul arhivistic, îndrumătorul arhivistic, conspectul arhivistic, catalogul, indicele), a edițiilor de documente, a volumelor de paleografie si a studiilor ştiințifice (Fig. 40).

punctorium (pal.), v. *compas, pergheh* .

purpuriu (her.), culoare utilizată în alcătuirea stemelor şi reprezentată convenţional prin linii diagonale, pornind din colţul stâng superior al scutului spre colţul drept inferior al acestuia. Semnifică suveranitate, putere. V. *smalţuri.*

purtător de informaţie (arh., inf.), mediu (suport) pentru înregistrarea şi înmagazinarea informaţiilor în cadrul unui sistem de informare.

Litera Q

quarta (dipl.), v. *charta.*

Litera R

r. (dipl.), v. *recto*.

rabulatura (dipl.), termen folosit în Transilvania medievală pentru conceptele unor documente sau registre.

raft de arhivă (arh., cons.), mijloc de păstrare specific, servind pentru depozitarea documentelor. La un r. se disting, ca părţi componente, stâlpii, polițele pe care se aşează documentele şi elementele de ancorare. Totalitatea polițelor dispuse între doi stâlpi alcătuiesc o travee. R. pot fi simple, permițând depozitarea unui singur rând de documente, sau duble, în care caz documentele se depozitează pe polițe situate pe ambele fețe ale r. în afara r. fixe, în unele depozite se utilizează r. mobile, tip compactus.

radiogramă (arh.), document care se constituie prin transpunerea în scris a unei telegrame cifrate, transmise prin radiocomunicație. Sin. *radiotelegramă.*

radiotelegramă (arh.), v. *radiogramă.*

rampant (her., sig.), termen ce desemnează poziția leilor şi a altor animale heraldice, ridicate pe labele inferioare.

ramură genealogică (gen.), ramură a unei familii sau a unei comunități care s-a desprins şi evoluează într-un mod aparte decât alți colaterali, având un înaintaş comun. Sin. *branşă genealogică.*

raport (dipl.), document care cuprinde o relatare cu caracter administrativ sau ştiințifico-administrativ asupra unei activități personale sau colective, adresat unui for superior ori cu caracter juridic etc., asupra unor fapte, întâmplări etc.; r. al medicului legist, expunere scrisă asupra celor constatate în urma unui examen medical; r. anual (r. periodic), dare de seamă anuală (periodică) asupra activității din cadrul unei instituții; r. de pe câmpul de luptă, scurtă prezentare scrisă trimisă forurilor superioare de la centru sau ziarelor, cu privire la evenimentele petrecute pe câmpul de luptă în decursul unei zile, a unei săptămâni; r. informativ, informare scrisă asupra unor fapte petrecute ori asupra unor discuții purtate etc.; r. telegrafic, informație transmisă telegrafic.

Răsti Iordache (? — ?), primul „arhivar al Statului", a cărui activitate începe în anul 1831, odată cu înființarea instituției Arhivei Statului Țării Româneşti şi continuă până în anul 1837. Dovedindu-se încă de la început un bun organizator, depune eforturi în vederea centralizării documentelor instituțiilor desființate prin Regulamentul Organic şi a celor nou înființate, întocmind şi primele instrumente de evidență. Este autorul primului regulament de organizare al Arhivei Țării Româneşti, intitulat *Datoriile si orânduirea eforului Arhivei.*

Ratio consularis (arh.), serie de registre de socoteli consulare din arhiva magistratului oraşului şi scaunului Sibiu, a celor şapte juzi şi a Universității săseşti din perioada 1484—1784.

rationarium (dipl.), denumire dată în Transilvania medievală registrelor de socoteli ale veniturilor şi cheltuielilor orăşeneşti.

răboj (dipl.), bucată de lemn despicată în două pe care se făceau diferite crestături care indicau cantitățile sau sumele primite ori predate în daraverile de cumpărare şi de vânzare; o jumătate de r. rămânea la primitor iar cealaltă la cel ce preda sumele sau furniturile, astfel încât să poată servi şi unuia şi celuilalt ca mijloc de control la încheirea socotelilor ; ulterior, lemnul a fost înlocuit cu suporți de hârtie.

răscoacere a documentelor (arh., cons.), formă de degradare a documentelor de arhivă ținute multă vreme în condiții de uscăciune şi temperaturi ridicate. Prin r., documentele devin mai rigide, cele pliate sau rulate nu se mai pot aşeza pe suprafețe plane, având tendința de a rămâne în starea în care au fost păstrate, iar pergamentele, în special, suferă deformări de suprafață greu de corectat.

rău ordonat (her.), termen care indică faptul că anumite piese sunt ordonate necorespunzător din punct de vedere al regulilor heraldice. De obicei se blazonează r. situația în care trei piese în loc să fie plasate 2 şi 1, respectiv două în partea superioară una în partea inferioară, sunt puse invers.

răvaş (dipl.), 1. Denumire utilizată în unele regiuni ale țării până la începutul sec. al XIX-lea pentru actul oficial sau particular scris de mână, prin care se recunoaşte un drept sau o stare de fapt; r. de drum (sau de *străji),* permis de drum, permis de liberă trecere, paşaport. 2. Document din categoria scrisorilor oficiale, care cuprinde o înştiințare din partea autorităților; comunicare, ordin; r. *domneşti* (la pl.), listă trimisă de domn la judecătorie, în care sunt indicați cei ce urmează să fie chemați să stabilească hotarele unei moşii sau să judece un proces; în sec. XVI —XVIII, când nu existau judecători, ele erau trimise prin hotarnicul domnesc părților împricinate. 3. (Şi în sintagmele r. *de jalbă),* petiție, reclamație scrisă, jalbă. 4. Scrisoare, bilet.

rearhivare (arh.), acțiunea de reaşezare în locul de păstrare permanentă (v. *cotă)* a unității arhivistice scoase în diferite scopuri (cercetare, microfilmare etc).

recensământ (dipl.), document statistico-economic cuprinzând, după criterii dinainte stabilite, totalitatea populației, animalelor, a unor bunuri mobile sau imobile etc. dintr-o regiune, ținut, oraş etc. Sin. *tablou de* r., *tabel de* r., *catagrafie, recensiune;* r. fiscal, r. care cuprinde totalitatea contribuabililor cu proprietățile şi toate veniturile susceptibile de a fi impuse de fisc.

rechizitoriu (dipl.), 1. Document din categoria actelor juridice, prin care procurorul pune în mişcare acțiunea penală împotriva cuiva şi dispune trimiterea lui în judecată; 2. Cuvântare a procurorului în care acesta expune, în fața instanțelor de judecată, punctele pe care se sprijină acuzarea.

reclamă (cuvânt r.) (pal.), ultimul cuvânt sau ultima silabă de pe pagină, folosite în primul sistem de paginație sau foiletare a manuscriselor medievale şi a dosarelor, până în sec. al XIX-lea. Acest sistem este luat din paleografia latină şi greacă şi constă în a scrie sub ultimul

rând, în dreapta, ultimul cuvânt sau ultima silabă, care se repetă pe pagina următoare, în continuarea textului.

recondiționare a documentelor (arh., cons.), ansamblul de operații, în general simple, de corectare a unor degradări mecanice suferite de documente si care se încadrează în lucrările de legătorie a dosarelor de arhivă; ele sunt: curățirea, desprăfuirea, netezirea filelor, reparații ale zonelor sfâşiate, ataşarea de alonje etc.

reconstituire a dosarelor (arh.), reordonare a documentelor în forma inițială de organizare, în cadrul dosarului, folosindu-se drept criterii de orientare tematică numerotarea veche a filelor, numerele de înregistrare s.a.; r. se efectuează în cazurile de desfacere a dosarelor şi de dezorganizare a documentelor din componența lor. V. *constituire a dosarului.*

reconstituire a structurii inițiale a fondului (arh.), operațiunea de ordonare a unității arhivistice dintr-un fond potrivit modului de organizare dat de creator.

recto (dipl.), termen utilizat pentru a indica prima pagină a unui document sau a unei foi scrise.

recunoaşterea de cancelarie (dipl.), mențiune făcută în cancelaria în care se emitea actul, prin care un funcționar declara că îşi ia răspunderea piesei şi adăuga, în semn de validare, o marcă figurată sau propria sa semnătură.

redundanță (arh., inf.), includerea în modelul de regăsire a documentului (sau în caracteristica de regăsire a cererii de informare) nu numai a descriptorilor care exprimă direct conținutul semantic esențial al documentului (sau al cererii de informare), ci şi a descriptorilor care sunt legați de primii prin legături generice specifice.

referat (dipl.), 1. Scurt raport scris, în calitate oficială, pe marginea, pe verso-ul ori în partea de jos — față a unui act intrat (cerere, petiție etc. sau scrisoare oficială), pentru ca, pe baza acestuia, să poată fi luată hotărârea şi să se întocmească actul cerut ori scrisoarea de răspuns. 2. Document în manuscris sau scris la maşină, purtând semnătura autografă a autorului şi care cuprinde o dare de seamă asupra unei lucrări ori asupra unei activități etc. 3. Document, scris de obicei la maşină, care cuprinde o expunere succintă asupra unui subiect ştiințific, literar etc. Acest tip de document se păstrează în arhivă în cadrul fondului personal al unei personalități.

referat de verificare a lucrării de selecționare (arh.), actul întocmit în urma verificării unei lucrări de selecționare, ce se prezintă Comisiei de selecționare în vederea avizării. Referatul cuprinde date şi aprecieri asupra fondului supus selecționării, importanței documentelor păstrate permanent, categoriilor de documente propuse pentru eliminare, constatările făcute cu ocazia verificării şi propunerea de confirmare sau respingere a lucrării.

reformulare a cererii de informare (arh., inf.), transpunere a limbajului natural al cererii de informare în limbajul sistemului (descriptori).

regăsire a informațiilor (arh., inf.), acțiunea de explorare, conform unei anumite strategii, a memoriei active a unui sistem de informare, în vederea selecționării şi obținerii informațiilor relevante pentru un anumit subiect.

regest (arh.), rezumat complet al unui document, în forma cea mai concisă şi mai obiectivă. În întocmirea unui r. este recomandabil să se adopte limba textului sau chiar fragmente din acesta şi să se dea informații istorice şi diplomatice.

regestrum (dipl.), v. *copie.*

registrator (arh.), denumire desemnând în trecut pe funcționarul care înregistrează documentele, intrate şi ieşite dintr-o instituție. V. *arhivar, condicar.*

registratură (arh.). 1**.** Compartiment sau parte a unui compartiment al organizațiilor, care are în competența sa, organizarea circuitului tuturor documentelor care intră, ies sau sunt create pentru circulația internă. Activitatea sa constă în primirea tuturor documentelor intrate, conexarea celor referitoare la aceeaşi problemă, repartizarea lor spre rezolvare compartimentelor competente, expedierea răspunsurilor ca şi a documentelor întocmite cu destinație spre exterior. R. are un caracter obligatoriu pentru fiecare organizație, indiferent de natura sau volumul activității sale. 2. Localul, camera, biroul unde se desfăşoară activitatea de r.; r**.** centrala, v.; r. *generală;* r. generală, 1. Sistem de înregistrare a documentelor intrate, expediate „din oficiu" şi a celor elaborate pentru uz intern, în cadrul unui compartiment unic. Pentru operativitatea înregistrării, unele organizații centrale, care creează anual un volum mare de documente, repartizează la începutul fiecărui an, direcțiilor şi compartimentelor funcționale, „pachete de numere" (ex.: de la 1 la 20 000, de la 20 001 la 40 000), realizând astfel o registratură descentralizată, pe compartimente; 2. Compartimentul din cadrul instituției care are în competență exclusivă primirea, înregistrarea şi difuzarea documentelor la compartimente pentru rezolvarea, primirea şi expedierea documentelor către organizațiile sau persoanele fizice cărora le sunt adresate, completarea rubricilor corespunzătoare din registrele de intrare-ieşire. Sin. r. *centrală.* V. *înregistrare a documentelor, registru de intrare-ieşire, pe compartimente;* r. pe compartimente, sistem de înregistrare a documentelor aplicabil în cadrul organizațiilor care creează anual un număr mare de documente; pentru operativitate, înregistrarea documentelor se efectuează la compartimente (direcții şi servicii funcționale), în registre de intrare-ieşire, începând anual, fiecare, cu nr. 1. R. pe compartimente foloseşte aceleaşi instrumente de lucru ca şi r. centrală, dar nu lucrează direct cu exteriorul ci numai prin intermediul acesteia.

registru 1. (dipl., arh.), condică, caiet, sistem de fişe etc., în care se înscriu, se înregistrează sau se copiază operații sau acte oficiale cu caracter administrativ, comercial sau de altă natură, privind activitatea unei persoane juridice sau fizice. În arhive se păstrează r. în care se copiau actele înainte de a fi expediate la destinatari, după original, în întregime sau în extrase; r. cadastral (r. de cadastre), r. (1) în care sunt consemnate toate parcelele unui anumit teritoriu, cu înscrierea datelor de identificare ale fiecărei proprietăți imobiliare, precum: numărul topografic, numele posesorului, suprafața după destinație şi trimiterea la planul parcelar sau planul cadastral; r. de depozit, instrument de evidență pentru unitățile arhivistice scoase (şi introduse) din (şi în) depozit; este folosit în Arhivele Statului, fiind completat pentru fiecare depozit în parte în vederea cunoaşterii la zi a existentului de documente din depozitul respectiv; r. de evidență a lucrărilor de selecționare, formă de evidență a lucrărilor de selecționare şi a avizelor date de

comisiile de selecționare ale Arhivelor Statului; r. de evidență a microfilmelor, instrument de evidență a microfilmelor (rolelor) intrate şi existente într-un depozit sau într-o arhivă de acest gen, privind depunerea microfilmelor, deținătorul documentelor microfilmate, fondul din care fac parte acestea, elemente de evidență ale rolei; r. de evidență curentă, instrument de evidență a arhivei unei organizații, în care sunt înregistrate inventarele fondului sau fondurilor deținute şi create, precum şi mişcarea documentelor în decursul anilor (predate Arhivelor Statului, predate altor organizații, eliminate prin selecționare s.a.); r. de ieşire, instrument de evidență ținut de registratura unei organizații pentru înregistrarea tuturor documentelor expediate; tip de r. neacceptat de Arhivele Statului, întrucât dublează înregistrarea documentelor (la intrare şi ieşire). V. r. *de intrare-ieşire;* r. de intrare, instrument de evidență folosit de registratura unei organizații sau a unui compartiment de muncă, pentru înregistrarea documentelor primite sau create pentru uz intern. Tip de r. neacceptat de Arhivele Statului întrucât dublează înregistrarea documentelor (la intrare şi ieşire). V. r. *de intrare-ieşire;* r. de intrare-ieşire, instrument de evidență folosit de registratură pentru înregistrarea tuturor documentelor primite, expediate sau întocmite pentru uz intern de către o organizație, în care documentele primesc numere de înregistrare în ordine cronologică, începând în fiecare an cu nr. 1; prin rubricile sale r. permite cunoaşterea următoarelor informații: numărul şi data înregistrării, data documentului şi numărul anexelor, emitentul, problemele din cuprinsul documentului, compartimentul căruia i s-a repartizat pentru soluționare, data expedierii (când este cazul), destinatarul, date de conexare (când este cazul) şi locul pe care îl ocupă în arhiva respectivă (compartimentul şi numărul dosarului unde s-a clasat potrivit nomenclatorului). R. reprezintă principalul instrument de lucru care atestă existența documentelor şi în care se ține evidența circulației lor, stadiul în care se află rezolvarea documentelor şi modul în care au fost rezolvate. Denumirea r. ca şi formularistica sa au fost diferite de la perioadă la perioadă. Astfel, „Condica Mavrocordat" cuprinde poruncile şi răspunsurile date de Vistierie către dregătorii ținuturilor; în 1742 cancelaria Vistieriei ținea condici în care se treceau în întregime sau în rezumat actele ieşite; cancelaria Departamentului pricinilor criminaliceşti ținea, până la 15 martie 1801, condica pentru trecerea anaforalelor şi apoi condica de trecerea volniciilor, condica de cărți de judecată, „atestaturi de curgerea neamului, de cercetări în feluri de pricini pentru bani şi întărituri"; în cancelaria divanului Moldovei din 1808 — 1809 se foloseau două condici, una de ieşire a rapoartelor şi alta „de hârtiile ce se primesc în cancelarie"; în cancelaria Logofeției celei mari din 1817 — 1819 exista condica de ieşirea hârtiilor, unde actele sunt rezumate în 3- 4 rânduri sau sunt transcrise în întregime. În perioada regulamentară, concomitent, apar denumirile de *jurnal* sau r. *mesei* ca şi r. *de intrare-ieşire;* r. general de arhivă, instrument de evidență curentă în care se înscriu, în ordine succesivă, toate preluările de documente (fonduri şi colecții sau fragmente ale acestora, documente disparate); r. inventarelor, instrument de evidență folosit în unitățile Arhivelor Statului, în care se înscriu, sub număr de ordine, pe măsura întocmirii sau primirii lor, toate inventarele fondurilor şi colecțiilor arhivistice; r. jurnal, categorie de r. folosite la comitatul Turda, în care se cuprinde, în ordine numerică, conținutul pe scurt al tuturor actelor înregistrate. Sin. *diarium, defter, diurnale protocollum;* r. de recensământ, v. *catagrafie.* 2. (her., sig.), o parte dintr-o stemă, o porțiune din suprafața unui sigiliu, regulament de arhivă (arh.), v. *legislație arhivistică.* regularii solare (cron.), v. *mâinile lunilor.*

relația generico-specifică (arh., inf.), relație în care termenul generic (supraordonat) reprezintă o clasă de noțiuni din care face parte noțiunea reprezentată prin termenul specific (subordonat); noțiunea specifică diferă de noțiunea generică prin cel puțin o caracteristică.

relație asociativă (arh., inf.), relația sau relațiile dintre noțiunile strâns legate, alta sau altele decât relația generică-specifică sau partitivă, bazată pe anumite caracteristici comune ale acestor noțiuni.

relație partitivă (arh., inf.), relație în care termenul generic reprezintă un obiect sau un concept, din care face parte obiectul sau conceptul reprezentat prin termenul subordonat.

relatio (dipl.), mențiune de cancelarie folosită în documentele latine medievale emise în cancelaria regală ungară, indicând numele persoanei la ordinul căreia a fost întocmit documentul.

relevant (arh., inf.), calitate a unei informații sau a unui document de a răspunde exact unei teme, respectiv unei cereri de informare

renovațio (dipl.), v. *copie.*

renovație (dipl.), acțiune de reînnoire a unui act la cererea părții interesate, pentru a ține locul unui original pierdut, Sin. *neooriginal.*

reordonare a unui fond sau colecții (arh.), operațiune de ordonare a unităților arhivistice din cadrul unui fond sau colecții, potrivit ordinei inițiale date de creator sau într-o altă ordine, stabilită prin planul metodic de lucru.

repertoriu centralizat (arh.), instrument de evidență orientativ asupra surselor documentare (fonduri, instituții, țări) de pe care s-au efectuat reproduceri (microfilme, xerografii, fotocopii); r. este întocmit şi utilizat în arhivele de microfilme.

repertorium (arh.), instrument auxiliar de registratură şi arhivă, folosit în Transilvania în sec. XVIII-XX, în formă de registru, pentru a găsi documentele căutate.

Repertorium Documentorum Lileralium in Archivio Cibiniensi reperibilium (arh.), inventar care conține documentele din arhiva oraşului şi a Universității Săseşti din Sibiu, întocmit în anul 1816 de către Martin Keschner.

Repertorium epistolieum aliorumque seriptorum memorații et asser-vatu dignorum futurae memoriae sacrum anno. 1690 die 12 Juli erigi coeptum *(Repertoriu al scrisorilor şi altor scripte vrednice de memorie şi păstrare, dedicat memoriei viitoare, început în anul 1690 la 12 iulie),* (arh.), titlul unui codice manuscris in folio, cuprinzând copiile documentelor mai importante din arhiva oraşului Sibiu (1690 — 1695). A fost întocmit de Johann Lactis von Hacteneck în perioada în care deținea funcția de notar provincial. V. *Kopialbuch.*

reponatur (arh.), indicație de registratură, folosită în Transilvania în sec. XVIII-XIX şi scrisă pe documentele rezolvate, indicând rearhivarea documentelor. Sin. *ad acta.* V. *rearhivare.*

reponenda (arh.), indicaţie de registratură folosită în Transilvania în sec. XVIII —XIX, pe verso-ul documentelor, privind rearhivarea documentelor. V. *reponatur, ad acta.*

Reproducere *a* documentelor (arh., cons.), totalitate a procedeelor de transpunere şi multiplicare a documentelor pe diferiţi suporţi prin tehnici de copiere: fotografiere, xerografiere, facsimilare etc.

reprografie (arh., cons.), v. *Reproducere a documentelor.*

res sanitatis (arh.), subdiviziune din seria de acte normative din arhiva Guberniului Transilvaniei; cuprinde documente din. anii 1770 — 1866, cu privire la organizarea sanitară.

restaurare a documentelor (arh., cens.), complex de operaţii şi tratamente tehnice adecvate, care se aplică documentelor în scopul eliminării sau inactivării cauzelor de degradare, al opririi evoluţiei degradării şi al creării unui grad de rezistenţă sporit faţă de acţiunea viitoare a unor asemenea factori, în condiţiile asigurării depline a integrităţii, securităţii şi menţinerii autenticităţii documentului tratat. În funcţie de natura documentelor, de gradul de degradare şi de factorii care au acţionat asupra acestora, există mai multe metode şi tehnici de r. dar, în toate cazurile sunt specifice următoarele etape: dezinfecţia sau dezinsecţia, îndepărtarea unor intervenţii de consolidare sau restaurare anterioare şi curăţirea impurităţilor, neutralizarea acidităţii documentelor, după care urmează restaurarea propriu-zisă, în care intră operaţii de reîncleiere, completare a golurilor, consolidare.

„Restaurator" (International Journal for the Preservation of Library and Archival material) (arh., cons.), revistă internaţională de specialitate, editată în Danemarca, la Copenhaga, începând din anul 1969; are o apariţie neregulată; R. publică lucrări originale, în mai multe limbi (engleză, franceză, germană) referitoare la conservarea şi restaurarea fondului de carte şi de documente istorice.

restav (pal), v. *perghel.*

retroacta (arh.), v. *ante acta.*

revers, 1. (sig.), una din părţile unui sigiliu cu reprezentări pe ambele feţe; este partea mai puţin importantă a acestuia. 2. (arh., dipl.), act pe baza căruia se efectua împrumutul de documente din „Arhiva oraşului şi a naţiunii săseşti" din Sibiu, către persoane fizice şi instituţii din oraş sau alte localităţi din Transilvania, pentru rezolvarea unor chestiuni oficiale, iar mai târziu şi în scopuri ştiinţifice. Se introduce, ca formular-tip, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea şi s-a utilizat până în primele decenii ale sec. al XX-lea.

„Revista Arhivelor", publicaţie periodică oficială a Arhivelor Statului, care a apărut la Bucureşti din anul 1924 până în anul 1946, anual, din iniţiativa lui Constantin Moisil, pe atunci director general al Arhivelor Statului. În perioada 1939 — 1946 în fruntea revistei se află Aurelian Sacerdoţeanu. După o întrerupere de 10 ani, în anul 1958, revista reapare, la început semestrial, iar din 1971, o dată pe trimestru. Revista prezintă în coloanele sale, pe lângă studii cu caracter teoretic sau de analiză concretă din domeniul istoriei,

articole din domeniul ştiinţelor speciale, mai ales de arhivistică, prezentări de fonduri şi colecţii arhivistice, informaţii privind manifestări ştiinţifice naţionale şi internaţionale.

revista de titluri (arh., inf.), publicaţie periodică de informare curentă care constă dintr-o listă de titluri, orânduită sistematic, semnalând documente primare.

revocare a sigiliului (sig.), declaraţie prin care o persoană îşi manifestă intenţia de a nu mai folosi un sigiliu în viitor, ca urmare a pierderii, furtului sau în caz de schimbări în calitatea sa juridică, declaraţie prin care anulează dinainte orice act care ar putea fi ulterior validat cu acest sigiliu.

rezistenţă a hârtiei (arh., cons.), proprietate a hârtiei de a rezista la efectul unor solicitări mecanice. Solicitările la care este expusă hârtia în timpul utilizării şi care caracterizează r. sunt: r. la tracţiune, care se exprimă în kg.f.; la sfâşiere (g.f/cm), la plesnire (kg.f/cm^2), numărul de duble îndoiri, alungire în mediu umed.

rezumat (arh., inf.), expunere prescurtată a conţinutului unui document, însoţită de datele de identificare a documentului; are rolul de intermediar în procesul de regăsire a informaţiilor, micşorând timpul de selecţie a documentelor. În SARIAS conţinutul documentului trebuie să cuprindă genul actului, emitentul şi destinatarul, acţiunea, obiectul şi cauzele acţiunii, locul şi data acţiunii.

rogatar (dipl.), persoana care intervine la facerea actului, care scrie documentul în formă autentică şi cu încrederea publică, la rugămintea sau din ordinul unor persoane publice sau particulare. R. are calitatea de a autentifica actul prin semnătura sau sigiliul său.

roşu (her.), culoare utilizată în alcătuirea stemelor, reprezentată convenţional prin linii verticale plasate la distanţă egală. Semnifică curaj, dârzenie, îndrăzneală, dragoste, sacrificiu, generozitate. V. *smalţuri.*

rota (dipl.), figură în formă circulară, proprie unor cancelarii europene, desenată la baza unor acte solemne pentru a le da un supliment de solemnitate.

rudă (gen.), persoană care se trage din aceeaşi familie, este de acelaşi sânge cu alţi indivizi care pot fi înaintaşi, urmaşi sau colaterali; legăturile de rudenie au uneori, în documente vechi, înţeles mai larg decât în vorbirea obişnuită (ex.: frate se numeşte uneori şi cumnatul; fiul poate fi uneori şi nepotul; moş desemnează bunicul, unchiul sau străbunicul etc.).

rudenie (gen.), legătură între persoane din aceeaşi familie, de acelaşi sânge, care poate merge în sus (ascendenţă), în jos (descendenţă) şi lateral.

Litera S

s.a. (cron.), v. *sine anno.*

sabie (her., sig.), mobilă a scutului aparținând categoriei figurilor artificiale, reprezentată printr-o lamă lungă de oțel ascuțită la vârf și pe una din părți și fixată într-un mâner, putând fi cu garda închisă și curbă. Este înfățișată în mai multe poziții, cu vârful în jos sau în sus. Stema orașului Sibiu cuprinde două săbii suprapuse cu vârful în jos. Adesea această mobilă face parte din însemnele puterii.

Sacerdoțeanu, **Aurelian** (20 decembrie 1904, com. Costești, jud. Vîlcea — 7 iunie 1976, București), director al Arhivelor Statului între 1938, și 1953. A urmat studiile secundare în comuna natală, la Râmnicu Vâlcea și București, iar cele universitare la Facultatea de filozofie și litere a Universității din București, pe care o absolvă în anul 1971 obținând licența în istorie. Tot în anul 1927 absolvă și cursurile Școlii superioare de arhivistică și paleografie, precum și ale Seminarului pedagogic universitar „Titu Maiorescu" din București. Între anii 1927 și 1929 urmează cursuri de specialitate la Paris, obținând în anul 1930 titlul de doctor în istorie — cu „Magna cum laude". Din 1929 pînă în 1948 este profesor la Școala superioară de arhivistică din București, iar apoi la Institutul de arhivistică, bibliologie și muzeografie (1948 — 1950) și la Facultatea de istorie a Universității din București (1950—1970). De asemenea, în perioada 1930—1938, S. funcționează și ca profesor secundar la Seminarul teologic din Buzău, la Școala comercială de băieți „Nicolae Bălceseu", la Seminarul pedagogic universitar „Titu Maiorescu" din București. În perioada în care se află în fruntea Arhivelor Statului, unde cu ani în urmă lucrase ca funcționar (1926), instituția Arhivelor Statului cunoaște o strălucire deosebită, S. preocupându-se atât de îmbogățirea și valorificarea patrimoniului arhivistic național, cât și de pregătirea cadrelor de specialitate, în care scop înființează — în anul 1948 — „Institutul de arhivistică, bibliologie și muzeografie" pe care îl conduce pînă în anul 1950. Este animatorul și conducătorul revistelor de specialitate: „Revista Arhivelor" (1939 — 1947), „Hrisovul" (1941-1947). Rezultatul activității sale didactice ca și aceea de practică efectivă a specialității arhivistice îl constituie prima lucrare de sinteză românească a științei arhivistice, „Arhivistica", editată (în variantă prescurtată) în 1970. S-a preocupat, de asemenea, și de publicarea unui mare număr de documente arhivistice (fiind unul dintre inițiatorii colecției naționale de documente interne „Documente privind istoria României"), de problema evoluției scrisului, precum și de tehnica transcrierii și editării izvoarelor. Pasionat cercetător al istoriei noastre medii, este, de asemenea, autor a numeroase studii remarcabile în disciplinele speciale ale istoriei: cronologie, diplomatică, sigilografie și, mai ales, arhivistică: *Despre editarea documentelor,* în „Arhivele Olteniei", Craiova, X, nr. 54, 1931, p. 200 — 303; *Evoluția scrisului și cartea până la apariția tiparului,* în „Raze de lumină", București, IX, 1937, p. 12 — 33; *Științele auxiliare ale istoriei,* în „Raze de lumină", București, X, 1938, p. 302 — 318; *Ceva despre transcrierea documentelor românești,* în „Revista Arhivelor", București, III, nr. 8, 1939, p. 283 — 312; *Dimitrie Onciul, n. 26 octombrie 1856 d.* 20 *martie 1923,* în „Revista Arhivelor", IV, nr. 1, 1940, p. 1 —5; *Opera lui D. Onciul,* în „Revista Arhivelor", București, IV, nr. 1, 1940, p. 168 — 183; *Proiecte pentru palatul Arhivelor Statului. Contribuții la istoria arhitecturii noastre în secolul XIX,* București, 1940; *Ceva despre un corpus al*

izvoarelor istoriei românilor, în „Arhiva Românească", Bucureşti, IV, 1940, p. 73 — 102 ; *Izvoarele istoriei românilor,* în „Arhiva Românească", Bucureşti, tom. V, 1940, p. 47 — 69 ; *Ortografierea onomasticilor şi toponimelor istorice,* în „Hrisovul", Bucureşti, I, 1941, p. 440 — 442; *Liste de suverani, Imperiul Oriental — Imperiul Otoman — Grecii — Românii — Bulgarii — Sîrbii — Ungarii — Polonii — Ruşii,* în „Hrisovul", Bucureşti, I, 1941, p. 141 — 191; *Acte fără pecete,* în „Hrisovul", Bucureşti, I, 1941, p. 430 — 438; *Introducere în diplomatică,* în „Hrisovul", Bucureşti, I, 1941, p. 60—76; *Traducerea documentelor,* în „Hrisovul", Bucureşti, I, 1941, p. 438 — 439 ; *Autografe şi sigilii de la Mihai Viteazul,* în „Revista Arhivelor", Bucureşti, IV, nr. 2, 1941, p. 296 — 313; *Culegere de facsimile pentru Şcoala de arhivistică,* Bucureşti, 1942; *Constantin D. Aricescu, 18 martie 1823 — 18 februarie 1886,* în „Revista Arhivelor", Bucureşti, V, nr. 2, 1942— 1943, p. 297—302; *Vechile noastre arhive,* în „Hrisovul", Bucureşti, III, 1943, p. 129 — 132; *Introducere în arhivistică,* în „Hrisovul", Bucureşti, IV, 1944, p. 60—80; *„Regest" sau „rezumat",* în „Hrisovul", Bucureşti, V, 1944, p. 100 — 101 ; *Arhive economice şi sociale, în* „Hrisovul", Bucureşti, V, 1945, p. 124—132; *Pregătirea arhiviştilor,* în „Hrisovul", Bucureşti, V, 1945, p. 5—41; *Din arhiva mănăstirii Cozia,* în „Hrisovul", Bucureşti, VI, 1946, p. 65 — 104; *Transcrierea documentelor româneşti,* în „Revista Arhivelor", Bucureşti, VII, nr. 1, 1946, p. 1 —9; *Cum se confirmă actele,* în „Hrisovul", Bucureşti, VI, 1946, p. 153; *Arhivistică, în* „Hrisovul", Bucureşti, VII, 1947, p. 5 — 47; *Ghidul Arhivelor Statului din Bucureşti,* în „Revista Arhivelor", Bucureşti, VII, nr. 2, 1947, p. 368 — 375; *Inventare arhivistice,* în „Revista Arhivelor", Bucureşti, VII, nr. 2,1947, p. 217 — 238 ; *Note de diplomatică românească,* în „Hrisovul", Bucureşti, VII, 1947, p. 137 — 146; *Instrucţiuni arhivistice,* Bucureşti, 1948, 47 p.; *Problemele actuale ale arheografiei noastre,* în „Revista Arhivelor", Bucureşti, nr. 1, 1958, p. 22 — 33; *Arhivistică de peste hotare după al doilea război mondial,* în „Revista Arhivelor", Bucureşti, I, nr. 2, 1958, p. 117 — 159 ; *Documente de cultură românească veche,* în „Mitropolia Olteniei", Craiova, XVI, nr. 5 — 6, mai-iunie, 1964, p. 449 — 464; *Contribuţii la studiul diplomaticii slavo-române. Sfatul domnesc şi sigiliile din timpul lui Neagoe Basarab (1512—1521),* în „Romano-slavica", Istorie, Bucureşti, X, 1964, p. 405—434; *Succesiunea domnilor Moldovei până la Alexandru cel Bun. Pe baza documentelor din secolul al XlV-lea şi a cronicilor româneşti din secolul al XV-lea şi al XV1-lea, scrise în limba slavonă,* în „Romano-slavica", Istorie, Bucureşti, vol. XI, 1965, p. 129 — 236; *Bogdan Petri-ceicu Haşdeu, arheograf,* în „Revista Arhivelor", Bucureşti, VII, nr. 2, 1965, p. 21 — 45; *Metoda alcătuirii unui studiu de istorie,* în „Revista Arhivelor", Bucureşti, X, nr. 1, 1967, p. 21 — 34; *Sfatul domnesc al Moldovei până la Ştefan cel Mare,* în „Revista Arhivelor", Bucureşti, nr. 2, 1967, p. 41 — 92 ; *Orientări în paleografia română,* în „Revista Arhivelor", Bucureşti, XI, nr. 1, 1968, p. 3 — 34; *Sigiliul domnesc şi stema ţării. Conceptul de unitate a poporului român pe care îl reflectă si rolul avut în formarea ideii de unire,* în „Revista Arhivelor", Bucureşti, nr. 2, 1968, p. 11 — 68; *Arhivistică,* Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1970, 330 p.

sacristia (dipl.), v. *conservatorium.*

salutație (dipl.), element al protocolului inițial, parte a formularului diplomatic, prin care emitentul actului scris exprimă destinatarului salutul său însoțit sau nu de exprimarea protecției, respectului sau devotamentului său; uneori acestui salut i se alătură urări, alteori el este înlocuit printr-o formulă de onoare sau printr-o expresie de perpetuitate, dovedind dorința autorului actului de a asigura acestuia valoare perpetuă.

salutul final (dipl.), formulă specifică actelor de formă epistolară, prin care autorul îşi exprimă sentimentele de respect, de stimă sau de protecție pe care le are față de destinatar.

sancțiune (dipl.), element al formularului diplomatic cuprins în text, referindu-se la pedepse de natură corporală şi spirituală împotriva tuturor acelora care nu vor respecta deciziile cuprinse în act sau se vor împotrivi, într-o formă sau alta, prevederilor sale.

SARIAS (arh., inf.), v. *Sistem Automat de Regăsire a Informațiilor din Arhivele Statului.*

Saxonlcalia (arh.), subdiviziune din seria de acte normative din arhiva Guberniului Transilvaniei. Cuprinde documente dintre anii 1692 şi 1867, reprezentând regulamente, contracte, statute cu privire la organizarea Universității Săseşti din Transilvania.

săritoare (her.), v. *piese onorabile ale scutului.*

săruri reziduale de prelucrare a microfilmelor de arhivă (arh., cons.), substanțe chimice rămase pe film după prelucrarea peliculei, ca urmare a unei spălări insuficiente. S. au un efect dăunător asupra peliculei, provocând degradarea acesteia în timp, prin apariția de puncte şi pete care afectează imaginea, până la dispariția totală a acesteia.

scartelat (her.), suprafață împărțită în patru cartiere printr-o linie verticală şi una orizontală (Fig. 41 a); s. *în curmeziş,* suprafață împărțită în patru prin două diagonale suprapuse (Fig. 41 b).

sceptru (her., sig.), figură heraldică artificială, în forma unui baston având extremitatea superioară îngroşată, simbol şi atribut al puterii suzerane. De obicei, s. face parte din elementele exterioare ale scutului.

schemă cu săgeți (arh., inf.), reprezentarea grafică a relațiilor generico-specifice dintre descriptorii unui tezaur.

schemă de clasificare a unităților arhivistice, v. *schema de ordonare a unui fond sau colecții.*

schemă de ordonare a unui fond sau colecții (arh.), schemă cuprinzând modul de ordonare a unităților arhivistice ale unui fond sau colecții. Ordonarea unităților arhivistice dintr-un fond se efectuează potrivit schemei de organizare a creatorului de fond. În cazul în care schema de organizare a creatorului de fond nu poate fi reconstituită, ordonarea unităților arhivistice se face conform criteriului de ordonare stabilit prin planul metodic de lucru.

schemă de organizare a creatorului de fond (arh.), reprezentare grafică a structurii organizatorice care cuprinde principalele elemente componente ale creatorului de fond (direcții, servicii, secții, birouri etc). În activitatea arhivistică, s. serveşte la ordonarea unităților arhivistice pe compartimentele creatorului de fond.

schemă logică (arh., inf.), reprezentare grafică a fluxului de informații care stabilesc relații de precedență între operațiile implicate în rezolvarea problemelor de prelucrare a datelor.

S. schițează structura programelor, sintetizând succesiunea etapelor de rezolvare, criteriile de decizie şi ramificările în programe, cu alte cuvinte logica programelor.

scoaterea din uz a matricelor sigilare (sig.), anularea valabilității matricelor sigilare ca urmare a următoarelor situații: a) schimbările intervenite în activitatea sau viața posesorului (numirea într-o altă funcție, avansarea în grad, încetarea din viață); b) necesitatea evitării falsurilor datorită pierderii (temporare sau definitive) a tiparelor sigilare ori fabricării unor matrice false; c) necesitatea reflectării în stemă şi în sigiliu a unor evenimente politice sau sociale intervenite în viața statului sau colectivității; d) uzura rondelei metalice care o face improprie sigilării.

scoaterea documentelor din evidența arhivei (arh.), operațiune arhivistică prin care documentele păstrate într-o arhivă sunt şterse din instrumentele de evidență în care figurează. S. se face în următoarele situații : dacă documentele au fost selecționate şi înlăturate ca nefolositoare; dacă au fost găsite deteriorate total, fără putință de a fi recondiționate (restaurate) sau în cazul în care se constată că documentele dintr-o arhivă lipsesc sau sunt depuse definitiv în altă arhivă. Pentru fiecare din cazurile menționate se întocmeşte, de către şeful arhivei, un proces-verbal de constatare care se supune aprobării conducerii organizației respective şi confirmării Direcției generale a Arhivelor Statului. Operațiunea de s. este reglementată în art. 12 din Decretul nr. 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național al Republicii Socialiste România.

scriere capitală (pal.), scriere cu litere majuscule, proporționate şi armonioase, trasate în unghiuri drepte. În această s. cuvintele şi propozițiile nu se despart prin spații sau semne de punctuație. S. este cel mai vechi tip de grafie; a fost folosită în antichitate la inscripțiile pe piatră sau metale şi la codicele pe papirus şi pergament, iar apoi, în evul mediu, aproape numai la codicele pe papirus şi pergament, fiind utilizată la scrierea titlurilor, inițialelor sau a primelor rânduri din capitolele codicelor.

scriere continuă (pal.), scriere fără întrerupere, sau cu pauze la întâmplare, fără a se respecta începutul şi sfârşitul cuvântului, fără ortografie şi punctuație. Se întâlneşte în textele slavo-române începând din sec. al XIV-lea ca şi în textele româno-chirilice.

scriere cursivă (pal.), scriere cu litere având liniile de bază înclinate; trăsăturile bine conturate ale literelor capitale s-au redus în s. la elementele strict esențiale; este o scriere continuă, rapidă, cu ligaturi între litere. Are două variante: s. veche (sau majusculă) şi s. nouă (sau minusculă) (Fig. 42).

scriere de tranziție (pal.), scriere cursivă rapidă, folosită la noi pe la mijlocul sec. al XIX-lea, timp de câteva decenii, în perioada înlocuirii alfabetului chirilic cu cel latin; se caracterizează printr-un amestec de litere chirilice şi latine.

scriere neautografă (pal.), 1. Scriere neautentică folosită în cancelariile domneşti la semnătura subscrisă a domnului desenată cu ligaturi ornate şi litere înscrise; din sec. al XVII-lea, este deseori autentificată de semnătura autografă a voievodului. V. *monogramă.* 2. Scriere care imită altă scriere; fals.

scriere semiuncială (pal.), scriere caligrafică de tranziție, având la bază uncialele minuscule; foloseşte multe semne diacritice şi de punctuație.

scriere uncială (pal.), scriere cu litere majuscule, derivate din literele romane capitale, deosebindu-se de acestea prin rotunjimea formelor.

scrib (pal.), v. *grămătic,* scriitor (pal.), v. *copist.*

scriitor public (dipl.), persoană care se însărcinează profesional să scrie scrisorile sau orice text pentru un altul care nu ştie să scrie.

scripturae (dipl.), 1. Termen generic definind în actele din epoca feudală diferitele categorii de înscrisuri; 2. Totalitatea materialelor păstrate într-o cancelarie (ciorne, formulare, registre, liste etc.) pentru a servi la redactarea actelor.

scrisoare (dipl.), 1. Document cuprinzând o comunicare scrisă, transmisă prin poştă sau prin intermediul unei persoane şi care are un caracter particular sau oficial; s. de acreditare, document oficial, prin care se atestă calitatea oficială a şefului misiunii diplomatice; s. de credit, document oficial, utilizat în operațiunile bancare, prin care un bancher sau o bancă cere altui bancher sau bănci să pună la dispoziția purtătorului o sumă de bani; s. deschisă, document oficial din Transilvania, în evul mediu, adresat mai multor destinatari, fiind din această cauză sub formă deschisă *(litterae apertae, litterae patentes)*, cu pecetea aplicată, într-o redactare simplă, având valoare juridică temporară; s. de încredințare, document oficial, în care şeful statului prezintă, pe scurt, scopul misiunii reprezentantului său, pe care îl trimite în alt stat.

semizbor (her.), sin**.** *jumătate de zbor, v. zbor.*

semn manual (dipl.), marcă personală folosită ca mijloc de validare, putând fi de forme variate, realizată de scriitorii publici pe suportul actelor pe care aceştia le scriau, respectând un model identic (care în unele țări era înregistrat la o autoritate publică).

semn notarial (dipl.), marcă personală, mijloc de validare de variate forme, constând în realizarea unei figuri, deseori însoțită de un text scurt şi de nume, prezentă pe -actele emise, în evul mediu, de notari.

semnătura (dipl.), marcă personală autografa care cuprinde numele persoanei (sau o parte a acestuia), deseori urmată de o parafă, totdeauna identică cu ea însăşi, prin care autorul îşi ia răspunderea pentru actul pe care o aplică. În cancelariile Țării Româneşti şi Moldovei, ca şi în unele cancelarii străine (în Franța, Rusia), s. princiară a putut fi pusă de mâna unui funcționar special însărcinat cu această funcție. Semnăturile suveranilor cuprind, de obicei, şi un titlu sau un cuvânt care exprimă voința autorului.

semne convenționale pentru indicarea smalțurilor (her.), v. *smalțuri.*

semne de validare (dipl. sig.), elemente ale protocolului final, parte a formularului diplomatic, cuprinzând totalitatea mijloacelor cu care este investit un înscris pentru a proba autenticitatea sa. Principalele semne de validare sunt semnătura şi sigiliul. În diferite cancelarii s-au folosit şi alte semne de validare, deseori figurative (monograma, rota, semnul notarial). Actele**,** emise în cancelariile domneşti româneşti au fost validate, în general, cu următoarele mijloace: sigiliu, semnătura autografă a domnului, subscrierea neautografă, semnătura unor funcționari ai cancelariei domneşti (ispravnic, marele logofăt, grămătic, mențiunea martorilor).

semne diacritice (pal.), ansamblul semnelor grafice, de obicei suprascrise, care însoțeau unele litere, dându-le valoare fonetică specială sau modificându-le înfățişarea. S. sunt: accentul, ericul, isonul, paiericul, spiritele, vrabia, titla, trema.

semne genealogice (gen.), reprezentări grafice prin care se indică convențional date referitoare la starea civilă a unui individ. Semnele grafice mai des întâlnite sunt: n**.** sau *x* pentru născut; OO sau = pentru căsătorit; ≠ pentru căsătorie nelegitimă; # pentru legătură, nelegitimă; ↕ % ↕ pentru divorțat; m. sau + pentru decedat; ∂6 pentru căzut în luptă; ⊕□ pentru înmormântat; pentru fără urmaş; pentru posteritate necunoscută.

semnul degetului (pal.), v. *amprentă digitală.*

semnul miilor (pal.), semn special aşezat în fața slovocifrei spre a-i da valoare de mie. Nu se cunoaşte vechea denumire a semnului.

senestru (her., sig.), termen indicând poziția spre stânga în heraldică, noțiunea de stânga-dreapta se referă la poziția scutului, nu la cea a privitorului, deci invers decât în accepțiunea obişnuită.

serviciu regional de arhivă, v. *Arhivele Statului.*

sfertuit (her.), scut împărțit în patru părți egale, numite cartiere. Sin. *scartelat.*

s.f.r. (arh.), v. *sub fide remissionis.*

sfragistică (sig.), v. *sigilografie.*

sgripțor (her.), v. *grifon.*

sigilare (sig.), operațiunea de validare a unui act prin aplicarea matricei sigilare în ceară, hârtie, soluție de aur, tuş sau fum. Este operațiunea finală a emiterii unui act. S. se realizează de un funcționar domnesc investit special cu această atribuție, iar uneori, în cazuri excepționale, de către domn.

sigiliu (sig.), amprenta rămasă pe suportul documentului (în ceară, hârtie, soluție de aur, tuş sau fum) în urma aplicării matricei sigilare ce poartă o emblemă şi un text menit a

individualiza posesorul; s. este principalul mijloc de garantare a secretului şi de asigurare a autenticităţii actului. Modul de realizare a emblemei s. şi tehnica de confecţionare a acestuia sunt în strânsă legătură cu gradul de dezvoltare a producţiei de bunuri materiale. S. reprezintă simbolic autoritatea posesorului, exprimă locul său în ierarhia socială. În vorbirea curentă termenul s-a folosit şi pentru matricea sigilară; s. în epigraf**,** s. pe suprafaţa căruia nu există un text sau iniţiale; s. ataşat**,** v. s. *atârnat;* s. atârnat**,** s. confecţionat din metal sau din ceară (protejat de un căuş, o capsulă metalică, ori cutie din lemn) prins de act cu ajutorul şnurului, şiretului sau ţăncuşei. Acest s. cuprinde următoarele părţi: a) întipărirea sigilară; b) căuşul sau cutia protectoare; c) mijlocul de prindere de suport. În această categorie se cuprind şi bulele sigilare. Sin. s. *ataşat, pecete ataşată, pecete aliniată,* s. *legat;* s. brăţară, amprentă sigilară confecţionată din ceară, având la marginea întipăriturii un cerc (inel) protector (mai înalt decât suprafaţa sigiliului), de asemenea din ceară; s. breloc**,** matrice sigilară dotată cu un sistem de prindere şi care se purta ca un breloc; s. conservat în capsulă metalică sau cutie din lemn**,** s. confecţionat din ceară, protejat de o capsulă metalică sau de o cutie din lemn; s. cu însemne străine**,** impresiune sigilară având în emblemă elemente necunoscute heraldicii tradiţionale româneşti, preluate din cancelariile altor ţări. Astfel, în emblema s. lui Vlad Dracul, domnul Ţării Româneşti (1436-1444; 1443-1447) se află, alături de acvila cruciată, un balaur, însemnul Ordinului Dragonului, din care a făcut parte; s. cu legenda dezvoltată**.** Sin. s. *cu titlu mare.* V. *legendă dezvoltată;* s. cu legendă restrânsă**.** Sin. s. *cu titlu mic.* V. *legendă restrânsă;* s. cu stema unită**,** amprentă şi matrice sigilară având în emblemă armele ţărilor surori, de obicei acvila cruciată a Ţării Româneşti şi capul de bour al Moldovei. S-au utilizat astfel de s. atât în cancelariile domneşti (sec. XVII —XIX) cât şi în cancelariile de instituţii (sec. XIX); s. cu text în limba otomană**,** amprente sigilare (sau matrice sigilare) care au în câmp, însoţind emblema sau înlocuind-o, un text redat în limba şi scrierea turcă; s. cu timbru fix**,** s. timbrat, realizat prin plasarea cerii calde pe reversul suportului (sau pe fila a doua a unui document bifolio) şi imprimarea matricei sigilare pe aversul acestuia (în dreptul cerii); s. cu timbru mobil, s. timbrat, confecţionat prin fixarea cerii (sau cocăi) pe aversul documentului şi prin plasarea pe aceasta a unei foiţe-timbru peste care se imprimă matricea sigilară; s. cu titlu mic, sin. s. *cu legendă restrânsă.* V. *legendă restrânsă;* s. cu titlu mare**,** sin. s. *cu legendă dezvoltată.* V. *legendă dezvoltată;* s. (matrice sigilară) cu trei faţete, 1. Tipar *sigilar* realizat sub formă conică, având trei suprafeţe şi purtând pe fiecare din ele câte o imagine (putând fi în legătură una cu alta sau independentă). 2. Impresiunile rămase pe suport într-o anumită substanţă în urma aplicării acestui tipar; s. dantelat**,** v. *foiţă-timbru;* s. de împrumut, 1. Impresiuni sigilare multiplicate, întâlnite pe unele documente ca urmare a imprimării din nou a unei matrice sigilare împrumutate de la un alt martor care a folosit-o deja; 2. Matricea sigilară la care a recurs o persoană ce juridic avea dreptul să se angajeze sub propriul său s., dar care în momentul respectiv nu are sau nu poate, material, să dispună de ea; s. de închidere, s. cu ajutorul căruia se asigură secretul corespondenţei; el se aplică în ceară, pe reversul suportului, după plierea acestuia, astfel încât actul să nu poată fi despăturit şi citit fără ruperea hârtiei sau sfărâmarea sigiliului. Pentru sigilarea în acest mod se utiliza, de obicei, matricea sigilară mică sau mijlocie; s. de substituţie, s. folosit de o autoritate publică pentru a valida actele pe care le emană în cazul absenţei sau indisponibilităţii s. mare sau ai oricărui alt s. cu care actul trebuia să fie însoţit şi căruia i se acordă o valoare diplomatică şi juridică echivalentă; s. de text, s. (aplicat, ataşat, timbrat sau imprimat) existent la sfârşitul textului unui document, de obicei alături de semnătura sau subscrierea neautografă. Este de fapt *s*. de validare a actului şi are drept scop să dea deplină autenticitate conţinutului său; s. de tip hagiografic**,** amprentă şi matrice sigilară având în reprezentare un sfânt (patronul unor localităţi sau instituţii religioase); s. de tip iconografic**,** s. având în emblemă un personaj (sau mai multe) înfăţişat, de obicei, cu atributele funcţiei pe care o deţine; s. de tip majestate, s. sau matrice sigilară în a căror emblemă este reprezentat suveranul ţării, purtând mantie şi coroană, investit cu

însemnele puterii şi aşezat pe tron. Acest tip a fost intens folosit în cancelariile din apusul Europei. S. de tip iconografic utilizate în cancelaria Țării Româneşti au fost asimilate cu s. de t.m., respectiv cu prima perioadă a evoluției acestora; s. de tip monumental, impresiune şi matrice sigilară în emblema cărora se află diferite construcții: poduri, cetăți, edificii publice etc.; s. de tip naval**,** amprentă şi matrice sigilară având în reprezentare o ambarcațiune sau un obiect sugerând navigația ; s. domnesc având în emblemă scena săgetării corbului**,** amprentă sigilară purtând în emblemă o compoziție heraldică având gravate două personaje flancând un copac deasupra căruia se află un corb ce ține un inel în cioc, iar unul din personaje trage cu arcul în pasărea menționată. Până în prezent se cunosc astfel de sigilii doar de la trei domni ai Țării Româneşti, respectiv Grigorie al II-lea Ghica (conservat pe un act din 1735 noiembrie 10), Constantin Mavrocordat (conservat pe un act din 1736, august 6) şi Mihail Racoviță (conservat pe un act din 1742, martie 9). Într-o formă concentrată această scenă a fost reprezentată în s. domnului Grigorie I. Ghica, validând un act din 1672, iunie 7 (Fig. 46 a); s. domnesc având în emblemă stema țării şi armele familiale**,** amprentă şi matrice sigilară care au gravate în câmp o compoziție heraldică reunind stema țării şi însemne specifice familiei domnului respectiv. Primele s. de acest fel care se cunosc au aparținut lui Ştefan Cantacuzino, domnul Țării Româneşti (1678— 1688); s. domnesc având în emblemă tipul combinat**,** amprentă şi matrice sigilară care au în reprezentare stema combinată a Țării Româneşti. V. şi *stema combinată;* s. domnesc cuprinzând stemele județelor**,** s. utilizat în cancelariile domneşti din Țara Românească şi Moldova, având în câmp, alături de stema țării respective (sau stema unită), simbolurile tuturor județelor. Primul s. de acest fel cunoscut până în prezent validează actul din 13 septembrie 1782 emis în cancelaria lui Nicolae Caragea, domnul Țării Româneşti (Fig. 46 b); s. domnesc de tip iconografic, amprentă şi matrice sigilară care poartă în imagine stema iconografică a Țării Româneşti; s. duplex, termen care defineşte s. care are reprezentare pe ambele fețe. În sigilografia românească singurele s. de acest fel sunt bulele sigilare lamelarc, făcute special pentru a fi ataşate actelor solemne acordate mănăstirilor de la Muntele Athos (sau din alte locuri considerate sfinte); s. emblematic, impresiune sigilară în reprezentarea căreia mobilele sunt plasate direct în câmpul sigilar ca la un scut, ca la o stemă redată clasic. V. s. *heraldic;* s. heraldic, s. în emblema căruia se află o stemă reprezentată clasic, respectiv dintr-un scut cu toate elementele specifice. Pentru sigilografia românească gruparea izvoarelor sigilare (în s. heraldice şi s. emblematice) nu este adecvată, deoarece deseori întâlnim steme heraldice reprezentate fără scut, prin plasarea mobilelor specifice direct în câmpul sigilar; s. imprimat, s. realizat prin imprimarea matricei sigilare pe suportul actului după ce acesta a fost introdus în tuş, soluție de aur sau fum; s. inelar, impresiune sigilară (putând fi în ceară, hârtie, tuş sau fum) de dimensiuni mici, realizată cu ajutorul imaginii gravate pe montura unui inel. Uneori acest s. a avut rol de contra s. Sin. *Pecete inelara;* s.. împărțit amprenta sigilară realizată cu o matrice sigilară confecționată din mai multe părți. Sistemul de confecționare a unor astfel de matrice sigilare urmărea evitarea falsurilor şi prevenirea abuzurilor în folosirea tiparului sigilar. Se puteau fabrica matrice sigilare împărțite în trei sau cinci părți (două, respectiv patru părți, reprezentau rondela metalică, a treia, respectiv a cincea, era minerul care le reunea). Fiecare parte se păstra la o altă persoană, încât pentru sigilare era necesar eonsimțământul tuturor păstrătorilor (Fig. 46 c); s. înstelat, v. *foiță-timbru;* s. legat, v. s. *atârnat***;** s. locurilor de adeverire, s. aparținând capitlurilor sau conventurilor din Transilvania care dă putere deplină actelor pe care aceste instituții le-au transcris (indiferent de emitent) sau emis; s. mare, s. principal al unei autorități publice sau al unei persoane morale destinat să valideze actele cele mai solemne, în general cele prin care se angajează propria sa responsabilitate, întotdeauna există în funcție numai un singur s. mare; s. mic**,** s. aparținând unei autorități publice sau persoane morale destinat să valideze actele administrației şi anume cele care se referă la gestiunea sa internă; s. monetar, v. s. *duplex;* s. secret, s. de mică dimensiune pe care-l foloseşte deținătorul unei autorități

publice pentru a sigila corespondența sa**;** s. simplex, g. care are gravată reprezentare numai pe o singură față; s. timbrat**,** s. confecționat prin plasarea, deasupra cerii calde, a unei foițe-timbru peste care se aplică matricea sigilară. Din punctul de vedere al tehnicii de confecționare se împart în: a) s. cu timbru fix**;** b) s. cu timbru mobil. La un s. timbrat se disting trei elemente: a) foița-timbru; b) ceara cu coca pe care se aplică; c) mătasea sau ața cu care era prins timbrul. Pentru creşterea puterii de rezistență a s. marginile foiței-timbru au fost cusute de suport ori pe reversul acestuia; în dreptul impresiunii sigilare s-a lipit un carton. Sin. s. *dantelat;* s. tipărit, impresiunile sigilare aflate pe unele acte parțial tipărite şi imprimate odată cu textul.

sigilografie, ştiință specială a istoriei care are ca obiect studierea sigiliilor sub toate aspectele, indiferent de dată. S. descrie matricele şi impresiunile sigilare şi studiază, din punct de vedere istoric, artistic, tehnic, juridic şi diplomatic emblema şi legenda, modul de aplicare pe suport şi valoarea probatorie. Sin. *sfragistică.*

siglă (pal.), litera inițială reprezentând întregul cuvânt întrebuințat ca semn de prescurtare pe inscripții, în manuscrisele vechi, pe medalii; s. compusă, două până la patru litere scrise dintr-o trăsătură de condei. V. *prescurtare prin* S.

signatum (dipl.), expresie de încheiere a unui document, pusă înainte de semnătură, în documentele scrise în limba latină în evul mediu din Transilvania.

signatură a unităților arhivistice (arh.), ieşit din uz. V. *cotă.*

sine anno (cron., dipl.), termen utilizat pentru a indica lipsa anului de emitere a documentului; folosit în vechile evidențe arhivistice din Transilvania din sec. XVIII —XIX.

sine dato (cron., dipl.), termen utilizat pentru a indica lipsa datei într-un document; folosit în documentele şi evidențele arhivistice din Transilvania, în sec. XVIII —XIX. Scris şi prescurtat: *s.d.*

sine loco (dipl.), termen utilizat pentru a indica lipsa locului de emitere a unui document; folosit în evidențele vechi din Transilvania din sec. XVIII-XIX.

Sistem Automat de Regăsire a Informațiilor din Arhivele Statului (**SARIAS**) (arh., inf.), sistem de prelucrare a informațiilor din documentele de arhivă, în toată complexitatea şi varietatea lor. Documentele sunt mai întâi cercetate tematic, informațiile extrase din ele fiind indexate cu descriptori dintr-un tezaur specific, iar elementele de cotă, datare şi caracteristici codificate. Informațiile astfel prelucrate sunt înmagazinate sub forma unor fişiere pe benzi magnetice care sunt exploatate la anumite intervale, pe măsura încărcării lor, cât şi la cerere, pentru furnizarea operativă de răspunsuri tematice. Regăsirea informațiilor înmagazinate în SARIAS se realizează prin combinații ponderate de cuvinte cheie din tezaurul SARIAS, care permit selectarea riguroasă a informațiilor relevante pentru o cerere de regăsire tematică. Informațiile regăsite automat sunt prezentate sub forma unor răspunsuri statistice sau sub formă completă (rezultatele şi elementele de referință ale documentelor de arhivă).

sistem de informare (arh., inf.), complex de metode şi utilaje pentru prelucrarea şi înmagazinarea informațiilor într-un mod care să permită regăsirea lor eficientă, principalul obiectiv fiind deci acela de a regăsi — la cerere — toate informațiile pe care le conțin documentele dintr-o colecție, în legătură cu o tema dată.

sistem de înmagazinare şi regăsire a informațiilor (arh., inf.), ansamblu de proceduri şi echipamente capabil să memoreze, organizeze şi să regăsească Informațiile.

sistem de operare (arh., inf.), pachet de programe de control şi de serviciu care asigură folosirea optimă a resurselor, echipamentelor, de către programele utilizatorilor. La conceperea unui s. trebuie să se aibă în vedere obiectivele urmărite în ceea ce priveşte utilizarea echipamentelor, care poate fi destinat unor aplicații ştiințifice, economice, de control automat etc.

sistem informatic (arh., inf.), ansamblu structurat şi corelat de reguli, proceduri şi mijloace (îndeosebi calculatoare electronice) care permite aplicarea de metode organismului respectiv pentru a obține sau realiza unele obiective determinate, măsurabile între anumite limite; reprezintă partea automatizată (cu ajutorul calculatorului electronic) a sistemului informațional al unui organism.

sistem informațional (arh., inf.), ansamblul informațiilor, surselor şi nivelelor consumatoare, canalelor de circulație, procedurilor şi mijloacelor de tratare a informațiilor din cadrul unei activități sau organism. Orice activitate specifică sau organism specific are un sistem informațional specific.

sistem național de informare şi documentare (arh., inf.), totalitatea unităților de informare documentară existente într-o țară, intercorelate ca procedee, metodologii şi organizare, integrate ca oameni, materiale şi echipamente, funcționând ordonat, compatibil şi previzibil, în scopul unic al interconectării rapide a beneficiarilor cu informațiile pertinente pe care aceştia le necesită.

sîngeap (her.), blană utilizată în alcătuirea stemelor, reprezentată convențional printr-o suprafață pe care sunt înfățişate mobile în formă de clopote, plasate alternativ, unele de argint altele albastre. V. *blănuri.*

sânge domnesc (gen.), înrudire de sânge prin femei cu o persoană care a ocupat tronul țării; individ ce se trage (în urma unei căsătorii oficiale sau dintr-o legătură nelegitimă) dintr-un domn.

S.**L** (dipl.), v. *sine loco.*

slovă (pal.), denumirea generică a semnelor alfabetului chirilic. În limbajul popular se mai numeau *buche* sau *azbuche.*

slovo-cifră (pal.), literă din alfabetul chirilic cu valoare cifrică; pentru a o deosebi de grafemele cu valoare fonetică este marcată de tiflă şi intercalată de două puncte despărțitoare. Valoarea cifrică a semnelor grafice din alfabetul slavo-român şi româno-chirilic este

preluată, aproape fără modificări, din alfabetul grecesc. Excepție face numărul 60 marcat prin | şi 900 marcat prin *u*,; în paleografia română nu există alte semne speciale pentru cifre; la fel în paleografiile latină, slavă şi greacă. Titla dispare treptat de pe cifre de la mijlocul sec. al XVIII-lea. S. au fost înlocuite treptat începând din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea de cifrele arabe. (Fig. 3.)

smalțuri (her.), termen generic care defineşte metalele, culorile şi blănurile utilizate în alcătuirea stemelor şi regulile folosirii lor. S. cuprind două metale (aur şi argint), şase culori (roşu, verde, albastru sau azür, negru, purpuriu, portocaliu) şi două blănuri (hermina şi sângeapul). Culorile alb şi galben nu se utilizează, întrucât această semnificație o au cele două metale. Pentru precizarea s. se folosesc diverse semne convenționale. Legile ştiinței heraldice interzic plasarea unei culori peste o altă culoare (cu excepția purpurei), a unei blăni peste o altă blană, a unui metal peste alt metal. Când o stemă cuprinde astfel de situații, trebuie cercetat motivul înfățişării ei în acest mod. (Fig. 47).

smuls (her.), termen care indică înfățişarea unor mobile care fac parte din categoria figurilor naturale: 1. Reprezentarea unor părți de corp despărțite de trup în mod violent; 2. Plante sau arbori dezrădăcinați, cărora li se văd rădăcinile.

soare (her., sig.), mobilă a scutului făcând parte din categoria figurilor naturale din domeniul aştrilor, reprezentată, de obicei, printr-un disc de aur figurat şi înconjurat de 12 sau 16 raze, alternând cu şase sau opt şerpuite. Când s. nu este reprezentat astfel, se blazonează umbră de soare. Simbolizează fertilitate, căldură, belşug, libertate, lumină.

Software (arh., inf.), suită de limbaje şi de programe care permit unui sistem electronic de elaborare a datelor să-şi dezvolte operațiile pentru care este destinat.

soluție de aur (pal.), lichid conținând praf de aur, folosit la ornarea frontispiciilor, literelor inițiale, monogramelor, punctuației; a fost întrebuințat în cancelariile autorităților supreme pentru a sublinia importanța emitentului şi a documentului emis.

spargere a documentului (arh.), operațiune prin care un document găsit de divan fals sau falsificat era anulat ca probă juridică, fiind rupt („spart") în partea de sus.

spargere a sigiliului (sig.), operațiunea prin care o matrice este materialmente spartă sau scoasă din uz pentru a împiedica utilizarea sa ulterioară, fie din cauza morții unei persoane fizice, fie ca urmare a unei mutații în calitatea juridică a unei persoane fizice sau morale, fie în consecința unei casații (desființării unei cernu ne).

specietenus (dipl.), termen folosit în documentele scrise în limba latină în evul mediu din Transilvania, pentru original.

spirit (pal.), semn diacritic folosit în scrierea veche, inițial cu rol fonetic; în scrierea slavo-română si chirilică românească sunt numai semne grafice; se aplică, în general pe vocala inițială a cuvântului.

spița de neam (gen.), variantă a tablei descendenților, apărută ca urmare a regimului juridic de patriarhat şi care indică succesiunea generațiilor numai în linie masculină.

spiță genealogică (gen.), listă cuprinzând şirul persoanelor care descind dintr-un autor comun (putând fi o succesiune după tată sau după mamă, directă sau lăturalnică), care au drepturi asupra unor bunuri, respectiv asupra părții care ar fi revenit autorului comun dacă acesta ar fi în viață; se deosebeşte de arborele genealogic prin faptul că n-are înfățişarea de arbore şi este întocmită, de obicei, în vederea rezolvării unor aspecte practice. În unele lucrări de genealogie s. este asimilată cu arborele genealogic.

s.p.r. (arh.), v. *sub petitum remissionis.*

sprijinitori (her., sig.), termen care indică tenanții, suporții şi susținătorii unui scut, adică acele elemente exterioare ale acestuia care îl sprijină. Tenanții sunt reprezentați prin personaje umane (şi mitologice), iar suporții sunt întotdeauna animale (inclusiv cele fabuloase); susținătorii includ plante (arbori, flori) sau obiecte. Când un scut are s. micşti (respectiv un tenant cu un suport, un suport cu un susținător etc), la blazonare vor fi încadrați în categoria superioară — (ex. un herald şi un leu vor fi desemnați prin termenul tenanți; o acvilă şi o plantă vor fi trecute în categoria suporților).

Stadtbuch (dipl.), v. *cartea oraşului.*

standard (arh., cons.), ansamblu de reglementări tehnice care, în cadrul acțiunii de standardizare, stabilesc caracteristicile produselor, metodele de verificare a acestor caracteristici, reglementările de calcul, de execuție, de încărcare şi recepție ale produselor. În arhive se standardizează mijloacele de păstrare şi protecție, reglementările tehnice referitoare la activitățile de microfilmare şi conservare, formate şi dimensiuni ale hârtiei pentru documente etc. Colecțiile de s. realizate de-a lungul timpului reprezintă o categorie a arhivelor tehnice, stare higrometrică a depozitelor (arh., cons.), regimul umidității relative a depozitelor sub aspectul existenței surselor de umiditate, fluctuațiilor umidității relative şi al influenței acestora asupra suportului pe care sunt scrise documentele.

statim (arh.), indicație de registratură privind rezolvarea imediată, pe loc, a unui document, folosită în Transilvania la sfârşitul sec. al XIX-lea şi începutul sec. al XX-lea. .

stea (her., sig.), mobilă făcând parte din categoria figurilor naturale din domeniul aştrilor, având de regulă cinci raze (număr ce nu se blazonează), mai rar şase, şapte sau opt raze.

stemă (her.), ansamblul semnelor dinstinctive şi simbolice care alcătuiesc blazonul unei persoane, instituție sau stat exprimând atributele sale. Conform legilor ştiinței heraldice o s. se compune din următoarele elemente: scut, a cărui suprafață poate fi secționată sau nu; figurile heraldice plasate în câmpul scutului; elementele exterioare ale scutului, incluzând timbrul, coroana, sprijinitorii, pavilionul sau mantaua, deviza etc. Sin. *gherb, herb, blazon;* s. combinată a Țării Româneşti, tipul de s. obținut în urma contopirii tipului heraldic cu tipul iconografic prin plasarea acvilei cruciate deasupra copacului dintre cele două personaje. Apărută în a doua jumătate a sec. al XVI-lea, această s. a cunoscut o mare varietate de forme; s. Daciei, compoziție heraldică, cuprinzând doi lei

rampanți și afrontați, atribuită Daciei în unele armoriale străine și în scrierile cronicarilor; s. heraldică a Țării Românești, compoziție heraldică caracterizată prin existența scutului cuprinzând acvila cruciată însoțită de astrul zilei și al nopții, sau prin plasarea acestor elemente direct în câmpul sigilar; s. iconografică a Țării Românești, compoziție heraldică înfățișată, din sec. al XIV-lea până în sec. al XV-lea, sub forma unui scut cuprinzând două capete, busturi sau personaje încoronate, având între ele o floare, o tulpină cu rădăcină, un crin înflorit sau un copac (de obicei, brad ori chiparos). Uneori reprezentarea este completată cu elemente făcând parte din categoria figurilor naturale din domeniul cosmosului (două sau mai multe stele, astrul zilei și al nopții) sau cu mobile din categoria figurilor artificiale (un sceptru sau două, un glob crucifer, o cruce etc). Evoluția înfățișării personajelor a determinat și schimbarea sensului lor: inițial, erau reprezentați domnul cu fiul asociat la domnie, apoi cuplul princiar, ulterior Sfinții Constantin și Elena. Această s. a fost considerată (în special pentru sec. XV—XVII) s. secundară a Țării Românești; s. incluzând herbul țării și armele familiale (sigilii având în emblemă s. țării și armele familiale), compoziție heraldică (utilizată atât de unii domni ai Țării Românești și ai Moldovei cât și de voievozii, principii și guvernatorii Transilvaniei) incluzând armele țării și s. familiei suverane. Primele s. de acest tip cunoscute în heraldica românească aparțin voievozilor Transilvaniei; în Țara Românească Matei Basarab (1632-1654) și Șerban Cantacuzino (1678-1688) au fost primii domni care și-au confecționat o matrice sigilară reunind, în emblemă, s. heraldică (sau cea combinată) a acestui stat cu s. personală sau a familiei lor. În Moldova, Movileștii sunt primii care au inclus, alături de capul de bour, blazonul familiei lor; s. Moldovei**,** compoziție heraldică care a cunoscut două variante: 1. S. principală, constituită din scutul triunghiular, cuprinzând capul de bour cu stea între coarne, însoțit de roză (ulterior soare) și de lună; 2. S.secundară, caracterizată prin înfățișarea capului de bour cu gât cu tot. Ultima variantă, folosită în special în arhitectură, este întâlnită mai rar; s. Transilvaniei**,** compoziție heraldică utilizată încă de la sfîrșitul sec. al XVI-lea și stabilită oficial de Dieta acestui principat abia în anul 1659, care cuprindea: acvila ieșindă, însemn desemnând toți oamenii liberi fără deosebire de naționalitate; șapte cetăți, simbolul sașilor, soarele și luna, reprezentând secuii; s. unită (sigilii domnești cu stema unită), compoziție heraldică utilizată în cancelariile domnești și cancelariile unor instituții din Țara Românească și Moldova, în sec.XVII — XVIII, reunind s. ambelor țări menționate. Deși în mod frecvent s. mai des întâlnită este compusă din stemele heraldice ale țărilor surori, s-a folosit uneori și compoziția realizată prin unirea s. iconografice a Țării Românești cu herbul Moldovei. Intrând în combinație cu diferite alte elemente, s. a cunoscut o mare varietate de forme. Se cunosc și unele reprezentări cuprinzând, alături de s. Țării Românești și a Moldovei, pe cea a Transilvaniei. O astfel de imagine este imprimată pe coperta de titlu a broșurilor cu caracter unionist, tipărite în 1856 de Cezar Bolliac. (Fig. 48).

steme vorbitoare (her.), v. *arme.*

Stenner, Friedrich (26 august 1851, Brașov — 7 februarie 1924, Brașov), personalitate în domeniul arhivistic din Transilvania, arhivar al orașului Brașov (1878 — 1903). A urmat studiile medii la Brașov, iar cele superioare (drept) la Graz și Budapesta. Pregătirea arhivistică a dobândit-o de la arhivarul Franz Zimmermann din Sibiu, după ale cărui indicații a organizat arhiva Brașovului. Din documentele răzlețe găsite în arhivă, S. a întocmit colecția de documente ce-i poartă numele în două serii: latină-maghiară-germană și slavo-româna. A contribuit la valorificarea documentelor din arhiva Brașovului, la copierea de documente pentru Academia Română. Pentru meritele sale privind istoria românilor i-a fost conferit în anul 1894 ordinul „Coroana României". A fost membru al comisiei de editare a izvoarelor istoriei orașului Brașov *{Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt,* vol. I— VIII, 1886 — 1927). Lucrări principale:

Verzeichnis der Kronstadter Zumft-Urkunden, Braşov, 1886 (în colaborare), *Das Kaufhaus in Kronstadt,* în „Sächsischer Hausfreund," Braşov, 1888, p. 41 — 51; *Das alte und neue Klostergasser Stadtter und die damit im Zusammenhange stehenden Regularungen,* în „Kronstädter Zeitung", 1888, nr. 157 — 165; *Das Wappen der Stadt Kronstadt,* în „Kronstädter Zeitung", 1903, nr. 49 — 50; *Die Beanchen der Stadt Brasso (Kronstadt),* Braşov, 1916.

sticlă absorbantă (arh., cons.), sticlă divers colorată cu ajutorul unor compuşi metalici, realizând filtrarea unor componente ale luminii albe, radiaţii ultraviolete şi infraroşii. În arhive se recomandă folosirea la ferestre a unei sticle galbene, pe bază de sulfura de cadmiu, care reţine lumina ultravioletă, protejând documentele faţă de acţiunea nefavorabilă pe care lumina o are asupra lor. În unele cazuri se foloseşte sticlă cu relief de suprafaţă, cunoscută sub numele de sticlă givrată, pentru a descompune fasciculul de lumină solară într-o lumină difuză, evitând astfel iluminarea concentrată a unor suprafeţe din depozite. V. şi *protecţia împotriva luminii solare.*

stil 1. (cron.), variaţiile începutului anului de la popor la popor şi de la epocă la epocă. Se cunosc mai multe s.: s. *veneţian,* cu începutul anului la 1 martie; s. *bizantin,* cu începutul anului la 1 septembrie; s. *circumciziei,* cu începutul anului la 1 ianuarie, s. *iulian* (vechi), s. *gregorian* (nou) etc. V. *calendar.* 2. (pal.), instrument de scris utilizat în scrierea veche latină. Avea forma unui condei, de metal sau de os, ascuţit la un capăt şi turtit la celălalt.

stipulaţie (dipl.), prevedere înscrisă într-un tratat, într-o declaraţie bilaterală sau într-un alt document internaţional, prin care se instituie o anumită regulă de conduită, se stabilesc anumite drepturi ori se reglementează diferite chestiuni ce fac obiectul respectivului act internaţional. V. *clauză.*

stirpe (gen.), v. *familie, origine.*

strategie (logica) de cercetare (arh., inf.), ansamblu ele reguli privind recombinarea descriptorilor în vederea efectuării operaţiei de regăsire.

strigăt de război (her.), text amintind un eveniment, o victorie sau o înfrângere, de pe câmpul de luptă; de obicei prin acesta se aduceau omagii unor comandanţi militari.

stylionale (dipl.), registru folosit în evul mediu în cancelariile din Transilvania, în care erau trecute formulele pentru diferite genuri de documente şi titlurile personalităţilor sau instituţiilor, necesare redactării corespunzătoare a documentelor.

sub fide remissionis (arh.), expresie folosită în Transilvania în sec. XVIII —XIX, privind restituirea unor documente sau anexe către emitentul documentului. Scris şi prescurtat: *s.f.r.*

sub petitum remissionis (arh.), expresie folosită în Transilvania în sec. XVIII —XIX, privind cererea de restituire a unor documente sau anexe către emitentul documentului. Scris şi prescurtat: *s.p.r.*

subscripție (subscriere) neautografă (dipl.), v. *monogramă.*

subscriere monogramatică (pal.), sistem de prescurtare folosit în cancelariile domneşti — frecvent în cea a Țării Româneşti — pentru abrevierea, stilizarea şi ornarea semnăturii neautografe a emitentului, de obicei, a domnului sau a mitropolitului. V. şi *monogramă.*

sul (arh.). 1. Document de arhivă care se păstrează rulat. 2. Cutie tubulară în care se păstrează un document rulat.

suliță (her., sig.), figură heraldică artificială care face parte din categoria armamentului, definind o armă folosită, în general, de corpurile de gardă națională. A fost utilizată în heraldică, în special după Revoluția franceză (1789 — 1794), ca simbol al luptei maselor populare care foloseau s. ca armă de luptă.

suplică (dipl.), cerere scrisă prin care se solicită o favoare; poate fi individuală sau colectivă.

suport (her.), v. *sprijinitori.*

suport grafic al documentului (dipl., pal.), materia pe care s-a scris textul înscrisului respectiv. De-a lurgul timpului a servit ca suport grafic piatra, ceramica, metalul, papirusul, pergamentul, hârtia, textilele, scoarța de copac etc. Cele mai multe documente arhivistice sunt scrise pe hârtie, pergament şi papirus. Se întâlnesc însă unele surse scrise pe scoarță de copac, mătase, sticlă; în etapa contemporană categoria suporților de documente s-a lărgit foarte mult datorită tehnicilor noi, cuprinzând, alături de suporții clasici, microfilme, benzi magnetice, discuri etc.

suprapunere (her.), termen care indică poziția unei mobile, faptul că este plasată deasupra alteia.

suptarhivar (arh.), persoană cu pregătire specială în Arhiva Statului Țării Româneşti între anii 1831 si 1862, care era însărcinată cu primirea şi păstrarea documentelor; era persoana care ținea locul arhivarului statului, în lipsa acestuia.

suret (dipl.), denumire veche folosită în Moldova pentru un document rezultat în urma traducerii din altă limbă. Este uneori certificat, alteori nu.

suscripție. (dipl.), v. *inundație, formular diplomatic.*

susținător (herv), element exterior al scutului reprezentat de plante sau obiecte, având rolulde a sprijini scutul. V. *sprijinitori.*

Sylva (arh.), subdiviziune din seria de acte normative din arhiva Guberniului Transilvaniei, cuprinzând documente din anii 1711 — 1861 referitoare la reglementări forestiere.

Litera Ş

Şcoala de arhivistică (arh.), v. învățământ arhivistic.

Şcoala practică de arhivari–paleografi (arh.), v. învățământ arhivistic

Şcoala Specială de Arhivistică şi Paleografie (arh.), v. învățământ arhivistic.

şef (her.), sin. cap. V. scut.

şef al arhivei (arh.), v. arhivar al stalului.

şef arhivar (arh.), denumire pentru persoana care a îndeplinit rolul de conducător al unei direcții regionale de arhivă sau al unui serviciu din cadrul Direcției generale a Arhivelor Statului în perioada anilor 1927–1944.

şevron (her.), v. căprior, piese onorabile.

şnur (sig.), v. mijloace de ataşare a sigiliilor.

ştampilă (sig.), v. sigiliu.

ştiința izvoarelor (surs., arh.), disciplină istorică ce studiază originea izvoarelor istorice, originalitatea sau autenticitatea lor, clasificarea izvoarelor şi a metodelor de obținere a datelor asupra procesului evoluției sociale; are drept scop clasarea metodică a izvoarelor istorice, critica lor şi a edițiilor în care au apărut.

ştiință arhivistică (arh.), v. arhivistică.

ştiință heraldică (her.), v. heraldică.

ştiințe speciale (auxiliare) ale istoriei, totalitatea ştiințelor (arhivistică, diplomatică, paleografie, cronologie etc.) care studiază izvoarele documentare şi elaborează metodologia cercetării acestora. Sin. discipline auxiliare ale istoriei.

Litera T

tabla ascendenților (gen.), listă a persoanelor care se înrudesc, alcătuită pe baza metodei analitice de cercetare în genealogie, pornindu-se de la un individ considerat rezultatul evoluției unei familii şi urmărindu-i pe toți antecesorii săi. T. este compusă pe bază strict matematică şi evoluează în progresie geometrică prin puterile succesive ale lui doi. Se numeşte şi metoda Stradonitz, după numele genealogistului german Stephan Kekube von Stradonitz (1863–1933), care a teoretizat această metodă, folosită încă din evul mediu.

tabla descendenților (gen.), listă a persoanelor care se înrudesc, alcătuită pe baza metodei sintetice de cercetare genealogică, pornindu-se de la un individ şi urmărindu-se toți descendenții săi.

tabulatorul fondurilor (arh.), instrument de evidență nominală şi numerică în care se înscriu preluările şi transferările de fonduri, fragmente şi colecții de documente; s-a renunțat la utilizarea lui, fiind înlocuit cu registrul general de arhivă (v.) şi fişa „Situația fondului" (v.).

tahigrafie (pal.), sistem de prescurtare, asemănător cu stenografia.

talpa (her.), sin. câmpie. V. scut.

taxă de sigilare (sig.), suma ce trebuia achitată pentru sigilarea unui act emis într-o cancelarie.

tăiat (scut tăiat) (her.), suprafață (scut, cartier sau mobilă) împărțită în două printr-o linie orizontală sau diagonală, ob□inându-se un scut tăiat în bandă şi în bară.

tehnică arhivistică (arh.), v. arhivotehnie. '

tehnică de confecționare a sigiliilor (sig.), procedee tehnice de efectuare a sigilării, respectiv: a) imprimarea matricei introdusă în diverse soluții pe document (sigiliu imprimat); b) aplicarea cerii calde pe suport şi apăsarea matricei sigilare deasupra acesteia (sigiliu-aplicat); c) utilizarea unei foițe-timbru care este plasată peste ceară (sau cocă) şi

obținerea, prin apăsarea tiparului sigilar, a unei imagini în relief (sigiliu-timbrat) ; d) realizarea unei bule din metal ori a unui sigiliu din ceară (protejat de un căuş, o capsulă metalică sau din lemn), care să fie prins cu şnur de suport (sigiliu-atârnat).

temelia (cron.), element cronologic răsăritean care indică vârsta lunii la o dată din an, mai ales cifra care exprimă această vârstă în ziua de 1 martie a unui anumit an. T. exprimă diferența de zile dintre anul lunar, care are 354 de zile, şi anul solar de 365 de zile şi se bazează pe ciclul de nouăsprezece ani solari. Fiecărui an din ciclul lunar îi corespunde o t. şi aceasta este cu unsprezece zile mai mare decât aceea a anului precedent. Corespunde în apus epaciei (v.).

temperatură (arh., cons.), factor microclimatic important pentru păstrarea documentelor de arhivă. Temperaturile prea ridicate din depozitele de arhivă duc la degradarea documentelor prin deshidratare excesivă, iar temperaturile prea scăzute sau alternante antrenează modificări ale umidității relative a spațiilor, favorizând degradările biologice. Temperatura optimă pentru depozitele de arhivă este de 16–18°C.

tenant (her., sig.), element exterior al scutului, reprezentat printr-un personaj uman care sprijină scutul.

teorie arhivistică (arh.), v. arhivologie.

terasă (her., sig.), mobilă a scutului făcând parte din categoria figurilor naturale, reprezentând solul cu neregularitățile lui.

terfelog (dipl.), catastif vechi, act vechi.

termen de depunere a documentelor (arh.), interval de timp stabilit prin acte normative, în limita căruia organizațiile predau Arhivelor Statului documentele ce fac parte din Fondul Arhivistic Național. T. se stabileşte în funcție de creatorul de fond şi genurile de documente. Sin. termen de predare.

termen de indexare (arh., inf.), cuvânt sau sintagmă definind un concept unic dintr-un domeniu de specialitate şi folosit pentru descrierea documentelor în procesul de indexare.

termen de păstrare (arh.), limita de timp stabilită pentru păstrarea diferitelor categorii de documente, într-un fond, precizată prin indicatorul termenelor de păstrare (v.).

termen de predare (arh.), v. termen de depunere.

termen general (arh., inf.), termen cu rang de descriptor în tezaur, cu aplicabilitate în toate domeniile.

termen generic (supraordonat) (arh., inf.), termen care reprezintă o clasă de noțiuni din care face parte noțiunea reprezentată prin termenul subordonat (specific).

termen neacceptat (arh., inf.), termen înlăturat ca urmare a relației de sinonimie absolută sau convențională.

termen specific (subordonat) (arh., inf.), termen reprezentând o noțiune care face parte dintr-o clasă de noțiuni reprezentată prin termenul generic (supraordonat).

termograf (arh., cons.), aparat de măsură şi înregistrare grafică pe o diagramă a evoluției temperaturii dintr-un spațiu închis. Se foloseşte în depozitele de arhivă pentru urmărirea microclimatului.

termohigrograf (arh., cons.), aparat de măsură şi înregistrare simultană pe o diagramă a temperaturii şi umidității relative. Se foloseşte în depozitele de arhivă pentru urmărirea evoluției microclimatului.

termohigrometru (arh., cons.), aparat prevăzut cu un termometru şi un higrometru. Se foloseşte în depozitele de arhivă pentru măsurarea factorilor de microclimat.

testament (dipl.), act juridic unilateral prin care o persoană fizică îşi exprimă dorințele ce urmează a-i fi îndeplinite după moarte, mai ales în legătură cu transmiterea bunurilor sale. Sin. (înv.) diată.

Teulescu, Petrache (1826–1885, Bucureşti), director al Arhivei Țării Româneşti între anii 1859 şi 1862, om de cultură, luptător activ al Revoluției de la 1848 din Țara Românească. S-

a preocupat, în special, de organizarea arhivelor, păstrarea documentelor şi publicarea acestora. A. publicat lucrarea Documente istorice. Seria I, Bucureşti, 1860, care cuprinde 59 documente, dintre anii 1593 şi 1822.

text (dipl.), parte a formularului diplomatic, cea mai importantă, întrucât cuprinde conținutul propriu-zis al actului respectiv; t. însumează următoarele elemente: arenga (sau preambul), intervenția, narația (sau expunerea), notificația (sau promulgația), dispoziția, sancțiunea, coroborația; t. evidențiază faptul juridic, justifică hotărârea luată, expune împrejurările în care s-a creat actul, scoate în evidență dispozițiile date pentru concretizarea cuprinsului său şi clauzele menite a-i sublinia importanța şi a-i asigura executarea. Sin. context.

tezaur (arh., inf.), lista nominalizată de termeni (descriptori) ordonată alfabetic, indicând relațiile semantice şi logice ale acestora, ordonată în general şi după clasele tematice ale unuia sau ale mai multor domenii la care se referă.

tezaur național politematic (arh., inf.), tezaur care acoperă la nivel de generalitate principalele domenii ale ştiinței, tehnicii şi economiei şi care îndeplineşte funcția de tezaur de bază în cadrul unui sistem național de tezaure.

tezaur satelit (arii., inf.), tezaur specializat pe domeniul construit, având ca punct de plecare un tezaur național politematic.

theca (arh.), v. cella.

tibi soli (dipl.), expresie utilizată pentru documente confidențiale. Scris şi prescurtat: t.s.

tilda (pal.), v. titla.

timbrat (her.), termen care indică poziția unei mobile față de scut. Este propriu coifului cu cimier şi lambrechini.

timbru (her.), termen care indică elementele exterioare ale scutului legate de coif, respectiv: a) coroana coifului; b) creştet; c) lambrechini.

timbru sec (sig.), sigiliul obținut printr-o presare foarte puternică (de obicei, printr-o presă de sigilat), care cuprinde suportul şi scoate în relief semnul gravat pe matrice.

tipar de pecete (sig.), v. matrice sigilară.

tipar-sigilar (sig.), v. matrice sigilară.

titla (pal.), semn grafic a cărui formă clasică este o linie orizontală ondulată; are o dublă valoare: a) aşezată deasupra cuvântului indică **prescurtarea** lui şi b) aşezată deasupra slovei marchează valoarea numerică a acesteia. Sin. tilda, tinda.

titula (pal.), v. titla.

titulatură (dipl.), v. intitulație.

tonfilm (arh.), v. banda sonoră.

tradiția unui sigiliu (sig.), ansamblul informațiilor transmise asupra sigiliului. Sigiliul poate fi cunoscut prin matricea sa, printr-o amprentă într-un material divers, printr-un mulaj-negativ sau mulaj, o fotografie sau un. desen, descriere sau o simplă mențiune, o urmă pe suport sau printr-o formulă de coroborare.

transcriptum (dipl.), v. copie.

transfix (dipl.), grup de documente format prin suprapunerea a două sau mai multe acte, unul cuprinzând justificarea celuilalt şi care sunt sigilate cu acelaşi sigiliu ale cărui legături sunt trecute sub suportul ambelor piese.

transport (arh.), denumire pentru primele depuneri de acte la Arhivele Statului, încă de la începutul înființării lor, pentru a indica fiecare din grupele de documente primite într-o singură zi, ordinea depunerilor fiind marcată prin numărul de ordine identic pus pe toate dosarele depuse odată.

transportor general (arh.), inventar de documente întocmit pe transporturi. V. transport.

transumpt (transsumptum) (arh., dipl.), termen folosit în evul mediu în Transilvania pentru documente emise de locurile de adeverire, în care erau transcrise documente originale prezentate de cei interesați sau din arhiva proprie. T. avea valoare de copie autentică. În prezent, pentru t. se foloseşte termenul de document-cadru.

tratat (dipl.), act juridic ce consfinţeşte înţelegerea încheiată între două sau mai multe state, în scopul de a crea, modifica sau stinge drepturi şi obligaţii în raporturile dintre ele.

trema (pal.), semn diacritic (¨) folosit, de obicei, deasupra literelor i, v, y.

Triennalberichte (dipl.), raport trienal de activitate introdus prin Instrucţiunea de organizare a arhivei şi de prelucrare a materialului documentar, elaborată în anul 1876 de arhivarul Franz Zimmermann (Sibiu). Întocmit din trei în trei ani de către arhivar, el cuprindea informaţii despre ordonare, inventariere, selecţionare, completarea bazei documentare prin preluări de fonduri şi colecţii, achiziţii şi donaţii, completarea bibliotecii, pregătirea profesională a arhivarului şi a secretarului de arhivă, desfăşurarea cursurilor de diplomatică şl paleografie latină, activitatea de cercetare la sala de studiu, valorificarea ştiinţifică a documentelor de către arhivar, probleme administrativ-financiare. Au fost întocmite până în anul 1945, când Arhiva naţională săsească a intrat în componenţa Arhivelor Statului Sibiu.

triere (arh.), ieşit din uz. V. selecţionare.

tripartit (her.), suprafaţă (scut, cartier etc.), împărţită în trei printr-o linie orizontală sau diagonală, ob□inându-se un scut tăiat în brâuri, în bandă şi în bară.

t.s. (dipl.), v. tibi soli.

turn (her.), mobilă făcând parte din categoria figurilor heraldice artificiale, reprezentată ca o construcţie rotundă, pătrată sau poligonală care-se ridică deasupra unei clădiri.

tuş roşu (sig.), v. chinovar.

Litera Ț

țăncuşă (dipl.), 1. Bucățică decupată dintr-un act, scris de obicei pe pergament, pentru a anula destinatarului actului, în urma unei hotărâri domneşti, anumite drepturi de proprietate, privilegii etc. Uzanță mai ales a cancelariei domneşti din Moldova. 2. Parte tăiată din act pe care o păstra cel ce trebuia să primească plata, ca mijloc de control la facerea socotelilor. 3. Fâşie de pergament care asigură prinderea sigiliului de suportul actului.

țeapă (her.), v. piese onorabile ale scutului.

Litera U

u.a. (arh.), prescurtare pentru unitate arhivistică (v.).

ultrafişă (arh.), v. ultramicrofişă.

ultramicrofişă (arh.), foaie rectangulară de film fotografic conținând numeroase imagini organizate pe şiruri şi coloane, totalizând câteva mii de cadre miniaturizate ale documentelor de arhivă. În general, reducerea imaginii documentelor pe u. variază între 42:1–100:1, ajungându-se astfel ca pe o u. cu indice mare de reducere a imaginii să încapă câteva mii de microcopii. Sin. ultrafişă, super fişă, microfişa cu indice mare de reducere.

umbră (her.), reprezentarea unei figuri numai prin conturul ei.

umerii scutului (her.), cantoanele din dreapta şi stânga şefului.

Umschlagsbogen (arh., cons.), denumire dată în instrucțiunile administrative din 1841 ale registraturii Tezaurariatului Transilvaniei pentru coala de arhivă (v.).

undare (her.), reprezentarea undulară a unei mobile sau piese. în mod obişnuit brâul este înfățişat astfel.

unicat (dipl.), v. document unicat.

unitate arhivistică (arh.), unitate de evidență şi clasificare a documentelor în arhivă, care reprezintă un document distinct sau totalitatea documentelor care au o importanță de sine stătătoare. Se individualizează prin conținutul şi forma sa, referindu-se la o acțiune, problemă sau lucru şi ocupă o poziție distinctă într-un instrument de evidență. Sin. unitate de evidență, unitate de inventariere, unitate de păstrare.

unități arhivistice cu termen de păstrare permanent (arh.), categorii de documente care prezintă importanță documentar-istorică sau practică, fac parte din Fondul Arhivistic Național şi se păstrează permanent.

unități arhivistice cu termen de păstrare temporar (arh.), categorii de documente care nu prezintă valoare documentar–istorică, iar valoarea lor practică este limitată în timp. Durata păstrării u. este stabilită prin indicatorul termenelor de păstrare (v.).

unitate de evidență (arh.), ieşit din uz. V. unitate arhivistică.

unitate de inventariere (arh.), ieşit din uz. V. unitate arhivistică.

unitate de păstrare (arh.), ieşit din uz. V. unitate arhivistică.

urare finală (dipl.), formulă des întâlnită în actele de formă epistolară, prin care se încheie textul şi care exprimă o urare la adresa destinatarului fie printr-o frază, fie printr-un verb. U. poate avea forma unei semnături sau poate îmbrăca aspectul figurat al lui „Benevolete”.

urbariu (dipl.), termen folosit în Transilvania medievală pentru un document în care erau consemnate obligațiile iobagilor față de stă-pînul feudal.

urgens (arh.), indicație de registratură pentru rezolvarea urgentă a unui document, folosită în Transilvania în sec. XVIII—XIX.

uric (dipl.), denumirea unui act folosit în Moldova, prin care se întăreşte o posesiune ce se poate transmite din tată în fiu, prin moştenire; hrisov (în Țara Românească).

uricar (pal.), v. grămătic.

u.s. (dipl.), v. ut supra.

ut supra (dipl.), expresie folosită în documente, referindu-se la fapte relatate anterior în acelaşi document. Scris şi prescurtat u.s.

Litera V

vacuum (arh.), menţiune de registratură pentru indicarea lipsei documentelor dintr-o cămaşă de documente sau dintr-un fascicul.

validare (dipl.), acţiunea de a investi un înscris cu putere juridică prin aplicarea semnelor menite a proba autenticitatea sa. Sin. autentificare; v. excepţională a documentelor (sig.), sigilarea unor acte, în mod diferit decât se obişnuieşte, în vederea sublinierii importanţei lor sau pentru a marca împrejurările deosebite în care au fost emise. Se cunosc următoarele procedee de validare deosebită a actelor în cancelariile domneşti: a) cosigilarea actelor cu sigiliul domnului şi al unor boieri din sfat; b) prinderea a două documente (având emitenţi diferiţi) sub acelaşi sigiliu; c) autentificarea unor acte cu două sigilii de text (putând fi sigilii mari sau un sigiliu mare şi unul mic): d) întărirea unor acte şi cu sigiliile domnilor succesivi emitentului sau în a doua domnie a acestuia.

Valoare (a documentului) (arh.), putere informaţională a documentului care, la rândul ei, determină importanţa politică, ştiinţifică, economică, socială, culturală şi obştească a acestuia; v. documentar-istorică, importanţa informaţiilor documentar-istorice pe care le conţin unităţile arhivistice dintr-un fond sau colecţie. Toate documentele care prezintă v. documentar-istorică fac parte din Fondul Arhivistic Naţional şi se păstrează permanent. Importanţa istorico-documentară a unităţilor arhivistice este dată de valoarea informaţiilor cu privire la dezvoltarea societăţii din punct de vedere social, economic, politic şi cultural, de-a lungul veacurilor. V. Fondul Arhivistic Naţional; v. juridică, proprietate transmisă documentului prin norme legale, exprimată prin particularităţile interne şi externe ale acestuia; v. practică, suma informaţiilor conţinute de o unitate arhivistică dintr-un fond sau colecţie şi care servesc la rezolvarea unor probleme curente economice şi sociale; v. a sigiliilor (sig.), determinarea importanţei pe care o au izvoarele sigilare din punct de vedere: a) istoric (informaţiile de natură istorică pe care le transmit); b) juridic (puterea juridică probatorie a sigiliilor); c) estetic (importanţa lor pentru istoria artei).

valorificare a documentelor (arh.), v. folosire a documentelor.

varia 1. (arh.), denumire dată unor serii de documente pentru a indica faptul că acestea se referă la probleme diferite; 2. (pal.), denumire grecească a accentului grav (') din scrierea chirilică.

văleat (cron.), element cronologic principal de datare, prin care se denumeşte anul după sistemul erei bizantine; se foloseşte în datarea documentelor până în a .doua jumătate a sec. al XVIII-lea; exprimă anul de Ia „facerea lumii", de la Adam sau de la „zidirea lumii". în sec. al XVII-lea apare datarea cronologică după era noastră, uneori în paralel cu v. Actele de cancelarie redactate în limba slavă sau română au textul datat cu anii de la naşterea lui Hristos; cele redactate în limba latină folosesc, în exclusivitate, anii erei noastre, de unde formula : anno Domini = în anul Domnului.

velin (dipl., pal.), pergament fin şi suplu, fabricat din piei de animale tinere, cu o preparare deosebită pe ambele feţe, folosit în evul mediu timpuriu la scrierea manuscriselor, utilizat ulterior în cancelariile apusene şi pentru diplome sau brevete. V. pergament.

verde (her.), culoare utilizată la alcătuirea stemelor; se reprezintă convenţional prin linii diagonale de la dreapta la stânga; semnifică dragoste, tinereţe, frumuseţe, libertate, scutire. V. smalţuri.

verificarea existentului (arh.), operaţiune de confruntare a unităţilor arhivistice cu inventarul, în vederea stabilirii existenţei şi stării documentelor în scopul asigurării integrităţii şi a bunei lor păstrări în Arhivele Statului; se efectuează numai asupra fondurilor şi colecţiilor ordonate, inventariate şi selecţionate. Constatările se consemnează într-un proces-verbal care se încheie separat pentru fiecare fond sau colecţie şi se păstrează la dosarul fondului.

verso (dipl.), expresie folosită pentru a doua pagină a unui document sau a unei file scrise. Sin. dorso.

vertatur, verte (dipl.), expresie folosită în subsolul primei pagini a unui document, pentru a atrage atenția că textul continuă şi pe verso.

vestigii sfragistice (sig.), v. vestigii sigilare.

vestigii sigilare (sig.), termen ce defineşte generic totalitatea izvoarelor sigilare, adică a matricelor sigilare şi a impresiunilor acestora, inclusiv a fragmentelor şi resturilor de sigilii, existente pe documente importante, pentru efectuarea cercetărilor sigilografice. Sin. vestigii sfragistice.

vide (arh., dipl.), indicație de cancelarie sau registratură, pentru scrierea pe curat a documentului după concept sau pentru menționarea altor documente în legătură cu documentul de referință. Sin. confer, conferatur.

vidimus (dipl.), reproducerea integrală a textului unui act fără a modifica ceva clin cuprinsul său de către o persoană care garantează prin semnătura şi sigiliul său faptul că a văzut la înscrisul transcris semnele de validare pe care, în general, le descrie; v. confirmativ, v. prin care autoritatea emitentă nu se mulțumeşte doar să reproducă actul respectiv, ci îl şi confirmă; v. de v., v. în care actul reprodus este el însuşi un v. Unele acte au străbătut secole sub forma unor v. succesive.

vinietă (min., dipl.), miniatură realizată, de obicei, pe laturile suportului unui act, în scopul evidențierii începutului sau sfâr□itului cadrului scris; v. este compusă din ornamente florale sau geometrice, contribuind la creşterea gradului de solemnitate a actului.

vârful scutului (her.), v. scut.

vocabular controlat (arh., inf.), lista normalizată de descriptori şi simboluri, orânduită alfabetic, indicând şi relațiile semantice ale acestora

volumen (dipl.), foaia (ori foile) de pergament sau hârtie pe care documentele erau scrise numai pe o față, sub formă de volum, şi răsucite sul în jurul unui suport de lemn sau metal. V. sul, manuscris.

Vorspann (arh.), denumire dată în unele arhive din Transilvania seriei de documente privind cărăuşiile. Sin. coniuncturalia, praeiuncturalia.

vrahia (pal.), semn diacritic (□) indicând scurtarea unei vocale. V. semne diacritice.

vultur (her.), v. acvilă.

Litera X

xerocopie (arh., cons.), copie a unui document obținută prin procedeul xerox. Sin. xerografie, copie xerox.

xerografie (arh., cons.), v. xerocopie.

xerox (arh., cons.), v. aparat de xerografiat.

Litera Z

zapis (dipl.), 1. Termen învechit, utilizat în documentele slavo-române pentru a denumi o dovadă scrisă sau un text. 2. Orice înscris cu caracter juridic încheiat între două persoane particulare. V. document scris, act.

zbor (her.), figură heraldică naturală reprezentată ca două aripi de pasăre (când acestea sunt de îngeri sau grifoni, pot fi denumite şi cu termenul aripi). Când se utilizează o singură aripă, se blazonează cu termenul de semi-zbor. Z. şi semi-z. Au fost deseori utilizate ca cimier.

zgomot (arh., inf.), numărul documentelor nerelevante, selectate într-un proces de regăsire a informațiilor referitoare la o anumită temă.

Zimmermann, Franz Josef (9 septembrie 1850, Sibiu– 27 ianuarie 1935, Linz, Austria), creator al şcolii arhivistice moderne din Transilvania, arhivar la Arhiva națională săsească din Sibiu (1875–1908). Are meritul de a fi contribuit substanțial la transformarea Arhivelor naționale săseşti într-o instituție publică (1876). Prin Instrucțiunea de organizare a arhivei şi de prelucrare a materialului documentar, elaborată în anul 1876, pune bazele arhivisticii moderne. Z. este inițiatorul unui curs de paleografie şi diplomatică, având merite deosebite în formarea cadrelor de specialitate şi în popularizarea arhivelor. Principalele sale lucrări sunt: Uber die Herausgabe von Urkunden, în „Korespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde“, I, Sibiu, 1878; Das Archiv der Stadt Hermannstadt und der sächsichen Nation in Siebenbürgen, în „Archivalische Zeitschrift“, München, III, 1878, IV, 1879; Das Archiv der Stadt Kronstadt, în „Archivalische Zeitschrift“, V, München, 1880; Die Vereinigung des Kapitelarchiv es von Karlsburg und des Konventarchiv es von Kolosmonostor mit dem Landesarchiv in Ofenpest, Sibiu, 1882; Aus alten Einbänden von Rechnungen aus den Jahren 1506—1691, în „Archiv des Vereins für siebenburgische Landeskunde“, Neue Folge, XIX, Sibiu, 1884; Chronologische Tafel der Hermannstädter Plebane, Oberbeamten und Notare in den Jahren 1500–1884, în „Archiv des Vereins für siebenburgische Landeskunde“, XIX, Sibiu, 1885; Das Archiv der Stadt Hermannstadt und der Sächsischen Nation, Sibiu, 1887 (ed. a II-a, Sibiu, 1901); Über Archive in Ungarn, Ein Führer durch ungarländische und siebenburgische Archive, în „Archiv des Vereins für siebenburgische Landeskunde“, XXIII, Sibiu, 1891 ; Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen, în colaborare cu Werner Carl şi Müller Georg, vol. I, Sibiu, 1892, vol. II, Sibiu, 1897, vol. III, Sibiu, 1902; Die Lage des Archivs der Stadt Hermannstadt und der Sächsischen Nation, Viena, 1905; Mehr Fachmänner für unser Schrifttum, Sibiu, 1925.

Zotta, Sever (27 aprilie 1874, Chisălău–14 octombrie 1943, Iaşi), director al Arhivelor Statului din Iaşi între anii 1912 şi 1934. A studiat la Universitatea din Viena dreptul şi ştiințele de' stat, luându-şi licența la Bucureşti în 1905. A fost ales membru corespondent al Academiei Române în 1919. S-a ocupat, în special, de îmbogățirea fondului arhivistic şi de o strictă evidență a acestuia, reînființând colecțiile de documente, hărți şi sigilii, fiecare cu inventare separate. S-a străduit ca prin publicații să facă cunoscut tezaurul de documente al arhivelor ieşene, manifestând, în special, preocupări pentru genealogie. Z. a fost fondatorul şi totodată colaborator consecvent al revistelor „Arhiva genealogică” (1912) şi „Ion Neculce” (1921), unde a desfăşurat o bogată activitate publicistică, semnând studii sau editând documente de arhivă.